

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

Romeinsche geschiedenissen

Martinus Stuart, Willem Chevallereau

R O M E I N S C H E
G E S C H I E D E N I S S E N .

E E R S T E D E E L .

W. G. S. del.

Robinson sculp.

ROMEINSCHE
GESCHIEDENISSEN

DOOR

M. Ant. ...
M. S T U A R T.

MET KAARTEN EN PLAATEN.

EERSTE DEEL,

BEHELZENDE DE GESCHIEDENIS
DER KONINGEN.

T W E E D E D R U K.

TE AMSTERDAM, BY
JOHANNES ALLART,
MDCCXCIV.

I N L E I D I N G.

I.

HET BELANG DER ROMEINSCHE GESCHIEDENISSEN.

„Was het nut der geschiedenisfen niet
„voldongen door allen, die vóór ons de be-
„drijven der menschen te boek stelden; on-
„getwijfeld zouden wij eenen ieder aanspoo-
„ren, om zich vooral deze soort van ge-
„denkschriften ter lezinge te verkiezen,
„wyl niets den stervelingen eenen korter
„weg wijst, om hunne oogmerken te berei-
„ken, dan de kennis van voorige gebeure-
„nissen.” (1) Met deze reden ontschuldig-
de zich POLYBIUS reeds, van zijne ge-
schiedenisfen door geene lofspraak te hebben
begonnen over het nut en leerzaam vermaak
der algemeens gedenkschriften der mensch-
heid. Daar nu honderd anderen, na zij-
nen tijd, den lof der geschiedkunde in voor-
redenen, in openlijke redevoeringen, in leer-
en opvoeding-geschriften naar waarheid
hebben uitgesproken, kan ik mij te meer ont-
sta-

(1) POLYB. *Histor.* L. I. c. 1. §

3-28-40 W. C.
OCT 3 1939
CS H 50v.

slagen rekenen, ja gebiedt de bescheidenheid zelfs, mij te onthouden van het beweerden van waarheden, waaraan geen wèl opgevoed mensch twifelen kan; doch minder geldt thans de reden, waarom die schrandere Griek zich van eene byzondere uitlokkende aanprijzing der Romeinsche geschiedenis onthield, wjl het wonderbaare en belangrijke dier geschiedenis den weetlust van jong en oud van zelfs trekken en verbinden moest. (1) Het wonderbaare alleen prikelt toch den weetlust der wijsgeeriger Lezers van dezen tijd niet genoegzaam, en het belangrijke van zaaken, welken voor zoo veele eeuwen gebeurd zijn, wordt zelden leevendig genoeg besefd van kinderen, voor wier schooloefeningen men thands die gedenkboeken der oudheid meestal overlaat. Het zij mij daarom vergund, het een en ander over het aangenaame, nuttige, ja noodzaaklijke der lezing en beoefening der Romeinsche geschiedenis te zeggen, om mijne onderneming, waarvan de Lezer thands het eerste voerdbrengzel voor zich heeft, voor denzelven, wie hij ook zijn moge, zoo belangrijk te doen voorkomen, als dezelve mij genoegzaam heeft

(1) POLYB. Hist. L. I. c. 1, 2.

I N L E I D I N G. 7

heeft toegeschenen , om 'er mijne ernstigste poogingen aan ten kosten te leggen.

De Romeinsche geschiedenis behelst het verhaal van alle de belangrijke gebeurtenissen , welken 'er in een Rijk zijn voorgevallen , het geen van zeer geringe beginzelen ten voorschijn kwam ; het geen eeuwen behoefde , om zich tegen den aanval van anderen staande te houden ; doch daarna met een alles nedervellend geweld zich wijd en zijd verspreidde over Europa , Asia en Africa ; het geen honderden van jaaren in deszelfs hoofdstad de schatting ontving van het geheele , toen bekende , menschedom ; doch het welk door de overgrootheid van deszelfs gevaarte langzamerhand ten val begon te neigen , en te vergeefsch een ander standpunt van zwaarte zocht , tot dat de woeste bewooners der bosschen van het Noorden de helft verbrijzelde van dat monarchaale Colosus-beeld , en de welgeoefende Saraceenen het ander , kwalyk bewaard , gedeelte vermeesterden.

Geene geschiedenis van eenig ander Volk is uitgebreider of langduuriger , geene andere alleenheersching is ooit tot die grootheid gestegen. Eeuwen lang is de geschiedenis der Romeinen de geschiedenis der geheele oude waereld. Geene andere gedenkboeken der

INLEIDING.

oudheid bevatten zoo veel verscheidenheid van stoffen, zulk eene talrijkheid van schitterende daaden, of zijn zoo leerzaam door de menigte van uitmuntende voorbeelden. Allerlei regeeringsvormen gaven haare onderscheidene gedaante aan het bestuur des rijks; allerlei natiën vermengden het eigene van hun land met dat van hunne overwinnaars; dan deed eigene grootheid, dan eene onverzadelijke eeroezucht, dan weder zuivere vaderlandsmin in eenen Veldheer, de legervaaanen van den Staat rollen boven de hardnekkigste, bedrevenste, en dreigendste vijanden. Het gevoel van eigene grootheid, als burger van dezen Staat, de onuitsluschbaare zucht, om denzelven te vermeerderen, de hevigste liefde voor een land, het geen der Goden welbehaagen scheen, maakten elken Romein, van den grootsten tot den kleensten, een belangrijk wezen, en vervulden de gedenkboeken van dat Volk met tafereelen, wier verhevenheid al, wat grootsch, wat edel en heldhaftig is, tot nog toe den alles uitdrukkenden naam van Romeinsche stukken doet dragen.

Welke geschiedboeken kan de man van smaak, di: de bezigheden van zijn ambt, beroep of handel vervangen wil met eene onderhoudende lezing, tot dat oogmerk geschik

ter in handen nemen, dan dezen, welke hem zoo geheel uit zijnen kring, zijn land en leevenstijd medevoeren naar de grootſche tooneelen der voorige eeuwen, waarop hij de belangrijkste ſtukken der menſchheid door de zonderlingſte, de uitmuntendſte ſpelers ver- toonen ziet? — In haare beſchouwing vergeet de ongelukkige allen eigen leed, ontvangt de voorſpoed de uilzaamſte leſen der wijsheid, en wordt elke ſterveling tot eene grootheid van ziel opgewekt, welke met de veredeling zijner natuur in het naauwſte verband ſtaat.

Uit deze bronnen van het edelſt en leerzaamſt vermaak putteden de bewonderdſte vernuſten, van het eerſte tijdstip af der herleeving van de fraaje letteren en ſchoone kunſten. — CORNEILLE, RACINE, VOLTAIRE zijn de vereeuwiging van hunnen dichtroem, en het altijd voor hun brandend dankoffer van den goeden ſmaak verſchuldigd aan hunne Romeinſche tooneelſpelen. — De voorſtelling van Romeinſche daaden wordt als het toppunt beſchouwd van het ſchilderend kunstvermogen; daardoor heeft, bij kunstkennerſ, de Romeinſche ſchool den voorrang boven alle anderen; daaraan hebben

RAPHAËL, JORDANO, MENGES *hunner onstervelijkheid te danken.* (1)

Zoo medesleepend, intusfchen, het grootsche en rijke der Rom-insche geschiedenis voor den algemeenen Lezer is, wiens goede smaak eens met derzelyer schoonheden is bekend geworden, zoo aantrekkelijk wordt zij voor den oplettenden beoefenaar van allerlei kunsten en wetenschappen, door haare overgrootte belangrijkheid in alle vakken van geleerdheid, zoo wel van die, welke zich, als enkel bespiegelende, binnen de stille muuren der eenzaamde studeerkamer laten opsluiten, als van die waarlijk nutte kundigheden, waarmede de Wijsgeer voor de waereld in het werkdaadige burgerlijke leven den gewigtigsten dienst moet doen.

Hoe overtuigder men thands van het nut der geschiedkunde is, te leevendiger beseft men ook, dat'er eene, meer dan oppervlakkige, kennis van dezelye noodig is, om niet slechts, even als door elk ander verdicht of waar verhaal, vermaakt, maar wezenlijk geleerd en onderwezen te worden. Het is niet ge-

(1) R. VAN EIJNDEN'S prijsverh. in de stukken van TEYLER'S tweede genootsch. D. V. bl 42 en verv.

genoeg, in het algemeen bekend te zijn met de gewichtigste gebeurtenissen van eenig land, en enkele schitterende daaden van derzelyer bewooners in het geheugen te hebben, om dat gebruik te maaken van de geschiedenis, waardoor dezelve het gebrek aan eigene ondervinding aanvullen, en ten spiegel van het burgerlijk gedrag voor Overheden en ingezetenen strekken moet; daar toe dient men bekend te zijn met den geheelen aart en bijzondere deelen des staatsbestuurs, met de naaste en meer verwijderde oorzaaken der staatsomwentelingen, met de gevolgen, welken dezen binnen en buiten 's lands gehad hebben, en met de geheime drijfveeren van de onderscheidendste daaden, welken zich dikwijls eeuwen laater beter en vrijer laten beoordeelen, dan wanneer zij voorvallen, en meestal door eenen valschen luister verblinden.

Ook van dezen kant prijst zich de Romeinsche geschiedenis boven alle anderen aan, wijl zij alle soorten van staatsbestuur opgeeft, en derzelyer uitwerkzelen, gedurende verscheidene eeuwen, voordraagt; wijl zij de bronnen der menigvuldige omwentelingen in het regeeringsgestel juister, dan eenige andere oude geschiedenis, aanwijst, en boven alle anderen het geluk gehad heeft, van zich
door

door de bekwaamste pennen, van de vroegste tijden af, zoo niet geheel, ten minsten gedeeltelijk, uitmuntend beschreven te zien.

De hooge Ambtenaar, wien 's lands bestuur is aanbevolen, vindt in haar eene onuitputlijke bron der zuiverste staatkunde. MACHIAVEL, wiens schranderheid men eerbiedigen moet, schoon men zijn hart al verachte, hield Rome's Staat het waardigste voorwerp zijner scherpzinnigste beschouwing. (1) Het zij een alleenheerscher den willekeurigen scepter zwaaje; het zij het koninglijk gezag, aan wijze wetten gebonden, den gemaatigden throno bekleede; het zij de besten, ten minsten de grootsten, des Volks zonder verandwoording regeeren; het zij het edelste gemeenebestbestuur tot algemeen heil en algemeen genoegen in bewind van 's lands zaaken is; het zij, eindelijk, eene volslagene volksregeering de wankelende en willekeurige wet stelle; nooit zoekt de waare dienaar des lands te vergeefs naar de lessen der ordervindinge in de geschiedenis van Rome. Het keizerlijk, het koninglijk, het tinemannig, het burgemeesterlijk (2),
het

(1) Wat Staatsman kent deszelfs *discours politiques sur la premiere decade de TITE LIVE* niet?

(2) Over het oorspronkelijke van deelen na. m. nader.

Het tribunaale volksbestuur leveren alzins sprekende voorbeelden en nadrukkelijke lessen voor den staatkundigen beoefenaar der Romeinsche geschiedenissen op. — Daar echter Rome's grootheid het hoogste steeg onder het langduurig zuiver gemeenebestgezind bestuur; daar dit tijdvak van haare duurzaamheid, het rijkste is in de luisterrijkste voorbeelden, en veel voller van wezenlijke lessen voor het staatsbestuur is, dan de vroegere tijdperken, die niet genoeg bekend, of de laateren, die belanglooser voor den Staatsman worden door de vermenging van alles, wat tot de weelde behoorde, met de betrekkingen van den Staat; zoo is inzonderheid de beoefening der Romeinsche gedenkschriften van het uiterste belang voor den Regent in een gemeenebest.

De Rechtsgeleerde, aan wiens voorspraak de ongelukkige zijn lot in dit leven toebetrouwt; van wiens kunde en eerlijkheid wees en weduw bijstand smeeken; die het leven zijner medeburgeren niet zelden af ziet hangen van zijne min of meer grondige beoefening van het recht; kan in zijne gewigtige post de grondigste kennis niet ontbeeren van Rome's geschiedenis. De uitstekende zorg, waarmede dit Volk alle rechtszaaken behandelde; de belangloosheid van hun, die zonder

der eenige betaaling of vergelding te ontvangen, hunne gevoelens naar hun beste weten uitbragten; de menigte van onderscheidene denkbeelden der bekwaamste en eerlijkste mannen; en de getrouwe verzameling hunner gezonde uitspraaken op de neteligste voorstellen, zouden van zelfs de kennis van het Romeinsche recht allerbelangrijkst maaken, indien dezelve niet volstrekt noodzaaklijk geworden ware door het overnemen der Romeinsche wetten in bijna alle de burgerlijke Gerechtshoven van Europa, en wel inzonderheid van ons Vaderland: „ De beoefening dezer wetten”, zegt de Heer BEAUFORT in zyne uitmuntende verhandeling over de rechtspleeging der Romeinen (1) „ de beoefening dezer wetten is van „ eene menigte zwaarigheden vergezeld; doch „ zoude oneindig gemakliker gemaakt worden, „ indien men derzelve gronden ginge zoeken „ in de gewoonten en allereerste wetten der „ oudste Romeinen. Door eene grondige „ kennis van derzelve zeden, voor zoo ver „ men die thands nog kan opspooren, kan „ men zich alleen vleiën met de ontdekking „ van den waaren zin hunner wetten en de „ op-

(1) Te vinden in deszelfs *Republique Romaine*, T. IV. L. V.

„ oplosfing van het geen 'er duister in is. Dit
 „ is de eenig veilige weg, dien men gelukkig
 „ kan inftaan; langs denzelyven alleen von-
 „ den de ALCIATEN, de HOTTMANS,
 „ de CUJACEN, de BRISSONS en ver-
 „ fcheidene andere bekwaame Rechtsgeleerden
 „ den geest van veele wetten, welke voor
 „ hunne voorgangers onverftaanbaar waren,
 „ en door derzelyver verkeerde uitleggingen
 „ zelfs nog meer verduisterd werden.” (1)

Het zij de Wijsgeer zich ophoude in het
 rijk der zeden, en den mensch dezelfs plig-
 ten wil leeren; het zij hij de ontwerpen
 zijner denkbeeldige volmaaktheid voor de maat-
 fchapljkke zamenleeving in werkzaamheid
 brengen wille; alzins is hem eene menschen-
 nis noodig, welke hij in zijn boekvertrek zelf
 niet kan opdoen, en, bij gebrek aan eigene
 ondervinding, in geene Romans, in geene ze-
 denkundige fchetzen, maar eenig en alleen
 in de gefchiedenisfen vinden kan. Waar leert
 hij duidelijker den invloed kennen van befchaa-
 ving op de zeden, en van de zeden op den toe-
 ftand des lands, dan in de gedenkhoeken der
 Romeinfche onbefchaaftde braafheid, verfijn-
 de ondeugd en alles ontzenuwendé weelde?

Waar

(1) P. 1. 2. van bovengem. ftuk.

Waar leert hij beter de menschen kennen; die toch altijd menschen blijven, dan wanneer hij hun zoo geheel in werking ziet, als zij overal in de Romeinsche geschiedenis zijn? Elk burger deelde daar, op zulk eene éénige wijze, mede in alle de belangen des lands, dat geene andere geschiedenis hem zoo duidlijk kan doen zien, hoe groot de magt der schranderere staatkunde over het menschdom zij, en hoe gevaarlijk het voor de edelste wijsbegeerte blijven moet, om ooit van haar de teugels der regeering te willen overnemen. Van de heilzaamheid dier lesfen scheen zelfs de Abt AUGER zoo wél overtuigd, dat hij zijne verhandeling over Rome's staatsgesteldheid aldus begon: „Eene verhandeling over de staatsgesteldheid van Rome moet voor ons Franschen, die een nieuwen regeeringsvorm aan ons land geyen, allerbelangrijkst zijn: zulk eene verhandeling moet voor alle Volken belangrijk wezen, die eene hervorming in hun staatsgestel behoeven, en daartoe de lesfen der geschiedenis hoognoodig hebben.” (1) Wierden die lesfen oplettend gehoord en verstandig nagedacht, allerduidelijkst zou de Wijsgeer

(1) ATH AUGER, *Sur la constitution des Romains*, T. I. Introd. uct.

geer voor de waereld zich onderscheiden van den rampzaligen, die, schoon met het beste oogmerk, de rust en het geluk van een menschedom, het geen nog niet volmaakt is, voor eene geheele eeuw aan zijne harsenschimmige volmaaktheid opoffert.

Zonder eene grondige kennis van Rome's geschiedenis zijn de beste werken, dien de tijd ons gespaard heeft uit derzelver heerlijke voorgangzelen van het menschelijk vernuft, onverstaanbaar voor den Letterminnaar. Vraag den man van smaak, indien zijne taalkennis hem in staat stelt, deze vraag te beantwoorden, waar hij meer kiesheid van taal, juistheid van uitdrukking, rondheid van stijl, leevendigheid van denkbeelden, speeling van het waar vernuft, grootschheid van verbeelding, bevalligheid van voorstelling — in één woord, waar hij meer wezenlijke welsprekendheid ontmoet, dan in de gebondene en ongebondene schriften van de tijd- en land-gedooten van AUGUSTUS: en, is zijne ziel voor het waare, bevallige en verhevene vatbaar; hij zal de Clasfische Latijnsche Schrijvers, na de allès overtreffende voorgangzelen van Griekenland, onetndig boven alles stellen; wat immer, tot op dezen dag, in het vak der fraaie letteren in leevendige talen ten voor-

* *

schijn

schijn kwam. — Zijne kennis der Latijnsche taale zij echter zoo groot, dat hij den stijl van eenen CICERO naar kan volgen, wanneer hij haar wil bezigen, niet te min zal het hem onmooglijk blijven, deze oude schrijvers te verstaan, zo zijne eigene kennis aan de gewoonten, wetten, leefwijze en bijzonderheden van Rome's bewoners, of, bij gebrek hier van, de ophelderende aanmerkingen van anderen uit de geschiedenis ontleend hem hierin verlegen laten. Door de Ouden uit de geschiedenisfen huns lands te verklaaren, en derzelyer werken met oudheidkundige aanmerkingen op te helderen, hebben GRÆVIUS, GRONOVIVS, en zoo veele andere Letteroefenaars zich de allerwezenlijkste verdiensten bij ons en de latere nakomelingschap bezórgd. Door deze verdiensten steigeren hunne uitgaven dagelijks in prijs, worden dezelyen welhaast onverkrijgbaar voor den Letterminnaar, en komt deze dus meer en meer in de noodzaaklijkheid, om zich zelyen den bestén doorgaanden Commentarius op alle de Latijnsche Clasfische schrijvers te bezorgen in eene grondige beoefening van Rome's gedenkschniften. Om de redevoeringen van CICERO, in het Fransch vertaald, ook aldus niet onverstaaibaar voor zijne landgenooten te laten, begreep AUGER,

de-

dezelven noodzaaklijk vooraf te moeten doen gaan door eene beschrijving van Rome's staatsgestel, zeden en gewoonten. (1)

Met de letterkunde is de oudheidkennis zoo naauw verbonden, dat dezelve naauwlijks bijzondere melding verdient. Wel eer was deze kennis alleen de vrucht eener duurzaame beoefening van de oude geschiedenisfen, thands verbeeldt men zich dikwijls genoeg aan de vrucht te hebben, zonder den boom, waar aan zij wast, te kennen. Doch welk een armhartig, schraal geheugenwerk zulke eene oudheidkunde words, welke alleen maar dient om cabinetten zonder eenig voordeel, zonder eenig nuttig oogmerk te verzamelen, zal ik zeker het eerst niet zeggen. Zal de verzamelaar nut hebben van de kostbaare overblijfselen van zulke vroege eeuwen; zullen dezelve strekken ter opheldering der geschiedenis, ter wijziging van den hedendaagschen kunstenaar, ter onderscheiding van die dwaaze achting voor alles, wat met den schimmel der oudheid begroeid is, waarmede het gezond vernuft met recht den spot drijft; dan moet eene juiste kennis der geschiedenis den verzamelaar voorlichten, en derzelyer minst geachte trekken voor hem nog allerbelangrijkst maaken.

De

(1) *Constit. Rom.* T. I. p. 1.

De vormende kunsten maaken bij derzelver beoefenaars geene mindere aanspraak op de kennis van Rome's geschiedenissen. Daar toch de dichter, de schilder, de beeldhouwer zich niet onthouden kunnen, van Romeinsche onderwerpen ter stoffe hunner kunststukken te kiezen, of dezelve ten minsten met raad van Rome ontleend te verfraaijen; daar het in achnemen der historieele waarheid, bij hen onder den naam van Costuum bekend, eene der wezenlijkste verdiensten hunner voorstellingen moet uitmaaken, laat zich niets volledigs in hunne vakken voordringen zonder eene meer dan algemeene kennis in dit stuk. Het algemeen gebrek der grootste kunstenaars hier in kan toch niet wel tot eene genoegzaame versooning voor allen verstreken. De uitmuntendste voorbrengzelen van hun scheppend vernuft mogen met het volledigst recht het oog van elk verrukken, die zelf deze gebreken niet zien kan, de waare kunstkenner zal nogthands, in weérwil van zijn leevendig gevoel voor al het heerlijke, het welk 'er voor het overige in deze meesterstukken van pen, pinseel of beitel te bewonderen is, dezelve als caricaturen moeten beschouwen, wier wanstalsigheden niet slechts den grootschen indruk van het geheel vermijnde.

deren, maar zelfs een bespottenden lach verwekken.

Wat gevoel, welk genot zal de Reiziger hebben, wiens opvoeding en middelen hem den grooten toer door Europa vergunnen, wanneer hij door geheel Italie en de daar aan grenzende landen nog overal de overblijfselen vindt van Romeinsche gedenkstukken, en zich bij dezelve niets weet te binnen te brengen van dat alles, het welk zulk een overschot dikwijls alleen belangrijk maakt. Zal het reizen iets meer zijn, dan het bloote ahangzel eener fatzoenlijke opvoeding; zal het zelve dat groote nut doen, het geen'er de menschen en waereld-kennis ongetwijfeld van trekken kan; dan zekerlijk behoort eene genoegzaame kennis van de oude en oorspronkelijke gesteldheid des lands den grond te leggen voor alle de wijsgeerige aanmerkingen, welken de beschouwing van deszelfs tegenwoordige gesteldheid op kan leveren; en ongetwijfeld is zulks nergens noodzaaklijker, dan daar, waar alles nog zoo veel van de gedaante des ouden en van het oude zelf behouden heeft, als in geheel Italie. Men neme de reizen van MOORE en ARCHENHOLZ, om van geene anderen te spreken, slechts in handen, en het enkel inzien daar van zal overtuigend toonen, hoe

zeer die twee beroemde schrijvers grootendeels de toegejuichte belangrijkheid hunner brieven verschuldigd zijn aan hunne leevendige herinnering van Rome's oude geschiedenis, en aan derzeiver keurige vergelijkingen met den tegenwoordigen staat van dat land.

Is het schitterendst sooneel van Rome's daaden bijna afgelopen; vervangt een algemeen bederf de voorige eetlijkheid en trouw; leveren de geschiedenisfen der Keizeren steeds haatlijker en afzichtiger tafereelen van weelde, losbandigheid, wreedheid en onmenselijkheid op; en zou hier door dit gedenkbboek der oudheid belangeloozer worden; dan vermengt het zich weder met andere geschiedenisfen, bij welken elk Lezer het wezenlijkste belang heeft. Tersbond immers na den dood van JESUS vereenigt zich de geschiedenis des Christendoms met die van Rome; eeuwen lang maaken deze beiden slechts ééne geschiedenis uit; en tot aan den geheelen ondergang des Romeinschen rijks, zoo wel in het oosten, als in het westen, blijft de kennis van deszelfs geschiedenis een onmisbaar gedeelte van de geheele kerklijke historie. — Daar Rome's ondergang het geheele regeeringsgestel in Europa veranderd, en de geboorte aan alle die Koningrijken en Vorstendommen gegeven

ven heeft, die als zoo veele vergruisde brokken der oude alleenheersching thands nog ons waerelddeel verdeelen en splitsen, zoo wordt de geschiedenis van Rome's val, ook van dezen kant, voor eenen ieder zoo belangrijk als deszelfs wonderbaare opkomst immer zijn kon, en waagde 'er de uitznuntende GIBBON niets bij, juist dit gedeelte ten onderwerp zijner geschiedenis te nemen. — Hoe vereenigt Rome's geschiedenis in dat tijdvak; ja veel vroeger reeds, zich niet met de historie van ons vaderland? — Ongerwijfeld strekt het onze natie tot eene wezenlijke eer, thands zulk eene onverzaadlijke en algemeene begeerte te doen blijken naar de kennis van haare eigene geschiedenis, en gretig alles te ontvangen, wat zelfs den toestand van dat land in de allervoegste dagen ophelderen kan. Waar, intusshen, vindt de beoefenaar van de geschiedenis zijns vaderlands die allereerste oorkonden anders, dan in de Romeinsche geschiedschrijvers? De Batavieren, onze voorouders, waren de getrouwste lijfwachten der eerste Keizeren; zij dienden met uitstekenden krijgsroem in derzelyer legers; hornamen de waardigheid van een vrij en onafhankelijk Volk, zoo ras het Keizerlijk gezag in de onverdragelijkste dwinglandij begon te outaarten; en verdedigden hunne oorsprong-

Spromglijke vrijheid en weder aangenomene onafhankelijkheid met geen minderen lof en geluk tegen de overheerschers der waereld, dan hunne waardige nanceeven zich in derzelver aangenomene vrjheid van het Spaansche juk staande hielden tegen de aanzienlijkste magten van Europa. — Dit geheele, zoo belangrijke en roemrijke gedeelte van de geschiedenis onzes vaderlands, bij welks lezing de brave vaderlander niet na kan laten eene dankbaare en eerbiedige betrekking tot voorouders te gevoelen, tusfchen wien tijd en toestand anders al te betrekking reeds lange gescheiden zou hebben — dit eerste tijdvak onzes vaderlands leert ons de geschiedenis van Rome kennen, wier bekwaamste geschiedschrijvers het offer der verdienften aan onze voorouders niet hebben antrekken, daar de eerste haarer Keizers zelfs hunnen lof niet beneden de waardij zijner gedenkschriften gesteld heeft. — Weet nu elk, of leert hem zulks Rome's geschiedenis ten minsten, hoe moeilijk het zij, om de aller-eerste oorkonden van eenig land of Volk op te spooren, daar het bijna altijd aan vreemde berichten hapert, en de partijdige liefde der landzaaten meestal den oorsprong van derzelver land verdocht of verciert, welk minnaar der waarheid zegent aan de onpartijdige gedenk-

denkboeken der Romeinen niet, wier onbevooroordeelde uitspraaken ons de opkomst van ons land met zoo veel roem, als zekerheid, doen kennen? (1)

Daar niemand, die ooit ernstig over dit onderwerp nagedacht heeft, het belangrijk, der Romeinsche geschiedenissen, in alle deze aangewezen betrekkingen voorbij kan zien, behoeft men zich geenzins te verwonderen, dat 'er, van het eerste tijdstip der herleevende letteren, overal zoo veel aan de geschiedenis van Rome, en het geen daartoe betrekking heeft, door allerlei geleerden gedaan is.

II.

DE WIJZE VAN DERZELVER
BEWERKING.

Hoe ijverig de oude Grieksche en Latijnsche schrijveren geweest zijn, om de gebeurtenissen van Rome door hunne weerversnedene pennen te verceeuwigen, levert nogthands het dierbaar overfchot der oude Letterkunde niet eene eenige

(1) WAGENAAR, Voorrede voor deszelfs *Vaderl. Hist.* bl. 13, 14.

ge volledige geschiedenis van Rome op. De ongunst der tijden heeft ons van geheele werken, waarin aan dit verlangen voldaan zou zijn, beroofd, en anderen zoodanig verminkt, dat derzelve gaapingen met moeite weder uit anderen moeten aangevuld worden. Indien men EUTROPIUS en FLORUS uitzondert, wier te zamen gedrongene kortheid voor de helft aan den weetlust des wijsgeerigen lezers niet vol'oet, bezit men niet één aancengeschalkt verhaal van het eerste gedeelte van de geschiedenis van Rome, van derzelve opkomst, naamlijk, tot aan het keizerlijk bestuur toe. En wat derzelve laatste gedeelte tot aan haaren volslagen ondergang betreft, hier in heerscht wederom niet slechts het zelfde gebrek, maar verliest men tevens al het uitmuntende der oude Clasfische schrijvers in de zwellende vleitaaal van laage lofredenaars, of in beuzelachtige chronijken van den meer en meer verbasterenden smaak.

Daar het dus in dit belangrijk vak voor alle geleerdheid zichtbaar haperde aan een doorgaand en volledig geschiedverhaal; daar het elken Letterminnaar, in wiens oefeningen de kennis dier geschiedenis slechts een noodzaaklijk bijwerk uitmaakt, bijna onmogelijk was, voor zich zelve uit zoo veele onderscheidene schrij-
ve-

veren de gedeelten eener geheele geschiedenis zamen te brengen en aldus dezelve te beoefenen; heeft de ijver van andere geleerden, die zich geheel hier op toe leiden, eene menigte van Romeinsche geschiedensfen uit de ouden te zamen gebragt, en, alles wat tot derzelyer kennis vereischt kon worden, zoo zorgvuldig opgezocht en zoo rijkelyk medegedeeld, dat men zig eerlang even yerlegen vond bij de keuze van alle de aangeboden diensten, als wel eer bij het gebrek aan alle handleiding tot eene gemaklyke kennis. (1)

Ook deze keuze behoorde wederom door anderen te geschieden, wien het aan geenen tijd en smaak ontbrak, om alles te beproeven, uit dien overyloed het beste te kiezen, en denzelyv dus wezenlyk bruikbaar en nuttig te maaken. Dit geschiedde: Italiaanschen, Franschen, Engelschen en Duitschers deden hunnen landgenooten den wezenlyken dienst, van hun aangegeschakelde geschiedenisfen van Rome te bezorgen, in derzelyer eigene taalen geschreven,

(1) Men neme de *Bibliotheca Historica* van J. G. MEUSELIUS slechts in handen, en gevoele zijne eigene verbijstering bij de beschouwing der twee aanzienlijke banden van het vierde deel van dat werk; waarin alleen eene opgave en korte beoordeeling voorkomt van alle de geschriften over dit onderwerp.

ven, en voorzien van allerlete ophelderende aanmerkingen, welken de vlijt van oudheidkundigen rijklijk genoeg had opgeleverd. Alléén onze natie, welke zich anders met recht onder de letterminnende Volken eene aanzienlijke, zo niet de eerste, plaats mogt toeëigenen, moest zich het verwijt getroosten, van nog niets ter bevordering dezer belangrijke kennis voor het algemeen te hebben toegebracht. Onze oude geleerden, wier gedachtenis geheel Europa nog dankbaar vereert, vergenoegden zich, door hunne uitstekende taal- en oudheid-kennis de bouwstoffen te leveren, waar van zij anderen de eer der optrekking van den tempel der geschiedenis vergunden. Niemand stak, zoo ver mij bekend is, tot op dezen dag, onder ons eene hand uit, om eene uitvoerige Romeinsche historie zamentestellen, schoon de beste uitgaven der Ouden in ons land geschied, en de rijkste voorraad van alle noodwendigheden daar toe in onze eigene schrijvers te vinden was. Waren de voordbrengzelen van anderen hier in volmaakt geweest, en had men ons met derzelyer naauwkeurige vertaalingen geholpen, zoo zou dit verwijt zeer veel van deszelfs gegrondheid verliezen: maar noch het eene, noch het andere, is waar.

*Alle de hedendaagsche volledige Romein-
sche*

ſche geſchiedeniſfen in andere taalen hebben, even als alle andere menſchetijke voordbrengzels, haare onderſcheidene gebreken. De eene is te droog, om met genoeg gelezen te kunnen worden; de andere is te vol van bijgeloovige verzelzelen; eene derde verveelt door eene menigte van zedenkundige en Godsdienſtige aanmerkingen; der bevalligſte hapert het aan een naaſtig en oordeelkundig onderzoek van de oude Griekſche en Latijnsche ſchrijvers; en allen aan dien wijsgeerigen ſmaak, die het belangrijke der Romeinſche geſchiedenis in allerlei betrekkingen genoegzaam in het oog moet doen houden, om dezelve tot geene naakte jaarboeken van den voorledenen tijd te maaken. (1)

De uitmuntendſte ſtukken over de geſchiedenis van Rome, welke waarlijk aan het belangrijke van dezelve voldoen, zijn alleen te vinden in de wijsgeerige beſchouwingen van ſommige voortreffelijke vernuſten over eenige gedeelten dier geſchiedenis. Hier aan heeft men echter zonder de kennis der geſchiedeniſfen zelve niets, wijl daarin alle gebeurenisſen alleen
maar

(1) PALISSOT *Histoire Raisonnée des premier ſecles de Rome* præf. p. 22, 23, 24. NOBISII *Commentarii Resum Romanarum* præf. HOOKE *Roman Hiſtory*. præf. Vooral de beoordeelingen van MUSELIUS.

maar in zóo verre worden aangehaald, als dezelve tot het bijzonder doel dier schrijvers noodig zijn, en alzoo de geheele geschiedenis niet zelden dienstbaar gemaakt wordt aan eene bloote wijsgeerige beschouwing.

'Er is dus waarlijk, in welrwil van den schijnbaaren overvloed, ook in vreemde taalen een wezenlijk gebrek aan zulke Romeinsche geschiedenisfen, als de man van smaak, die alleen voor zijn vermaak leest, en de man van letteren, die zich de ondervinding van voorige eeuwen in alle opzichten ten nutte wil maaken, waarlijk behoeven.

Wat gebruik hebben, intusfchen, onze landgenooten, die anders zóo greetig de voordbrengzelen van anderen overnemen, en daar door shands bijna alle eigene werkzaamheid afleggen, van het werk van vreemden, hoe gebrekig dan ook, gemaakt? Hebben zij ééne éénige volledige Romeinsche geschiedenis vertaald? Ik voor mij ken ze niet. Alles, wat wij immers hebben, is in eenige algemeene geschiedenisfen ingevlochten. Het volledigste, welk wij bezitten, bestaat vijf deelen van de negentien der algemeene geschiedenis door K. WESTERBAEN uit het Engelsch vertaald. Zonder nu van het drooge dier stukken iets te zeggen, is toch zulk een uitgebreid werk maar
niet

niet in elks handen. In MILLOT's, in ROLLIN's en TAILHIE's algemeene geschiedenissen hebben wij naauwlijks iet meer, dan eene schets van dat groote tafereel, waarnaar elk, bij de bewondering van dat weinige, hijgend verlangen moet. Terwijl men kleene stukjens der geheels geschiedenis heeft overgezet, heeft het nog niemand gewaagd ROLLIN en CREVIER geheel te vertaalen, of in plaatze van alle die korte uittreksels, waar uit de Romeinsche geschiedenis even min geleerd kan worden, als onze Vaderlandsche historie uit de Chronijken onzer tijdwijzers, en welken wij meer dan te veel bezitten, ons de uitvoerige werken hierin van anderen vertaald mede te deelen.

Ons wezenlijk gebrek in zulk een allerbelangrijkst vak deed mij eerst om eene vertaaling denken van de beste Romeinsche geschiedenis, welke andere Volken bezaten. De vergelijking van de onderscheidene waarde dier voordbrengzelen bragt mij daarna tot het besluit, om uit alle de beste hedendaagsche geschiedschrijveren van Rome eene nieuwe geschiedenis te zamen te brengen, waarin derzelver onderscheidene verdiensten overgenomen, en derzelver gebreken, zoo veel mogelijk, ontweeken waren. Doch de beroemdsten dier geschiedenissen ter toets brengende bij de echte gedenk-

stuk-

stukken der oudheid, en, na eenen rijken oogst, nog hoop voor eene schoone nalezing vindende, verwierp ik andermaal mijn voornemen, en omhelsde nu een geheel nieuw plan, bij welks grootheid zich alle de zenuwen van mijn denkvermogen spanden, terwijl mijn huisverig hart eerst angstvallig voor deszelfs onderneming te rug deinsde. Het bestond, in zelf eene geheele Romeinsche geschiedenis te schrijven, op zulke eene wijze, als dezelve algemeen belangrijk zou kunnen maaken.

Niemand beseft leevendiger de stoutheid dezer onderneming, dan ik dezelve gevoel. Het klein getal van hun, die deze taak ooit of zich namen, is geen gering bewijs voor derzelyver moeilijkheid. Zeer ernstig moeten ongetwijfeld de poogingen, en niet gering de krachten des genen zijn, die zich daar aan durft waagen. Dan, hoe noodzaaklijk de kennis van eigene krachten zij, dezelve is echter even moeilijk, als alle andere zelfkennis. Als nog is het niet uitgemaakt, welke van beiden meest nadeels gedaan heeft, een te angstvallig wantrouwen aan eigen krachten, of eene kwalijk gegronde ondernemende stoutheid. De laatste brengt broddelwerk voort, en maakt zich zelf bespottelijk: het eerste doet niets. onthoudt de maatschappij eene menigte goeds, en brengt de-

dezelve daar door een wezenlijk nadeel aan. Langzaamerhand ontslagen van zulk een angstvallig wantrouwen, beoordeele een ander, of mijn hart zich niet te zeer geneigd hebbs naar het tegenovergesteld gebrek. — Terwijl wij deze uitersten mijden, geraaken wij toch dikwijls in genen.

Van den ernst mijner poogingen en van derzelyer aanleg kan en mag ik zelf spreken. Behalven aan mijne ambtsbediening is en zal mijne geheele werkzaamheid aan deze onderneming toegewijd blijven. Zoo min dezelve alleen wordt ingericht voor den geklêrden Lezer, even min heeft zij enkel ten oogmerk den algemeênen Lezer te vermaaken. Bereik ik mijn doel, dan moet mijn verhaal niet droog en leevenloos voor den laatsten, niet geheel belangeloos voor den eersten zijn. Het zelve zal geheel gepast worden uit de oude, zuivere bronnen. Derzelve aanhaalingen zullen elk opgegeven feit bevestigen. Het schilderachtige van der Ouden voordragt zal het eenige voorbeeld mijner stipte naarmvolging zijn; derzelve redevoeringen, waar over de wijsgeertige oordeelkunde zich even streng laat hooren, als de beminnaar van het bevallige en schoone dezelve dankbaar bevaart, zullen noch geheel overgenomen, noch

***

ge-

geheel agtergelaten worden, maar in zoo verre worden geplaatst, als zij de meeste waarschijnlijkheid voor zich hebben, en het beste geschikt zijn, om tot sprekende characterschetsen te verstreken, en een vrolijk leven in de geheele geschiedenis te brengen. Alleen hier voor zal ik steeds zorgen, dat ik mijne woorden nimmer in den mond van hun leg, met wien de afstand van tijd en het verschil van zeden ons zekerlijk, in weêrwil onzer vlijtigste naarspooringen, veel minder bekend doen zijn, dan de oude geschiedschrijvers. Tusschen de verschillende verhalen der Ouden zal ik mij onthouden van eene meesterachtige beslissing; en mijne Lezers niet lastig vallen met scherpzinnige oordeelkundige en letterkundige aanmerkingen, maar tevens, zoo veel zulks doenlijk is, eene weifelende voordragt vermijden, waar door alles in het onzekere blijft; en de geschiedenis zelve niets wordt. Ik zal eenvoudig, zonder eenige gehechtheid aan eigene wijsgeerige beschouwingen, dat gezag volgen, voorstellen, en aanwijzen, het geen mi als het afdoendste zal voorkomen.

Schoon ik alleen uit de Ouden zal putten, zal ik echter dankbaar de aanwijzing en hulp van hun omhelzen, die deze bronnen reeds
 zelf

zelve beproefd en gebruikt hebben, om daaruit hunne geheele of gedeeltelijke geschiedenisfen op te stellen. Na de lezing der Ouden zal zene oplettende en oordeelkundige lezing der hedendaagfche fchrijveren mijne eigene bewerking vooraf gaan, en geene eigenzinnigheid mij immer te rug houden van een vrijmoedig gebruik van die dienften, welken zij ter verligting mijner taak aanbieden. Hoewel de be- roeping op gezag onzin is, wanneer het gezond verftand deszelfs opperfte uitspraak doen moet, nogthands zal mijne dankbaare openhartigheid bij het overnemen van welgegronde aanmerkingen, ook de werken van hun noemen, aan wien ik dezelve verpligt ben.

Niet slechts de geheele of gedeeltelijke Romeinsche geschiedenisfen van hedendaagfche fchrijvers, maar tevens alle de belangrijkste ftukken, welken 'er ten opzichte der ftaatkunde, rechtspleeging, burgerlijke inrichtingen, leefwijze, kunften en wetenfchappen der Romeinen ooit zijn uitgegeven, of van tijd tot tijd nog uitkomen, zullen mijne fchatkamers zijn, waar uit ik de vierciervelen voor mijne gefchiedenis zal haalen, welken haar belangrijk voor elken Lezer maaken zullen. Daar men niet ophoudt over de Romeinen te fchrij-

ven, en 'er, na de laatste bewerking eener volledige geschiedenis, de keurigste verhandelingen en wijsgeerigste aanmerkingen zijn uitgekomen, kan het vlijtig gebruik van al dat nieuwe misschien reeds eenig belang aan mijne geschiedenis geven boven dien mijner voorgangers, die van zoo veel hulpmiddelen verstoken waren; en, zo wij eerlang van den *Abte DE VELLA* de Latynsche overzetting en uitgave van eenige gevondene Arabische afschriften van verscheidene vermiste boeken van *LIVIVS*, behelzende het belangrijkste tijdvak der geheele geschiedenis, volgens deszelfs beloften ontvangen, dan erkent elk van zelf, welk eene verdienste het gebruiken van dien wedergevoonden schat aan mijne onderneming, boven al het geen wij dan ook in onze taal over Rome al mogen hebben, geven zal.

Daar het voornemen is, in plaats van verscheidene kortbegrippen en andere dorre en gebrekkige geraamten, eene volledige Romeinsche geschiedenis te leveren, kan uit dit geheele merk niet een eenig gedeelte wegblijven, waarnaar de beoefenaar dier geschiedenisfen met recht zou kunnen verlangen; doch daar het groote oogmerk hier bij tevens is, om elken *Lezer* in het algemeen de aangenaame lezing der be-
lang-

langrijkste geschiedenis te verschaffen, zal men even zeer van den anderen kant, zorgen, dat geene langgerekte verhaalen, wijdloopige aanmerkingen of te ver voordgezette geleerde onderzoekingen deszelfs, aandacht pijnigen en zijnen, naauwlijks geweksten, lust ten eenemaal verdoven en uitblusfen.

Misfchien denkt men hier bij: wedspreekt dit gedeelte der geschiedenis van R6me, het welk wij shands voor ons hebben, deze beloften niet, daar hetzelfde met de koninglijke regeering reeds zulk een aanzienlijk boekdeel beslaat? — Over het algemeen besliss de menigte van deelen de langwijligheid van eenig werk niet. Lang en kort, weet elk, zijn betrekkelijke woorden. Een eenig boekdeeltjen kan te lang zijn over een onderwerp, het welk op een enkeld blad kon afghandeld zijn: een werk van verscheidene deelen kan nog te kort wezen, wanneer het niet volledig alles bevat, wat tot deszelfs uitvoering noodig was. Men onderscheide slechts lang van langwijlig, en de Lazer oordeele, in hoe verre mijn werk mijne beloften wedspreeke. — Wat dit deel in het bijzonder betreft, hetzelfde is daarom des te uitvoeriger bewerkt, om dat de koninglijke regeering den

geheelen grondslag bijna bevat van het gansche volgende staatsgestel gedurende de geheele geschiedenis. — Om reeds gemelde redenen hebbe ik in dit gedeelte der geschiedenis aan mijne voordragt eenen stilligen toon gegeven, daar; intuschen, de vijf eerste eeuwen van Rome door meer dan éenen geleerden voorgesteld zijn, als geene de minste zekerheid voor eene eenige daadzaak opleverende. Hoe wel mijn gevoelen zijn zou, dat zij, die aan géén feit van dien tijd twifelen, en hunne tegensprekers, die alle stellige zekerheid daaromtrent betwisten, beiden in uitersten gelopen zijn, waar tuschen de waarheid het veilige midden houdt, heb ik echter begreepen, dat eene twijfelachtige opgave nergens meerder nadeel kan doen, dan in de geschiedenis, welker voorbeelden boven allen twijfel verheven, of zonder eenige kracht moeten zijn. (1)

De

(1) Men kan de twistschriften van J. L. DE POULLY en CL. SALLIER, in de *Mem. de l'Acad. des Ins.* (a. 1729) Tom. VI. te vinden, hier over met elkanderen vergelijken; gelijk ook L. DE BEAUFORT *sur l'incertitude des cinq premiers siècles de l'histoire Romaine* met de geleerde aanmerkingen van den Hoogleeraar CHR. SAX, in *Miscellaneis Lipsiensibus Novis* (Vol.

De nadere ontwikkeling mijner taak, welke ik thands mijnen Lezer heb medegedeeld, maakt het voor des kundigen overtollig aan te merken, dat dezelve met geene overijling kan worden afgewerkt, maar vordert tevens van mij de belofte, dat ik aan dezelve met eene langzaamē haast werkzaam zal zijn, op dat het lang wegblijven van elkanderen volgende deelen den indruk niet geheel wegneme, welken het geheele der geschiedenis op het verstand en hart van derzelve Lezers maaken moest. — Gelijk ik verklaard heb, aan dit werk geheel mijn vrijen tijd te zullen wijden, wil ik deze beloften gaarne doen, en kan ik tevens verzekeren, dat het tweede deel reeds op de pers is. Alleen zal het van het grondig oordeel van kundigen, en den algemeenen ontvangst van mijn werk bij mijne waarde Landgenooten afhangen, of ik mijne onder-

ne-

(Vol. I. P. I. p. 40. sqq. Vol. II. P. III. p. 400. sqq. P. IV. p. 620. sqq. Vol. III. p. 235. sqq. & 743. sqq.) Vooral leze men de uitmuntende verhandeling: *über die quellen der ältesten Römischen Geschichte und ihren Werth* voor de Hoogduitsche vertaaling van A. FRUGUSON's *History of the Progress and Termination of the Roman Republic* door den *Leipziger Hoogleeraar CHRIST. DAN. BECK.*

40   I N L E I D I N G.

neming vervolgens staaken, dan wel met verdubbelden moed en ijver voort zal zetten, wanneer anders de Alregeerer het mij aan gezondheid, vermogens of tijd niet ontbreken laat.

UTRECHT,
den 4^{den} van Wijnmaand,
1792.

M. STUART.

*

KORT

KORT VERSLAG
OVER
OUD ITALIE,
EN INZONDERHEID OVER
LATIUM,
VÓÓR DE
BOUWING VAN ROME.

ITALIE, schoon van de Natuur door zee-*Italie.* en en bergen afgezonderd van het overige menschdom, en door geene behoeften, waar aan het zich zelf niet overvloedig voldoen kon, gedrongen, om die natuurlijke grenzen te overtreden, was echter het tooneel, waarop de geduchtste alleenheersching, bijna over de geheele oude wereld, ten voorschijn kwam.

I. DEEL!

A

Dat

Strekking van *Italie*. Dat land, zich van den agt- en dertigsten tot den zeven- en veertigsten graad van breedte ten Noorden uitstreckende, en van de *Ionische* zee ten Zuiden, van de *Adriatische* zee ten Westen, van de *Tyrcheensche* zee ten Oosten en van het *Alpisch* gebergte ten Noorden ingesloten, droeg bij de Ouden onderscheidene naamen, van deszelfs ligging ten opzichte van andere Landen, of van deszelfs oudste beheerschers, ontleend. (1) Schoon door

Verdeeling van *Italie*. veele onderscheidene volken bewoond, verdeelde men hetzelfde voornaamlijk in drie hoofddeelen. Het eerste droeg den naam van *Gallie aan deze zijde van de Alpen*, het welk zich van het *Alpisch* gebergte tot aan de rivier *Aesis* of de Stad *Ancona* langs de *Adriatische*, en tot aan de rivier *Macra* langs de *Tyrcheensche* zee uitstreckte. Het verkreeg den naam van *Gallie*, na dat de *Galliërs*, onder de regeering van TARQUINIUS DEN OUDEN, in het zelve waren ingevallen, terwijl de bijvoeging van *aan deze zijde der Alpen* het onder-

(1) DION. HAL. L. I. (edit. Sylb. 1691.) p. 27, 28. AULL. *Not. Ast.* L. X. C. 1.

onderscheidde van de overige *Galliërs*, die aan *gene zijde der zelve* met betrekking tot *Rome* gebleven waren. (1) — Het tweede gedeelte, zich van de rivier *Aesis* of van de Stad *Ancona* tot aan de rivier *Frento* aan de eene, en van de rivier *Macra* tot aan de rivier *Silarus* aan de andere zijde uitstrekkende, werd *eigenlijk Italië* genoemd; dragende het overige gedeelte bij de Ouden den naam van *groot Griekenland*, om dat de meeste steden langs de zee kust *Grieksche* Volkplantingen waren. De grenscheiding tusschen de twee laatstgenoemde deelen was echter altijd zeer onbepaald. (2)

Geheel *Italië* ligt zoo gelukkig, dat, ^{Liggings} gelijk thands elke reiziger met verruk ^{van Italië.} king van het zelve, als van het gezegendste gewest van ons waerelddeel, gewaagt, zoo wel *Grieksche* als *Latynsche* Schrijvers het oudtijds om strijd roemden, als het voorkeftelijkste werk der blijde Natuur. (3)

Door:

(1) Liv. L. v. c. 33. seq. PLIN. *Hist. Nat.* L. III. c. 14.

(2) CELLAR *Geogr. Ant.* Tom. I. p. 512.

(3) PLIN. *Nat. Hist.* L. III. c. 5. DION HALL. L. I. p. 29.

Doorneden van eene menigte rivieren; bevochtigd van het water, welk van beregende bergtoppen naar vruchtbaare daalen zakt; door een gematigden dampkring omringd, en zoo rijk aan schaduwvolle vlakten, als aan groeizaame heuvels, vindt 'er het geheele plantenrijk den gunstigsten grond. De olie, het koorn en de wijnstok zegenen het bij uitstekendheid. Het nuttigste vee heeft 'er overvloed van voedsel in grasrijke weiden. Het gebergte levert noodige delfstoffen, de boschen bieden allerlei wild aan, en de omringende zeeën laten de strandbewoners aan de smaaklijkste vischen geenszins gebrek lijden; terwijl de menigvuldige baaijen, zeeboezems en rivieren het zelve geschikt maaken voor den uitgebreidsten handel.

Derzelver
eerste be-
wooners.

Van de vroegste tijden af werd dat gelukkig gewest opgezocht van vreemde volken, die hunne eigene zetels moesten verlaten en zich in de gastvrije oorden van dat gezegend land een veilig en aangenaam verblijf beloofden. Doch hier door is het tevens moeilijk, iets met zekerheid van deszelfs oorspronkelijke inborelingen te bepalen.

De

De oudste bewooners van *Italië* waren, *Siciliërs*. zoo ver men weet, de *Siciliërs*, welke men voor inborelingen van het Land heeft gehouden, wijl men hunnen oorsprong niet heeft kunnen opspooren. (1) Vervolgens wist zich een ander volk, onder den naam van *Aborigines* bekend, onder de *Siciliërs* ^{Aborigines en Pelasgen.} te vestigen. Bij dezen voegden zich eene menigte zwervende *Pelasgen*, uit *Thesalië* afkomstig, en beiden vereenigden zich, om de oude inwooners uit *Italië* te verdrijven. De aangevallene en verdrevene *Siciliërs* staken over naar het nabuurig eiland *Tripacria*, het geen door *Sicaniërs* bewoond werd, doch naderhand den naam van *Sicilië* droeg. (2)

Niet lang hadden de *Pelasgen* genot van *Tyrrheniers* hunne verovering, welhaast zelven door verscheidene wederwaardigheden gedrukt, keerden zij naar *Griekenland* te rug, hunne wooningen agterlatende voor de *Tyrrheniers*, het zij eensgelijks vreemdelingen, het zij inborelingen, even zeer onder

(1) DION. HAL. L. I. P. 7.

(2) Ibid. p. 15—18.

der den naam van *Etruscers* en *Tuscers* bekend. (1)

Arcadiërs
onder ge-
leide van
EVANDER
J. d. W.
2760. J.
vóór C.
1244.

Zestig jaaren vóór den *Trojaanschen* oorlog landde EVANDER met eenige misnoegde en verdrevene *Arcadiërs*, in twee schepen, aan de *Italiaansche* stranden, en vergold de gastvrijheid, welke hij met de zijnen van FAUNUS, den Koning der *Aborigines* ondervond, met de mededeeling van verscheidene beschavende kundigheden, den landbouw, letterkunde en toonkunst betreffende. De wederkeerige vereeniging tusschen de *Aborigines* en *Arcadiërs* werd hierdoor zoo hartelijk, dat EVANDER de opvolger van FAUNUS werd in dit vereenigd gebied. (2)

Komst van
HERCULES.

Welhaast drong HERCULES aan het hoofd van een aanmerkelijk leger, waarmede hij reeds geheel *Spanje* had te ondergebragt, ook in dit gewest door: doch EVANDER wist de ijdele eerbzucht van dien veroveraar zoo behendig te streelen, dat hij, na een kort en vreedzaam verblijf, des-

(1) DION. HAL. L. I. p. 21—24.

(2) Ibi. p. 26. AUR. VICT. *Orig. a. v.*

deszelfs rijk en geheel *Italië* verliet, zeer voldaan met den eerdienst, dien men vóór hem had ingesteld, als die, volgens de voorspelling van EVANDER'S echtgenoot, CARMENTA, eenmaal onder de Goden zou geteld worden. (1).

Ook herwaards zogen de omzwerfende Komst van *Trejaanen*, na den rampzaligen ondergang ^{AENEAS.} J. d. W. van hunne Stad, naar een nieuw Vader- ^{2322. J.} land, en niet, dan ter goeder uur, landde hun ^{vóór C.} 1182. aanvoeter AENEAS digt bij den mond van de rivier den *Tiber* aan. LATINUS, voor den zoon van FAUNUS gehouden, schoon hij mischien met meer recht HERCULES zijnen vader had mogen noemen, regeerde zedert vijf- en dertig jaaren de *Alborigines*, naar hem *Latynen* genoemd, terwijl zijn rijksg gebied, 't welk slechts van eene geringe uitgestrektheid was, den naam van *Latium* droeg.

Thands bevond LATINUS zich in oorlog met de *Rutulers*, zijne nabuuren, en had weinig reden, om zich over den voorespoed zijner wapenen te verheugen. De klagten door zijne onderdaanen ingebracht,

(1) DION. HAL. L. I p. 33.

bragt, dat een uitheemsch leger aan zijne kusten geland was, dezelve door plunderingen ontrustede, en zich op zijn grondgebied in eene vaste legerplaats versterkte, vermeerderden de neteligheid van zijnen toestand niet weinig. Hij besloot, zich, zoo ras mogelijk, te ontdoen van die onrustende vreemdelingen, en trok met den meesten spoed tegen dit vijandlijk leger op, om het welk te verdrijven hij zich slechts meende te vertoonen te hebben, daar hij het zelve zich alleen maar als eene bende van plunderzieke zeeroovers voorstelde, doch hy vond zich allersterkst bedrogen. Een welgewapend en kunstig geschaard leger wachtete onverschrokken den hevigesten aanval af en deed den verbaasden *LATINUS* meer om eene onderhandeling, dan om eenen hagchelijken strijd, met zijne nieuwe gasten denken. Hij noodigde den aanvoerder der vreemdelingen tot een mondsprek, en vernam op zijne vraagen: „wat volk zij waren? hoe zij in zijn Land waren gekomen? en wat oogmerk zij hadden?” met eerbledige verwondering: „dat zij *Troojaanen* waren, die, hun vernield Vaderland onder geleide van *AENEAS*

ont-

ontvlugt hebbende, na zeer veel zwerrens alhier een nieuw en vast verblijf hoopen gevonden te hebben."

Tien jaaren had *Troje* de vereenigde magt van *Griekenland* wederstaan; eindelijk was het meer door list, dan voor overmagt, bezweeken; der *Trojaanen* dapperheid was geenszins twijfelachtig, en door veele rampen, in hunne zwervende ballingschap, geteisterd, scheenen zij even geneigd tot een billijken vrede, als bereid tot den wanhoopigsten strijd. — Door deze bedenking veranderde **L A T I N U S** geheel van opzet, hij bood hun zijne vriendschap aan, en gaf hun eene streek gronds ter bouwing eener Stad: terwijl zij zich verbonden, alle zijne vijanden als de hunnen te zullen aanzien en hem terstond hunne magt te leenen tegen de *Rutulers*. Dit verdrag, wederkeerig gheetig aangenomen, werd even getrouw gehouden. **L A T I N U S** werd zoo ingenomen met zijnen nieuwen bondgenoot, dat hij hem zijne eenige dogter, **L A V I N I A**, ten huwlijk aanbod: terwijl **A E N E A S**, ten blijke zijner erkentelijke dankbaarheid, de nieuwe Stad naar den naam zijner echtgenoo-

Verdrag
van de *La-*
synen met
de *Trojaan-*
nen.

A E N E A S
huw. **L A-**
V I N I A.

Bouwt *Lavinium*. te *Lavinium* noemde. De overige *Trojaanen* volgden het voorbeeld van hunnen leidsman, en de onderlinge huwlijksverbandnissen maakten welhaast van hun en de *Latynen* één volk. (1)

TURNUS
gaat tot de
Rutulers
over.

Schoon de *Rutulers* door deze vereenigde magt schierlijk tot stilte waren gebracht, kreegen zij echter welhaast een' te aanmerklijken bijstand, om niet met vernieuwde krachten eenen aanval te waagen. TURNUS, de broeders zoon van de gemaal van LATINUS, had zich lang met het bezit geveleid van LAVINIA. Noch zijne liefde, noch zijne eerzucht kon de voorkeus van eenen vreemdeling verdragen. Aangezet in zijne wraakzucht door de Koningin en andere Grooten liep hij met die krijsbende, waarover hij het bevel had, tot de *Rutulers* over, hun aanspoo- rende, op nieuw den *Latynen* te beoorlogen, in de hoop, van dus aan zijne minnenijd en hoogmoed het gewenschte offer te zullen brengen. (2)

Krijg tus- Men ondernam een nieuwen krijg, doch
het

(1) DION. HAL. L. I. p. 46—48.

(2) Ibid. p. 51.

het was **TORNUS** slechts voor de helft ^{schien de} vergund, zijne woedende hartstogten te ^{Latynen en} bevredigen en nog niet minder, dan ten ^{Rutulers.} kosten van zijn eigen leven. Na een hevige gevegt, waarin hij omkwam, werden de *Rutulers* verslagen, terwijl de dood van **LATINUS** den *Latynen* verbood, te juchten in die overwinning. **AENEAS** had ^{AENEAS} alleen het voordeel van de zege. De al- ^{Koning van} ^{Latium.} gemeene stem der onderdaanen droeg hem zijns schoonvaders rijk op, terwijl de oorlogskans hem ontslagen had van eenen lastigen mededinger. (F)

Niet lang genoot hij, met wien het lot ^{Krijg tegen} altijd gespeeld had, dit geluk. Alle de ^{de Rutulers en Tyr-} ^{rheners.} *Rutulers* namen andermaal de wapenen op en wel bondgenootschaplijk met **MEZENTIUS**, den Koning der *Tyrhenen*, wien de vrees alleen voor de al te groot wordende magt der *Latynen* met de *Trojaanen* vereenigd tot den oorlog aanpoorde. **AENEAS** voerde zijne onderdaanen tegen de geduchte vijanden aan, en leverde hun slag niet verre van *Lavinium*, langs de boorden van de rivier *Numicius*. Men vogt

(1) *AUR. VICT. Orig. c. XIII.*

vogt hardnekkig , de nacht maakte een einde van de wederzijdſche ſlagting. De *Latynen* misten hunnen Veldheer, die waarſchijnlijk zijnen dood had gevonden in de rivier, doch wien het bijgeloof ten hemel opgenomen waande , en onder den naam van JUPITER INDIGES (van JUPITER die een mensch geweest was) vergoodde. (1)

Gedurende de drie jaaren van zijne regeering had AENEAS den Godsdienst der *Trojaanen* met dien der *Latynen* vereenigd. Men eerbiedigde algemeen zijne medegevoerde Huisgoden , en nam het beeld van MINERVA, weleer het beſchermbbeeld van *Troje*, aan als het *Palladium* van *Lavinium*, en beſchouwde het vervolgens altijd als het kleenood van *Rome*.

Regeering
van ASCA-
NIUS.

ASCANIUS, de Zoon van AENEAS, uit CREÛSA, toen *Troje* nog ſtond, geboren, nam nu bezit van den throon. Deze jonge Vorst, niet gaarne zijn nieuw gebied willende waagen aan eenen hagchelijken ſlag tegen een vereenigd en magtig leger, welk zich groote voordeelen van

(1) DION. HAL. L. I. p. 59.

van den dood zijns vaders beloofde, verkoos, zich binnen *Lavinium* te versterken, met oogmerk, om op redelijke voorwaarden den vrede te maaken. Doch het dagelijks aangroeiend getal zijner vijanden sneed hem, binnen zijne muuren van rondsom belegerd, weldra allen toevoyer en bijstand zijner overige onderdaanen af, en noodzaakte hem, daar men reeds alle billijke voorflagen van vrede en vriendschap verworpen had, zich de onredelijke voorwaarden van eenen hoogmoedigen vijand voor te laten schrijven. Deszelfs bedingen echter waren zoo hard, dat *ASCANIUS* nu liever het uiterfte wilde waagen, dan zich daar aan te onderwerpen. Hij wist zijne stadgenooten dit besluit te doen billijken, en, van hunnen moed verzekerd, nam hij de stilte van eenen donkeren nacht waar, om onverwacht eenen allerhevigften uitval te doen op de belegeraars, die in hunne schansen omgeenen vijand dachten, wien zij als magten moede-loos de wet meenden te kunnen stellen. De overrompelde voorposten, over wien de zoon van *MEZENTIUS*, *LAUSUS*, het bevel voerde, bragten
spoe-

spoedig de onverwachte tijding van hunne nederlaag naar het groote lichaam des heirs, welk op de vlakke gelegerd was, en verbreidden door het zelve zulk eenen schrik, dat het in de grootste wanorde naar de naast gelegene bergen vluchtete. De *Latynen* zetteden hunne overwinning voord en drongen MEZENTIUS, wien de dood zijns zoons en de nederlaag des legers moedeloos maakte, om den vrede te smeeken. Dezelve werd hem, op gemaatigde voorwaarden, geschonken. Voordaan zou de rivier de *Tiber* de grenscheiding van de *Etrurische* heerschappij zija. Deze vrede bleef zinds ongeschonden. (1).

Geboorte
van AENEAS
SYLVIUS.

LAVINIA was intuschen zwanger nagelaten door AENEAS, en zag met walgungstige oogen haar vaderlijk rijk in de handen van haaren stiefzoon. Haare agterdochtige heerschezucht deed haar in ASCANIUS eenen overweldiger zien en vreezen, bij wien zij zich met haar aanstaande kind onveilig achtete. In het geheim onrvluchtete zij de rijkstad in de bosschen, en bragt aldaar in de hut eens herders

(1) DION. HAL. L. I P. 52, 53.

ders eenen zoon ter wacheld, die, bij zijn vaders naam, AENEAS, den bijnaam droeg van SYLVIUS, van zijne geboorte ontleend.

Het gemeen te *Lavinium*, deszelfs oude Vorstin misfende, hield ASCANIUS verdacht, als hadde hij zijne stiefmoeder aan zijne heerschzucht opgeofferd. Daar geene eeden voor het tegendeel in staat waren, den Koning tegen de woede van het kwaaddenkend volk te beveiligen, beloofde hij aanzienlijke belooningen aan elk, die haar wist aan te wijzen. Gelukkig vond men haar spoedig met haar kind. ASCANIUS overreedde haar, om weder te keeren, en herwon door de liefde, waarmee hij haar en SYLVIUS behandelde, weihaast de genegenheid des volks. (1)

Dertig jaaren na het bouwen van *Lavinium* was die stad reeds te klein voor derzelve bewooners. Om deze reden, en om dat dezelve toch het vaderlijk erfgoed van zijne stiefmoeder en halven broeder SYLVIUS was, stichtede ASCANIUS eene nieuwe stad, welke hij *Alba longa* heetede, gedeel-

Alba longa
gebouwd.

(1) DION. HAL. L. 1. p. 56. AUR. VICT. Orig. c. XVI.

deeltelijk overeenkomstig haare gedaante, en voords naar een *wit zwyn*, welk AENEAS weleer ter dier plaatze, als eene voorteken, zou gevonden hebben. (1).

Dood van
ASCANIUS.

Derwaards droeg ASCANIUS zijnen throon over, het bestuur in *Lavinium* aan zijne stiefmoeder en SYLVIVS overlatende. Hij stierf in het twaalfde jaar dezer nieuwe stichting, en in het agt- en-der-tigste zijner regeering over de *Latynen*.

AENEAS
SYLVIVS
benoemd
tot Koning,
JULUS tot
Opperpriester.

Zijn oudste zoon JULUS en LAVINIA'S zoon maakten beiden aanspraak op het rijksg gebied. De billijke stem des volks bestemde dit geschil ten voordeele des laatsten, hem het recht van Opperheerschappij over geheel *Latium* toewijzende, en te gelijk het harde van deze uitspraak voor JULUS verzachtende, door in zijn geslacht het Opperpriesterchap in den Godsdienst voor altijd te vestigen. (2).

Het koninglijk gezag over *Latium* bleef omtrend vierhonderd jaaren in dezen stam, en dertien Koningen regeerden zinds in *Alba* tot aan de stichting van *Rome*. Doch de oud-

(1) DION. HAL. L. I. P. 53.

(2) Ibid. p. 56.

oudheid heeft ons alleen de naamen en regeeringsjaaren dier Vorsten bewaard, en ook daar in heerscht eene groote duisterheid.

SYLVIUS liet, in het negen en twintigste jaar zijner regeering, het rijk na voor zijnen zoon, eensgelijks AENEAS SYLVIUS geheeten: deeze behield het twee-en-dertig jaaren. Na hem regeerde LATINUS SYLVIUS een-en-vijftig jaaren. ALBA was deszelfs opvolger gedurende negen-en-dertig jaaren. Voords had CARETUS zes-en-twintig, CAPYS agt-en-twintig, CALPETUS dertien jaaren het roer in handen. TIBERINUS, deszelfs opvolger, in het agtste jaar zijner regeering bij een ongelukkigen veldslag in de rivier *Albula* zijn leven latende; kreeg die rivier naderhand den naam van *Tiber*. AGRIPPA bezat daarop een-en-veertig jaaren den thron. ALLADIUS regeerde negentien; AVENTINUS, naar wien een der bergen, waar op men *Rome* bouwde, genoemd werd, zeven-en-dertig; PROCAS drie-en-twintig jaaren. Deze liet twee zoonen na, NUMITOR en AMULIUS, en besprak bij zijnen

I. DEEL.

B

dood

doed het rijk aan NUMITOR, die de oudste was. (1)

NUMITOR
en AMU-
LIUS.

Ter vergoedinge van het gemis der Koninglijke eer kreeg AMULIUS voor zijn deel de schatten, die van *Troje* medegebragt en zinds heilig bewaard waren. Van zulk een veel vermogend middel voorzien viel het den jongsten niet moeilijk, zijnen broeder van den thron te stooten, (2) en, deszelfs rechten noch 's vaders laatste wil achtende, dien met geweld te beklimmen. Nieuwe misdaden scheenen AMULIUS noodig, om zich van den overweldigden scepter te verzekeren en de uitwerking eener billijke wraakzucht, ten eenigen tijd, te voorkomen. Hij besloot zijns broeders stam, die reeds in telgen bloeide, te knotten. Eerst liet hij deszelfs zoon, AEGISTHUS, een aankomend jongeling, verraderlijk op de jagt om het leven brengen. Sommigen waagden het, in weêrwil van zijn voorwendzel, dat schelmstuk hem ten last te leggen, doch de bloode

(1) DION. HAL. L. I. p. 57. & *notas Sylburgii in h. l.*

(2) FLUT. in ROM. p. 19. *edis. Xylandri 1624.*

de NUMITOR verdoofde zijne vaderlijke smart, om zijne wraak op een gelegener tijd te nemen. Daarna wijdde hij zijne nicht, RHEA SYLVIA, zijns broeders huwbaare dogter, aan den dienst der Godinne VESTA toe, met de uiterlijke vertooning, van haare deugd op het edelst te willen vereeren, maar alleen met het oogmerk, om zich van de ontrustende vrees te ontfstaan, dat zij eens eenen wreeker van haar mishandeld geslacht mogt ter waereld brengen, wjl die dienst haar tot den maagdenstaat verpligtete. Schoon NUMITOR ook dit oogmerk wel doorgrondde, had hij als nog geen moeds genoeg, zich tegen den dwingland te verzetten. (1)

Vier jaaren had RHEA den heiligen RHEA dienst zuiver waargenomen, wanneer zij, SYLVIA in een bosch, aan den Oorlogsgod geheiligd, gewijd water haalende, geschonden werd van een gewapend krijgsman. Zij gevoelde zich zinds dien tijd zwanger, onttrok zich, onder het voorgeven eener ongesteldheid, aan den gewijden dienst, en gaf,

(1) DION. HAL. L. I. p. 62. LIV. L. I. c. 3.

gaf, om allen smaad van haar geslacht te weeren en zich, ware het mogelijk, van de doodstraf te bevrijden, welke op eene onteerde *Vestaalsche* Priesteres gesteld was, voor, van den Krijgsgod zelf verkracht te zijn. — Misfehien was AMULIUS zelf de vermomde krijgsman geweest, als geene rust aan zijn schuldig hart hebbende kunnen geven, voor hij zijne nicht, van onkuischheid overtuigd, geheel uit den weg kon ruimen. (1)

Geboorte
van RO-
MULUS
en RE-
MUS.

RHEA beviel van twee zoons, naderhand ROMULUS en REMUS genoemd, doch geene voorgewende Godheid, noch menschen konden haar, nevens haare tweelingen, van 's Konings bloeddorst bevrijden. In eene volksvergadering drong hij op haaren dood aan, en men sprak dit wreede vonnis uit, dat de ongelukkige Priesteres, na eene geesfeling, ten dood gebragt, en de twee kinderen in den *iber* verdronken zouden worden. (2)

Vruchtloos was, intuschen, alle voorzorg van den snooden dwingland. Die rivier,

(1) DION. HAL. L. I. p. 62.

(2) *ibid* p. 64.

vier, op dat pas buiten deszelfs boorden gerezen, had de naastgelegene oevers en velden onder water gezet. De uitvoerers van het vonnis tegen de onnozele zuiglingen meenden hun wreeden last volbragt te hebben, door den trog, waarin zij de kinderen droegen, in het opperwater te hebben nedergezet. Doch het water viel ras, en liet den bak op het drooge, in het slijk, zitten.

Eene vertelling, welke de Ouden reeds algemeen voor een verdichtzel hielden, laat deze kinderen uit hun gevaar, van door gebrek aan voedzel ontekomen, redden door eene zoogende wolvin, welke, daar ter plaatze willende drinken, den schreienden jongskens haare volle uijers aanbod, en ze zoo lang zorgvuldig voedde, tot dat haar haare kweekelingen door eenige herders ontnomen werden.

FAUSTULUS, een opzichter van Konings herders, niet onkundig van wreede vonnis tegen RHEA en haar kroostgeveld, vond het ongelukkig broederpaar. Zijn menschlievend hart nam het dankbaar aan als een geschenk der Voorzienigheid, hij bragt het blijmoedig in zijn

verblijf, en wist 'er eene aangename gift van te maaken voor zijne vrouw, welke haare bevalling van een dood kind nog beweende. Deze vrouw, ACCA LAURENTIA geheeten, droeg om haar ongeregeld gedrag onder de herders den naam van *lupa*, *wolvin* beide en *hoer* betekende, en gaf door de dubbelzinnigheid van dien bijnaam waarschijnlijk aanleiding tot het voorgemelde sprookjen. (1)

Opvoeding der tweelin.
gen.

De edele geboorte dezer tweelingen vermoedende, en mischien wel van NUMITOR nader daarin onderricht en bijgestaan, gaf FAUSTULUS hun eene opvoeding, welke hun welhaast van het overige herdersvolk onderscheidde. Hij zond hun, de eerste kindsheid ontwasfen zijnde, naar *Gabii*, eene nabuurige Stad, om in de *Grieksche* letterkunde en andere beschaavende wetenschappen onderweezen te worden. (2) Vervolgens liet hij hun opgroeien onder de herders, het tijdperk af

(1) DION. HAL. L. I. p. 65. 66, ?I. LIV. L. I. C 4.

(2) PLUT. *in ROM.* p. 20. AUR. VICT. *Orig.* c. XXI.

af willende wachten, waarin hij hun zijne meening over hunne geboorte met vrucht zou kunnen toevertrouwen, wanneer zij, naamlijk, beleid en krachten genoeg zouden bezitten, om op derzelver rechten hunne aanspraak te maaken en ze te doen gelden. (1)

Spoedig onderscheidden zich de twee broeders van hunne overige speelmakkers door den edelen zwier hunner gestalte, door hunne buitengewoone ligchaamskrachten, schrander beleid en onverschrokken moed; terwijl ROMULUS 'zijnen broeder weder overtrof in oordeel en beraadenheid, en dus geboren schein, om te gebieden, niet om te gehoorzaamen. (2)

Zij oefenden beide reeds zeker gezag ^{Hunne ge-} over de overige herders, en waren bij de ^{vechten} ^{met roo-} zen zoo ontzien, als bemind. Doch het ^{vers-} eenvormig herdersleven mishagde hun eerlang, en, in plaats van de kudde te hoeden en het roofgedierte te weeren, vorderden hunne buitengewoone vermogens eene andere werkzaamheid, waarin zich de-

(1) DION. HAL. L. 1. p. 67.

(1) PLUT. *IN* ROM. p. 20.

dezelven meer konden oefenen. Nu beproefden zij hunne krachten tegen de roovers, die de wegen onveilig maakten, ontnamen hun vaak hunnen roof en verdeelden dien vrolijk onder hunne medemakers. Van tijd tot tijd verzamelde zich om hun eene bende, welke, onder het geleide van zulke dappere voorvechters, gaarne deel had aan den gemaakten buit. De wraak der verraste roovers zag, intusfchen, bestendig naar eene gelegenheid uit, om zich aan de tweelingen te koelen. Hun niet openlijk durvende aanvallen, hadden zij hun reeds lang verscheidene laagen gelegd. Eindelijk gelukte het hun, bij gelegenheid van het feest van LUPERCAL, welk de herders, naar EVANDER's instelling, op den berg *Palatinus*, vierden, de dartelende jeugd te overvallen, en ten minsten REMUS gevangen weg te voeren. Hem bij AMULIUS brengende, gaven zij voor, dat deze één dier knaapen was, die, van eene roofzieke bende vergezeld NUMITOR's landen afliepen. (1)

REMUS
gevangen
bij AMU-
LIUS g-
bragt.

Op deze beschuldiging gaf de Koning den

(1) LIL. L. I. C. 4, 5.

den gevangen aan NUMITOR over, op dat hij zich zelven recht mogt verschaffen van misdaden, welke zijne eigene goederen betroffen. De edele houding van den jongeling, die nu agttien jaaren oud was, de overeenkomst dezer jaaren, en het bericht, dat hij een tweeling was, herriepen den ouden NUMITOR zijne twee ongelukkige neeven in het geheugen, en deden hem, op eenige nadere vragen, bijna in REMUS één dier betreurde voorwerpen herkennen.

Terwijl NUMITOR, in dit vermoeden, reeds het denkbeeld begon te koesteren, dat nu het tijdstip mischien haast daar zou zijn, waarop hij den dwingland van zijnen throon stooten, zich op den ontweldigden zetel herstellen, en de gruwelen, aan zijn geslacht gepleegd, zou kunnen wreeken: achtende het FAU-ROMULUSSTULUS nu ook zijnen tijd aan ROMU-leert zijne afkomstLUS zijn vermoeden omtrend de geboorte^{kennen.} van hem en zijnen broeder mede te deelen.

Dit bericht ontvlamde den vuurigen Oprogt
jon-

(1) LIV. L: I, c. 4, 5.

van ROMULUS tot ontzet zijns broeders. jongeling. Het rampzalig lot zijner moeder, het geleeden ongelijk van zijnen grootvader, en het levensgevaar, waarin hij zijnen broeder waande, ontstaken hem in woede tegen den dwingland, en, ongewoon eenig lijfsgevaar te vreezen, verzamelde hij de deelgenooten zijner vorige ondernemingen, om met hun naar *Alba* op te trekken, REMUS te ontzetten, en den geweldenaar te verdelgen, Zijne benede scheen hem echter te groot, om, zonder erg te doen denken, de hoofdstad te kunnen naderen. Hij verdeelde ze dus in onderscheidene troepen van honderd mannen sterk, die, onder het kenteken van een bos stroo aan een langen stok gebonden, langs onderscheidene wegen, *Alba* zouden inkomen, en, op eene afgesprokene leus, zich bij het koninglijk verblijf zouden verzamelen.

FAUSTULUS wordt voor den dwingeland gebragt. FAUSTULUS kon eensgelijks zijne voedsterlingen niet aan hun haghelijk lot overlaten. Zelf begaf hij zich naar de stad, met zich brengende den trog, waarin hij de tweelingen gevonden, en dien hij, als onderscheidende kenmerken dragende, zorgvuldig bewaard had. Voorneemens zijnde, dat blijk van echtheid aan NU-

MI-

MITOR te vertoonen, maakte zijne angstvalligheid, om het zelve te bedekken, hem verdacht bij zijne intrede van de poort aan de wacht, welke hem bij AMULIUS bragt. Naauwlijks had de dwingland van zijne twee gevaarlijke neeven gehoord, of hij wilde zich van hun meester maaken, en zond, op het misleidend bericht van den herder, als of zij in eene afgelegene wildernis de kudde hoeden, terstond eenig volk uit, om hun van daar te haalen.

NUMITOR hier van verwittigd en Ontwerp dus in zyn vermoeden bevestigd zijnde, ^{tegen} AMULIUS vorderde onmiddellijk van REMUS den bijstand, dien hij verlangde. ROMULUS zelf kwam weldra zijnen grootvader en broeder omhelzen. Men sprak af, dat REMUS zich aan het volk, als den wonderbaar geredden zoon van RHEA zou vertoonen, terwijl zijn broeder met de zijnen en eene menigte bedienden van NUMITOR het koninglijk paleis met geweld aanvallen zou.

Het ontwerp had een gewenscht gevolg. ^{AMULIUS} De ontfelde dwingland wist zich tegen den ^{komt om} ^{het leven.} onverwachten aanval der zamengezwo-
renen

renen niet te verdedigen, men overmeesterde de wachten van het paleis, maakte AMULIUS zelf van kant, en riep NUMITOR openlijk uit voor den ouden, echten Koning van *Alba*, wordende hierin gevolgd door het geheele Volk, welk altijd gereed is, eenen dwingeland te vloeken, hoewel het zich, voor eenen tijd, slaafsch aan hem heeft moeten onderwerpen. (1)

De herstel- NUMITOR, aldus in zijn rechtmatig
de NUMI- erfgoed hersteld zijnde, was terftond.
TOR ver-
wijdert zij- werkzaam, om de gebreken, gedurende
ne kleen- eene overheersching van twee-en-veertig-
zoonen. jaaren in de regeering ingeslopen, te ver-
beteren, en daarna bedacht, om zijnen
kleenzoonen een eigen grondgebied aan te
wijken, om op het zelve eene nieuwe stad
te bouwen. De woeste menigte, welke
ROMULUS vergezeld had, scheen hem
zulke ongeschikte als gevaarlijke inwoners
op te leveren. Zich van hun te ontdoen
en te gelijk de zulken, die aan de voo-
rige regeering het meest gehecht waren
ge-

(1) DION. HAL. L. I. p. 70. PLUT. *in ROM.*
p. 21, 22.

geweest, uit *Alba* te verwijderen, was hierin zijn staatkundig oogmerk. ROMULUS en REMUS waren, van hunner kant, te zeer aan een woelig, krijgzuchtig leven gewoon, dan dat zij lang met genoegen in *Alba* stil konden leeven, terwijl hun grootvader met eene vreedzaame hand de teugels der regeering voerde. Hunne geest- en ligchaam-vermogens, benevens hunne opvoeding en voorige leefwijze wekten in hun een verlangen, om in die gelukkige oorden, waar zij alle de genoegens hunner kindsheid en jeugd gesmaakt hadden, voor zich en hunne vrienden een gevestigd verblijf te bouwen. Daar dus de wederzijdsche verlangens hierin volmaakt overeenkwamen, schonk NUMITOR hun digt bij den *Tiber* die landen, alwaar zij opgevoed waren. Hij voorzag hun van allerlei werktuigen, slaaven, lastdieren, kooren, in één woord van alles, wat 'er noodig was, om eene nieuwe stad te bouwen. Hij gaf aan elk Leden der zijner onderdaanen vrijheid, zich bij de nieuwe Volkplanting te voegen. Behalven eene menigte uit de laagste volksclasse, welke altijd in verandering verbeter-

tering hoopt, namen ook verscheidene *Trojaansche* geslachten, waar van 'er in AUGUSTUS's tijd nog vijftig overig zouden geweest zyn, deel in deze verhuizing. Inzonderheid volgden de bewoners van *Palantium* en *Saturnia*, twee kleene steden, het goed geluk der tweelingen. (1)

Verdeeld-
heid onder
ROMULUS
EN REMUS

Aan het hoofd van zulk eene talrijke menigte verbeeldden zich de twee broeders, dat hunne stad welhaast *Lavinium* en *Alba* beschaamen zoude, en, op dat een wederkeerige naarijver de arbeidzame handen tot opbouw van dat nieuw tooneel hunner werkzaamheid te ijveriger maaken zou, verdeelden zij de geheele volkplanting in twee partijen, aan wier hoofd elk zich als eenen aanvoerer plaatste, om dus elkanderen in naarstigheit, zoo veel mogelijk, voorbij te streeven. Deze verdeeling, met zulk een goed oogmerk gemaakt, werd echter welhaast verderflijk voor de geheele maatschappij. Men zou de plaats en naam voor de nieuwe stad kiezen. ROMULUS wil-

(1) DION. HAL. L. I. P. 72. PLUT. *in* ROM. P. 22.

wilde ze op den berg *Palatinus* bouwen, en ze, naar zich zelf, *Rome* heeten. *RE-MUS* verkoos den berg *Aventinus*, en had ze liefst *Remuria* genoemd. Ongelukkig waren de twee broeders te zeer besmet met de ziekte van hun geslacht, de heerschzucht, om met elkanderen hier in minzaam te verdragen. De geheele menigte mengde zich in dit geschil, en elke partij drong even hardnekkig op den eisch van haaren aanvoerer aan. Tweelingen zijnde gaf de geboorte den een niet het minste recht boven den anderen. De zuivere broederliefde, welke zij tot nog toe voor elkanderen bezeten hadden, beletteden hun echter, dit geschil terstond door openlijk geweld te willen beslechten. Zij gaven, derhalven, hunnen grootvader kennis van hunne oneenigheid, met verzoek om zijne uitspraak. *NUMITOR*, huiverig, om tusfchen twee broeders, dien hij wist, dat hunne rechten zoo krachtdaadig konden doen gelden, uitspraak te doen, en waarlijk niet in staat zijnde, zich voor een van beiden te verklaren, gaf hun den voorzichtigen raad, dezen twist aan de Beschermgoden dier plaatzen over te laten,
en

en derzélver uitspraak door Vogelwigthelaarij raad te pleegen. (1)

De uitspraak van den twist den Goden aanbevoelen.

Overeenkomstig dien raad bepaalde men eenen dag tot deze plegtigheid, wanneer de beide broeders zich elk op zijnen berg zouden plaatzen, na een onderling verdrag, dat hij, die het eerste of het grootste getal van eenige vogelen zou gezien hebben, zijnen zin krijgen zou. REMUS, zegt men, zag het eerst zes gieren, ROMULUS een weinig laater twaalf. Nu hield de een staande, dat hem, daar hij met het eerste voorteken verwaardigd was, het betwiste voorrecht toekwam, terwijl de ander even halfstarrig beweerde, dat het dubbeld getal der geluksvogelen hem dat voorrecht onbetwistbaar toekende. (2)

Hier mede onvoldaan wordt men handgemeen.

De twist hier over werd op nieuw allerevigst, van woorden kwam men tot daden, de verdeelde menigte trok de partij van haar onderscheiden hoofd, en een algemeen bloedig gevecht besliste het geschil ten voordeele van ROMULUS. Te vergeefs had de goede FAUSTULUS de broeders,

(1) DION. HAL. L. I. p. 73.

(2) LIV. L. I. c. 7.

ders, hem als zijne eigene kinderen dierbaar,
 willen bevredigen. Hij verloor zijn lee-
 ven in het algemeen gevecht. (1) Vol-
 gends sommige schrijvers zou REMUS
 zelf door de hand zijns broeders gesneu-
 veld en op de plaats, waar hij de nieu-
 we stad had willen bouwen, begraven
 zijn. Anderen verhalen, dat hij, niet dan
 met wrevel en weêrzin voor zijnen broe-
 der onderdoende, het vorderend werk be-
 schimpte, en inzonderheid spitswijze over
 den laagen muur der nieuwe stad sprong,
 bij welke gelegenheid ROMULUS hem
 zou om het leven gebragt hebben, met
 bijvoeging: *dat niemand ooit ongestraft zij-
 ne muuren trotseeren zou.* (2) — Dus leg-
 de de heerschzucht in geheiligd broeder- en
 burger-bloed de grondvesten dier stad,
 welke eens de trotscbe meesteresfe der
 aarde worden zou. ROMULUS, die
 liever alleen, dan nevens zijnen broeder,
 regeerde, offerde aan die noodlottige drift
 broedermin en menschelijkheid op, en
 mis-

FAUSTU-
 LUS en
 REMUS
 sneuveled.

(1) DION. HAL. L. I. p. 74.

(2) Ibid. en PLUT *in* ROM p. 23. LIV. L. I.

G. 7.

DEEL.

C

misbruikte slechts de bespottung van R E-
M U S, zo die al plaats had, tot een ge-
zigt voorwendzel, om zich van zijnen
mededinger te ontdoen. Dus oordeelt hier
de braave *Romein*, C I C E R O, over. (1)

(3) C I C. de *Offic.* L. III. c. 10.

E E R S T E B O E K.
G E S C H I E D E N I S
D E R
R O M E I N E N
O N D E R D E
K O N I N G E N.

E E R S T E H O O F D S T U K.

V A N D E B O U W I N G V A N R O M E ,
T O T A A N D E N D O O D V A N
R O M U L U S.

R O M U L U S , na zijns broeders dood ,
alleen het hoofd der Volkplanting geblee-
ven zijnde , zette nu , met allen ernst , zijn
ontworpen plan ter bouwing der nieuwe
stad voord. Geene plegtigheid ; welke
het bijgeloof dier tijden vorderde en
eenig gezag aan zijne onderneming geveri
C 2 kon ;

I.
BOEK
I.
HOOFDST.

kon, willende verzuimen, ontbood hij eenige *Etruriërs*, om hem alles voor te schrijven, het geen, ter inwijding van den grond en ter heiliging van het geheele werk, mogt vereischt worden. (1) De dag werd hiertoe bepaald en was de een-en-twintigste van Grasmaand (2) in het eerste jaar van de zevende *Olympias*, het welk overeenkomt met het zevenhonderd en een-en-vijftigste jaar voor de tijdrekening der *Christenen*. (3)

De

(1) PLUT. *in ROM.* p. 23.

(2) *Ibid.*

(3) DION. HAL. L. I. p. 60. Schoon 'er zeer onderscheidene gevoelens bij de Ouden zijn over de vestiging van *Rome*, welke sommigen veel ouder stellen dan ROMULUS, (zie DION. HAL. L.-I. p. 58. PLUT. *in ROM.* ab init. SALLUST. *bell. Catil.* c. 6.) is echter het verschil van hun, die dezelve aan ROMULUS toeschrijven, allergeepest met betrekking tot den tijd, waar in *Rome* zou gebouwd zijn. PLUTARCHUS, die VARRO volgt, stelt denzelfden slechts twee jaaren vroeger, dan CATO bij DIONYSIUS; en POLYBIUS neemt, zonder dit stellig te bepalen, hiervoor het tweede jaar van de zevende *Olympias* aan. Waarlijk een zeer gering verschil in eene zaak van zulk eene diepe oudheid! — Wij zijn DIONYSIUS gevolgd, om dat deszelfs
gron-

De dag, tot die plechtigheid gekozen, was reeds van zelf een feestdag, toegewijd aan PALES, de Godinne der herderen. (1) Onderwezen door de ontbondene *Estruriers*, offerde ROMULUS slachtoffers aan de Goden, en beval het zelfde aan zijn Volk. Daar na verkoos hij aren- den tot zijne veldteekens, en liet al het Volk, om zich behoorlijk te zuiveren door de vlammen gaan van kleene vuuren, voor hunne tenten aangestoken. Zich op deze bijgeloovige wijze, als tot een heilig werk, genoegzaam voorbereid hebbende, riep hij allen op den gekozen *Palatynschen* berg te zamen, Nu groef men eene graft rondom de plaats, waar naderhand de volksvergaderingen zouden gehouden worden, en in dezelve wierp elk de eers- telingen van zijne levensbehoef- ten en eene hand

L
BOEK
L
HOOFDST.
Inwijding
van den
grond.

gronden ons redelijker voorkwamen, dan die, waar op PLUTARCHUS bouwde, zonder nogthands eene zaak, voor zoo veele eeuwen bij de nauwkeurigste geschiedschrijvers in geschil, door ons aangenomen gevoelen te willen of te kunnen beslissen. Zie PLUT. *in* ROM. p. 24.

(1) PLUT. *in* ROM. p. 24.

C 3

I. hand vol aarde van dien grond, van waar
 BOEK. hij herwaards gekomen was. Deze graff
 I HOOFDST. noemden zij *mundus* (*waereld*) en maakten
 noemden tot het middelpunt van de ge-
 heele te bouwene stad. Daarna sloeg RO-
 MULUS eene koe en eene stier in het ga-
 reel, om langs eene afgetekende lijn
 eene groef te ploegen, welke de uitgestrekt-
 heid der stad in de rondte bepaalen zou.
 Deze twee dieren, ten zinnebeeld des
 huwlijks en der bevolking der steden
 verstrekt hebbende, werden, na deze ver-
 richting, den Goden geofferd. Het ge-
 heele Volk was dien ploeg gevolgd, en
 had alle kluiten zorgvuldig naar den bin-
 nenkant geworpen, welken het koperen
 kouter zomtijds naar buiten opwierp,
 ten zinnebeeld, dat de steden alles, wat
 tot haare welvaart dient, van buiten van
 den landman moeten ontvangen. Alwaar
 men eene poort wilde maaken, tilde men
 den ploeg op, en *droeg* denzelven over
 de daartoe bestemde plaats, van waar het
Latijsche woord *porta*, van *portare* (*dra-
 gen*), ontleend, eene *poort* beteekent. (1) —
 Al-

(1) PLUT. *in* ROM. P. 23. DION. HAL. L. I. p. 75.

Alle deze plegtigheden bleeven vervolgends altijd, bij het vestigen eener nieuwe stad, by de *Romeinen* in gebruik.

L
BOEK.
I.
HOOFDST.

Welhaast kreeg *Rome* haare volkomenheid. Maar versta diardoor echter niet de geregelde gedaante van eene welgeordende stad. Duizend hutten, van biezen en riet opgelagen, stonden verward, zonder straaten, onder elkander. Het paleis van *ROMULUS* zelf was niet beter, en werd eeuwen naderhand nog vertoond als een zeldzaam overblijfsel der voorvaderlijke eenvoudigheid. — Men zorgde alleen, niet te dicht bij den muur te bouwen, en noemde de plaats tuschen denzelfven en tuschen de wooningen *pomoerium*. Dien zelfden naam gaf men ook aan die ruimte, welke men buiten de muuren onbebouwd wilde houden. Beiden deze binnen- en buiten-vesten zag het *Etruriesch* bijgeloof voor heilig aan, en wijdde ze daarom toe aan Godsdienstige gebruiken, inzonderheid aan de vogelwigchelaarij. De staatkunde vond deze inrichting allerdienstigster verdediging der stad tegen allen vijandlijken aanval, en deed dezelve altijd trouw in acht nemen, zijnde het voords

Volbouwing der stad.

I. niemand geoorlofd; 's stads vesten uit te
 BOEK. leggen, ten zij hij het *Romeinsche* gebied
 I. aanmerkelijk uitgebreid had. (1)
 HOOFDST.

Om een recht denkbeeld van *Rome*, in
 deszelfs kindsheid, te maaken, hebben
 wij ons eene verwarde menigte hutten voor
 te stellen; met eene zwakken muur omge-
 ven, meer geschikt tot eene wijkplaats in
 den krijg, dan voor de ontwikkeling eener
 geregelde burgerlijke maatfchappij, en meer
 bewoond door ruwe, onbeschaafde en
 roofzieke benden, dan door geschikte;
 aan een billijk oppergezag gewende, on-
 derdaanen. De omtrek van deszelfs bijna
 vierkante muuren was een half uur groot,
 en het grondgebied rondom dezelve strek-
 te zich niet verder dan een uur of vier
 uit. (2)

Aanspraak
 VAN RO
 MULUS.

Wanneer R O M U L U S het bouwen zij-
 ner stad ver genoeg gevorderd rekende
 voor haare tegenwoordige behoeften, riep
 hij, op raad van zijnen grootvader, het
 geheele Volk te zamen: „het zelve in eene
 aanspraak de noodzaaklijkheid aantoonen-
 de,

(1) LIV, L. I. c. 44. SENEC. de brev. vit. 14.

(2) STRABO L. V.

de, van zich aan eenigen regeeringsvorm te onderwerpen; hun de onderscheidene staatsinrichtingen bij andere Volken voordragende; en, eindelijk, hun de vrije en be-
daarde keuze overlatende van zulk een regeeringsvorm, als hun wenschelijkst scheen; verklaarende tevens, even bereid te zijn, om op hun welbehaagen te gehoorzaamen, als om te gebieden, om zich naar deze, als naar gene, staatsinrichting te schikken, en, hoe ook hunne keuze vallen mogt, zich te vergenoegen met de eer, welke hem reeds onsterflijk maaken zou, van hun aanvoerer geweest te zijn, en naar zijn naam hunne stad genoemd te zien." (1)

E
ROEL-
L
HOOFDST.

Deze redevoering, hem door NUMI-^{ROMULUS}
TOR in den mond gelegd, beandwoord-^{tot Koning}
^{verkoren.}
de aan het oogmerk, waarmede ROMULUS, hoe belangeloos hij ook schijnen mogt, dezelve deed. Het Volk beraadslaagde met elkander schierlijk; gaf, zonder eenige bedenking, den voorrang aan de alleenheersching; en riep eenpaarig ROMULUS als Koning van *Rome* uit.

De

(1) DION. HAL. L. II. p. 78, 79.

I. De staatkunde vestigde echter dezen
 BOEK. I. thron terfcond op veel vaster gronden,
 HOOFDST. dan het algemeen welgevallen des Volks is.
 Door de ROMULUS betuigde zich dankbaar over
 Goden be. 's volks keuze, maar weigerde het opgedra-
 gen gezag te aanvaarden, voor dat hem
 der Goden wil daar omtrend zou be-
 kend zijn. Deze schijn van Godsdienstig-
 heid verrukte de menigte niet minder,
 dan zijne voorige belangeloosheid. Op
 den daartoe bepaalden dag offerde hij den
 Goden, en zag men, na zijne bede om
 hunne uitspraak, een voordschietende licht-
 straal van zijne linker naar de rechter hand,
 waarin het algemeen bijgeloof een geluk-
 kig voortteeken erkende. (1) Het Volk,
 nu weder bij een geroepen en van dat
 gunstig voortteeken onderrigt zijnde, er-
 kende in hem even zeer der Goden gun-
 steling, als hunnen wettigen Koning;
 terwijl ROMULUS het, voor het ver-
 volg, tot een gevestigd gebruik instelde, dat
 geen Koning de regeering, geen Over-
 heids-persoon deszelfs ambt aanvaarden
 zou,

(1) Cic. de divin. I. II. c. 35.

hou, alvorens de Goden geraadpleegd en derzelve goedkeuring door gunstige tekenen ontvangen te hebben. (1)

I.
BOEK.
I.
HOOFDST.

Aldus op den thron gevestigd, was ROMULUS niet alleen bedacht, om door heilzame wetten eene geregelde gedaante aan zijn rijksbestuur te geven, maar begreep hij tevens, dat een schitterende luister, waar door de menigte altijd verblind wordt, voor zijne nieuwe en boersche onderdaanen inzonderheid klem aan zijne regering geven moest. Hij onderscheidde zich dus, zoo door zijne geheele kleeding en houding, als wel inzonderheid door het aannemen van eene lijfwacht, uit twaalf gerechts-dienaars bestaande, onder den naam van *lictores* bekend. (2)

De uiter-
lijke lusten
van zijn
gezag.

Elk dezer gerechts-dienaars was gewapend met eene bijl tusfchen een bundel roeden of dunne stokken gebonden. Hunne bediening bestond, in den Koning overal te vergezellen, door één voor één agter elkander voor hem uit te treden, het volk uit elkander te drijven, en elk te

De bedie-
ning der
bijdragers.

(1) DION. HAL. L. II. p. 80, 81.

(2) LIV. L. I. c. 8.

L. te verplichten, den behoorlijken eerbied
ROKK. voor den Vorst te betoonen, zijnde de
L. bijbundels zichtbaare blijken, dat zij, op
HOOFDST. 's Konings wenken, deszelfs uitspraaken
 over leeven en dood konden ten uitvoer
 brengen,

Verdeeling Zijne gheele volkplanting bestond uit
 zijner on- drie duizend en drie honderd mannen; dez-
 derdaanen, zen verdeelde hij in drie gelijke deelen en
 in *tribus* stelde over elk gedeelte eene dapperen
 en *curia* Bevelhebber aan. Elk derde deel, *Tribus*
 geheeten, splitste hij wederom in tien on-
 derdeelen, *curia* genoemd, en stelde over
 deze dertig smaldeelen even zoo veel Bevel-
 hebbers, onder den naam van *Curiones*, aan.
 Eindelijk verdeelde hij elke *curia* nog in
 tien *decuria*, en droeg het bevel over ieder
 derzelve op aan eenen *Dscurio*. (1)

Verdeeling Zijn kleen grondgebied verdeelde R O-
 van zyn M U L U S nu ook in dertig gelijke deelen,
 grondge- na dat hij 'er eerst een genoegzaam ge-
 bied. deel-

(1) DION. HAL L. II. p. 82. J. G. GRAEVIUS
 verdenkt DIONYSIUS van dwaaling met betrekking
 tot deze laatste derde verdeeling, waarvan geen an-
 der oud geschiedschrijver gewaagt. Zie *Thef. Antiq.*
Rom. Tom. I in praef. p. 7.

deelte van afgezonderd had ten behoeve van den openlijken Godsdienst, en eensgelijks een ander voor de behoeften van den Staat. Aan elke *curia* werden, bij het lot, haare ländereien toe gewezen. (1)

Na deze verdeeling van manschap en grondgebied, waarin ROMULUS de volmaaktste gelijkheid in acht nam, volgde eene andere onderscheiding van rang in zijne nieuwe maatschappij. Hij zonderte, naamlijk, hun, die van een edel geslacht, door braafheid beroemd, welbemiddeld en met kinderen gezegend waren, af van dezulken, die van eene onaanzienlijke geboorte, gemeen, en behoeftig waren. De laatsten noemde hij *plebejers*, de eersten *patriciërs*. De *patriciers* zouden de godsdienstige, staatkundige, burgerlijke en rechterlijke ambten in den Staat bedienen: de *plebejers*, voor zulke posten ongeschikt, zouden zich op den land- en veebouw, en andere noodzaaklijke en voordelige beroepen toelleggen. (2)

Om

(1) DION. HAL. L. II. p. 82.

(2) DION. HAL. L. II. p. 83.

I.
BOEK
I.
HOOFDST.

Onder-
scheiding
van rangen.

L Om alle oproerigheden, waarvoor elke
BOEK Staat met reden te vreezen heeft, wan-
I. neer zulk eene fangsonderscheiding den
HOOFDST. Grooten verftout, om den minderen te on-
Inftelling. derdrukken, en den laageren wangunftige
van Be- oogen op zijnen trotschen ineerderen doet
fchermhee- slaan; te voorkomen, vergunde ROMU-
ren en Af- LUS aan elken *plebejer*, zich een *Patroon*
gen. of *Befchermheer* te kiezen onder de *patri-*
ciërs, terwijl hij, door zeer wijze wetten,
 de wederzijdsche verpligtingen tufchen
 den *Befchermheer* en zijnen *Afhangeling* zoo
 haauw wist te vereenigen, dat de onder-
 linge betrekking tufchen beiden veel fter-
 ker, dan die van bloedverwantfchap, wierd.
 Deze wetten verbonden den *Befchermheer*,
 zijnen *cliënt* raad te geven in rechtszaa-
 ken, waarvan hij onkundig mogt zijn; en
 een zorgvuldig oog op zijne zaaken te
 houden, waar hij zich ook mogt bevin-
 den; alles met eene vaderlijke zorg voor
 hem te behartigen, en dus, op alle moge-
 lijke wijze, deszelfs rust en welvaart te
 bevorderen. De *cliënten*, van den ande-
 ren kant, waren gehouden, hunne *Befcher-*
mers, in veele gevallen, met geld bij te
 staan, in het uithuwlijken van derzelver
 dog-

dogters, in het losfen van hun en hunne kinderen, wanneer zij krijgsgevangen werden, in het vergoeden van verlorene pleitgedingen of opgelegde geldboeten, zonder voor dat alles eenige renten van hunne opgeschotene penningen te mogen vorderen. Eensgelijks moesten zij de onkosten helpen dragen aan de openlijke ambstbedieningen van hunne *Patroonen* verknocht, als waren zij onmiddelijke leden van derzelve huisgezinnen geweest. Wederkeerig mogten zij elkander niet aanklaagen, tegen elkander niet getuigen, noch stemmen, of zich in eenig opzicht vijandlijk gedragen: daar het, in zulk een geval, een ieder vrij stond, den overtreders dezer wetten, als eenen verrader, om het leeven te brengen.

Deze gelukkige inrichting vermaag-
 fchapte het *Romeinsche* Volk onderling met
 sterker banden, dan die van het bloed.

I.
 BOEK
 I.
 HOOFDST.

De aanzienlijken stelden 'er eene eer in, zeer veele afhangelingen te hebben, niet alleen bij overërving gekregen, maar door hunne eigene deugden aan zich verbonden. Bij beiden heerschte een edele naarijver, omelkander in onderlinge goede diensten

en

I.
BOEK
I.
HOOFDST.

en welwillendheid vooftij te ftreeven, trachtende de *clien*ten naar vermogen in alles gediensfig te zijn; en latende de *pa*troonen zich door geene fchatten omkopen, om hun te onderdrukken. Aan deze welgevestigde eendragt was Rome zes honderd en twintig jaaren haare grootfte eer verfhuldigd, van nog nimmer dierbaar burgerbloed te hebben zien ftroomen, welke hoog lopende verdecldheden 'er ook tusfchen de magtigen en geringeren mogten gerezen zijn. (1)

Aanftelling
van den
Raad.

Deze wijze inrichtingen in zijn rijk gemaakt hebbende, befloot ROMULUS, eenen Raad te vormen, die nevens hem in het rijksbestuur, deelen en deszelfs belangen rijpelijk overwegen zou. Hiér in handelde hij op deze wijze: Zelf benoemde hij, uit de aanzienlijkften, eenen Stads- houder of Onderkoning, om de stadsregeering in zijne plaats waartenemen, wanneer de oorlog hem in het veld riep. Voords gebod hij, dat elke *tribus* drie mannen kiezen zou, wier rijpe ouderdom borg voor hunne wijsheid bleef, en wier edel

(1) DION. HAL. L. II. p. 84. 8.

edel geslacht hun onder de overigen onderscheidde: Daar na liet hij elk der dertig *curiën* weker drie leden uit de *patriciërs* kiezen. Bij deze negentig mannen, door de *curiën* gekozen, de negen der *tribus* gevoegd hebbende, stelde hij aan derzelver hoofd den, door hem benoemden, Stadhouders. Deze honderd leden maakten gezamenlijk den Raad van *Rome* uit: Het geheele lichaam noemde hij den *Senaat*, als uit eerwaardige en wijze ouden zamengesteld. Den onderscheiden Raadsheeren gaf hij den naam van *Vaders*, een eerwaardigen en bevalligen naam, die den Overheden de vaderlijke zorg en tederhartigheid moest aantoonen, waarmede zij onderdaanen hadden te behandelen, en die te gelijk hun bij een vrij en moedig Volk; wien de naam van heeren en meesters altijd onderdragelijk is, in een even achtbaar; als gunstig, licht plaatste. (1)

ROMULUS meende, behalven de oprichting der lijf wacht des Konings. twaalf bijdragere, die meer ter verhooging van zijn gezag, dan ter handhaving van

(1) DION. HAL. L. II. p. 85. PLUT. in ROM. p. 24.

I. van het zelve tegen eigen aanval konden
 BOEK. geschikt zijn, een bijzondere lijfwacht te
 I. behoeven, zamengesteld uit drie honderd
 HOOFDST. sterke, vlugge en welgewapende jonge
 luiden, uit de aanzienlijkste geslachten ge-
 kozen. Elk der dertig *curiën* verzorgde
 den Koning een tiental van zulke edele
 en moedige jongelingen. ROMULUS
 noemde hun *Celeres*: een naam, hunne
 vaardige uitvoering zijner bevelen, en
 hunne bereidwilligheid op zijne wenken,
 te kennen gevende. Hy gaf hun een al-
 gemeenen bevelhebber, verdeelde hun in
 drie *compagniën*, onder zoo veele Hoplui-
 den, *Centuriones* geheeten, die wederom
 aan andere ondergeschikte *officieren* hun-
 ne bevelen uitdeelden. Zij streeiden in het
 veld, zoo wel te paard als te voet, en
 onderscheidden zich altijd door hunnen
 buitengemeenen moed. Uit hun kreegen
 naderhand de Romeinsche *Ridders* hunnen
 oorsprong.

Verdeeling der magten. Nu bepaalde ROMULUS de uitge-
 strektheid en de grenzen van de magt en
 het gezag des Konings, des Raads, en des
 overigen Volks. Naar die bepaling was
 de Koning het hoofd van den Godsdienst,
 de

de Handhaver der wetten, de Rechter tus-
schen de zwaarste geschillen zijner onder-
daanen; de Opzichter over de uitspraaken
van den Raad in mindere gevallen; de Bij-
eenroeper van den Raad en van de Volks-
vergaderingen, de Voorstemmer in beiden-
en de bekrachtiger van het, bij de meer-
derheid uitgebragt, besluit, eindelijk, de
Opperbevelhebber in den krijg. — De
Raad had te oordeelen over alle zaaken,
aan denzelven door den Koning overgela-
ten of voorgesteld, en moest bij meerder-
heid van stemmen deszelfs besluiten uit-
brengen. — Het Volk kende hij het recht
toe, om deszelfs Overheden aan te stellen,
wetten te maaken, en over oorlog en
vrede te beslissen, wanneer de Koning
zich hierover op deszelfs uitspraak be-
riep, doch, in alle die bijzonderheden, de
toestemming van den Raad ter bekrachti-
ging noodig hebbende. De stemming des
Volks geschiedde bij *Curien*, derzelve
meerderheid was beslissend. (1)

J.
BORK
L.
HOOFDST.

De oorspronkelijke *Romeinsche* regee-
ringsvorm was, derhalven, van eenen ge-
meng Aart des
geheelen
regeerings-
vorms.

(1) DION. HAL. L. II 7. 87.

I.
BOEK
I
HOOFDST.

mengden aart , gedeeltelijk , *Monarchaal* , voor een gedeelte *Aristocratisch* , en in verscheidene opzichten *Democratisch* Het wetgevend gezag huisvestede bij het Volk , de uitvoerende magt bij den Koning , en de voornaamste Godsdienst- en Staatsbedieningen waren alleen voor de geslachten der *patriciërs*. De band van vereeniging en afhankelijkheid tusfchen dezen en de *plebejers* door het *patroonschap* gehecht , verbond alle de onderscheidene belangen ; een rustlooze naarijver tusfchen de fchrandere verdeelde magten was de bron eener algemeene edele werkzaamheid , en de natuurlijke eerezucht van den Koning van een vrij volk stond borg voor de vaardige uitvoering van deszelfs heldhaftige besluiten. Zoo lang geen willekeurig dwingeland deze oorspronglijke staatsgesteldheid met voeten trad , was het *Romeinsche* Volk door dezelve gelukkig , en beklom het met heldenstappen den eersten trap van deszelfs grootheid , waarop de geschiedenis het ons , in het vervolg , verwonderd wijzen zal. (1)

Het

(1) MONTESQUIEU *l'Esprit des Loix* Liv. XI. ch. 12.

Het onaanmerkelijk getal van zijne onderdaanen kon echter aan de Koninglijke waardigheid van ROMULUS weinig aanzien en aan zijne openlijke verrichtingen geringen nadruk geven. Hij was, derhalven, bedacht op alle mogelijke middelen, om zijnen nieuwen Staat te bevolken, en bediende zich daar toe van zeer onderscheidene, in wier keuze zijne staatzucht hem niet angstvallig maakte.

I.
BOEK
I.
HOOFDST.
Middelen
ter volks-
vermeer-
dering.

Daar het, onder zijne landgenooten, aan den vader stond, bij de geboorte zijner kinderen over derzelve leven te beslissen, gebod ROMULUS elken onderdaan, om alle jonggeborenen van het manlijke geslacht op te voeden, benevens alle de eerstgeborene meisjes: volstrekt verbiedende, eenig kroost om het leven te brengen onder den ouderdom van drie jaaren, ten zij het jongeboren kind wanschapeu of gebrekig ter waereld kwam, wanneer het ter beoordeeling van de vijf naaste buuren stond, om het als zoodanig ten vondeling te leggen. Elk zou de helft zijner goederen verbeuren, die deze wet overtrad. Durfde ROMULUS dus de vaderlijke rechten, hoe zeer zij tegen de menschelijkheid en tegen

Wet tegen
den kinder-
moord.

I. zijne staatkunde streeden, al niet geheel ver-
 BOEK breken, zijne schranderheid wist derzelve
 I. werking zoo kragtig, als voorzichtig, te
 HOOFDST. strekken, wijl het zeker geenen vader
 mogelijk was, om deszelfs kroost om te
 brengen na de drie eerste jaaren, wanneer
 elk trekken van de ontwikkelende kinderlijke
 vermogens het ouderhart telkens verrukt,
 en deze panden der huwelijksliefde daar door
 den vader eerst recht dierbaar worden. (1)

Oprichting
 eener vrij-
 plaats.

Verder wist ROMULUS tot zich eene
 groote menigte nieuwe inwooners te lok-
 ken, door eene vrijplaats, op den naastge-
 legen berg *Capitolinus*, op te richten voor
 ieder, die derwaards eene godsdienstige
 toevlucht wilde nemen, van welk een volk,
 of van welk eenen staat hij ook zijn mogt.
 Hij richtede aldaar eenen tempel op voor ze-
 kere nieuwe Godheid, door hem de *Afy-
 leische* genoemd, en gaf dus eenen glimp
 van Godsdienst aan zijn staatkundig oog-
 merk, schoon hij denzelven blijkbaar aan
 zijne inzichten dienstbaar maakte, wijl geen
 ander nog ooit eene wijkplaats had open-
 gezet behalven voor de zulken, die onwil-
 le-

(1) DIOR. HAL. L. II P. 88.

Iekeurige misdaden ongelukkig begaan hadden, of de onrechtvaardige verdrukking of vervolgingen van hunne meerderen ontweeken. Tot zijne wijkplaats namen, bij geheele benden, hunne toevlucht uit de nabuurige steden slaaven, die hunne meesters; schuldenaars, die hunne schuldeischers; kwaaddoeners, die de vervolging van het recht ontliepen. De willekeurige regeering en overheersching in verscheidene staaten van *Italië* was eensgelijks de oorzaak, dat zeer veelen van derzelve ingezetenen een vrijer adem wilden scheppen onder de billijker inrichtingen der *Romeinen*; terwijl alleen de zucht naar verandering en nieuwigheid 'er nog een aanmerkelijk getal bijvoegden. Hun allen bood ROMULUS, zonder eenig onderscheid, de algemeene voorrechten zijner ingezetenen aan, en verzwakte hier door even zeer de magt zijner nabuuren, als hij de zijne versterkte en uitbreidde. (1)

Bij deze middelen bediende zich ROMULUS van een derde, het welk niet slechts Het burger echt aan de aan de

(1) PLUT. *in* ROM. p. 22. DION. HAL. L. II. p. 88. LIV. L. I. c. 8.

I
 BOKK
 L
 HOEFDST.
 overwon-
 nen volken
 toegestaan.

aan zijne oogmerken volmaakt beantwoorde, maar, in het vervolg, zelfs den grondslag van het uitgebreid *Romeinsch* gebied en deszelfs oppergezag over de bijna geheele waereld uitmaakte. (1) Hij verbood het ombrengen of verkopen van krijgsgevangenen, welken zijn overwinnend leger maaken zou, en het verwoesten van steden, welken hij ooit zou veroveren. In tegendeel maakte hij van zijne overwonnene vijanden burgers, die onder zijne gemaatigde regeering welhaast hun voorig vaderland vergaten, en in hun voorbeeld aan andere nabuuren toonden, hoe weinig zij voor der *Romeinen* overwinning te vreezen hadden, waar bij onderdrukte volken veel meer wonnen, dan verlooren. Van de overwonnene steden maakte hij nieuwe volkplantingen van zijnen Staat, het getal der na *Rome* gevoerde inwoners aanvullende door eene evenredige menigte *Romeinen*, onder wien hij een gedeelte van het aangewonnen grondgebied verdeelde. Zulke volkplantelingen vermengden zich welhaast met de overgebleevene

in-

(1) CIC *pro BALBO.* C. 13.

inwooners, deeden hun ongevoelig de *Romeinsche* grondbeginzelen omhelzen, en maakten van deze steden geschikte grenssteden voor *Rome* zelve, gelijk ons zulks de geschiedenis nader zal doen opmerken. (1)

I.
BOEK
I.
HOOFDST.

Deze in het werkgestelde middelen ter vermeerdering der kleene *Romeinsche* volkplanting hadden volkomen de bedoelde uitwerking. Was die volkplanting niet grooter, dan van drie duizend en drie honderd mannen, bij de grondlegging van *Rome*, geweest, dezelve was, bij des grondleggers dood, over de zes- en-veertig duizend voetknechten en duizend ruiters sterk. Een aanwas, waarover onze rechtmaatige verbaazing de natuurlijkste lofspraak voor de staatkunde van ROMULUS uitmaakt. (2)

Spoedige
bevolking
van Rome.

Alles tot het uitwendig staatsgestel dus in orde gebragt hebbende, lettete de schrandere Wergever ook op die groote bronnen van inwendig geluk, waar van de staatkundigen gewoon zijn, meer met ophef te

ge-

(1) DION. HAL. L. II. p. 88. 89.

(2) Ibid.

I.
BOEK
I.
HOOFDST

gewaagen, dan met een voordeelg beleid uit te putten. Thands schein hem de zorg voor 's Volks Godsdienst, zeden, en werkzaamheid van het uiterste aanbelang. Alles moet den sterfeling gelukken, wanneer hem het Godsdienstige in alle zijne ondernemingen van 's Hemels gunst en bijstand verzekert. Rechtvaardigheid en maatigheid zijn de waarborgen tegen allerlei beledigingen en oneenigheden, en leeren de menschen, het geluk in geene schandelijke weelde, maar in ongeschonden eerlijkheid, stellen. Dapperheid, krijgstuicht en werkzaamheid zijn, eindelijk, de beschermsters van alle deugden en de onverwinbaarste bolwerken van 's Volks welvaart en rust. Deze gelukkige gesteldheid zijner onderdaanen, begreep ROMULUS te recht, geenzins over te moeten laten aan elks eigene deugd, maar door rechtmatige wetten en het aanprikkeljen eener edele verzucht te moeten bevorderen.

Inrichting
van den
Gods-
dienst.

Op deze gronden leide zich ROMULUS op de gevestigde inrichting van den Godsdienst toe. Aan den Godsdienst des lands, van de *Siciliërs* afkomstig, of door de

de *Aborigines*, EVANDER EN AENEAS ingevoerd, gaf hij eene geregelde gedaante, door denzelven geheel en al met de staatkunde te vereenigen. Hij bouwde tempels, altaaren, en gewijde plaatsen; bepaalde der Goden onderscheiden dienst; en stelde plegtige feestdagen vast. Zorgvuldig verbande hij alle wanvoeglijke fabelen, welken men van hun verhaalde, wien het bijgeloof vergood had, en deed hij zijne onderdaanen altijd op eene eerbiedige en betamelijke wijze van de voorwerpen van hunnen eerdienst spreken. Even wijs wilde hij de weelde en pracht van der Goden dienst hebben afgezonderd. Het getal, echter, van Priesteren, door hem geheiligd, was grooter, naar evenredigheid, dan van eenig ander land. Geenzins liet hij de benoeming dier mannen, die, in zijn oog, de pilaaren van zijn staatsgestel moesten uitmaaken, aan geheime kuiperijen, aan eene onbedachte keuze, of aan de blinde uitspraak van het lot over: maar beval dat elke *curia* 'er twee kiezen zou, boven de vijftig jaaren, uitstekende door hunne geboorte en braafheid, welbemiddeld, en zonder eenig lig-

L.
BOEK
I.
HOOFDST.

I. BOEK
I.
HOOFDST.

I. lichaamlijk gebrek. Aan dezen zou het Priesterschap worden opgedragen voor geheel hun leven: hun ouderdom zou hun van den krijgsdienst, hunne waardigheid van alle stadslasten ontheffen. Hunne vrouwen zouden, als Priesteressen, dien dienst waarnemen, welken 's Lands zeden aan de mannen verboden. Werden 'er jongens en meisjes tot zommige Godsdienstige verrichtingen gevorderd, en was een Priester kinderloos, dan koos hij daartoe, uit zijne wijk, een zoon en dogter uit de aanzienlijkste huizen, waarvan de jongen, onder den naam van *Camillus*, den gewijden dienst moest waarnemen tot aan zijne huwbaarheid, het meisje, zoo lang zij ongetrouwd bleef, onder den naam van *Camilla*. Daar te boven beval hij, dat uit elke wijk een Waarzegger bij alle Godsdienstplegtigheden tegenwoordig moest zijn, en dat de keuzen der *curiën* van eenen Priester of Goden-dienaar eerst bekrachtigd zou gehouden worden door de bevestiging der Vogelwigchelaars. Elke *curia* had haaren eigen tempel, altaardienst en tweetal Priesters, waar door haare leden zich als de eigenooten van dezelfde plegtig-

tigheden onderling te nauwer verbonden, terwijl de volksfeesten, bij eenen algemeen en altaar gevierd, weder alle de *curiën* op eene Godsdienstige, dat is, op de allervooringenomenste wijze met elkander vereenigden. (1)

I.
BOEK
I:
HOOFDST.

Alle deze instellingen bekrachtigde *ROMULUS* door zijn eigen voorbeeld. Zelf was hij de bekwaamste Wigchelaar, en droeg hij de wigchelroede niet zonder eer. Het voornaamste van het door hem gevestigd Godsdienstwerk bestond ook in wigchelaarij, waar aan, volgens *CICERO*, *Rome* niet minder haare bevestiging verschuldigd was, dan aan de instellingen van *NUMA*. (2) En dit maakt ons natuurlijk oplettend, om het werk der Wigchelaars en Waarzeggers van nader bij te leeren kennen.

De oude bewooners van *Italië* hadden, Over de gelijk alle andere nog ruwe en bijgeloovige volken, zeer veel op met allerlei voortekens en voorspellingen, en de
Wigchelaars en Waarzeggers.
fchran-

(1) *DION. HAL.* L. II. p. 90—94.

(2) *PLUT. in ROM.* p. 31. *CIC. de divin.* L. I. c. 2. *de Nat. Deor.* L. III. c. 2.

L schrandere staatkunde wist zich van dat
BOEK bijgeloof altijd meesterlijk te bedienen. In
L naarmetvolgving hier van stelde ROMULUS
WOORDST. in elke wijk éenen *Augur* of Wigchelaaraan.
 Deze drie perfoonen, uit den aanzienlijk-
 sten stand gekozen; bezaten in zijn rijk
 een onbepaald gezag, en waren aan niets
 ondergeschikt, behalven aan de inzichten
 van den Koning. Zij waren de uitleggers
 van der Goden wil, en geene besluiten,
 door het geheele Volk genomen, konden
 ten uitvoer gebragt worden, ten zij de
 Wigchelaars zich voor dezelve verklaard
 hadden. Hemeltekenen, het vliegen of
 zingen der vogelen, het greetig eten van
 opgeslotene hoenderen, vreemde dieren,
 en ongewoone verschijnzelen waren de
 gronden hunner voorzeggingen. Elk
 Wigchelaar droeg eene wigchelroede in de
 gedaante van eenen Bischopsstaf, en te-
 kende met de zelve de luchtstreek af,
 waar binnen hij zijne voortekenen wilde
 waarneemen. Elk van hun mogt, naar wel-
 gevallen, zijne waarnemingen doen, doch
 de uitspraak over dezelve moest door
 hun allen gezamenlijk worden uitgebragt.
 Hun perfoon was geheiligd; hun tegen-
 te

ze spreken, was zich doodschuldig maaken, en hun gezag was het onfeilbaar werktuig van den Koning en den Raad, waar mede dezen het Volk, hoe zeer het zich ook met deszelfs vrijheid en oppermagt vleijen mogt, derwaards wisten te drijven, waar zij het hebben wilden. De *Aruſpices* waren als Waarzeggers meer geschikt, om 's volks bijgeloof te stijven. Uit *Etrurie* ontboden, waar hunne kunst het volmaaktste werd gehouden, kreegen zij het opzicht over de offerhanden, en wisten zij uit de wijze van sterven en uit de ingewanden der offerdieren, uit het branden van het offervuur, uit deszelfs vlam en rook, en verscheidene andere teekenen der Goden gezindheid en de uitkomst van alle ondernemingen ontwijfelbaar aan het Volk wijs te maaken. Zomtijds werden zij ook als onmiddelijke werktuigen der staatkunde gebezigd, maar bezaten, schoon hunne wetenschap even grondig, als die der Wigchelaars, ware, geen zweem van derzelve achtung, daar zij, in het vervolg, als goedgelukzeggers met hunne kunst te koop liepen, en als

I
ROCK
I
ROODEN

I. bedelende landlopers allen gezag kwijt
 raakten. (1)

BOEK.
 I.
 HOOFDST. Van de overige wetten; omtrend de zeden der eerste *Romeinen*, bezitten wij maar weinige brokken; terwijl het niet waarschijnlijk is, dat ROMULUS ooit een volledig zamenstel van burgerlijke wetten zal opgegeven hebben, daar zijne uitspraken in geschillen de kracht van wetten bezatten, en alle wetten meer dan den tijd geleerd, en door de ondervinding noodzakelijk gemaakt, dan wel door bespiegeling van te vooren uitgedacht zijn.

Huwelijks
 wetten. Aangaande de echtverbindingen stelde hij deze wetten vast. Dat eene wettig getrouwde vrouw alles met haaren man moest gemeen hebben; dat zij, bij zijn vooroverlijden zonder uitersten wil en kinderen na te laten, deszelfs eenige erfgenaam was, en anders nevens de kinderen in deszelfs nalatenschap deelde. Deze wet verbond de echtgenooten allernaauwst aan elkander, daar het zoo geheel

(1) BEAUFORT *la Rep. Rom.* T. I. p. 219-228.
 en de Schrijvers aldaar aangehaald.

heel deelen in elkanders lot de duurzaamste grond der huwelijksliefde is. Verder bepaalde hij het gezag van den echtgenoot in dezer voege. Wanneer eene vrouw zich aan misdaden schuldig maakte tegen haaren man, was hij alleen haar rechter, en stond haare straf aan zijne uitspraak: bestonden deze misdaden, echter, in wijn gedronken of overspel begaan te hebben, dan sprak hij het vonnis uit, ten overstaan der nabestaanden van de vrouw. Deze twee misdaden hield ROMULUS even zwaar. Overspel was in zijn oog de misdaadigste schending der heiligste rechten, en de dronkenschap stelde elke vrouw voor dien gruwel bloot. Het stond geene vrouw vrij, zich van haaren man te scheiden, doch de man kon haar, van die misdaden, als mede van het ombrengen haarer kinderen, het vervaardigen van valsche sleutels, of van kwaade oogmerken tegen het leven van haaren man overtuigd, verstootten, ja zelfs met toestemming haarer nabestaanden om het leven brengen. De echtscheiding om eenige andere reden geschied zijnde, zou de helft van 's mans bezittingen aan de

I.
BOEK
I.
HOOFDST.

I. DEEL. E vrouw,

I. BOEK I. HOOFDST. VROUW , de andere helft , tot boete aan CERES vervallen. (1) Hoe hard het PLUTARCHUS ook schijne , dat de vrouw zich om geene reden van haaren man ontslaan mogt , en welk een willekeurig gezag den echtgenoot ook ons moge voorkomen , in handen te zijn gegeven , heeft echter eene lange ondervinding de wijsheid dezer wet , naar der Ouden denkbeeld , bevestigd. Gedurende vijf honderd en twintig jaaren had nog nimmer een man zijne vrouw verstoeten. SP. CARVILIUS was de eerste , die zich van zijne vrouw scheidde , en schoon hij met eenen eed betuigde , dat zij onvruchtbaar was , en zij daarom alleen door hem verlaten werd , moest hij echter , van welk een aanzien anders , 's volk algemeene verachting en haat , voor geheel zijn leven , verduuren. (2)

Vaderlijke magt. De magt , welke ROMULUS den vaders over hunne kinderen toebetrouwde , was

(1) DION. HAL. L. II. p. 95. PLUT. *in* ROM. p. 32. AUL. GELL. L. X c. 23.

(2) DION. HAL. L. II. p. 96. VAL. MAX. L. II. c. I. n. 4.

was alleronbepaaldst, zoo wel in derzelve uitgestrektheid als langduurigheid. Geen kind, hoe oud, in welken rang, in welke openlijke bediening ook geplaatst, was aan die magt ontwasfen, waaraan de edelste verdiensten bij het vaderland, noch de vurigste liefde zijner medeburgeren hem, zonder heiligchennis, konden onttrekken. Door die magt zag men eens eenen bekwaamen volksgezinden redenaar van het aanzienlijk spreekgestoelte, in weêrwil der algemeene goedkeuring, door zijnen misnoegden vader weghaalen. Het misbruik dier overdrevene magt ontnam niet zelden aan het vaderland deszelfs veel beloovendste Helden, wanneer hunne vrije ziel de kluijsters van zulk een onmaatig gezag hadden willen afwerpen: het stond, naamlijk, den vader vrij, zijnen zoon gevangen te houden, te geesfelen, naar het land tot den zwaarsten arbeid te verzenden, voor slaaf te verkoopen, ja, zelfs om het leven te brengen. Geen heer had zulk eene magt over zijne slaaven, als de vader over zijnen zoon. Had een meester zijnen slaaf eens verkocht, dan was dezelve buiten zijne magt; maar een

I.
BOEK
I.
HOOFDST.

I. vader kon zijn eigen kind tot drie keeren
 B O R K
 I. toe verkoopen. Wanneer de zoon zich drie
 H O O F D S T. maalen had weten vrij te werken van het
 slaafsche juk, dan eerst was hij vrij ge-
 maakt van de vaderlijke magt. Deze
 harde wet overleefde, in deszelfs geheele
 uitgestrektheid, den veel te strengen Wet-
 gever niet. NUMA verzagtede dezelve
 reeds aanmerklijk, gelijk ons de geschie-
 denis verder leeren zal. (1) Hoe onmaa-
 tig dit vaderlijk gezag, intusfchen, was,
 zulks was nogthands niet vreemd of bij-
 zonder in die tijden en bij nog onbeschaaf-
 de volken, daar men bij *Indiaanén*, *Per-
 sen*, *Jooden* ja, bij de oudste *Grieken*, va-
 derlijke rechten had, welken ons, bij wien
 naauwlijks de schaduw van het vaderlijk
 gezag is overgebleven, en bijna alle rech-
 ten door hedendaagsche wijsgeeren aan de
 ouders betwist worden, barbaarsch en on-
 menschelijk voorkomen. (2) ROMULUS
 was, dus, niet wreed bij uitstekendheid,

en

(1) DION. HAL. L. II p 96. 97.

(2) PILATI *Loix polit des Rom.* T II. p. 231.
 VI LAUME's *pré-verhandeling over dat onderwerp*,
in de Bijdr. tot het Mensch. Gel. De IV. blz. 113, 206.

en vreesde waarschijnlijk niet zeer voor een algemeen misbruik van rechten, welken de tederhartige Natuur zelve genoegzaam in het ouderhart temperde. (1)

I.
BOEK.
I.
HOOFDST.

ROMULUS, die elken manslag een vadermoord (*parricidium*) noemde, stelde geene wet vast tegen kinderen, die zich wezenlijk aan die misdaad mogten schuldig maaken, vertrouwend zeker, dat het begaan van zulk een euvel onmooglijk zou zijn onder een Volk, bij welk het vaderlijk gezag zoo geheiligd en geëerbiedigd was. Gedurende zes honderd jaaren maakte zich ook geen Romeinen aan dien gruwel schuldig. (2)

Wet tegen
den man-
slag.

Eindelijk, begreep de staatkundige Vorst,

(1) Geeft VAL. MAX L. v. c 8 eenige voorbeelden van strenge ouders op, die al hun gezag gebruikten of wel misbruikten, het daarop volgend hoofdstuk levert geen minder sterke voorbeelden op van ouderlijke gematigheid en zagtheid bij der kinderen zwaarste misdaden. Men zie voorts de verdediging dezer wetten, omtrend de vrouwen en kinderen in de *Defens. de Regno Rom.* J. A. HELVETII. C. IX. §. 5, 6. en bij PILATI T. II. p. 232, 233.

(2) PLUT. *in ROM.* p. 32.

I. Vorst, die van zijne onderdaanen Helden
 BOEK.
 I. wilde vormen, te recht, dat alle hand-
 HOOFDST. werken, die een zittend leven vorderen,
 Verheffing waarbij de eer geenen genoegzaamen prik-
 en vereeni kel heeft, en eene laage winzucht de eenige
 ging van den land drijfveer der gemaklijke werkzaamheid
 bouw en wordt, veeleer geschikt zijn, om den
 krijg- geest te verlagen, allen edel gevoel van
 dienst. vrijheid en eer te onderdrukken, en het
 lichaam te ontzenuwen, dan om zulk
 eene edele fierheid te bevorderen, als
 waardoor hij zijn pas gevestigd rijk al-
 leen zou kunnen behouden en uitbreiden.
 Hij liet daarom alle die oefeningen van het
 gemeene leven voor slaaven, vreemde-
 lingen en de allergeeringsten uit het
 Volk over (1), slechts twee beroepen
 eenen *Romein* waardig, en tot zijne oog-
 merken, als veroveraar, dienstig kennen-
 de, den landbouw, naamlijk, en den
 wapenhandel. Het onderscheid tuschen
 den landman en den krijgsknecht, die
 bron van zoo veele onrechtvaardige mis-
 handelingen, was hem onbekend. Zijne
 burgers waren alle landbouwers, en te
 ge-

(1) ROLLIN *Hist. Rom.* T. I. p. 48, 49.

gelijk krijgsluiden. Gedurende den vrede bewerkten zij hun eigen grond, het geschenk van den Staat, het loon van hunnen moed, den band, die hun aan het vaderland bond. Riep hun ROMULUS in 't veld, zij verlieten den ploeg en spade, om met hunne sterk gespierde armen het zwaarste wapentuig onvermoeid te voeren, en hun gezond, arbeidzaam, ligchaam aan de zwaarste ongemakken van eenen moeilijken krijg onvertzaagd trotsch te bieden. Elk deelde in de eer der overwinning, en te gelijk in de voordeelen der zege. Slaaven, geld, landerijen werden gelijkmatig onder de zegepraalende benden uitgedeeld, en hier door waren zij even ijverig, om het kouter door den aangewonnen grond te drijven, als om dien tot nieuwe veroveringen, of ter verdediging van den prijs hunner dapperheid op nieuw te verlaten. (1)

I.
BOEK.
L.
HOOFDST.

Hij schikte elken negenden dag tot een marktdag, waarop alle de landbewooners in die behoeften konden voorzien, waar aan hun land niet voldeed.

In

(1) DION. HAL. L. II p. 98.
E 4

L.
BOEK.
I.
HOOFDST.
Rechts-
pleeging.

In hunne onderlinge gefchillen wees hij spoedig vonnis, en strafte naar gelang der overtredingen, de uitspraak in eien perfoon of door anderen doende. (·) Om allen mooglijk gezag aan zijne straffende magt te geven, en zelfs door dit uiterlijk vertoon de overtredingen te voorkomen, richtede hij op de markt eene openlijke rechtbank op, en liet hij alle lijfftraffen ten aanzien van het geheele volk geschieden (2)

In de Staatkundige, Godsdienstige en Burgerlijke inrichtingen van deezen nieuwen Staat, schittert waarlijk zoo veel wijsheid en menschenkennis uit, dat wij in deszelfs bekwaamen grondlegger zoo zeer den Staatsman en Wetgever moeten bewonderen, dat wij nauwlijks zouden kunnen gelooven, ook in hem den onverwinlijken krijgsman, en schranderen Veldheer te zullen vinden. Deze, zoo zeldzaam gepaard gaande, bekwaamheden vereenigde ROMULUS in zich op eene uitmuntende wijze (3),
ge-

(1) DION. HAL. L. II. p. 89.

(2) Ibid p 99.

(3) DION. HAL. L. I. p. 82.

gelijk ons ten duidlijkste blijken zal, uit de opgave zijner groote daaden, als der *Romeinen* Veldheer.

In korten tijd was *Rome's* magt zoo sterk aangegroeid, dat zij genoegzaam be- stand was tegen elk der nabuurige steden, welke haare spoedig stijgende grootheid niet zonder agterdocht benijdden. Doch alle die grootheid kon niet langer dan eenen leeftijd duuren, daar gebrek aan vrouwen de hoop op een volgend geslacht wegnam. Gaarne had ROMULUS deze behoefte doen dienen tot aanleiding van eenige verbindnis met eenig ander volk, om aldus zijn nieuw gezag te schraagen tegen den vereenigden aanval van anderen, dien hij zeer gegrond te gemoed zag: (1) en hoewel hij voor den goeden uitflag van zulk een aanzoek vreesde, zond hij echter, met goedvinden van den Raad, eenige afgezanten naar zijne onderscheidene nabuuren, om eene vereeniging met hun en wel door huwlijksverbindenissen aan te gaan. Hij liet hun voorstellen, dat nieu- Aanzoek
ter herstel-
we

I.
BOEK
I.
HOOFDST.
Gebrek
aan vrou-
wen.
J. vóór C.
74.
J. van R.
4.

(1) DION. HAL. L II. P. 99. LIV. L. I. C. 9.

I
BOEK.
L
HOOFDST.
ling daar
van bij an.
dere vol.
ken.

we steden zoo wel, als alle andere zaaken, uit kleene beginzelen opkomen, dat derzelve moed en der Goden hulp ze eerst naderhand magtig en beroemd moesten maaken: dat men der Goden gunst bij *Rome's* opkomst niet verdenken, noch aan den moed haarer bewooners, in het toekomstende, twifelen kon: dat zij dus, die ook menschen waren, zich niet zouden verontwaardigen, om hun bloed en geslacht met dat van hunne natuurgenoeten te vermengen.

Vruchtloos was overal dit aanzoek, men verachtte eene menigte fortuinzoekers, uit het uitschot van andere volken te zamen geraapt. of men benijdde en wantrouwde de schierlijke opkomst van dit nieuwe volk te zeer, om in eenige onderhandeling te treden waardoor men zich met landlopers gelijk stellen, of den duur van het, anders van zelf vervallend, rijk bevestigen zou; men onthield zich zelfs niet, van de afgevaardigden met deze schimpende taal af te wijzen: „ waarom zij ook maar niet eene vrijplaats voor het uitschot der vrouwen openzetterden? dat zulks
im-

immers de gelijkste huwlijken geven zou?" (1)

I.
BOEK
I.

Deze hoonende taal verbitterde de *Romeinsche* jonglingfchap, en ROMULUS begreep terftond, door geweld of list in deze, zoo wezenlijke, behoefte voor zinnen staat te moeten voorzien. Zijn grootvader, NUMITOR, gaf hem den fchranderen raad tot een listigen vrouwenroof. Overeenkomstig denzelven, door den *Romeinschen* Raad goedgekeurd, kondigde ROMULUS een plechtig feest aan ter eere van NEPTUNUS EQUESTER, voorgevende een altaar, met het opschrift van CONSUS, een bijnaam van dien God als den *God des geheimen Raads*, onder het delven gevonden te hebben. (2) In alle nabuurige steden liet hij, zijn misnoegen over derzelve verachting zorgvuldig verbergende, kennis geven, hoe hij voornemens was, dat feest met allerlei wedstrijden te paard en te voet te vieren, waarbij hij alle zijne nabuuren vriendschappelijk noodigde.

HOOFDST.
Vrouwen-
roof.

De

(1) LIV. L. I. c. 9.

(2) PLUT. *IN ROM.* p. 25.

L.
BOEK.
I.
HOOFDST

De nieuwsgierigheid naar de nieuwe stad dreef geen minder aantal vreemdelingen naar *Rome*, dan de begeerte naar de vrolijke plegtigheid zelve. In zonderheid kwam uit *Canina*, *Antenna*, *Crustumerium* en *Cures*, allen *Sabynsche* steden, eene groote menigte inwooners, van derzelve vrouwen en dogters vergezeld. Allen ontvong men met de gulste gastvrijheid en elk vreemdeling verwonderde zich over den aanleg, versterking en volkrijkheid der nieuwe stad.

Nu namen de feestspelen hunnen aanvang. ROMULUS zelf zat in een prachtig gewaad, te midden der voornaamste *Romeinen*, voor. De menigte, geheel ingenomen met derzelve vertooning, had, zonder den minsten argwaan, geene oogten dan voor de vermaaken, wier gezicht hun geheel bezig hield. Nu was het tijd, om het overlegd ontwerp te volvoeren. De *Romeinsche* manschap sterogde op den wenk huns Konings. Hij zou zijn opperkleed bijeen rollen en opheffen. ROMULUS gaf het afgesproken teken, en, in een oogenblik, vielen te gelijk de *Romeinen* met uitgetogene zwaarden op de aanschou-

schouwers aan; namen elk eene maagd, zoo als het geval hun die aanbod, in den forfchen arm; liepen vrolijk met den lieven last in hunne huizen, naauwlijks de tegenfporreling gevoelende van de ontfelde, klaagende en tegenftrevende meisjens. (1) De ongewapende vaders en nabestaanden der geroofde dogters waren niet in staat, de afgerechte manfchap deszelfs dierbaaren buit te betwisten. Vol krachtlooze woede vloekten zij der *Romeinen* list, en zwoeren zij, wraak te zullen nemen over het fchenden der geheiligde gastvrijheid, en het Godloos misbruik van gewijde feesten, om zulke fnoode oogmerken te bereiken: terwijl zij zich genoodzaakt zagen, hunne dogters aan haar, in hun oog, zoo rampzalig, als verachtlijk, lot over te laten.

Rome's inwooners, ftipt gehoorzaam aan het bevel huns Konings, bewaarden

I.
BOKK.
I
HOOFDZ.

Behande.
i g der
geroofde
den meisjens.

(1) Men gebruikte zinds bij de huwijken der *Romeinen* eene uitroeping, *Tarasfo*, welke men van deze gebeurens ontleend had. Of zeker, echter, is het, of dit woord het fin tot den aanval, dan wel de naam van een aanzienlijken *Romein* was, voor wien men het fchoonfte meisjen wegvoerde. Zie hier over LIV. L. I. C. 9. PLUT. IN ROM. p. 26.

I. den geroofden schat, den daarop volgen-
 den nacht, als een heiligdom, ongeschon-
 den in hunne huizen, en wachteden, vol-
 gends aankondiging, met een trouw, doch
 pijnlijk, geduld de toewijzing van hun
 eigendom uit 's Konings mond af. Het
 getal der geschaakte meisjes beliep zes
 honderd drie- en- tagtig. De spijt, ver-
 ontwaardiging, en wanhoop dezer dog-
 ters beklom een hoogen trap. ROMU-
 LUS ging bij allen, des anderen dags,
 rond, en trachtete haar te bevredigen door
 te toonen: „ dat haare trotsche vaders, die
 een wettig huwelijk hadden afgeslagen,
 alleen de schuld aan deze daad van geweld
 hadden; dat zij echter wettig gehuwd,
 en in gemeenschap van alle goederen aan-
 genomen zouden worden; dat zij haar
 hart slechts zouden schenken aan hun,
 wien het lot haar ligchaam had in handen
 gesteld.” De kiesche liefkoozingen van
 haare sterke overweldigers bragten echter
 niet minder, dan deze welsprekendheid,
 toe, om de meisjes eenigzins met haar
 lot te bevredigen, en min afkeerig te
 maaken van een wettigen echt met de
 heldhaftige Romeinen.

Ro-

ROMULUS wilde dien algemeenen echt met alle plegtigheden, bij de *Sabynen* gebruikelijk, voltrokken hebben, en schikte voor elke maagd een ongehuwden *Romein*. De verbindnis geschiedde door de verklaring van *deel te nemen aan het vuur en water der mannen*, ten zinnebeelde der volmaakt vereende huwelijksliefde en gemeenschap van alle goederen. En nu wisten de echtgenooten zich door eene liefderijke behandeling welhaast even zeker het hart hunner vrouwen te veroveren, als zij zich van derzelver perfoonen hadden meester gemaakt, terwijl *Rome* zich thands veilig belooven kon, langer, dan den leeftijd van een geslacht, aanwezig te zullen zijn. (1)

I.
BOEK
I.
HOOFDST.
Huwelijks
vereent-
gingen.

Geenzins liet de spijt en wraak der be-roofde ouderen zich zoo haast bevredigen; dezelve namen in tegendeel, van dag tot dag, toe. Zij gingen in treurge-waad zich over hun verlies beklagen bij hunne stadgenooten, en drongen ten sterk-
sten

(1) DION. HAL. L. II. p. 99, 100. PLUT. *in* ROM. p. 25. 21 v. L. I. c. 9.

I.
BOEK
I.

HOOFDST.
Oorlogen
met de na-
buurige
steden.

sten op éene voldoening aan van het ge-
leden ongelijk.

Het *Sabynsche* volk was wel magtig
en dapper, maar gesplitst in zoo veele bij-
zondere staaten, als zij steden hadden,
die met elkander één bondgenootschap uit-
maakten, onder het algemeen oppergebied
van T. TATIUS. Zoo geducht dit ge-
heele bondgenootschap, wanneer het ver-
eenigd werkzaam hadde willen zijn, om zich
voldoening te verschaffen, voor *Rome* zou
geweest zijn, zoo weinig vermogt elk
der afzonderlijke steden, die veel eer on-
bemuurde vlekken waren. Vreezende het
lot der geroofde dogters te zullen verer-
geren door eenen vijandlijken aanval,
zonden zij gezamenlijk afgezanten naar
Rome met den zeer gemaatigden eisch
ter wedergave der *Sabynsche* dogters, op
dien voet vrede beloovende en een ver-
der wettig aanzoek tot huwlijksvereeni-
gingen wel willende toestaan. Daar RO-
MULUS aan dezen eisch niet voldeed,
en van zijnen kant vorderde, dat men de
noodzaaklijkheid van deze daad voor der-
zelve verfooning, zonder verdere
vol-

voldoening, behoorde te houden, waren alle deze onderhandelingen in het oog der verbitterde *Sabynen* onverdragelijk, en bereidden zich de drie steden, *Canina*, *Antemna* en *Crustumerium* tot eenen gemeenschaplijken aanval tegen *Rome*.

ACRON, de Koning van *Canina*, een oorlogzuchtig en dapper man, die reeds lang de oogmerken van ROMULUS verdacht had, en hem, na zulk een bestaan, gevaarlijk voor elken nabuur beschouwde, was de eerste, die zijne benden in het veld bragt, doch gaf zich door deze overhaasting, zonder den onderstand der andere steden, wier werkzaamheid in zijn al te voordvarend oog nog traagheid scheen, onbedacht bloot aan der *Romeinen* magt en moed. Eer hij zijn leger had kunnen verschansen, overviel ROMULUS reeds met zijne magt den onbereiden vijand, wiens benden wijd en zijd *Rome's* grondgebied en landerijen plunderden. De *Caninensers* koozen de vlucht: doch hun overwinnaar zat hun mer zijn leger zoo kort op de hielen, dat hij zich meester maakte van de onverdeedigde stad, eer derzelver inwooners de tijding van de

I. nederlaag van het leger konden hooren.
 BOEK. Te vergeefs wilde zich ACRON nu met
 I. eene sterke nieuwe bende verdedigen:
 HOOFDST. ROMULUS bragt hem met eigene handen
 om, en trok hem zijne wapenrusting
 uit. (1)

Antenna
 ingeno-
 men.

Den *Caninensers* dus geleerd hebbende,
 hoe ijdel eene krachtlooze wraakzucht is,
 nam hij hunne stad in bezit, ontwapende
 derzelver bewooners, en beval hun eenige
 gijzelaars mede te geven: waar na hij ter-
 stond zijn overwinnend leger aanvoerde
 tegen die van *Antenna*, die nu ook be-
 gonnen waren, met der *Romeinen* grond-
 gebied door strooperijen te ontrusten. On-
 verwacht overvallen booden ook dezen
 geringen wederstand, en zag zich R O-
 M U L U S, zonder veel moeite, in bezit
 van twee steden, waar door hij de derde
 van dat kwaalijk ondersteund bondgenoot-
 schap reeds meer dan half gewonnen
 had. (2)

Eerste
 zegepraal
 der Ro-
 meinen.

R O M U L U S, even bekwaam, om aan
 groote daaden de schitterendste vertooning
 te

(1) DION. HAL. L. II. P. 101.

(2) *Ibid.*

te geven , als om dezelve heldhaftig uit te voeren , trok nu met zijn overwinnend leger in plegtigen zegepraal op *Rome* aan. In het purper gekleed , met eene lauwerkrans op het hoofd , en de wapenrusting van *ACRON* , om eenen eiken tak gehangen , in de hand dragende , naderde hij , met trotsche schreden , aan het hoofd zijns legers *Rome's* muuren. (1) Voor hem uit droegen den buit , op de vijanden veroverd , en dreef men het offervee , ter plechtige slachtinge bestemd. Na hem volgden de ruitery en het voetvolk , allen verciert met de trotsche tekenen hunner blijde overwinningen , gezamenlijk den lof huns Veldheers en hunnen dank aan de vaderlandsche Goden , in kunsteloos maatgezang , uitgalmende. Midden door de vol geschaarde reien van blijde vrouwen en dankbaare stadgenooten stapte *ROMULUS* den berg *Capitolinus* op , plantede aldaar zijn zegeteken ter eere van *JUPITER FERETRIUS* (den *Wapendrager*) en wijdde hij voor altijd zulk een *rijken buit* (*spolia optima*) op eenen , met eigene handen omgebrag-

I.
BOEK.
I.
HOOFDST.

(1) *PLUT. in ROM p. 27.*

I.
BOEK.
I.
HOOFDST.

bragten , vijandlijken Koning of Veldheer behaald , aan die Godheid toe. Deze Godsdienstplegtrigheid met allen eerbied verricht zijnde , vond het leger binnen *Rome* alle gewenschte verkwikking , alwaar , voor alle de huizen , bekers vol wijn en wèl voorziene tafels , voor de heldhaftige verdedigers van hun vaderland , voor de eer en roem hunner medeburgers gereed stonden. (1)

Volkplantingen.

ROMULUS gaf den Raad verslag van zijne verrichtingen , denzelven voorstellende , hoe men nu met de veroverde steden handelen zou. Men volgde zijn gevoelen , welk hij het eerst had voorgedragen. Alle de vrouwen , welke onder de geschaakte dogters uit die twee steden afkomstig waren , te zamen geroepen hebbende , en haar met bitter geklag het lot hunner ouders en nabestaande hoorende bejammeren , sprak hij haar op de verbindste wijze met deze verzekering aan : „ dat alle haare landgenooten vrij waren , schoon zij de uitvoering van het strengste oorlogsrecht verdiend hadden ; dat zij hun-

(1) PLUT. *in* ROM. p. 27. DION. HAL. L. II. p. 102. LIV. L. I. c. 10.

hunne vrijheid en het bezit hunner goederen, behalven aan der *Romeinen* gemaatigheid, inzonderheid te danken hadden aan derzelve liefde voor hunne bloedverwanten, en dat hun nu vrij zou staan, binnen *Rome* ook alle burgervoorrechten te komen genieten, of vrij en veilig hunne oude verblijven te bewoonen." — Deze onverwachte gunstige tijding brak der dankbaare vrouwen de traanen uit de oogen, en maakte haare edelmoedige echtgenooten volkomen bezitters van haar hart, indien hier aan anders nog iet mogt ontbroken hebben. — Drie honderd *Romeinen* zond hij als volkplantelingen naar elke stad, gaf hun een derde gedeelte van der steden grondgebied, om onder elkander te verdeelen en te bebouwen; nam zoo veele huisgezinnen daar tegen in *Rome* aan, als vrijwillig tot deze verhuizing konden besluiten, en verdeelde ze onder zijne wijken en *curiën*, zijnde hun getal niet minder, dan *drie duizend*. (1)

I.
BOEK
I.
HOOFDST.

Nu kon RUMULUS een leger te veld ^{*Crustumerium*} brengen van zes duizend voetknechten en ^{te on-}dergebracht. drie

(1) DION. HAL. L. II. p. 102. 103.

I. drie honderd ruiters. Hier mede wilde hij
 BOEK I. de derde stad des bondgenootschaps, *Cru-*
 ROOFDST. *stumerium*, veel beter, dan de twee ande-
 ren versterkt, doch thands alleen staan-
 de, bedwingen. Derzelve magt versloeg
 hij eerst in het veld, daarna op haare muu-
 ren, hoe manmoedig ook verdedigd. De
 bloedige tegenstand verbitterde den Veld-
 heer geenzins, die den heldenmoed altijd
 hoogachtete, en door gemaatigdheid de
 vriendschap zijner hevigste vijanden wilde
 winnen. Hij behandelde deze stad op ge-
 lijke wijze, als haare bondgenooten. Zij
 ontvong eene *Romeinsche* volkplanting.

Gemaatigdheid van ROMULUS bij zijne overwinningen. De edelmoedige handelwijze van ROMULUS jegens zijne overwonnene vijanden, ongehoord onder nog ruwe natien, die in het recht des overwinnaars aan geene grenzen van gemaatigdheid of menschelijkheid gewoon waren, werd alom met verwondering en goedkeuring bekend gemaakt onder alle de nabuurige steden, en de roem zijner zachtmoedigheid verwierf hem niet minder, dan die zijner dapperheid, van rondom zeer veele Helden, die onder zijne banieren dienen, en met hunne huisgezinnen zijne onderdaanen wor-

worden wilden. Bevelhebbers kwamen aan het hoofd hunner troepen hem hulde bieden, gereed om in zijne school edelmoedigheid en krijgsdeugd te leeren. Uit *Estrurie* kwam, dus, zekere CAELIUS over, een talrijk genoeg gevolg! mede brengende, om een der zeven heuvelen bij *Rome*, waarop hij zich met de zijnen nederfloeg, naar zijnen naam in het vervolg te doen noemen. Ja, geheele steden, haar eigen willekeurig gebied moede, gaven zich aan ROMULUS over, en namen blijmoedig zijne volkplantelingen aan. (1)

I.
BOEK.
I.
HOOFDST.

Dit alles zagen de algemeene *Sabynsche* ^{Sabynsche} Staaten met bitter misnoegen aan. De een ^{oorlog.} beschuldigde den ander, door werkloosheid verzuimd te hebben, een opkomend Volk in deszelfs eerste beginzelen te hebben verdelgd, daar men nu reeds met eene aanmerkelijke Mogendheid te doen zou krijgen; en men begreep, deze onbedachttheid nog te kunnen herstellen door het te zamenbrengen van een magtig leger,

(1) DION, MAL. L. II. p. 103. 104.

I.
BOEK
I
HOOFDST.
Wapening
tegen de
Sabynen.

ger, tegen het volgende voorjaar, onder bevel van T. TATIUS, Koning van de hoofdstad *Cures*. (1)

ROMULUS, dit oogmerk ontdekt hebbende, besteedde al den tijd voor deszelfs volvoering, om zich te versterken tegen zulk een geduchten aanval. Hij haalde *Rome's* muuren hooger op, versterkteze door schanstorens, verschanste de bergen *Capitolinus* en *Aventinus*, en bouwde op den eersten een kasteel of burg, waarmede hij de stad en deszelfs omtrek geheel kon bedwingen. Het bevel over deszelfs bezetting droeg hij aan eenen edelen *Romein*, TARPEJUS, op. Alle overige plaatzen, welke hem eenige bescherming beloofden, verschanste hij zorgvuldig. LUCUMUS, zijn nieuwe *Ettrurische* bondgenoot, een beroemd oorlogsheld, bood hem zijnen bijstand aan. NUMITOR, zijn grootvader, voorzag hem van de beste *Albaansche* troepen, en van vervaardigers van oorlogstuig. Voords van overvloedig graan, wapenen, en an-
de-

(1) DION. HAL. L. II. p. 104.

dere noodwendigheden voorzien, wachtede hij rustig den *Sabynschen* aanval af. (1)

Eer de *Sabynen* hun leger met het voorjaar in het veld bragten, lieten zij nogmaals door afgezanten hunne dogters opeisfchen en op het straffen der fchaakers aandringen, dreigende, bij gebreken hiervan, den oorlog. Met der *Romeinen* antwoord, dat hunne dogters nu reeds genoeg in haar lot namen, en zij alle andere vredelievende voorstellen wel wilden aannemen, geenzins voldaan, kwamen zij nu met een leger te veld van vijf- en twintig duizend voetknechten en duizend ruiters, terwijl de legermagt der *Romeinen* in twintig duizend man te voet en agthonderd te paard bestond.

ROMULUS sloeg zijn leger in twee gedeelten neder buiten *Rome*. Over dat gedeelte, welk hij op den berg *Esquilinus* plaatste, voerde hij zelf het bevel, over het ander, op den berg *Quirinalis*, LUCUMO, de *Etruriër*.

Der *Sabynen* Veldheer, TATIUS, onderricht van al den toefel zijner vijanden,

(1) DION. HAL. L. II. p. 104.

L
BOEK
I.
HOOFDST

den, trok in de stilte des nachts derzelver landen over, en legerde zich, reeds vóór den' opgang der zon, in de vlakke tuschen den berg *Quirinalis* en *Capitolinus*: doch begon tevens voor de vruchteloosheid zijner onderneming te vreezen, wanneer hij overal de *Romeinsche* sterkten en bezettingen vernam. Een onverwacht geluk gaf hem, echter, welhaast eene aanzienlijke overmagt boven zijne, wèl geregelde, vijanden. (1)

Verraad
van TARPEJUS.

De dogter van TARPEJUS, den Bevelhebber van den burg, zag de armcieraaden, welken de *Sabynsche* krijgsknechten, bij wien de weelde tot in het leger reeds doorgedrongen was, aan den linkerarm droegen, en dit gezicht verleidde haar ijdel hart, om voor den prijs dier vercierfelen eene verraderesse te worden. TATIUS nam dit aanbod greechtig aan, en werd nevens eene aanzinlijke bende, door haar, op den afgesproken tijd, bij nacht den burg opgelaten: doch wel verre van nu de verraderesse dankbaar te behandelen; moest deze ongelukkige in haar voorbeeld

de

(1) DION. HAL. L. II. p. 105.

de laatste nageflachten nog leeren, dat de verraaider altijd even zeer gehaat is, als zijn verraad bemind wordt. Zij eischte bij de overgave het bedongen loon, doch werd onder de zwaare schilden, dien de krijgsknechten eensgelijks aan den linker arm droegen, en dien zij nu gezamenlijk met geweld op haar nederfmakten, rampzalig verpletterd en om het leven gebragt. Van haar kreeg die berg den naam van *Tarpejus*, en behield denzelven, tot dat de stichting van het *Capitolium* daar aan den naam van *Capitolinus* gaf, terwijl deszelfs steilste gedeelte, van waar men de staatsmisdaadigers afftortede, altijd de *Tarpejische roos* bleef heeten. (1)

I.
BOEK
I
HOOFDST.

Aldus zag TATIUS zich in het bezit van Rome's aanzienlijkste sterkte, en in staat, om, naar zijn welgevallen, den oorlog sleepende te houden. ROMULUS, die zulks wist en vreesde, trachtete, des anderen dags reeds, zijnen vijand tot een hoofdtreffen uit te lokken, waaraan TATIUS, die zich altijd een veiligen hertred in den burg

(1) PLUT. in ROM. p. 28. FLOR. L. I. c. I. AUR. VICT. *De virts ill.* c. 2. VAL. MAX. L. IX, c. VI. ex. L

I. burg beloofde , zich niet onttrok. —
 BOKK
 I
 HOOFDST. Van wederskanten schaarde men zich in
 slagorde in eene vlakke tusfchen den
Palatynfchen berg en den *Capitolynfchen*.
 ROMULUS en TATIUS gebooden zelve
 hun geheele leger. De slag werd gele-
 verd met al die drift en woede , welke het
 betwist bezit van waarde vrouwen , aan
 den eenen , en van lieve dogters , aan den
 anderen kant , natuurlijk voord moest
 brengen. Lang ftond de kans gelijk , en
 vervolgens veranderde dezelve meer dan
 eens. Eerst geraakten de *Sabynen* aan het
 te rug deinzen. Een hunner bekwaamfte
 Bevelhebbers , METIUS CURTIUS , zag
 zich door ROMULUS in eenen poel ge-
 dreven , die van dien tijd af dezelfs
 naam (*lacus Curtius*) droeg: doch hij door-
 worftelde denzelven en week gelukkig met
 de zijnen op den burg. Van dezelfs wal-
 len werd der *Romeinen* Veldheer door een
 zwaaren fteen getroffen , zoo dat hij , reeds
 dood fchijnende , uit het leger naar *Rome*
 gebragt werd. Dit benam zijnen benden
 den moed. De *Sabynen* hervatteden eenen
 uitval , dreeven met aanmerklijk voordeel
 hunne vijanden tot aan de poort van *Rome*
 te

te rug, en zagen zich op het punt, om eene beslissende overwinning te bevechten, wanneer ROMULUS, van zijne verdoovende wond verbonden en weder bij gekomen zijnde, met eene versche bende krijgsvolk, zich weder bij zijn leger vertoonde, het zelve tot staan bragt, JUPITER STATOR (den *Standhouder*) openlijk om hulp aanriep, zijne krijgsknechten van 's Hemels bijstand wist te verzekeren, en dus met zijn, op nieuw bemoedigd, leger den te vroeg zegevierenden vijand een onverwachten en allerhevigsten tegenstand bood. (1)

I.
BOEK
I.
HOOFDST.

Daar nu, van wederzijden, alles de wanhoopigste en bloedigste slagting dreigde; daar elk met ontmenschte woede zijne tegenpartij vervolgde, en met brandende oogen een gewisfen dood dreigde, opende zich eensklaps een tooneel van tederheid en liefde, het weld de menschelijkheid op het bloedig slagveld deed zegevieren.

De *Sabynsche* vrouwen, om wier bezit Gedrag zoo veel bloeds wordt gestort, zien, met ^{der Sabyn-} *sche* vrouwen raadelooze waanhoop van Rome's muuren wen-

den-

(1) FLUT. in ROM. p. 28, 29, LIV. L. I. C. 12.

I. BOEK
1.
HOOFDST.

den voor haar zoo noodlottigen, strijd aan. Daar sneuvelt een vader, hier valt een echtgenoot, ginds vindt een bloedverwant den dood onder het zwaard zijns zwagers. Met gillemd gejammer aanschouwden zij reeds lang dat rampzalig gevecht, 't welk haar weduwen of weezen of beiden tevens maaken zou. Eindelijk boezemt de finart haar het heldhaftigste besluit in. Met nederhangende hairen, en van rouw gefcheurde kleederen, met beketene oogen en wanhoopig misbaar, ijlen zij gezamenlijk, met hunne kinderen op den arm, naar het bloedig slagveld toe, stappen dwars over de gezaaide dierbaare lijken heen, en werpen zich, daar duizenden van pijlen over haare hoofden sitorren, midden tusfchen de vijandlijke legers in. Dezen spreken haare vaders, genen haare echtgenooten met de tederste taal aan. „Houdt op, wreedaarts!” roepen zij eenpaarig, „met geheiligd bloedte vergieten: allen zijt gij door ons vermaagschapt. Berouwt u deze bloedverwantfchap? vermoordt ons, die dien band tusfchen u uitmaaaken, en de oorzaak uwer woede zijn. Liever willen

len wij sterven, dan op deze wijze als weduwen of als weezen leeven." Dit tooneel treft den krijgsknecht even zeer als den Bevelhebber. De traanen van hunne kinderen, van hunne egaas, vermurwen hun hart, de bloeddorst ontwijkt het, terwijl de liefde het geheel vertedert. Het doodlijk wapentuig ontvalt den arm, die met geene woede meer ondersteund wordt. De vrouwen kusten de ontwapende handen, en de diepe stilte, welke voor een oogenblik, beide de legers bevangt, wordt afgewisfeld door de tederste omhelzingen van vrouwen en kroost. Men denkt nu niet meer aan oorlog of wraak: de onderscheidene Veldheers treden met ekander in minzaame gesprekken, en beraamen de billijkste voorwaarden van een edel vredeverdrag. Intusfchen bieden de heldhaftige en lieve *Sabynsche* vrouwen haare mans aan haare vaders aan, en bewerken spoedig, met behulp van haar jong, zuigend, kroost, de allerhartlijkste verzoening. (1)

Het

(1) PLUT. *in ROM.* p 29 LIV. L. I. c. 13.
AUR. VICT. de *viris II.* C H DIONYSIUS
geeft van den geheelen *Sabynschen* oorlog, en des-
zelve

I. Het onderling verdrag was van dezen
 BOEK
 I
 HOOFDST
 Vredever-
 drag.
 aart: „ dat de vrouwen, naar verkiezing,
 aan haare mannen gehuwd zouden blij-
 ven, vrij van alle andere diensten, behal-
 ven het wol spinnen; dat ROMULUS en
 TATIUS beiden, met gelijk aanzien en
 gezag, als Koningen binnen *Rome* zouden
 regeeren; dat die stad den naam naar des-
 zeifs stichter zoude behouden, doch dat
 het geheele Volk den naam aan zou nemen
 van *Quirites*, eenen naam, tot dien tijd,
 aan

zels bevrediging eene gansch andere beschrijving.
 Volgens dien schrijver duurde die oorlog zeer lang;
 kwam men meermalen tot een treffen; wist men,
 eindelijk den oorlog moede zijnde, geen geschikt middel
 tot het aangaan van eenige onderhandeling; en zou-
 den de *Sabynsche* vrouwen, met goedvinden van
 den Rood, en onder het geleide van eene aanzien-
 lijke vrouw HERSILIA, in de *Sabynsche* vesting
 zu k een mondgcsprek hebben gaan houden, als deze
 onderlinge bevrediging ten gevolge had. Zie L. II.
 p. 106 III. Zonder in zulke oude gedenkchriften
 op ons oordeel, over de mindere of meerdere waar-
 schijnlijkheid van eenig verhaal, alleen te durven af-
 gaan, hebben wij in deze, gelijk in alle andere on-
 eenigheden der oude geschiedschrijvers, alleen die
 zijde gevolgd, waar wij het grootste gezag meenden
 te vinden.

aan de *Sabynen* bijzonder eigen; dat het aan elk der *Sabynen* vrij zou staan, zich te *Rome* neder te zetten en daar door deel te nemen aan alle voordeelen van het *Romeinsche* burgerrecht, met behoud van zijne bijzondere Godsdienstplegtigheden en gewoonten, en dat de zulken, als burgers, verdeeld zouden worden in de *tribus* en *curiën*." Dit verdrag plegtig bezwooren zijnde door de wederzijdsche Vorsten, omhelsden zij en de onderscheidene Volken elkanderen als vrienden en landgenooten. De krijgsknechten uit het vijandlijk leger, die, des morgens nog den ondergang der stad hadden gezworen, lieten zich, des avonds van dienzelfden dag, met blijdschap onder haare burgers opschrijven. Binnen weinige uren zag *ROMULUS* het getal zijner onderdaanen, voor meer dan de helft, vergroot, daar drie der aanzienlijkste geslachten der *Sabynen* met alle hunne nabestaanden en afhangelingen, nevens hunnen Vorst *TATIUS*, omringd van geheel zijn Hof, binnen *Rome* hunnen zetel verplaatsten. (1)

Om

(1) DION HAL. L. II. p. III. PLUT. in ROM. p. 30.

I. BOEK I. HOOFDST. Verduubling van den Raad.

Om niet enkel den naam te hebben, van naast ROMULUS te regeeren, en intuschen geheel van deszelfs Raad af te hangen, deed TATIUS uit de aanzienlijkste geslachten der *Sabynen* eensgelijks honderd Raadsheeren door de *curiën* kiezen, die, nevens het oude honderdtal, vooraan onder denzelfden titel, en met dezelfde voorrechten den Raad zouden uitmaken. (1) In het eerst vergaderde, echter, elke Koning met zijne honderd Raadslieden afzonderlijk, terwijl ieder zijne hofhouding op eene onderscheidene plaats hield. Naderhand vergaderden zij gezamenlijk in den tempel van VULCANUS, (2) op eene plaats, welke van deze vereenigde zamenkomst vervolgens den naam van *Comitium* droeg.

Vergroo-
ting der
stad.

De aamerklijke vermeerdering der inwooners maakte eene uitlegging van Rome noodzaaktijk. Den berg *Quirinalis*, waarop zich de *Sabynen* hadden nedergezer, en den berg *Calius* trok men binnen de stads muuren. Aan de drie *Tribus*, waar in

(1) DION. HAL. L. C. PLUT. L. C.

(2) Ibid.

in Rome's inwooners verdeeld waren, gaf men den naam van *Rammenses*, naar ROMULUS, *Tatienses* naar TATIUS en *Luceres* naar het bosch (*Lucus*), waarin de vrijplaats voor vluchtelingen was geopend geweest. (1)

Dankbaar aan de goede diensten der *Sabynsche* vrouwen, noemde men verscheidene der dertig *curiën* naar derzelve namen, en maakte men verscheidene instellingen, welke, ten alle tijde, de blijken van erkentlijke hoogachting voor haar moesten uitmaken. Elk moest, dus, voor haar op straat wijken. Niemand mogt zich eenige ongebondene taal in haare tegenwoordigheid veroorloven, of zich in eene onwelveoglijke houding aan haar gezicht vertoonen. Zij hadden het voorrecht, haare kinderen zeker halscieraad te mogen omhangen, en een onderscheidend gewaad te laten dragen. (2) Ter haarer eer ste lde men Godsdienstige feesten in, en alzoo betoonde men eene achting voor deze vrouwen, welke het hart eener,

nog

(1) PLUT. in ROM. p. 30.

(2) Ibid.

I. nog onbefchaafde, natie waarlijk zeer
BOEK
I. groote eer aandoet.

HOOFDST. De *Sabynen* namen de verdeeling der
Romeinsche maanden aan, en ROMULUS
veranderde zijne kleene schilden, naar de
veel breeder schilden, waar van de *Saby-*
nen zich bedienden. Het getrouw naarvol-
gen van dit voorbeeld, om altijd gereed-
lijk alle mooglijke verbeteringen in de wa-
penen en krijgskunde aan te nemen, wel-
ken zij bij de veelvuldige volken, dien
zij overwonnen, aantroffen, telt MONTES-
QUIEU te recht onder de oorzaken van
der *Romeinen* vermeerstering der bijna ge-
heele waereld. (1)

Regee-
ringsvorm.

Vereenigd in zeden en Godsdienstpleg-
tigheden regeerden de twee Vorsten een-
dragtig, geduurende vijf jaaren. ROMU-
LUS hield zijn Hof op den *Palatyn-*
schen, TATIUS op den *Capitolynschen*
berg, de vlakte tusfchen beiden was de
algemeene marktplaats, (*forum.*)

Verove-
ring van
Cameria.

Maar één oorlog ontrustede hun vreed-
zaam gebied. Een aantal bandieten uit de
nabuurige stad, *Cameria*, liep het platte
land

(1) *Causes de la Grandeur*, &c. Chap. I. p. 3.

land van *Rome* af. De *Romeinen*, te vergeefs hier over voldoening gevorderd hebbende, vielen, onder het geleide van beide hunne Vorsten, op de magt der *Cameriërs* aan, die zich stout in het veld durfden laten zien. De overwinning sprak spoedig een rechtvaardig vonnis uit. De *Cameriërs* werden in het veld geslagen, en zagen hunne stad in handen der *Romeinen*, die hun ontwapenden, en zich een derde gedeelte van hun land tot schaévergoeding toeëigenden. Naauwlijks, echter, waren de overwianaars afgetrokken, of dit roekloos volk verftouede zich tot dezelfde plunderingen weder, en ondervond der *Romeinen* wraak in dezer voege, dat alle hunne bezittingen verdeeld werden onder hunne overwinnaars, en dat hunne stad eene *Romeinsche* volkplanting werd, terwijl zij, naar welgevallen, als burgers binnen *Rome* konden komen wonen. Om-trend vier duizend *Cameriërs* deeden deze keus, en werden onder de *curiën* verdeeld. (1)

In het zesde jaar dezer vereenigde rege-

I
BOEK
I.
HOOFDST.

(1) DION. HAL. L. II. P. 114.

I.
BOEK
I.
HOOFDST.

geering, werd ROMULUS van zijnen rijksgenoot ontslagen, en de wijze, waarop dit geschiedde, toonde genoegzaam, hoe zeer zijne heerschezucht, eene drift, welke zich zelden oprecht verdeelen laat, met deze uitkomst voldaan was.

Klagten
der *Laviniers*, en de
behandeling van
hun.

Eenige vrienden van TATIUS hadden op het grondgebied van *Lavinium* vercheidene strooperijen begaan, en de inwoners, die hun wilden verdrijven, gedood of gewond. De verongelijken zonden gezanten naar *Rome*, om zich hier over te beklagen, en kreegen van ROMULUS deze voldoening, dat hij de schuldigen ter verdiende straf aan hun zou uitleveren. Maar TATIUS, zijne vrienden voor willende staan, kanrede zich hier tegen, als of het laagheid en trouwloosheid kenmerkte, burgers aan vijanden over te geven, en eischte dus, dat zij, die verongelijkt waren, hunne zaak aan de *Romeinsche* rechtsoefening zouden overlaten. Het doorzetten van dit begrip wekte de eerste zichtbaare oneenigheid tusfchen ROMULUS en zijnen Ambtgenoot.

Wandaal.

Met misnoegen vertrokken de afgezanten.

ten. Eenige kwaadaartige *Sabynen* agtervolgden hun, en namen den nacht, die hun op hunne terugreis overviel, waar, om hun, in hunnen slaap onder opgeslagen tenten, om te brengen en van het geen zij bij zich hadden te berooven, terwijl slechts de een en ander, aan hunne schelmfche woede nog tijdig ontkomen, geheel *Lavinium* in rechtmaatige gramschap ontstak over zulk eene doemwaardige handelwijze. Verscheidene gezantschappen uit *Lavinium* en andere steden kwamen zich welhaast over schending van het recht der volken voor de *Romeinen* beklagen, en hun den oorlog aanzeggen, ten zij hier van behoorlijk herstel geschiedde.

ROMULUS billikte deze klagten, en begreep, dezelve, in weérwil van TATUS, weg te moeten nemen, door de schuldigen in handen te stellen van het gezantschap. Zijn Ambtgenoot achtte hier door zijne gelijkheid in de regeering geschonden, wilde een zijner nabestaanden, die zich onder de uitgeleverden bevond, volstrekt aan de vervolging der wraak onttrekken, en ontweldigde dus

I.
BOEK
I.
HOOFDST.
De moord
van T A-
TIUS.

met openlijk krijgsgeweld de misdaadigers weder aan de gezanten.

Niet lang daarna verplichtte de Godsdienst van den Staat de twee Vorsten, te *Lavinium* eene offerhande aan de voorvaderlijken Goden der *Trojaanen* te doen, en TATIUS had de roeklooze stoutheid, zich derwaards, niet genoegzaam gewaappend, heen te begeven, De nabestaanden der zoo zeer mishandelde en vermoorde afgezanten namen deze kans waar, om zich zelve eene lang gewenschte wraak te verschaffen, en bragten hem aan den voet des altaars met verscheidene steeken en houwen om het leven. ROMULUS geleidde zijn lijk met zeer veele staatzie naar *Rome*, en liet het op den *Aventynschen* berg met alle pracht begraven. (1)

Gedrag
van RO-
MULUS
hier in.

ROMULUS, dus weder alleen in het bezit des rijks, betoonde openlijk zijne onschuld aan de schending van het recht der volken, door alle de aanvallers der afgezanten *het water en vuur te ontzeggen*, dat

(1) DION. HAL. L. II. p. 115. FLUT. in ROM. p. 32.

dat is, te verbannen, hoewel zij reeds van zelve op het hooren van den dood van TATIUS de stad waren ontweeken. Vervolgens sprak hij het eedgespan, welk zich aan dien dood had schuldig gemaakt, en door *Lavinium* in zijne handen was uitgeleverd, over deszelfs daad, als geweld tegen geweld gebruikt hebbende, vrij. Deze zachtheid tegen Koningsmoorders, die aan den voet des altaars te gelijk eene heiligchennis hadden begaan, bragt natuurlijk ROMULUS in verdenking, dat hij zich niet ongaarne ontslagen zag van zijnen Medeheerscher. Evenwel verwekte dit vermoeden geene de minste opschudding of verwijdering bij de *Sabynen*, die hem, zo niet uit waare genegenheid, ten minsten uit eerbied voor zijne, nu verdubbelde, magt, hunne hulde bleeven bewijzen: (1) terwijl dat zelfde gedrag hem de vernieuwing bezorgde van het oude vredeverdrag met de *Latyneren*.

I.
BOEK
I.
HOOFDST.

Kort daarna bedreigde een driedubbelde
ramp

(1) PLUT. *in* ROM. p. 32. DION. HAL. L. II. p. 115. LIV. L. I. c. 14.

L ramp het opkomende *Rome*. De pest ,
BOEK hongersnood , en het oorlogzwaard vie-
I. len , te zamen vereenigd , op hetzelfde
HOOFDST. aan , en zouden elken anderen Koning ,
 behalven ROMULUS , voor den gewis-
 sen ondergang van zijn rijk hebben doen
 beeven.

J. vóór C. Terwijl eene woedende pestziekte *Ro-*
 736
 J. van R. *me's* manschap , als nog deszelfs eenige sterk-
 16.
 Opstand der *Cam-* te , vernielde , meende het te onderge-
riërs. *bragt Cameria* , het juk der slaavernij ge-
 maklijk af te kunnen schudden , zonder
 dat een magtloos Overheerscher deze
 pooging der vrijheid zou kunnen weder-
 staan. Tot eene volkplanting gemaakt
 door ROMULUS en TATIUS , hernam
 zij haare onafhankelijkheid , door alle de
Romeinen , die als volkplantelingen binnen
 haare muuren woonden , uit dezelve te
 verdrijven of van kant te maaken. Zij
 had echter haaren vijand als te zwak be-
 schouwd , hij bezat nog magt genoeg , en
 nog meer moeds , om haar dezen afval en
 opstand ten bittersten te doen bezuuren.
 Zich weder van deze stad meester gemaakt
 hebbende , strafte hij de bewerkers van den
 opstand , gaf hij de geheele stad ter plun-
 de-

dering aan zijn krijgsvolk over, ontnam hij den inwooners de helft van hun land, welk zij, na de eerste verovering nog overig hadden, en leide aldaar eene sterke bezetting, om in het vervolg alle opschud- dingen voor te komen.

Aldus de vrijheid in *Camaria* met geweld vertreden, en nieuwe kluiusters om vruchtloos wrijtende handen geflagen heb- bende, keerde de overweldiger weder ze- gepraalend naar *Rome*, en wijdde aan *VULCANUS* een koperen wagen, waar in hij zijne eigene beeldnis, door de over- winning gekroond, met een *Grieksch* bij- schrift, gesteld had. (1)

Omtrend twee uren gaans van *Rome*, lag eene groote volkrijke stad, genaamd. Deszelfs inwooners, najve- rig op de toenemende grootheid hunner nieuwen nabuuren, trachtten denzelfen in hunnen tegenwoordigen rampspoedigen toestand het gevoeligst nadeel toe te brengen. Aan de rivier, den *Tiber* gele- gen,

(1) DION. HAL. L. II. p. 116. PLUT. *IN ROM.*
P. 33.

I. gen, namen zij de schepen weg, welke
 202 K. met toevoer van levensmiddelen van *Cru-*
 I. *stumerium* naar *Rome* voeren. Dit nood-
 HOOFDST. zaakte de *Romeinen*, wilden zij niet van
 hunne nabuuren door den honger, die
 niet minder dan de pest bij hun woedde,
 worden te onder gebracht, alle hume
 krachten bij een te zamen, om zich met
 de wapenen eene schavergoeding en vol-
 doening te bezorgen, welke zij te ver-
 geefsch reeds door afgezanten gevraagd
 hadden. ROMULUS viel met zijn le-
 ger op de landerijen der *Fideners* aan, en
 was gereed, met eenen rijken buit te rug te
 trekken, wanneer de stedelingen eenen ge-
 weldigen uitval deden, en hem verpligt-
 teden een geregelden slag te leveren. Van
 wederzijde sneuvelde 'er eene aanzienlijke
 menigte, de *Fideners*, echter, verlieten het
 eerst het veld, en vluchteten naar de stad,
 welke ROMULUS, hun met gelijken spoed
 en geweld vervolgende, innam en tot zij-
 ne volkplanting maakte door 'er vijf- en-
 twintig honderd *Romeinen* in te doen woo-
 nen benevens eene bezitting van drie hon-
 derd man. Hij strafte hun, die inzonder-
 heid

heid aan het opbrengen der schepen schuldig waren, en verdeelde een gedeelte der landerijen onder zijne krijgsknechten. (1)

LA
BOEK
L
HOOFDST.

Welhaast vattede weder een ander vijand tegen de *Romeinen* de wapenen op. De

Oorlog
met de
Vejers.

Vejers, een der volken, welke *Estrurie* bewoonden, kwamen met trotsche eischep ter baan, om de wedergave, ontruiming, en herstelling van de stad *Fidena*, als binnen hun grondgebied gelegen, en onder hunne bescherming staande. ROMULUS sloeg dezen eisch af, den afgezanten onder het oog brengende, hoe belagchelijk het ware, eene stad als een eigendom te rug te eischen, daar men niets in het werk gesteld had, om ze te helpen verdedigen en behouden. De *Vejers*, wier hoofdstad *Vejji*, omtrend vier uren gaans ten Noorden van *Rome* lag, bijna even groot als *Athenen*, en op eene hooge en steile rots gelegen, bragten een aanzienlijk leger te veld, en sloegen het zelve op eene hoogte bij *Fidena* neder. ROMULUS voerde hier weder met voordeel zijne

(1) PLUT. IN ROM. P. 32. DIEN. HAL. L. II. P. 116.

L
BOEK
I.
HOOFDST.

ne overwinnende wapenen tegen aan. In twee hevige aanvallen, waar in zijn moed en beleid bij uitstekendheid uitschitterden, versloeg hij eene groote menigte zijner vijanden; en genegen, zijne overwinning volkomen te maaken, stak hij den *Tiber* over, om met zijne onwederstaanbaare benden *Vesji* zelve, hoe zeer ook door de Natuur verdedigd, tot onderwerping te dwingen. De vijanden bespaarden hem, echter, deze nieuwe proeve, daar zij door afgezanten hunne onderwerping lieten be-
 tuigen en vrede vragen. Zij verkreegen een verdrag voor honderd jaaren op deze harde voorwaarden: dat zij van zeven kleene plaatzen en eenige zoutputten, aan den mond van den *Tiber* gelegen, zouden afstaan, en vijf hunner voornaamste burgers tot gijzelaars van dit verdrag naar *Rome* zouden zenden. Men graveerde deze voorwaarden op kopere kolommen, liet de krijgsgevangenen, die naar hun vaderland wilden keeren, zonder rantsoen los, en de overigen kreegen het *Romeinsche* burgerrecht, en bij het lot een gedeelte der landerijen, welke aan deze zijde van den *Tiber* lagen. Het roemrijk ten
 ein-

einde brengen van dezen oorlog, die aan *Rome* zoo aanmerkelijk veel voordeel toebrengt en deszelfs inwoners met rijken buit overlaadde, verschafte aan ROMULUS een derden zegepraal, die de twee voorigen in luister en pracht verre overtrof. (1)

L
BOKK
I.
HOOFDST.
Derde ze.
gepraal van
ROMULUS.
J. vóór C.
735.
J. van R.
17.

En hiermede hadden zijne krijgsdaaden, waarin onverzaagde moed, schrander beleid en heldenkracht, door eerzucht ontvlamd, uitschitterden, een einde. Onvereenigbaar met dien geest van overheersching schijnt, intuschen, het gedrag van ROMULUS ten aanzien van *Alba* na den dood van zijnen grootvader. Het volk aldaar, der Koninglijke regering moede, wilde een vrij gemeenebest hebben, en ROMULUS, schoon door zijne geboorte tot den throno gerechtigd, vergenoegde zich, met 'svolks Overheid slechts 's jaarlijks te mogen benoemen. (2) Te vreemder komt dit gedrag voor, daar het

Zijn regeer-
ringsbestel
te *Alba*.

(1) DION. HAL. L. II. p. 117, 118. PLUT. *ib*
ROM p. 33.

(2) *Ibid.* p. 34.

I. het aanhoudend goed geluk hem ten
 B O E K
 I. laatsten zijne voorige staatkunde jegens zijne
 HOOFDST. eigene onderdaanen deed vergeten, en
 hem, die zich eerst niets meer, dan de
 uitvoerende magt had willen toeëigenen,
 nu als een volflagen heerschzuchtigen
 overweldiger ontmaskerde.

Misnoe-
 gen van
 den Raad
 tegen RO-
 MULUS.

Aan het zelfde gebrek onderhevig, waar-
 aan allen, slechts weinigen uitgezonderd,
 schuldig waren, wien het steeds vol-
 gend geluk opgeblazen gemaakt had, ver-
 wisselde ROMULUS, na zoo veele
 overwinningen, zijne volkbehaagende
 vriendelijkheid met eene verachtende
 trotschheid. Zijne kleeding werd prach-
 tiger, overal vergezelden hem niet slechts
 de twaalf bijdragers, maar ook de lijf-
 wacht van drie honderd *Celeres*. De Raad
 genoot van hem niet langer de gewoone
 achting; deszelfs vergaderingen maakten
 alleen een uiterlijk vertoon, doch moes-
 ten zich aan zijn welbehaagen onderwer-
 pen. Zonder denzelven te kennen, ver-
 deelde hij de veroverde landen, naar wel-
 gevallen, onder zijne krijgsknechten, en
 gaf hij, op eigen gezag, als zulk een
 borg-

borgtogt niet behoevende, de vijftig gijzelaaren aan de *Vejers* te rug. (1)

Een gedrag, zoo strijdig met de gronden van regeering, welken hij zelf ontworpen en het geheele Volk bevestigd had, wekte voor al het misnoegen van de Raadsheeren, die thands niet meer, dan werktuigen der alleenheerschinge, of, op zijn best, bloote naamen in het staatsbestuur waren. Zij, stemden hierom te zamen, zich, hoe het dan ook mogte zijn, van eenen meester te ontslaan, in wiens roem de krijgsknecht nog deelde, doch wiens luister hun geheele aanzien verduisterde. Op welke eene wijze zij hun ontwerp volbragten, laat zich geenzins bepaalen, doch zoo veel te zekerer en algemeener werd de dood van ROMULUS aan hunne zamenzweering toegeschreven.

Het algemeenst verhaal meldt, dat, terwyl ROMULUS eene redevoering voor zijne troepen in eene vlakte buiten de stad hield, een allerhevigst onweder de geheele vergadering uit een dreef, en den Koning

(1) PLUT. in ROM. P. 33, 34. DION. HAB. L. II. P. 110.

- I. ning bij de Raadsheeren alleen liet; —
 NOOR I. dat dezen, zich van dit tijdstip bedienin-
 HOOFDST. de, hem om het leven bragten, zijn lijk
 verborgen, en het volk, vervolgende, wijs
 maakten, dat hun Veldheer op eene wolk
 J. vóór C. ten Hemel genomen was. Anderen zeg-
 715. gen, dat ROMULUS in den Raad omge-
 I. van R. 37. bragt werd, en dat elk Raadsheer een
 gedeelte van zijn verscheurd lijk onder
 zijnen tabbaard wegdroeg, om die zelfde
 teugen aan het Volk diets te kunnen maa-
 ken. Wat hier van ook echt zij, hij stierf,
 in het zeven-en-dertigste jaar zijner regee-
 ring, en in het vier-en-vijftigste zijns ou-
 derdoms, en men wilde het Volk doen ge-
 looven, dat hij niet gestorven, maar door
 zijn gewaanden vader, MARS, ten Hemel
 opgenomen was.

Het Volk, welk zich altijd door den
 luister en het goed geluk van deszelfs Vors-
 ten laat verblinden, en de legerbenden,
 die hunne dappere voorgangers en edel-
 moedige belooners steeds eerbiedigen en be-
 minnen, lieten zich door dit voorgeveven van
 den Raad niet bevredigen, en zouden,
 denzelven niet zonder reden verdenkende,
 welhaast op hun den dood van ROMU-
 LUS

L U S gewroken hebben ; zo niet de Raadsheeren door de volgende list hadden geweten ; hun voorgeven te bevestigen en hun leven te beveiligen.

JULIUS PROCULUS , een rijk en braaf Raadsheer ; van zeer veel aanzien bij het Volk ; trad , volgens afspraak , voor ; om aan het zelve deze tijding te brengen : „ dat ROMULUS ; dien morgen , aan hem verscheenen was , in eene , meer dan menschelijke ; gedaante , en met schitterende wapenen vercierd ; dat hij ; op zijne klagen over zijn verscheiden , geandwoord had , dat het den Goden behaagd had ; hem bij zich te nemen , na dat hij Rome gesticht en hoop op een luisterrijk gebied gegeven had ; dat hij weder verdwijnende , er bij had gevoegd : „ zeg den Romeinen , dat maatigheid en krigsdeugd hun de overwinnaars der wereld zullen maaken ; en dat ik , als de God QUIRINUS hun altijd genegen blijf . ”

Niemand dacht ; om de verklaring van den eerwaardigen PROCULUS in twijfel te trekken ; elk eerbiedigde den nieuwen Beschermgod , en de Raad was het eer-

L
BOEK.
L
HOOFDST. ste gereed, om een altaar voor hem op te richten. Hij werd gediend onder den naam van QUIRINUS en had deszelfs tempel op den berg, naar zijnen naam *Quirinalis* geheeten. Over de eigenlijke betekenis van dien naam is men oneens. (1)

ROMULUS stierf zonder eenen erfgenaam na te laten.

Charakter
VAN ROMULUS.

Schoon veele groote mannen hunne bewondering alleent verschuldigd zyn geweest aan het gelukkig, dikwijls onbedoeld, gevolg, welk hunne daaden hadden, en wij, op zulk eene wijze, eensgelijks reeds vooringenomen worden voor ROMULUS, wanneer wij aan hem slechts denken, als aan den grondlegger van een rijk, wiens uitgebreidheid en magt nimmer eenige alleenheersching evenaarte; de stichter van *Rome* heeft, echter, buiten allen toevallig gelukkig gevolg zijner inrichting, in zeer veele opzichten recht op bewondering. Zijn karakter was, over het algemeen, stout. Van zijne groote geest-

(1) DION. HAL. L. II. P. 119. PLUT. *in ROM.* P. 35. LIV. L. I. C. 16.

geestvermogens, welken voor dien zijns ligchaams geenzins behoeften te wijken, maakte hij, overeenkomstig zijne oogmerken, het allerwijsste gebruik. Te heerschen, zonder willekeurig te gebieden, eerbiedig bemind zonder slaafsch gevreesd te zijn, was zijn oogmerk. Heerschzucht, door verstand geleid, was zijne neiging. Zijn Godsdienst was geheel dienstbaar aan zijne staatkunde. Die staatkunde deed hem, met een gemaatigdheid jegens zijne verwonnene vijanden handelen, waaraan noch zijn leefstijd, noch zijne opvoeding, eenig deel kon hebben. De Held, de Wetgever, de Staatsman vereenigden zich allen even zeer in zijnen, veel omvattenden, geest. Geheel *Rome* had, onder zijne regeering, de gedaante eener uitmuntende krijgsschool, en werd door hem dus aangelegd, niet om zich alleen tegen allen aanval te verdedigen, maar vooral, om veroveringen te maken. Van slaaven, en schurken wist hij hier toe Helden op te leiden; van het uitschot der natiën een Volk te vormen, wiens deugden, gedurende veele eeuwen, nog verre boven deszelfs dappere daaden uitschitterden, Zijne laatste levensdagen

I.
BOEK.
I.
HOOFDST.

I.
BOEK
I.
HOOFDST.

waren dwaas, maar wiens deugd ondermijnde het geluk, wiens verstand benevelde de wierook van de vleijerij, of zelfs van den wel verdienden lof niet? Als mensch, veroordeelen wij in hem zijnen broedermoord, zijne ontrouw jegens TATIUS, het willekeurig misbruik van den naam der Voorzienigheid, de onderdrukking van het vrijheid ademend *Cameria*, en de schending der voorgeschrevene paalen van zijn behoorlijk gezag: als stichter en Koning van *Rome* verdient dit laatste, het gevolg zijner onstaatkundig geworden eerezucht, alleen onze berisping.

TWEE

TWEEDE HOOFDSTUK.

VAN DEN DOOD

VAN

ROMULUS,

TOT AAN DIEN

VAN

NUMA POMPILIUS.

ROMULUS, zonder eenen erfgenaam Verschi
van zijnen throon gestorven zijnde, had over de be-
denzelven voor een nieuwe keuze, en de, noeming
daarmede altijd gepaard gaande, oneenig- van een
heden des Volks opengelaten. De partij- nieuwen
zucht heerschte nog wel niet tuschen bij- Koning.
zondere perfoonen, wijl niemand, onder
het pas opkomend Volk, nog boven de
overigen in rijkdom of aanzien genoeg
uitstak, om bijzondere aanspraak te ma-

H 4

ken

L
BOEK.
II.
HOOFDST.

ken op het rijksg gebied. (1) De twee volken, welke thands den *Romeinschen* Staat uitmaakten, waren slechts onderling verdeeld in de keuze, of een *Romein*, dan wel een *Sabyn*, *Rome's* grondlegger op zou volgen. De *Sabijnen*, die, na den dood van TATIS, ROMULUS in het ongestoord bezit van zijne thron hadden gelaten, wilden denzelven nu, op hunne beurt, door eenen *Sabijn* beklommen zien. De oude bewoners van *Rome* konden, in tegendeel, niet duden, dat zij van hun zouden geregeerd worden, wien ze slechts als burgers hadden aangenomen. Hoe groot hun onderling verschil hier over ware, alle nogthands wilden zij de Koninklijke regeering behouden, wijl zij nog nocht het aangenaame van een vrij gemeenebestbestuur gesmaakt hadden. (2)

Tusfchen-
regeering: De Raad, te recht beducht, dat regeeringloosheid en oneenigheid den Staat bloot zou stellen voor allen aanval van vreemden, die slechts naar gelegenheid wachten, om zich van nabuuren te ontdoen, voor
wter

(1) LIV. L. L. c. 17.

(2) Ibid PLUT. in NUMA. p. 60.

Wier stoute dapperheid tot nog toe elk had moeten bukken, nam, intusfchen, den teugel des rijksgebieds in handen, en bestuurde het zelve op deze wijze. (1) De tweehonderd Raadsheeren, zich in twintig tientallen verdeeld hebbende, besliste het lot, welk tiental 't eerst het koninglijk gezag zou oefenen. Dit tiental regeerde niet gezamenlijk, maar elk lid van het zelve was, gedurende vijf agter een volgende dagen, met al de magt en luister des Konings bekleed, waarna hij terstond door een ander, op gelijke wijze, werd opgevolgd. Het eerste tiental aldus afgelopen zijnde, trok men het lot voor een tweede, en zoo vervolgens. (2) Deze wijze van regeering werd eene *Tusfchenregeering* (*Interregnum*) genoemd, en bleef, naderhand, altijd in gebruik, wanneer de thron ledig stond, of, de hooge Overheidsplaatzen onder het Gemeenebest onvervuld waren.

Welk eenen waarborg der burgerlijke vrijheid men, in laater tijden, altijd in deze plaatsvervulling beschouwde, kon het Volk

I.
BORG.
II.
HOOFDST.

(1) LIV L. I. C. 17; PLUT. IN NUMA. p. 60.

(2) DION. HAL. L. II. p. 119.

L.
BOEK
II.
HOOFDST.

De keuze
eens Ko-
nings aan
het Volk
overgela-
ten.

Volk zich thands geenzins gewennen aan de nieuwheid van dit staatsbestuur. Het meende nu, in elken Raadsheer eenen Koning te moeten eerbiedigen, en morde openlijk, dat men het, in plaats van éénen, tweehonderd Heeren, opgedrongen had.

Daar dit misnoegen duidlijk genoeg toonde, dat het Volk zich alleen aan eenen Koning, door hun zelve gekozen, zou willen onderwerpen, waren de Raadsheeren, hoe gaarne zij ook anders deze regeeringswijze, welke nu één jaar geduurd had, hadden willen doen stand houden, schrandere genoeg, om het Volk goedwillig dat gezag op te dragen, het geen zij toch niet voor zich zouden kunnen behouden. Evenwel hielden zij met de eene hand te rug, het geen zij met de andere aanboden; want de Tusschen-koning, het Volk te zamen geroepen hebbende, bragt dit raadsbesluit uit: „kiest eenen Koning, *Romeinen!* dit is der Vaderen welbehaagen, en valt uwe keuze op eenen waardigen opvolger van ROMULUS, zoo zullen zij dezelve bekrachtigen.” Het Volk, door deze toevendheid getroffen, droeg wederkeerig het kiesrecht dankbaar aan den Raad op,
en

en stond dus, veel edelmoediger, dan deszelfs Regenten, hier in af van het edelste voorrecht van een vrij Volk: genoeg voldaan zijnde, dat de Raad deszelfs geheiligde stem niet veracht had. (1)

Daar de Raad uiteen gelijk getal *Romeinen* en *Sabynen* was zamengefeld, werd deze keuze wederom het onderwerp der hevigste geschillen; eene schrandere staatkunde wist, echter, dezelve dus te vereenigen. Eene van beide partijen zou de keus hebben, maar dezelve alleen mogen doen uit de tegenovergestelde partij. Op deze wijze zou de genegenheid van den gekozen Vorst nooit partijdig kunnen zijn. Aan zijne landsgenooten zou de Natuur, aan hun, die hem benoemd hadden, de dankbaarheid zijn hart verbinden. Op deze voorwaarden lieten de *Sabynen* de keus aan de *Romeinen* over, die, om verder alle mogelijke partijschap voor te komen, hun oog sloegen buiten de leden van den Raad, en het eenpaarig lieten vallen op den *Sabyn* NUMA POMPILIUS. (2)

Deez'

(1) LIV. L. I. c. 17.

(2) DION. HAL. L. II, p. 120 PLUT. in NUMA p. 61.

BOEK II.
 HOOFDST. I.
 Karakter van NUMA.

Deez' man had den rijpen ouderdom van veertig jaaren, zijne geboorte was aanzienlijk, zijne opvoeding zorgvuldig geweest. Hij woonde te *Cures*, en was, in die rijke hoofdstad der *Sabynen*, reeds vroeg onderwezen in de wijsbegeerte van dien tijd. Zijn hart was even oplettend gevormd, als zijn verstand. Te heerschen over zijnen geest was, in zijn oog, de waare grootheid. IJverig naar deze eer, had hij, afkeering van alle grootheid en weelde, en niet begeerig naar eenen harsenschimmigen kriegsroem, zich aan den dienst van stadgenooten en vreemden, die zijnen raad, uitspraak of oordeel verlangden, toegewijd, brengende de vrije uren van zijn ambteloos leven in het onderzoek van Godsdienstige waarheden door. Zin verstand, kundigheden en deugden hadden hem, in het oog van *TATIUS*, de hand van deszelfs eenige dogter waardig gemaakt. Aan eene koningstelg gehuwd, deed de staatzucht nog vergeeffche aanvallen op zijn welgewapend hart, en *TATIA*, zijne echtgenoote, verkoos het vreedzaam verblijf van haaren gemaal in *Cures*, boven

het

het Hof van haaren vader te *Rome*. Na I.
 eenen gelukkigen echt van dertien jaaren, BOKK
 II.
 verliet NUMA de volkrijke stad, om aan HOOFDST
 zijne wijsgeerige overdenkingen eenen
 vrijer loop te geven in het eenzaam buit-
 tenleven, onder de sombere schaduwen
 van geheiligde boschen. (1)

Na dat men dezen man genoemd had, Algemeen
 dagt niemand om eenen ander. Zijn cha- genoegen
 rakter mogt nog zoo verre afwijken van keuze. met deze

dat van *Rome's* inwooners, zijne waare
 verdienster dwongen nogthands elks ach-
 ting zoo zeer af, dat de *Romeinen*, deze
 keuze des Raads ruim zoo veel toejuichten,
 als de *Sabynen* zelven. Het Volk gaf ter-
 stond deszelfs toestemming, en vaardigde
 twee aanzienlijke leden uit den Raad af,
 om den *Sabynschen* Wijsgeer het rijksg gebied
 op te dragen.

De twee afgezanten waren PROCULUS Opdrag
 en VALESUS. Deze stond in zulk eene aan NUMA.
 blaakende gunst bij de *Sabynen*, gene bij
 de *Romeinen*, dat men een van beiden reeds
 als Koning had te gemoed gezien. Hun
 last

(1) PLUT. in NUMA p. 61. en de daar naar gefchil-
 derde Roman van M. DE FLORIAN.

I last was ; de kroon ; welke hun had toe-
 bok II. geschitterd ; aan eenen ander aan te bieden.
 hoorder. Bij zich zelve gevoelende ; hoe weinig
 welsprekendheid zulk een aanbod voor
 hen zou behoeft hebben , dachten zij aan
 geene drangredenen ; om het zelve voor
 NUMA aanneemelijk te maaken : Zij zогten
 hem in zijn eenzaam landverblijf op , en
 gaven hunnen last eenvoudig te kennen :

NUMA Dit bericht , verwonderde ; maar ontzet-
 weigert de tede den bedaarden Wijsgeer niet : In te-
 kroon. genwoordigheid van zijnen vader en van
 MARTIUS ; een zijner nabestaanden ; gaf hij
 het zeldzaam voorbeeld ; dat de waare Wij-
 ze eene kroon kan vermaaden ; en het stil
 geluk zijns levens zeer hoog stelt boven
 den schitterendsten luister van 's menschen
 hoogstmogelijke grootheid : Zijn and-
 woord was : ; elke standverwisseling in
 het leven is gevaarlijk : Hij , die den ge-
 woonen kring , waarin hij gelukkig is ;
 verlaat voor een anderen ; die ; hoe veel
 roemrijker , ten minsten onbestendiger is ;
 moet dwaas zijn . Kwalijk zou hij , die
 voor niets meer ; dan een mensch wilde
 aangezien zijn , de plaats vervangen van
 ROMULUS , wien men eenen Godentelg
 noem-

noemde, en als een God vereerde; wie wiens lot men nogthands het heil van Vorst te zijn niet gunstig kon leeren kennen. Zijne neiging voor stille letteroefeningen maakte hem ook ongeschikt voor den thron. Zijne zucht naar rust was afkeerig van allen oorlogsgedruisch. Zijn omgang was onder zulke menschen geweest, wien der Goden feesten alleen vereenigden, en de vee- of land-bouw voords vreedig werkzaam hield. ROMULUS had, mischien ongaarne, de *Romeinen* in veele oorlogen ingewikkeld. Om de eer van dat krijgszuchtig Volk staande te houden, wien een vuurige geest van overwinning en verovering bezielde, werd een dapper oorlogszuchtig Vorst vereischt. Een ander, die godsdienstig, rechtvaardig, en afkeerig van krijg en roof was, zou ten spot eens Volks strekken, welk meer eenen Krijgsoversten, dan eenen Koning, begeerde." (1)

Dit onverwacht antwoord verbaasde de Nadere afgezanten even zeer, als het hun NUMA's grootmoedigheid deed bewonderen. Nu

I.
 2022
 II.
 Hoofdst.

aandring
 der afge-
 vaardig-
 den.

dron-

(1) PLUT. in NUMA. p. 63.

I. drongen zij hun aanbod aan, door hem te
 BOEK II. smeeken, dat hij toch, door zijne weige-
 HOOFDST. ring, *Rome* aan geene nieuwe verdeeldhe-
 den, welken op een verderflijken burger-
 krijg zouden uitloopen, wilde overgeven,
 betuigende, dat hij de eenige man was,
 in wien beide de partijen in den Staat ge-
 noegen konden nemen.

Ook van Vruchtloos waren deze drangredenen
 de bloed- geweest, ten zij de vader en nabestaan-
 verwanten den van NUMA hem, ter zijde, hadden
 voorgesteld: „ dat, zo hij, vergenoegd
 met zijn lot, ongevoelig voor den rijk-
 dom zijn, en, grootsch in zijne eigene deug-
 den, den glans des oppergebieds niet ver-
 langen mogt, hij ten minsten de kroon
 als een aanbod moest beschouwen der God-
 heid, welke zijne deugd ten algemeener
 welzijn wilde werkzaam hebben: dat hij
 zich geenszins ontrekken mogt aan eene
 loopbaan, waarin de Wijze gelegenheid
 tot de edelste daaden vond, waarin hij zij-
 ne Goden met luister dienen, en zijne on-
 derdaanen, die 's Konings voorbeeld vol-
 gen, tot deugd en godsvrucht opleiden
 kon: dat de *Romeinen* niet onedelmoedig
 waren, dat zij TATIUS, schoon een
 vreemd-

vreemdeling , bemind , en ROMULUS door
 Godsdienstige eer vereeuwigd hadden : dat
 dit Volk , mischien reeds verzadigd van
 bloedige zegepraalen , mogelijk eenen rech-
 vaardigen Vorst begeerde , om hunne maat-
 schappij door wetten te bevestigen : en , hoe
 edel het niet zijn zou , wanneer hij de nog
 woelende driften van dit Volk met eepen wij-
 zen teugel leiden , en geheel zijn vaderland
 door de banden van zuivere vriendschap aan
 het zelve voor altijd verbinden kon.”

Dit voorstel had eenigen invloed op
 NUMA's welwillend hart. Goede voor-
 tekenen scheenen hetzelve te bevorderen ,
 en alle de inwoners van *Cures* verzamel-
 den zich , zoo ras zij van den last der af-
 gezanten gehoord hadden , rondom hun
 besten burger , om hem de kroon te doen
 aanvaarden , waaronder zij zich met het
 magtig wordend *Rome* en hunne voorige
 landgenooten volmaakt zouden kunnen ver-
 eenigen. Op zoo veel aandrang , en met
 zulk een edel oogmerk nam , eindelijk , NUMA
 het aanbod aan , en , den Goden geofferd
 hebbende , vertrok hij naar *Rome*. (1)

De

(1) PLUT. in NUMA p. 63.

I. De Raad en het Volk, ongeduldig eenen
 NOEK II. man te zien, die eene eer had kunnen af-
 HOOFDST. wijzen, waarin anderen hun hoogst geluk
 Inhaaling van NUMA. zoeken, en ook hier in zijne wijsheid eerbiedigende, gingen NUMA te ontmoet, en geleidden hem juichend ter stad in. Hier ontvongen hem de vrouwen met vrolijke feestgezangen, de altaaren rookten, en de vreugde was zoo algemeen, als of men geen' Koning, maar veel eer een koningrijk gewonnen had. (1)

Voor Koning openlijk erkend. Te midden der markt gekomen, riep SP. VETTIUS, die toen Tuschenkoning was, het geheele Volk ter stemming bij een; om door deszelfs algemeene stem de opdracht des rijks aan NUMA te bevestigen. De Raad bekrachtigde deszelfs uitspraak, en algemeen riep men NUMA voor Koning uit. Eer hij, echter, de kenmerken der koninglijke waardigheid aanvaardde, ging hij met de Wigchelaars op den *Capitolynschen* heuvel, om vooraf de Goden raad te pleegen. Intuschen heerschte 'er onder de geheele menigte, wel.

(1) PLUT. in NUM. p. 63, 64. DION. HAL. L. II. p. 121.

welke op de markt reikhalzend naar de uitkomst van 's hemels tekenen wachtende, eene allerdiepste stilte. Eindelijk vertoonde zich NUMA, door goede voortekens begunstigd, in het koninglijk gewaad, aan zijne onderdaanen, die hem andermaal als een godsvruchtig man en lieveling des hemels met het allereenstemmigst gejuich en handgeklap voor hunnen Vorst aannamen. (1)

Daar NUMA, voor wien de rust en vrede eene behoefte was geworden, zich uit zijne eenzame stilte overgebracht aan het hoofd van eene oneensgezinde, ruwe, menigte, zorgde hij terstond, dat alle verschillen in den Staat ophielden, en legde hij 'er zich vervolgens geheel op toe, om zijne onderdaanen te verzagten en te beschaaven.

De lijfwacht van drie honderd mannen, waar door zijn voorganger den schijn van eenen agterdogtigen overheerscher niet had kunnen ontgaan, had NUMA niet

(1) PLUT. *in* NUM. p. 63, 64. DION. HAL. L. II. p. 121.

I.
BOEK.
II.
HOOFDST.

noodig, die geen wantrouwen wilde voeden tegen hen, die hun geluk vrijwillig aan hem hadden toebetrouwd, en die gezins zou hebben willen heerschen over een Volk, welk eenig mistrouwen tegen hem gevoed had. (1) Hij schafte, dus, de *Celeres* af.

Aanstelling
van eenen
Priester
voor ROMULUS.

Hier door 's Volks vertrouwen, zo zulks mogelijk was, nog meer gewonnen hebbende, wist hij deszelfs genegenheid niet minder te bevestigen, door een derden Priester voor den dienst van ROMULUS, onder den naam van QUIRINUS vergood, te voegen bij de twee Priesters van JUPITER en MARS. (2)

Gesteld-
heid des
Staats.

De oneenigheden in den Raad waren ontstaan tuschen de oude Raadsheeren, door ROMULUS aangesteld, en de nieuwen, door TATIUS, daar de eersten zich zeer veel voor lieten staan boven de laatsten, en dezen wederkeerig zich in hun volstrekt gelijk gezag wilden staande houden. Deze verdeeldheid der Grooten had te gelijk eene

(1) PLUT. *in* NUMA. p. 64.

(2) Ibid.

eene scheuring veroorzaakt tusfchen der-
 zelve afhangelingen , en dus den gehe-
 len Staat in eene hevige partijfchap gebragt.
 Van eenen anderen kant dreigde het staats-
 bestuur geen minder onweder. Eene me-
 nigte inwooners , door ROMULUS , uit
 de overwonnene fteden , onder zijne bur-
 gers aangenomen , bevond zich in den
 noodlijdendften toefland , wjl zij , nog gee-
 nen veldtogt met hun nieuwen Opperheer
 bijgewoond hebbende , geen buit of land
 bezaten , waaruit zij eenig beftaan konden
 vinden. Het gegrond en dreigend gemor
 van dit gemeen nam NUMA weg , door on-
 der het zelve een gedeelte van zijns voor-
 gangers veroverde landerijen en van de
 landerijen van den Staat te verdeelen. Den
 twist der Raadsheeren legde hij bij , door
 den ouden in het bezit hunner oude voor-
 rechten te laten , en den nieuwen hiervoor
 fchadeloos te ftellen door het toewijzen
 aan hun van andere eerambten.

Aldus de onderfcheidene rangen des Staats
 bevredigd , en tot eene eensgezinde beijvering
 van het algemeene welzijn aangefpoord heb-
 bende , legde hij zich geheel toe , om zijn
 wijsgeerig en ftatkundig plan voor het

L bestendig heil zijner onderdaanen werk-
BOEK stellig te maaken. (1)
II. Het Volk, welks beschaaving hij bedoel-
WOORDST. de, was, oorspronkelijk, eene te zaamge-
Verbete- raapte ruwe menigte, door stoutmoedige
ring van onvertzaagdheid, ligtzinnige roekeloos-
het volks- heid, en boersche lichaamssterkte tot een
charakter. krijgzuchtig leven geschikt, en door zij-
 nen voorganger aan geduurige roofzuchtige
 uitvallen om buit, land of vrouwen ge-
 wend. Die geest van verovering had zich
 medegedeeld aan alle de overige inwo-
 ners, en aan denzelven had *Rome*, als nog,
 haare toenemende grootheid te danken.
 Te recht begreep, NUMA, dat 'er meer,
 dan een gewoon middel, vereischt werd,
 om zulk een Volk tot vredelievende be-
 schaaftheid te brengen, en koos, als het
 krachtdaadigste daartoe, den Godsdienst
 uit. (2)

NUMA'S Zijne denkbeelden aangaande de God-
Godsdien- heid waren niet onwijsgeërig. Hij geloof-
stige denk- de in een eerste beginzel van alle dingen,
beelden. onvatbaar voor alle zintuiglijke en smartlij-
 ke

(1) DION. HAL. L. II. p. 123.

(2) PLUT. de NUMA. p. 64.

ke gewaarwordingen, onzichtbaar, onverderflijk, en zuiver verstandlijk. Hij verbood, dus, aan G O D eenige menschelijkheid of dierelijke gedaante toeteschrijven, en, geduurende honderd en zestig jaaren, was diensvolgens geen *Romeinsche* tempel met geschilderde of gesneedene beelden ontheiligd, wjl. men het onwaardig hield, het verhevene door het laage uit te drukken, of zich op eenige andere wijze, behalven in den geest alleen, tot het Opperwezen te vervoegen. Zijne offers bestonden uit meelkoeken, wijnplengingen en andere eenvoudige zaken, daar alle bloedige offers, als den Goden onaangenaam, door hem verboden waren. (1)

I.
BOOK
II.
HOOFDST.

Hoe redenlijk hij voor zich zelv', echter; Gods dien- hier over denken, en hoe zeer hij alle andere stige instellingen, welken het waanzinnig bijgeloof reeds ingevoerd had, als strijdig met deze denkbeelden beschouwen mogte, waagde hij het nogthands niet, den dienst van den éénigen G O D in te stellen, en de gevestigde afgoderij uit zijn rijk te verbannen. In tegendeel hield hij de *Albaansche* en Sa-

(1) PLUT. IN NUM. p. 63.

I. *Sabynsche* bijgeloovigheden openlijk staande, alleen zorgende, om neer geregeldheid aan der Goden dienst te geven, en door deszelfs vermenigvuldigde plegtigheden en feesten zijne onderdaanen af te trekken van het oorlog, en vatbaar te maaken voor de zagtere indrukken van godsvrucht en rechtchapeheid.

BOEK.
II.
ROCFDST.

Hij regelde., dus, tot den openlijken eerdienst der Goden, agt onderscheidene rangen van derzelver dienaars en Priesters.

Wijkpriesters.

De *Curiones*, of Wijkpriesters van de dertig *Curiae*, maakten éenen rang uit.

Flamines.

In een tweeden plaatse hij drie Priesters, aan den dienst van eenen bijzonderen God gewijd, die den naam droegen van *Flamines*, naar de kleur of gedaante hunner mutzen.

Celeres.

De Oversten der *Celeres*, met hunne manschap als 's Konings lijfwachten buiten dienst gesteld, kreegen nu een bijzonder deel aan den tempeldienst.

Wigchelaars

De Wigchelaars bekleedden eenen vierden rang, (1)

Vestaal.

Schoon de instelling van *Vestaalsche* Priesters

(1) DION. HAL. L. II. p. 124, 125.

Priesteressen veel ouder dan NUMA was, wijl de moeder van ROMULUS daarvan reeds een slachtoffer was geworden, echter wordt de eerste vestiging dier geestlijke orde in *Rome* aan NUMA toegeschreven. Hij bouwde eenen tempel ter eere van VESTA, als de Godin der aarde, welke, in zijn oog, het middenpunt des heelals was. Op deszelfs altaar brandde een geheiligd vuur, waar aan het bijgeloof het behoud van *Rome* verbonden achtete. De zorg voor het onderhoud van dat vuur werd toevertrouwd aan vier ongerepte maagden, welker zuiverheid, aan de reinheid des vuurs gelijk, der heilige Godinne niet onwaardig zijn kon. NUMA wilde, dat derzelve keus aan den Koning staan zou. Naderhand werd haar getal met twee vermeerderd, en zij door de Opperpriesters gekozen. (1) Zij moesten zoo wel van een aanzienlijk geslacht, als van een volmaakt ligchaamsgestel, zijn, en werden tusfchen den ouderdom van zes en tien jaaren (2) aangenomen voor dertig vol-

I.
BOEK
II.
HOOFDST.
sche Prie-
steressen.

(1) DION. HAL. L. II. p. 125—127.

(2) AUL. GELL. L. I. c. 12.

I. volgende jaaren, waar van zij het eerste
 BOEK II. tiental doorbragten in het leeren van den
 HOOFDST. tempeldienst, het tweede in het waarnemen van den zelveu, het laatste in daar in jonge Priesteressen te onderwijzen. Na dezen dertigjaarigen dienst stond het haar vrij, denzelven te verlaten, en dus van de beloften van kuischheid ontslagen zijnde in het huwlijk te treden. (1) Zeldzaam maakten zij, echter, hier van gebruik; 't zij om dat de gewoonte den last der onthouding verligtede, en, haare jeugdige jaaren reeds vervlogen zijnde, zij weinig kans op een gelukkig huwlijk hadden; 't zij om dat de eierzucht haar hart te sterk aan 't altaar verbonden had.

Derzelver
 voorrechten.

De opoffering dezer maagden werd, zo die immer vergoed kon worden, rijklijk schadeloos gesteld door de aanzienlijke voorrechten, aan haaren geëerbiedigten rang gehecht. Zij hadden het recht, om, bij titersten wil, over haare goederen te beschikken, schoon haar vader nog leefde. Zij waren van de verpligting ontslagen, van onder voogden te staan, waar onder al-

(1) PLUT. in NUMA. p. 66.

alle andere *Romeinsche* vrouwen altijd stonden. Op straat werden zij voorgegaan door eenen bijdrager, en een misdaadiger, dien men ter straf wegvoerde, was vrij, wanneer hij zulk eene Priesteres toevallig ontmoetede. (1) Geen Rechter kon haar tot eenen eed dringen, haar enkel woord was heilig. (2) In openlijke schouwplaatfen was voor haar de aanzienlijkste plaats geschikt (3), haare voorpraak had zeer veel invloed (4), en, op 's Lands kosten, werden zij rijkelijk onderhouden. De tempel, waarin zij dienden, was haar verblijf, dezelve stond bij dag open voor een ieder, doch bij nacht was deszelfs toegang doodlijk voor het andere geslacht. (5)

Zoo groot, intusfchen, de voorrechten der *Vestaalsche* Priesteresfen waren, niet minder waren, van den anderen kant, de straffen, welken zij ondergaan moesten bij eenig verzuim of overtreding van haaren

L
BOEK
II.
HOOFDST.

Derzelver
tucht.

(1) PLUT. *in* NUMA. p. 66, 67.

(2) AUL. GELL. L. X. C. 15.

(3) SURET. *in* AUG. C. 44.

(4) Id. *in* JUL. C. 1.

(5) DION. HAL. L. II. p. 127.

L. ren pligt. De Opperpriesters waren
 BOKK. haare rechters, die de geringste onbetaam-
 IL. lijkheid in haar gedrag streng straffen, en
 HOOFDST. onmenschelijk wreed tegen haare zwaarer
 overtredingen waren. Het geheiligd vuur
 uit te hebben laten gaan, was een ver-
 zuim, waar in *Rome* de voorspelling van
 haaren ondergang las. Het zelve moest
 door de stralen der zon weder ontstoken
 worden, en zij, wier beurt het was ge-
 weest, het zelve te bewaaken, werd door
 de Opperpriesters, geheel naakt in eene
 duistere plaats, of slechts met een dunnen
 sluier uit eerbaarheid bedekt, streng ge-
 geesfeld. (1)

Streng
 straf der
Vestaal-
sche Pries-
 teressen.

De zwaarste misdaad der *Vestaalsche*
 Priesteressen was de schending haarer
 kuischheid, en de wreede straf, welke zij
 daarvoor moesten ondergaan, doet de
 menschelijkheid, bij het bloot verhaal,
 ijzen. Zij, die van deze misdaad overtuigd
 was, werd, geheel bedekt en zoo knel-
 lend met riemen gebonden, dat zij geen
 hoorbaar geluid maaken kon, op een
 draag-

(1) PLUT. in NUMA. p. 67. VAL. MAX. L. L.
 c. 1. n. 6.

draagbed gelegd , en over de markt als in
 lijkstaatje , door haare weenende vrienden
 en nabestaanden gevolgd , naar de straf-
 plaats gevoerd. Elk ander burger week
 voor dezen trein, en volgde den zelven in
 diepe stilte en met eene treurige hou-
 ding. Dit alles vormde het allerakeligst
 rooneel, terwijl de geheele stad zich in de
 droevigste rouw vertoonde. Bij de poort
Collina wachtete een langwerpige grasheu-
 vel deszelfs prooi. Onder dien heuvel
 was een klein onderaardsch hol vervaar-
 digd , waarin men met eene ladder klom .
 om 'er een rustbed , een brandende lamp ,
 eenige levensnoodwendigheden, als brood,
 een kruik met water, melk, en olie in te
 plaatzen : als of men het heiligchennis
 rekende , eene gewijde persoon van hon-
 ger te doen omkomen , terwijl men ze
 leevendig durfde begraven. Tot deze
 noodlottige plaats genaderd , ontbonden
 de gerechtsdienaars de ongelukkige. De
 Opperpriester strekte zijne handen ten He-
 mel, en stortede, in stilte , eenige gebeden.
 Daarna geleidde hij het slachtoffer naar de
 ladder , en wendde zijn gezicht , gelijk
 ook de overige Priesters , van haar af.

Wan-

I.
 BOEK
 II.
 HOOFDST.

I. Wanneer de rampzalige in het verblijf des
 BOEK
 II. doods was afgedaald, werd terstond de
 HOOFDST. ladder weggetrokken, en de opening met
 aarde vol geworpen, tot dat de grasheu-
 vel met den grond gelijk was, en 'er van
 het slachtoffer des onmenschlijken bijge-
 loofs geen het minste gedenkteken ove-
 rig bleef. (1) De verleider der onge-
 lukkige deelde even zeer in de straf als in
 de misdaad, en werd, op geene mindere
 wreede wijze, door geesfeling ten dood
 gebracht. (2)

Afkeer
 van dit
 Priester-
 schap.

Het gevaar, van eens door de natuurlijk-
 ste driften, in een onverhoed oogenblik,
 overmeesterd te worden, en in de eerste
 jaaren der jeugd, in geen afgesloten, een-
 zaam, verblijf, maar te midden der za-
 menleving, bloot te staan voor zulk een
 allerschriklijkst lot, was de reden, dat
 rechtchapene ouders, in laater tijd, hunne
 geliefde dogters, in weérwil van alle eer,
 voorrechten, en voordeelen aan dien rang
 gehecht, en niet tegenstaande alle andere
 bijgeloovige denkbeelden, zeer bezwaar-
 lijk

(1) PLUT. in NUMA p. 67.

(2) LIV. L. XXII. c. 57.

lijk overgaven tot zulk eene bloedige offering voor den Staat, en daarom niet zelden met dezelve *Rome* verlieten, wanneer men eené nieuwe Priesteres kiezen moest. (1)

I.
BOEK.
II.
HOOFDST.

Minder ernstig en streng was de orde der *Saliers*, door NUMA ingesteld. Eene algemeene pest heerschte in *Italië*, en woedde ook hevig in *Rome*, in het agtste jaar van NUMA's regeering. Terwijl eene eenpaarige verslagenheid hier over de menschen deed zuchten, gaf NUMA voor, een koperen schild uit den Hemel ontvangen te hebben, en daarbij door Godlijke openbaaring onderricht te zijn, dat het zelve ten waarborg verstreken zou van 's Volks geluk en *Rome*'s behoud, zoo lang men dit dierbaar onderpand van 's Hemels gunst zorgvuldig bewaarde; en dat men, om zulks voor allen dieftal te beveiligen, nog elf anderen van gelijke gedaante naar het zelve moest laten vervaardigen, wijl geen heiligchennig vijand des vaderlands het aldus zou kunnen on-

(1) SURT. in AUG. C. 31. DIO CASSIUS L. LV. p. 363. (edits. Leuncl. 1606.)

L
 B O E K .
 II.
 HOOFDST.

onderscheiden. — De gedaante van dit schild was in *Italië* nog geheel onbekend. De bijgeloovige menigte zag het met verwondering en vreugde aan, en twijfelde geenzins aan het voorgeven des Konings, daar de ziekte waarlijk ophield. Een bekwaam werkman vervaardigde de elf anderen, en begeerde geen ander loon, dan de vereeuwiging van zijnen naam in de gezangen, welken men bij het feest ter vereeuwiging van dit voorgewende wonder, in het vervolg, zou aanheffen. Deze schilden, *Ancilia* genoemd, werden opgehangen in den tempel van M A R S, en derzelve bewaaring toevertrouwd aan twaalf braave jongelingen van het Raadsheerlijke geslacht. Deze jeugdige Priesters van den Oorlogsgod droegen den naam van *Salii* (*dansers*) ontleend van de vrolijke wijze hunner ambtsbediening. Eens in het jaar, naamlijk, in de lentemaand, aan den Krijgsgod geheiligd, vierden zij openlijk het vrolijke feest van dat wonderdaadige schild. In een gebloemden purperen rok gekleed, waar over zij een koperen borstharnas droegen, met een spitzen koperen helm op het hoofd, een kort zwaard op zij

zijde, en in de rechte hand eene werp-
spies houdende, waarmede zij de maat ^{L.}
op het schild sloegen, 't welk hun linker- ^{BOEK II.}
arm bedekte, gingen zij, als dan, de stad ^{BOORDST.}
door, onder een geduurigen dans en vro-
lijk feestgezag. (1)

Daar NUMA ten oogmerk had, 's Volks ^{Verbond's.}
krijgsvucht te beteugelen, en dien vero- ^{priesters.}
veringsgeest te verminderen, die zonder
onrechtvaardigheid niet wel kan ingevolgd
worden, stelde hij een Godsdienstig ge-
bruik in, waardoor, werd het slechts ge-
trouw in acht genomen, alle aanleiding
tot onrechtvaardige oorlogen weggenomen
scheen te worden. Hij vestigde een lig-
chaam van twintig Verbondspriesters (*Fec-
ciales*) voor al hun leven uit de aanzienlijk-
ste familien gekozen. Derzelve ambt was
veelvuldig, en, in allen opzichte, gewig-
tig. Zij moesten zorg dragen, dat de
Romeinen nimmer aan eenigen bondgenoot
een onrechtvaardigen oorlog aandeeden.
Werden zij zelven door den een of ander
bondbreukig behandeld, dan moesten deze
Pries-

(1) DION. HAL. L. II. p. 129. PLUT. in NUM.
p. 69 LV. L. I. c. 20.

I.
BOEK
II.
HOOFDST.

Priesters de post van afgezanten bekleeden, en door redenen het geschonden recht wedereischen. Weigerde men hier op voldoening, dan eerst kon men door wettige en rechtvaardige wapenen zich dezelve verschaffen. Beklaagden anderen zich, in tegendeel, over de geschondene trouw der *Romeinen*, zoo hadden de Verbondspriesters de klagten te beoordeelen, en, dezelve billijkende, de beledigers aan de beleedigden uit te leveren. De verongelijkingen van afgezanten te beoordeelen; de zorg voor het onderhoud der verbonden te dragen; den vrede te bevestigen, of, onwettig gemaakt zijnde, te verbreken; het oog te houden op hetgedrag der Veldheeren, in hoe verre hetzelfde met eed en pligt overeenkwam, en het geen daar tegen streed te straffen, was het gewigtig ambt dezer Priesters.

De wijze
hunner
ambtsbe-
diening.

De wijze, waarop zij hunnen dienst volbragten, was zeer aanmerklijk. Had *Rome* zich over eenen bondgenoot te beklagen, als dan ging een dezer Priesters, in een geheiligd gewaad, naar de vijandlijke stad. Op de grenzen van derzelver grondgebied, riep hij JUPITER en de overige

rige Goden aan, betuigende alleen gekomen te zijn, om recht te eischen voor *Rome*, en, zich zelve en zijne medeburgers op het ijslijkst vervloekt hebbende, indien hij eenigzins mogt liegen, trad hij op 's vijands bodem. Dezelfde betuiging en bezwering herhaalde hij voor den eersten man, die hem ontmoetede, het zij die een stadbewoener of landman ware. Eer hij de stad inging, deed, hij ten derden maale dezelfde betuigingen tegen den eersten, die hem in de poort tegenkwam. Op de markt gekomen, gaf hij, staande voets, der Overheid kennis van de reden zijner komst, zijne woorden telkens met duure eeden bevestigende. Leverde men hem de verbondschenners over, dan vertrok hij in vriendschap. Eischte men, in tegendeel, tijd tot beraad, zoo vergunde hij hier toe tien dagen, en kwam na dezelve de uitspraak afteischen: hij liet zich tot drie maalen, op deze wijze, afzetten, maar, na dertig dagen, geen recht gekreegen hebbende, zwoer hij, bij de onderaardsche en hemelsche Goden, dat de *Romtinen* zich op hun gemak, over dat stuk nader zuden beraden. Dus terug gekeerd zijnde,

K 2

gaf

 I
 B. E. K.
 II
 HOOFDST.

L. gaf hij, vergezeld van de overige Ver-
 BOEK. bondspriesters, den Raad kennis, dat hij
 II. alle de heilige wetten had in acht geno-
 MOOFDST. men, en de Goden dus niets tegen den
 oorlog zouden hebben, indien men tot
 denzelfen verkoos te besluiten. (1) Tot
 den oorlog overgaande, ging de Verbonds-
 priester op de grenzen des *Romeinschen* ge-
 bieds, en aldaar eene bloedige werp spies
 naar het vijandlijk land werpende, ver-
 klaarde hij, volgens een gewoon formu-
 lier, den oorlog. (2) Bij het minst ver-
 zuim van alle deze plegtigheden mogt
 noch de Raad noch het Volk de wapenen
 opvatten. (3)

Aanleiding De aanleiding tot deze, billijkheid en
 tot deze in- vrede ademende, instelling nam NUMA
 stelling. bij gelegenheid van eenen onrechtmaati-
 gen aanval der *Fideners*, die zich op de-
 ze wijze tot reden lieten brengen. (4)

De Pontifi- Van alle deze ordeningen was nogthands
 ces of Op die der *Pontifices* de alleraanzienlijkste en
 eer-

(1) DION. HAL. L. II. p. 131, 132.

(2) AUL. GELL. L. XVI. C. 4. LIV. L. I. C. 24.

(3) DION. HAL. L. II. p. 132.

(4) Ibid. p. 131,

eerwaardigste. (1) Hun gezag strekte zich uit over den geheelen Godsdienst. Zij deden uitspraak over alle Godsdiens-
 tige geschillen tusschen ambtelooze bur-
 gers, Overheden, of tempeldienaars gere-
 zen. Zij maakten wetten omtrend de of-
 ferhanden, waar hun zulks noodig scheen.
 Zij hielden het oog op het gedrag van alle
 de overige bedienaars van den Godsdienst,
 en deden een iegelijk, naar evenredig-
 heid, boeten, die hunne voorschriften
 verachtete. (2) Zij regelden de feesten,
 offerhanden, en overige gewijde instellin-
 gen, waarvan zij de formulieren kenden
 en opgaven. Zij bepaalden de lijkplegtighe-
 den, en de wijze, waarop de geesten der
 afgestorvenen konden bevredigd worden.

I.
 BOEK.
 II.
 HOOFDST.
 perpries-
 ters.

Aan

(1) De afleiding van hunnen naam is onzeker. DIONYSIUS ontleent denzelfven van *pontem facere*, wijl het *maaken van bruggen* oudtijds een geheiligd werk was. PLUTARCHUS wederlegt deze zeer schijnbaare afleiding door te beweeeren, dat 'er, bij derzelve instelling, nog geene brug bij Rome was, Men verge, dus, van ons, zoo veele eeuwen laater, geene stellige verklaring hierover.

(2) DION. HAL. L. II. P. 132, 133.

K 3

I.
BOEK
II
HOOFD T

Aan hun stond het, de kwaade voortekenen te beoordeelen en de middelen ter verzoeninge der Goden op te geven. (1) Tot in het midden der vijfde eeuw van Rome's stichting waren zij vier in getal, en van Raadsheerlijken geslacht. Hunne bediening duurde hun geheele leven. In de plaats van een overleeden, koozen zij zelve eenen ander, die deze roeping, echter, niet aannam, ten zij dezelve door gunstige voortekenen bevestigd was. Hun voorzitter droeg den naam van *Pontifex Maximus*, Opperpriester. Deszelfs rang was eene der eerwaardigsten in het Romeinsche gemeenebest. Tot hem vervoegde men zich, wanneer men deze priesterorde wilde raadpleegen. Hij bragt het besluit op naam zijner ambtgenooten uit. Op eigen gezag uitspraak doende kon men zich op de geheele vergadering beroepen; en van derzelve uitspraak kon men zich beroepen op het geheele Volk. Evenwel was 's Volks eerbied voor dit priesterschap zoo groot, dat **DIONYSIUS** het zelve als

(1) LIV. L. I. c. 29.

als boven alle verandwoording verheven
opgaf. (1)

I.
BOEK.
II.

NUMA behield het Opperpriesterschap voor zich zelve, (2) en zorgde, dat alle openlijke Godsdienst oefeningen met be hoorlijken ernst en aandacht waargenomen en bijgewoond wierden. Hij wilde, dat geen zijner onderdaanen den Godsdienst onachtzaam, ter loops, of ontfichtlijk vieren zou, maar dat elk alle andere be zigheden zou laten staan, om zich aan den zelve geheel toe te wijden; en dat men, dus, op de straaten geen geschreeuw of geklop van werkluiden hooren zou, waar langs een Godsdienstige trein van tempeldienaars voorbij zou trekken. Ten dien einde liet hij alle staatsien van dien aart voorgaan door uitroepers, die de burgers geboden stil te zijn, en met werken uit te schieden. Bij bijzondere offerhanden, of raadpleegingen der Goden, was het woord dier uitroepers tegen de menigte: *Hoc age, (zet hier uwe ziel op.)* (3)

HOOFDST.
Voorschriften bij den Godsdienst.

Be-

(1) BRAUF. *Rep Rom.* T. I. p. 207—219. en de schrijvers aldaar aangehaald.

(2) PLOT *in NUMA* p. 65.

(3) *Ibid.* p. 69.

I.
BOEK
II.
HOOFDST.

Behalven alle deze godsdienstige instellingen, welke grootendeels geschikt waren, om het Volk door eenen geest van bijgeloovige dweepzucht in eene blinde gehoorzaamheid aan de uitspraak des Priesterdoms, welke allernaauwst met de staatkunde vereenigd was, te behouden, en te gelijk, om deszelfs rustloozen geest door geduurige feesten en godsdienstplegtheden van eene gevaarlijke werkloosheid te rug te houden, — behalven alle deze instellingen, deed NUMA, door eenige andere inrichtingen, den Godsdienst waarlijk dienen tot het edelst oogmerk van algemeen vreedzaam geluk, en tot eene bron der uitmuntendste volksdeugden.

Tempel
VAN JANUS.

Hij bouwde eenen tempel des vredes en des oorlogs. Dezelve was toegewijd aan den God JANUS, wiens afbeeldzel men zich met een dubbeld gelaat voorstelde, ten zinnebeeld der Godlijke Alwetendheid. Wanneer de dubbelde deuren van dien tempel open stonden, was *Rome* in oorlog; waren dezelve gesloten, dan genoot zij den vrede. NUMA was zoo gelukkig, denzelven te kunnen sluiten bij zijne komst tot den thron, en zijn wijs staatsbestuur wist

wist zijne onderdaanen, gedurende zijne lange regeering, een onafgebroken vrede te schenken. Na hem wees die tempel altijd uit, dat *Rome*, hier of daar, de wapenen voerde, daar dezelve maar eens na den eersten *Carthaagschen* oorlog, en eens na de bevestiging van Keizer AUGUSTUS op den Romeinschen zetel, gesloten werd. (1)

I.
BOEK
II.
HOOFDST.

Het onderling vertrouwen als den grond van onderlingen rust en geluk onder de leden eener maatschappij, en van vreedzaame vereeniging van dezelve met andere nabuuren beschouwende, en, even zeer door zijn rechtshapen hart, als door de eenvoudigheid van zijnen leeftijd, onbekend zijnde met die verfoeilijke staatkunde, welke zich alleen aan verbonden houden wil, zoo lang zij voordeelig zijn, stelde NUMA *de goede trouw* als eene Godheid voor, ter welker eere hij eenen tempel oprichtede, en eenen eerdienst instelde, die altijd uit 's Lands schatkist bekostigd moest worden. Deze eerbied voor de *goede trouw* had zulk eenen invloed op het karakter zijner onderdaanen, dat hun ge-

(1) LIV. L. I. c. 19.

I.
BOEK.
I.
HOOFDST.

gegeven woord even heilig in hunne oog-
gen was, als de beëdigdste verzekering-
gen voor getuigen gegeven, of hunne ei-
gen handtekening; ja, dat de Rechters
de zwaarste geschillen, zonder eenig lang
onderzoek, alleen op het woord van eer
van eene van beide de partijen, veilig
konden beslifen. (1) Deze *Romeinsche*
eerlijkheid was, ten tijde van POLYBI-
US, die in het jaar 629 van *Rome* stierf,
nog zoo zuiver, dat die *Griek* haar het
volgend grootsch getuigenis niet onthou-
den kon. „Zij, die bij de *Grieken* 's
Lands gelden behandelen, kunnen ter
naauwernood eerlijk blijven, schoon ze
maar één talent onder zich hebben, en
men zich van hun door tien borgen, tien
handschriften, en onder eens zoo veel ge-
tuigen meent verzekerd te hebben; doch
Romeinen, die in Overheidsposten of ge-
zantschappen de grootste schatten aan zich
toevertrouwd zien, hebben maar éenen
eed te doen, om stipt eerlijk te blij-
ven.” (2)

Op

(1) DION. HAL L. II. p 134.

(2) POLYB. L. VI. C 54.

Op dat elk , met zijne eigene bezittingen te vreden , die van eenen ander be-geeren noch berooven mogt , stelde NUMA nog eenen anderen eerdienst in , voor JUPITER TERMINALIS (den Grensgod). Hij beval eenen iegelijk , zijnen grond af te meten , en op de scheidlijnen vierkante steenen te stellen. Aan de Goden , onder wier opzicht deze gewijde steenen stonden , wijdde hij een allerluisterrijkst feest toe , terwijl elk 's jaarlijks verplicht was , op zijne scheidpaalen een plechtig offer te geven. Al wie het ondernemen mogt deze steenen te verplaatsen , beging eene zoo gruwlijke heilichennis , dat het ieder een vrij stond hem , als een slachtoffer van den Grensgod , ongestraft om het leven te brengen. Dan , daar zijn oogmerk hier in niet alleen was , om aan ieder het veilig bezit van zijn eigendom te verzorgen , maar , voornaamlijk , om den geest van verovering in zijne onderdaanen te verdooven , liet hij eensgelijks de grenzen van zijn rijk asperken , en 's Lands grond onderscheiden van het eigendom van elk bijzonder burger. 's Jaarlijks offerde men

op

I.
BOEK
II.
HOOFDST.

Grensgoden.

I. op deze steenen de eerselingen van de
 BOEK II. voordbrengzelen der aarde, zonder dat
 HOOFDST. men dezelve met een bloedig offer bezoe-
 delen mogt. (1) ROMULUS, van een
 geheel ander karakter, en te gelijk ver-
 pligt, zijn gering grondgebied uit te
 breiden, had nimmer scheidpaalen van
 zijn rijk willen stellen, die, in zijn oog,
 voor een moedig Volk hinderpaalen wa-
 ren, wanneer men ze heilig hield, of ver-
 wijsteken van de roofzucht der inwoo-
 neren, wanneer men zich aan dezelve
 niet wilde bekreunen. (2)

Burgerlij- Behalven alle deze Godsdienstige instel-
 ke wetten. lingen, wier aart ons zijne openlijke in-
 richting van den Godsdienst genoegzaam
 leert kennen, maakte NUMA ook ver-
 scheidene burgerlijke wetten, in welken
 men den wijsgeerigen geest des Wetge-
 vers bewonderen moet.

Verzach- Hij verzachtete de al te strenge vaderlijke
 ting der va magt, waar door een zoon, tot drie
 derlijke maalen toe, als slaaf verkocht kon wor-
 magt. den, door hem met zijn huwlijk 's
 va-

(1) DION. HAL. P. 133, 134.

(2) FLUT *in* NUMA. P. 71.

vaders magt ontkomen te rekenen: het onrechtvaardig oordeelende; dat eene vrouw, welke een vrij man getrouwd had, met eenen slaaf zou leeven. (1)

I.
BOEK
II.
HOOFDST.

Alzins zorgde hij voor de zedigheid der vrouwen, in derzelver kleeding, houding, en verwijdering van alle openlijke zaken: niet te min vergunde hij in de huwlijken den echtgenoot, zijne vrouw voor eenen tijd uit te leenen aan eenen ander, wiens vrouw onvruchtbaar was, zonder daar door in het minste zijn recht, als man, te schenden of te verliezen. (2)

Schijnt zulk eene wet ons ongehoord, men bedenke, dat de denkbeelden aan de liefde gehecht, altijd zoo onderscheiden als de bijzondere volken, en zoo veranderlijk als de tijd, geweest zijn. (3)

Huwlijks-
wet.

Hij verbood het begraven of verbranden van eene overleedene zwangere vrouw, voor dat men haar de vrucht had uitgesneden, op dat men zich aan geen kindermoord schuldig maakte. (4)

Wetten
omtrent de
lijken van
zwangere
vrouwen.

Eene
wet,

(1) PLUT. in NUM. p. 71.

(2) AUL. GELL. L. IV. c. 3.

(3) FEITH *Brieven*. D. IV. Br. 3 en 4.

(4) FIGHII *Ann.* L. I. p. 34.

I. wet, welke ons, zoo veele eeuwen ha-
 BOEK derhand, nog moet beschaamen, daar zij
 II. te vergeefsch door menschlievende Genees-
 HOOFDST. heeren eenpaarig aangeprezen wordt. (1)

De uitvaart Zijne wetten omtrend de overige over-
 der doo- leedenen droegen even groote kenmerken
 den be- van zijn gezond verstand en braaf hart.
 paald. Hij verbood, de lijken binnen de stads
 muuren te begraven of te verbranden.
 Hij maatigde de uitgaven der lijkplegtig-
 heden. Hij vergunde den gestorven gee-
 ne andere kranfen of eererekenen, als
 welken hem zijne deugd had doen verdie-
 nen. Hij bepaalde den langsten rouwtijd
 op tien maanden, en voorkwam dus
 alle die nadeelen der maatschappij, wel-
 ken wij uit het verwaarloozen van zulke
 wijze en noodzaaklijke wetten alzins
 voord zien vloeien. (2)

Aan

(1) M. VAN GEUNS *Orat. de Civium Valet.* p.
 35. FRANK. *Geneesk. Staatsreg.* D. I. bl. 451—486.
 R. FORSTEN *de legum providentiâ in homine non-*
dum nato, etiam exstinctâ matre, servando. In
Groningen heeft men, voor vijf- en-twintig jaaren, NU-
 MA's wet afgekondigd. Zie *Nieuwe Nederl. Jaarb.*
 Maj 1767. bl. 555.

(2) PIGHII *Ann.* L. I. p. 34.

Aan een lijk, door den bliksem van het leven beroofd, mogt de laatste eer niet bewezen worden. (1)

I.
BOKK
II.
HOOFDST.

Al wie ten nadeele van den Staat het gezag des Konings, der Overheid, of des Volks, op eene vijandige wijze, schond, was schuldig aan hoog verraad; en zou, na binnen of buiten den wal gegeesfeld te zijn, mer een bedekt gelaat, aan een noodlottigen boom worden opgehangen. Dezelfde straf stelde NUMA ook op eenen moedwilligen moord. (2)

Tegen
hoog ver-
raad.

Bij deze stellige wetten, voegde NUMA nog eene en andere inrichting in den burgerstaat. Bewust, dat een volk, welk af zou zien van alle plunderzieke oorlogen, een genoegzamen overvloed van levensnoodwendigheden behoefde, en, intuschen, de Romeinsche landerijen in den rampzaligsten staat vindende, daar derzelve eigenaars onder de voorige regeering meer de oorlogsstandaards, dan den ploeg, gevolgd hadden, maakte hij een heilzaam ontwerp ter aanmoediging van

Inrichtin-
gen voor
den land-
bouw.

(1) PIGHII *Ann. L. I. p. 34.*

(2) *Ibid.*

I. van den vlijt , ter bevorderingē van den
 BOEK II. landbouw , en dus te gelijk ter bezaadig-
 HOOFDST. ginge van 's Volks rustloozen geest. Zijn
 geheele gebied verdeelde hij in wijken (*pagi*), en over elke wijk stelde hij eenen
 wijkmeester aan, om een naauwkeurig op-
 zicht te houden op der inwooneren arbeid-
 zaamheid , en telkens aan den Koning
 naauwkeurige lijsten te vertoonen van alle
 de landerijen en derzelve bebouwing.
 Den naarstigen landman betoonde NUMA
 zijne goedkeuring op de minzaamste
 wijze ; de traage moest zijne berisping
 hooren , en somtijds door het opbrengen
 van boeten zijnen pligt leeren betrach-
 ten. (1) Welhaast kreeg , door deze in-
 richting , het land eene andere gedaante ,
 'er heerschte een nieuw leven op de be-
 arbeidde velden ; het breede spoor der ver-
 trappende ruiterbenden werd onkenbaar ,
 onder het weelig opschietend koorn ; de
 wijnstok , die , ongehopen , magtloos langs
 den grond kroop , kreeg den noodigen
 steun , en beloonde dien dankbaar ; de be-
 wooners der vreedzaamē vlakten leerden
 de

(1) DION. HAL. L. II. p. 135.

de genoegens des stillen levens kennen, en de goederen, door hunne arbeidzaame handen, in het zweet huns aanschijs, uit den milden grond gelokt, verre waardereren boven den prijs des gewelds, met bloedig en onzeker treffend staal, op een wraakzuchtigen vijand bevochten; terwijl hun gezonde arbeid hun, des noods, altijd in staat hield, hun eigendom tegen vijandlijken aanval met kracht te verdedigen. Des Konings goedkeuring gaf zelfs een aanzien aan den landbouw, waar door, nog eeuwen naderhand, geen overwinnend Legerhoofd zich schaamde, van den zegewagen af te treden op zijn eenvoudig landgoed, om aldaar met zijnen helden-arm den vaderlijken grond te gaan bewerken, tot dat zijn vaderland hem weder aan het hoofd van deszelfs legermagt riep.

Daar zijne onderdaanen uit twee volken Verdeeling van Rome in gilden. bestonden, of liever in twee volken verdeeld waren, en het onmooglijk scheen, derzelver oneenigheden en partijschappen weg te nemen, zoo lang de een zich een *Sabyn*, de ander een *Romein*; deez' een onderdaan van TATIUS, gene van RO-

I. **B. O. E. K.**
 II **H. O. O. F. D. S. T.** MULUS noemde, en 'er zonder vreedzaam
 me eensgezindheid aan geen volks geluk
 is te denken, koos NUMA een middel
 ter vereeniging uit, welk PLUTARCHUS
 het meesterstuk zijner Staatskunde noemt.
 Hij begreep, naamlijk, dat, gelijk twee
 ligchaamen, wanneer zij geheel blijven,
 zich bezwaarlijk laten vermengen, doch
 zulks allergemaklijkst geschiedt, wanneer
 men ze tot poeders kleen maakt, zoo ook
 de vereeniging der twee bijzondere volks-
 partijen niet onmooglijk zou blijven, wan-
 neer hij dezelve in kleene gilden verdeel-
 ten kon. Hier toe verdeelde hij alle de
 stadbewooners in onderscheidene *classen*
 naar derzelve handwerken of kunsten.
 Hij maakte dus, een gilde van muziekspee-
 lers, goudsmeden, timmerlieden, ver-
 wers, koperflagers, en pottbakkers; de
 overige handwerksluiden bragt hij tot
 één ligchaam. Aan alle deze broeder-
 schappen gaf hij bijzondere voorrechten,
 en schreef hij onderscheidene Godsdienst-
 oefeningen voor, zoo dat de leden dier
 gilden door deze nadere verbindnis wel-
 haast leerden, elkanderen te verdragen, en
 eet-

eerlang de volmaakte eensgezindheid begon te heerschen onder Rome's talrijke inwooners. (1)

I.
BOEK
II.
HOOFDST.

De laatste verbetering, welke NUMA ondernam, was die van de tijdrekening, of den *Almanack*. Zijn voorganger, min bedreven in de sterrekunde, had het jaar verdeeld in tien maanden, en sommigen daar van twintig dagen, anderen vijf- en dertig en nog meer dagen, lang gemaakt, zonder zich om den loop der zon of der maan te bekommeren, alleen zorgende, dat zijn jaar driehonderd en zestig dagen bevattede, volgens FLUTARCHUS (2), of driehonderd en vier, volgens MACROBIUS, die te gelijk zegt, dat hij de maanden met meer gelijkheid verdeelde. (3) NUMA had betere kennis van de beweging der Hemelsche ligchaamen: hij wist dat het maanjaar bestond uit driehonderd vier- en vijftig dagen, maar bepaalde het zelve op driehonderd vijf- en vijftig, om dat een even getal, door ge-

(1) FLUT. *in* NUMA. P. 71.

(2) *Ibid.*

(3) MACROB. *Satur.* L. I. C. 12, P. 41.

I.
BOEK
II.
HOOFDST.

heelen deelbaar zijnde, in het bijgeloovig oog dier tijden, ongelukkig scheen. Hij verdeelde het jaar in twaalf maanden, elk van negen- en- twintig of van een- en- dertig dagen. Bij de tien oude maanden, die met *Maart* begonnen hadden, voegde hij *January* en *February*, welke laatste, echter, niet meer dan agt- en- twintig dagen kunnende hebben, altijd als noodlottig beschouwd, en daarom aan de onderaardsche Goden geheiligd was. Hij deed zijn jaar met *January* beginnen. Wel bewust dat een zonnejaar elf dagen langer was, dan een maanjaar, wilde hij zijne tijdrekening ook hiermede doen overeenkomen, en liet daarom alle twee jaaren eene schrikkelmaand, *Mercidinus*, van twee- en- twintig dagen tusfchen springen, welke, om de vier jaar, uit drie- en- twintig dagen bestond, ter aanvulling van de zes uren, die NUMA wist, dat een zonnejaar langer, dan driehonderd en vijf- en- zestig dagen, was.

Doch terwijl de zorg van deze invoeringen aan de Priesteren overgelaten was, voegden zij die invallende maand en dag in, of lieten die uit, naar dat zij zich zulks gelukkig of ongelukkig, overeenkom-

komstig of strijdig met hunne bijzondere inzichten, rekenden, en verwekten door dat middel zulke eene verwarring, dat de feesten en plegtige dagen in vervolg van tijd dikwijls invielen in een jaargetij, waarin zij te vooren nimmer gevierd werden. (1)

L.
BOEK.
II.
HOOFDST.

Wat de bijzondere naamen der maanden betreft: *January* heette dus naar JANUS een vergoeden Koning van het aloude *Italië*. *February* was van *februare*, dat is, *reinen* ontleend, wijl het volk zich als dan met de Goden verzoende. *Maart* droeg den naam van den Krijgsgoed *Mars*; *April* van de Godinne *Venus* (*Δφωδωρα*), of van het ontsluitern der aarde in het voorjaar (*ab aperiendo*); *Maij* van de Godinne *Maja*, de Moeder van MERCURIUS, *Junij* van JUNO, of van het bloeiend geelaat der jeugdige Natuur (*a juventute*). De overige maanden hadden haare naamen overeenkomstig den rang, waarin zij, onder ROMULUS, op elkander volgden, waarvan *Quintilis*, de vijfde, en

Sex-

(1) CENSORIN. *de die Nat.* c. 20. SUZON.
in JUL. c. 40.

I.
BOEK.
II.
HOOFDST.

Sexilis, de zesde, naderhand de naamen van de twee eerste Keizeren van Rome, ontvongen.

Werkda-
gen en
feesda-
gen.

Te gelijk stelde NUMA *werkdagen* en *heilige dagen* in (*dies fasti* & *nefasti*) op de eersten werd het recht geoeffend, en volksvergaderingen en bijeenkomsten van den Raad gehouden, op de laatsten was zulks ongeoorloofd.

De Bron-
nen van
NUMA'S
kunde be-
proefd.

Schoon deze inrichting der tijdafelen geenzins die volmaaktheid had, welke zij naderhand van JULIUS CAESAR ontvongen, moet men, echter, de sterrekundige bekwaamheid van den *Sabynschen* NUMA bewonderen, wiens schoonvader TATIUS nog dankbaar met zijne landgenooten de zoo gebrekige tijdverdeeling van ROMULUS had aangenomen, (1) en die dus zijne betere berekeningen aan zijne eigene bekwaamheden alleen verschuldigd was. Men heeft wel, van den eenen kant, beweerd en uit de overeenstemming zijner instellingen willen bewijzen, dat NUMA den grooten PETHAGORAS tot leermeester zou gehad hebben, doch het

(1) Zie boven bl. 100.

het is tevens bewezen, dat die *Samiſche* Wijsgeer eerst anderhalve eeuw na NUMA's tijd in *Italis* kwam. (1) Van de andere zijde, heeft NUMA zelf voorgewend, dat hij alle zijne instellingen verſchuldigd was aan de ingevingen eener Nijmf, EGERIA, en op dien grond, behoefden zich zijne bijgeloovige onderdaanen geenſins te verwonderen over de kundigheden van hunnen Koning. Maar, dat zulks enkel een voorgeven was, om aan zijne wetten een Godlijk gezag te geven, hebben reeds de ouden erkend (2), en behoeft voor ons met de voorbeelden van MINOS, ZOROASTER, LYCURGUS en andere Wetgevers niet bevestigd te worden, om het terſtond als een heilig bedrog eener wijze ſtaatkunde te beſchouwen. Het bijgeloovig volk had, gedurende zijn ambtloos leven, zijn verblijf in eenzaamſbosſchen reeds toegeſchreven aan eenen gemeenzaamen omgang met verhevener wezens; NUMA vond dit vooroordeel dienſtig

L.
BOKK.
II.
HOOFDST.

(1) DION. HAL. L. II. p. 121. PLUT. *in* NUMA p. 60.

(2) *Ibid.* p. 62. DION. HAL. L. II. p. 122.

I. ftig tot zijn oogmerk, en mogt het daar
 BOEK. toe bevestigen, zonder dat wij hem als
 II. eenen bedrieger hebben te verachten. Maar
 HOEFDST. van waar dan zulke bijzondere kundighe-
 den zonder menschelijk of Godlijk onder-
 wijs? — Ons antwoord is eenvoudig,
 dat wij ons even min in staat bevinden,
 om alle de zonderlinge verschijnselen in
 de geestenwaereld, als in de zichtbare
 Natuur, op te lossen.

Rome's ge- Na een aaneengeschakeld verhaal van
 luk onder de voornaamste instellingen van Rome's
 NUMA. tweeden Koning, zouden ons nu des-
 zelfs daaden in oorlog en vrede te boeken
 staan: maar de geschiedenis van zijne lan-
 ge regeering laat dit vak geheel ledig.
 Niet één perk op zijnen levensrol vindt
 de menschheid met bloed bevekt, en de
 eenzelvige tooneelen van eenen onafgebro-
 ken vrede leveren geene tafereelen van
 woelige werkzaamheid voor de nieuws-
 glerigheid op. Drie - en - veertig jaaren
 bragt Rome, onder zijn wijs en vreedzaam
 bestuur, in eene ongestoorde rust door: 's
 Krijgsmans zwaarden waren in zikkels
 verkeerd. Welvaard en overvloed, be-
 schaaving en menschelijkheid waren de
 ede-

edele belooningen van den dankbaaren grond voor deszelfs zorgvuldige bearbeiding. De gelukkige volksdeugden van Rome's verbeterde, rechtvaardige en Godsdienstige inwoners, verspreidden niet slechts een algemeenen zegen over het land, wiens Koning een Wijze was, maar wazenden zelfs eene heilzaame lucht over naar de omliggende volken. Zij, die, onder het vorig bestuur, den ondergang beslooten eener groot wordende wolvinne, wier scherpe tanden al vroeg van schuldloos bloed droopen, zouden het thands heiligchennis hebben gerekend, der Goden aangenaamst offer, een deugdzaam volk, te willen ontrusten, veel min verdelen. Eene gelijke zucht tot rechtvaardigheid, voor den vrede, den landbouw, de opvoeding van hun kroost, en de vereering der Goden bevong hunne nabuuren. Algemeene feesten, schuldellooze spelen, onderlinge uitnoodigingen vermaagfchapten de onderscheidene bewoners van *Italië*. Vertrouwlijk lieten deze volken hunne onderlinge geschillen aan NUMA's uitspraak over. Onder zijne eigene onderdaanen haattede niemand zijn perfoon, benijdde

I.
BOEK.
II.
HOOFDST.

I.
BOEK
II
HOOFDST.

NUMA'S
dood.

geen mensch zijn geluk, en dacht 'er geen sterfing om, om de teugels der Regeering aan handen te ontrukken, wier onge-meene bekwaamheid elk eerbiedigde. (1)

De bewustheid van dit alles schonk aan NUMA het zeldzaam lot, van gelukkig op zijnen throon te zijn. Geene wachten behoefden hem te omringen, daar hij geen kwaad van kinderen vreezen kon, die hem als hunnen vader beminden. Geene legers beloefden in de wapenen te wachten op zijne wenken, daar hij met de volmaaktste bedaardheid het kwaad gerucht van een vijandlijken optogt hoorende, op goeden grond andwoorden kon, en *ik ben met offeren bezig*. (2) De Voorzienigheid zelve zegende alzins eenen Vorst, die haar weldaadig oogmerk, het geluk haarer redelijke schepzelen, met het menschlievendst hart, op eene verstandige wijze, hielp bevorderen. Zij rekte zijn nuttig leven tot den hoogen ouderdom van tagtig jaaren, zonder hem den min-

(1) PLUT. *in* NUMA. p. 73. DION. HAL. L. II. p. 135 LIV. L. I. c. 51.

(2) PLUT. *Ibid.* p. 70.

minsten last der grijsheid te doen gevoelen.

In het vol bezit zijner zintuigen en verstandelijke vermogens , betaalde hij , zonder de minste ziekte , in de bedaardste kalmte van geest , den algemeenen tol der Natuur.

I.
BOEK
II.
HOOFDST.

's Konings uitvaart was het sprekendst ^{Zijne be-} blijk van zijn bemind , verdienstvol , cha- ^{gravenis.} rakter. De nabuurige volken , de vrienden en bondgenooten van Rome , woonden zijne lijkstaatsie bij , en vereerden dezelve met kranzen en reukwerken. De Raadsheeren droegen zijn lijk op hunne schouderen , en werden gevolgd van de geheele Priesterfchaar. Eene groote menigte , waar onder vrouwen en kinderen , slooten den trein , eenpaariglijk met de hevigste droefheid , en het luidruchtigst geschreef zijn overschot vergezellende , als of zij geenen afgeleefden Koning , maar eenen dierbaaren nabestaanden , in den bloei zijns levens weggerukt , ten grave bragten. Op zijnen wil , werd NUMA's lijk niet verbrand , maar vervaardigde men twee steenen kisten , waarvan men in de eene zijn ligchaam , in de andere zij-

I.
BOEK
II.
HOOFDST.

zijne geschriften besloot, en ze beiden op den berg *Janiculus* begroef. NUMA, het doel van zijn Godsdienstig zamenstel, bij zijn leven, aan de Priesters (*pontifices*) medegedeeld, en hun met deszelfs geest geheel en al eigen gemaakt hebbende, had zijne geschriften, wier openbaar-making zijn bijgeloovig zamenstel' zeker zou ontmaskerd hebben, op deze wijze aan het gevaar van ongewijde oogen geheel willen onttrekken. (1) Langer, dan vijf eeuwen naderhand, ontdekte men bij het omspitten van den grond, beide de kisten, doch vond de eene geheel ledig zonder dat de verteerende tijd eenig overblijfsel van NUMA's lijk had agtergelaten. In de andere vond men zeven *Latynsche* en zeven *Grieksche* schriften, die nog geheel gaaf en leesbaar waren, doch die door den Raad, als gevaarlijk voor den zoo aanmerklijk veranderden en gevestigden Godsdienst geoordeeld, verbrand werden. (2)

Het

(1) PLUT. *in* NUMA p. 74.

(2) *ibid.* LIV. L. XL. c. 29.

Het is onzeker, hoe veele kinderen NUMA nagelaten hebbe. Sommige schrijvers hebben aan NUMA eene dogter en vier zoons toegeschreeven, waar van naderhand de aanzienlijkste geslachten in Rome hunnen stam hebben willen afleiden. Anderen zeggen, dat hij slechts ééne dogter naliet, POMPILIA geheeten, bij zijne tweede VROUW LUCRETIA verwekt. Dit is zeker, dat deze POMPILIA, de moeder van ANCUS MARCIUS, den vierden Koning van Rome, NUMA's dogter was. (1)

Met zeker misnoegen het edel karakter van NUMA den goeden, dat is den grooten — want deze woorden behoorden altijd gelijkloidend te zijn, — verlatende, kunnen wij ons, in naarvolging van PLUTARCHUS niet onthouden, aan te merken, dat zijn uitmuntend voorbeeld ten bewijs strekte van deze guldene spreuk van PLATO: , dat de stervelingen dan eerst gelukkig en vrij zouden zijn, wanneer de oppermagt over hun, door eene Godlijke beschik-

(1) PLUT. *in* NUMA p. 73, 74. DION. HAL. L. II. p. 136.

I. schikking, in de handen van eenen Wijs-
BOEK II. geer was, die de deugd deed zegepraalen
HOOFDST. over de boosheid." (I)

(1) PLUT. *in* NUMA p. 73.

DER-

DERDE HOOFDSTUK.
 VAN DEN DOOD
 VAN
 NUMA,
 TOT AAN DIEN
 VAN
 TULLUS HOSTILIUS.

Na het overlijden van NUMA kwam J. vóór C. het rijksbestuur in handen van den Raad, J. 670. n R. die het zelve, op gelijke wijze, als na 482. den dood van ROMULUS, door eene TULLUS
 tusfchenregeering waarnam, welke ech-
 tot Koning
 ter van zeer korten duur was. Alle gekozen.
 de genoegens eener zoo gelukkige, als zeldzaame, Koninglijke regeering gemaakt hebbende, verlangde men algemeen naar de throonsopvolging, en door geene partijfchappen langer verdeeld, was de

L
BOEK
III.
HOOFDST.

de keuze tot die waardigheid eéngzind en dus gemakkelijk, eenstemmig benoemde het volk TULLUS HOSTILIUS tot NUMA's opvolger, de Raad bevestigde de keuze, en met algemeen genoegen aanvaardde de gekozen Koning zijne waardigheid, na dat goede voortekenen zijne verheffing begunstigd hadden. (1)

Deszelfs
afkomst.

Deze derde Koning van Rome was de kleenzoon van HOSTUS HOSTILIUS, een veel vermogend en aanzienlijk man, die uit *Medullia*, eene *Albaansche* stad, welke zich aan ROMULUS overgegeven had, oorspronkelijk, naar Rome verhuisd zich in derzelve legers, tegen de *Sabynen* inzonderheid, als een dapper krijgsman, loflijk onderscheiden had. Zijne grootmoeder was de geroofde *Sabynsche* maagd HERSILIA, welke aan het hoofd der overige *Sabynsche* vrouwen de twee vijandlijke legers bevredigd had. (2). Zijn vader, uit dit aanzienlijk paar geboren, had zich min roemrijk gemaakt, doch, aan eene voornaame vrouw gehuywd zijnde,

(1) DION. HAL. L. III. p. 136. LIV. L. I. c. 23.

(2) Zie boven bl. 95.

de, een zeer groot vermogen aan zijnen
zoon TULLUS agtergelaten.

Hij begon zijne regeering met eene
weldaadige edelmoedigheid, waardoor hij
het hart des Volks en wel des behoeftigen
gemeens aan zich op het sterkst verbond.
Beide zijne voorgangers hadden uitgestrek-
te en vruchtbaare landerijen bezeten, uit
welker rijke inkomsten zij den plegtigen
Godsdienst onderhouden, en eene ko-
ninglijke leefwijze gevoerd hadden. Deze
landerijen, als goederen van de kroon be-
schouwd, door ROMULUS met het
zwaard aangewonnen, door NUMA in
opvolging bezeten, verdeelde TULLUS
onder alle die behoeftigen, die geene eigene
landen hadden, verzekerende zijne ove-
rige onderdaanen, dat zijn eigen erfgoed
voor alle koninglijke uitgaven voldoende
was. (1)

Hoe veel goeds deze schitterende wel-
daad den onderdaanen van hunnen edel-
moedigen Koning ook mogte belooven,
deszelfs ondernemende ouderdom, lee-
vendig ligchaamsgestel, krijgszuchtig cha-
rak-

I.
BOEK
III.

HOOFDST.
Deszelfs
edelmoe-
digheid.

Deszelfs
oorlog-
zuchtig
charakterf.

(1) DION HAL. L. II. p. 137.

I. rakter, en voorvaderlijke roem lieten hun
 BOEK. echter niet toe, zich met vele vreedzaa-
 III. me dagen te vleiën. Niet slechts van
 HOOFDST. eene gansch andere neiging dan NUMA,
 maar oorlogzuchtiger dan ROMULUS zelf,
 mishaaide hem die vreedzaame kwijnende
 toon, waar in zijn voorganger het geheele
 Volk gestemd had, en verlangde hij
 niets meer, dan dien te verwisselen met
 den leevendiger wapenklank. Geheel zijn
 rijk had in zijn oog eene oudwijffche ge-
 daante, welke hem, die de stille rust van
 een vredig arbeidzaam leven, als eene
 doodlijke slaapziekte, beschouwde, te zeer
 tegenstond, om niet overal naar aanlei-
 ding te zoeken, om zijn Volk door den
 wapenkreet wakker te maaken. Welhaast
 bood zich dezelve aan. (1)

*Albaan-
sche oor-
log.*

CLJULIUS, aan het hoofd des Staats-
 bestuurs in *Alba* gesteld, zocht, wangun-
 stig over den voorspoed van *Roms*, wel-
 ke nu niet meer voor eenige andere stad
 in *Italië* behoefde onder te doen, naar
 eenig voorwendzel, om die aanwasfen-
 de grootheid met schijn van recht te be-
 strij-

(1) LIV. L. I. c. 22.

strijden. Met dit oogmerk gaf hij, in het geheim, aan de behoeftigste ingezetenen last, om op het *Romeinsche* grondgebied te gaan stroopen, hoopende, dat de *Romeinen* spoedig gereed zouden zijn, om dit ongelijk te wreeken, en daardoor aanleiding tot eenen oorlog zouden geven. Zijne verwachting bedroeg hem niet. De *Romeinen* verzamelden eenige troepen, vervolgden de stroopers, drongen tot op den *Albaanschen* bodem door, om de rustverstoorders te straffen, en bragten 'er eenige gevangen binnen *Rome* op. Aanstonds riep *CLUILIUS* de *Albaanen* bij een, beschuldigde de *Romeinen* van het vijandlijk schenden van hun grondgebied, verroonde hun hunne gewondde landgenooten, en deed, door den grooten ophef van dit alles, het Volk besluiten, om afgezanten aftevaardigen naar *Rome*, ter invordering van behoorlijke voldoening, en, in geval van weigering, ter aanzegginge des oorlogs.

HOSTILIUS, even zeer alle eerste aanleiding tot een openlijken aanval willen de vermijden, en wel te meer, daar het, volgens een oud verbond tusschen deze

I
BOEK
III
HOOFDST.

Listig gedrag van
HOSTILIUS.

I. Volken , geen van beiden geoorloofd was
 BOKK elkander te beoorloogen , ten zij vooraf,
 III. op eene vriendlijke wijze , herstelling der
 HOOFDST. ongelijken gevraagd was , liet de afgezant-
 ten , wier last hij zeer wel kon gissen ,
 door zijne vrienden allermenzaamst ont-
 vangen , en op de heuschte en innemend-
 ste wijze onthaalen , doch gaf tevens voor ,
 door dringende bezigheden verhinderd ,
 hun niet terstond gehoor te kunnen ver-
 leenen. Intusschen zond hij , den vol-
 genden nacht , zijne afgezanten van eenen
 Verbondspriester vergezeld , en grondig
 van hunnen last onderricht , naar *Alba* af.
 Dezen kregen op hunne eischen ten and-
 woord , dat zij als verbondschenners , die
 zijne afgezanten nog niet eens met een
 antwoord verwaardigd hadden , konden
 vertrekken , en zijne oorlogsverklaring
 mede nemen. Het hoofd des gezantschaps
 vroeg hier op , of hij dan hun voor ver-
 bondschenners hield , die het eerste de af-
 gezanten zonder voldoening te rug zond?
 Dit door *CLUILIUS* erkend zijnde ,
 riep de Verbondspriester de Goden tot ge-
 tuigen , dat de *Albaanen* , derhalven , aan
 verbondschennis schuldig waren , en het
 hun

hun dus vrij stond ze als vijanden den oorlog aan te doen. Hier op verliet het gezantschap *Alba*. Na deszelfs wederkomst, gaf HOSTILIUS den *Albaanen* gehoor. Dezen, onkundig van dit bestaan, en ingenomen door het genooten onthaal, ontschuldigden zich, dat hun last hun verplichtte, het onaangename voorstel te doen van een spoedige voldoening, of onmiddellijke oorlogsverklaring. Het antwoord van TULLUS was, dat zij hunnen meester konden verklaren, dat, daar hij den oorlog wilde, TULLUS dien wederkeurig met al zijne magt zou voeren, en de Goden bezwoer, dat zij al den ramp van denzelven op de eerste verbondbrekers zouden doen vallen. (1)

I.
BOEK
III.
HOOFDST.

De dertig dagen, welken 'er, volgens J. vóór C. NUMA's instelling, moesten verlopen, J. 667. eer de *Romeinen* den oorlog door eenigen J. van R. 85. vijandlijken aanval mogten beginnen, wer- Staat der beide le- den van TULLUS besteed, om een aan- gers. zienlijk leger, niet slechts uit *Romeinsche* burgers, maar ook uit hulptroepen der bond-

(1) DION. HAL. L. III. p. 137—139. LIV L. I. c. 22.

L
BOEK
III.
WOORDT.

bondgenooten bestaande, in het veld te brengen. Na die dertig dagen sloeg hij zich omtrend vijf mijlen van *Rome* neder, *CLUILLIUS* verscheen met geene mindere magt. Alles dreigde de gruuwzaamheid en woede van een burgeroorlog tuschen bloedverwanten. *Albaanen* en *Romeinen* waren oorspronkelijk van één geslacht, en voerden thands met geen ander doel de wapenen, dan om zich boven elkanderen te verheffen. Het grootste vuur, echter, verflaauwde welhaast bij de legerhoofden, wanneer zij, met eerzuchtigebogen elkanders vermogen berekenende, het zelve vrij gelijk vonden. Hier door te rug gehouden van dien eersten schok, waarmede ieder zijnen vijand gehoopt had, te zullen te rug drijven, verschansten zij zich beide in hunne legerplaats.

Dood van
CLUILLIUS.

Deeze werkloosheid verwekte een gemor in het *Albaansche* leger, welk deszelfs Bevelhebber deed besluiten, om zijnen vijand tot een treffen uit te dagen, of in deszelfs leger te gaan aanvallen. Doch zijn onverwachte dood belette it. Na dat alle toebereidzelen tot dat oogmerk gereed waren, vindt men hem, den vol-
gen-

genden morgen, ontzield in zijne tent liggen, te midden zijner lijfwacht, zonder dat men het minste teken, 't zij van eenen geweldigen dood, 't zij van eenig natuurlijk ongemak, aan zijn lijk ontdekken kon.

I.
BOEK.
III.
HOOFDST.

Tot deszelfs opvolger benoemden de *Al-* METTIUS PUFFETIUS
baanen dei *METTIUS PUFFETIUS*, een *Alba-*
mensch even onbekwaam in den oorlog, nen Veld-
als ontrouw in den vrede. Daar hij de heer.
voornaame aanstooker van zijnen voorganger geweest was, werd hij nu de geschikteste geoordeeld, om een verveelden, werkloozen, krijg met spoed en nadruk ten einde te brengen. Zich aan het hoofd des legers gesteld, en de hagchelijkheid eener beslissende onderneming inziende, zakte ook welhaast bij hem die moed, waarmede hij weleer der *Romeinen* ondergang bedreigd had. In plaats van naar eene gelegenheid tot een hoofdtreffen te zoeken, zag hij 'er veel meer naar eene uit, om met eer den veldtocht door een minzaam verdrag te eindigen. Hierin was hem het volgende naricht gunstig: dat de *Fideners* en *Vejers* zich gereed maakten, om, zoo haast de beide legers met

I.
BOEK
III.
HOOFDST.

elkanderen aan den slag waren, en de een den anderen verzwakt had, dezelveu stond aan te vallen, en zich tevens te ontdoen van het juk, waaronder hun ROMULUS gebragt had, (1) Van deze tijding maakte FUFFETIUS gebruik, om den Koning voorlagen tot vredeonderhandeling te doen, zich verheugende, zonder schijn van schroomvalligheid, hier toe de eerste te kunnen zijn. Daar TULLUS, dezelfde berichten ontvangén had, was hij, hoe strijdig zulks anders met zijnen aard ook ware, nu geenzins ongezind, om naar de voorlagen van zijnen vijand te luisteren.

Mooide
sprek tus-
schen de
legerhoof-
den, en be-
sluit tot
een kamp-
gevecht.

Men hield tuschen de beide legers een mondgesprek. De Bevelhebbers, door hunne overige legerhoofden vergezeld, begroeteden elkander als vrienden en nabestaanden. FUFFETIUS had den *Romeinschen* Koning kennis willen geven van de zamenzwering der *Fidewers* en *Vejers*, en vertoonde de brieven, welken hem dit ontdekt hadden. TULLUS erkende, dat dergelijke berichten hem reeds lang werkloos

(1) DION. HAL. L. III. P. 139—141.

loos in zijne legerplaats hadden gehouden. Beiden waren zij niet ongezind, hunne geschillen bij te leggen en hunne onderdaanen te vereenigen. TULLUS sloeg hier toe eene verhuizing der voornaamste geslachten naar *Rome* voor, of, zo men zulks niet wilde, de aanstelling van eenen gemeenen Raad, om, onder het opperbestuur van een van hun beiden, de gezamenlijke onderdaanen op éenen voet te regeeren. Na een afzonderlijk overleg met de zijnen, weigerde de *Albaan* wel geene vereeniging der Volken, maar volstrekt alle verhuizing naar *Rome*. De vraag was dus, welke plaats de hoofdstad van dat vereenigd bestuur zou zijn. De een beriep zich op de voorrechten eener moederstad, wiji de *Romeinen* volkplantelingen der *Albaanen* waren; de ander beroemde zich op *Rome's* toenemende grootheid, en stelde, eindelijk, zijnen mededinger voor, door een tweegevecht dit verschil, te beslissen. Dit voorstel namen de *Albaanen* aan, en nu zou men het getal der kampvechters bepalen. TULLUS wilde 'er slechts twee toe gebruiken, en daagde in persoon FUFFETIUS tot dezen tweestrijd uit.

I.
BOEK.
III.
HOOFDST.

L. Deze, echter, een bloedaart in zijn hart
 BOKK. zijnde, wist schoonschijnende redenen
 III. genoeg bij te brengen, om zich hier
 HOOFDET. aan te onttrekken, en de keuze van een
 drietal van wederzijde aannemelijker te
 maaken. Hier toe eenpaarig beslooten heb-
 bende, eindigde het mondgesprek, en
 keerde elk weder naar zijn leger, (1) met
 voornemen om, tegen alle regelen eener
 gezonde staatkunde aan, eerlang hunne ge-
 heele onafhankelijkheid en oppergezag af
 te laten hangen, van de wisselvallige
 kans van een onaanmerklijk klein gedeel-
 te van hunne magt. (2)

Naarjver
 in de le-
 gers, om
 onder de
 kampvech-
 ters te be-
 hooren.

Naauwlijks was de uitflag dezer onder-
 handeling in beide de legers bekend, of
 elk der krijgsluiden wilde de eer hebben,
 voor zijn vaderland in den wedstrijd te
 deelen. Deze meende door zijne ge-
 boorte, gene door zijne lichaamskrach-
 ten, een ander door zijne behendigheid
 of reeds betoonde dapperheid, recht te
 hebben op eene plaats in het eerwaar-
 dige drietal, waaraan het vaderland des-
 zelfs

(1) DION. HAL. L. III. p. 142—150.

(2) MACHIAV. *Disc. polit.* L. L. ch. 23.

zelfs vrijheid toebetrouwen, en zich deszelfs grootheid schuldig zou willen rekenen. Deze algemeene moedige drift, welke den *Albaanschen* Veldheer beschaamen moest, zou de keuze van een drietal allermoeilijkst gemaakt hebben, indien PUFFETIUS aan eene zonderlinge omstandigheid den schijn eener Godlijke beschikking niet hadde gegeven. (1)

SEQUINIUS, een *Albaan*, had, ten gelijken tijd, zijne tweeling dogters uitgehuwd aan CURIATIUS, een landgenoot van hem, en aan HORATIUS eenen *Romein*. Belde deze zusters werden gelijktijdig zwanger, en bragten elk drie zoons ter waereld. Dit paar drielingen was in het leven gebleeven, en diende thands, in den bloei der jaaren, en even zeer om hunne dapperheid, als om hunne behendigheid en krachten beroemd, in de onderscheidene legers. Op dit zestal liet PUFFETIUS zijn oog vallen, en beschouwde het zelve, als door de Goden voorbeschikt, om dit tegenwoordig gewigtig verschil te beslissen, terwijl het bijgeloovig ge-

L.
BOEK
III.
HOOFDST.

De HORA-
TIUSSEN en
CURIATIUS-
SEN hier-
toe uitge-
kozen.

(1) DION. HAL. L. III. p. 159.

I. gemeen uit dat zelfde oogpunt dezen Nee-
 BOEK. ven de eer, waarmede elk zich anders
 III. reeds gekitteld had, niet durfde betwis-
 HOOFDST. tet. De *Albaansche* Veldheer herinnerde
 dit aan TULLUS, die niet min genegen
 was, zijne zaak aan de drie HORATIUSSEN toe
 te vertrouwen, indien maar de bloedver-
 wantschap hun hier toe niet ongeschikt
 maakte, en de aanmoediging tot zulk een^a.
 familie-moord geene heiligfchennis schein.

Door de FUFFETIUS was reeds verzekerd van de
 CURATIUS- bereidwilligheid der CURATIUSSEN, en TUL-
 'SEN aan- LUS zou het voorstel aan derzelve Nee-
 vaard. ven doen, zonder hier toe den minsten
 dwang te willen gebruiken (1)

Ook door Na eenen stilstand van wapenen voor
 de HORATI tien dagen gemaakt te hebben, gaf TUL-
 USSEN aar- LUS van deze overeenkomst kennis aan
 genomen. den Raad, en droeg dezelve aan de drie HO-
 RATIUSSEN voor. Deze edele jongelingen,
 geenzins door den luistervollen en gewig-
 tigen post, waartoe het vaderland hun
 riep, hunne afhankelijkheid als kinderen
 van het vaderlijk gezag vergetende, and-
 woorden, na een kort overleg: „ dat zij
 over

(1) PION. HAL. L. III. P. 150—152.

over hun leven niet mogten beschikken, zonder de toestemming van hem, wien zij het verschuldigd waren. „ Deze kinderlijke deugd veredelde de jonge Helden in het oog des Konings. Derzelver vader, ongaarne een gevecht aanmoedigehde, waarin het bloed zijner kinderen en bloedverwanten stroomen, waar bij de verloofde bruidegom zijner dogter, (want een der CURTIUSSEN was haar ten echtgenoot toegelegd) mischien sneuvelen zou; doch te gelijk even ongezind, dat vuur van vaderlandsmin en heldenmoed, welk altijd zijn hart deed gloeiën, te smoooren in een tijdstip, waarin de eerezucht het zelve, ten nutte des Lands, in lichterlaaie vlam kon zetten, — liet het aan de keus zijner zoonen zelve over, de stem des bloeds of die der eer en des vaderlands te hooren. Deze keuze was schierlijk gedaan. Hoe gevoelig ook voor de betrekking des bloeds, waren zij even genegen, het zwaard eerbiedig te aanvaarden, waarmede het vaderland dezelve verbreken en waaraan het deszelfs eigene grootheid waagen wilde. Deze ware heldenmoed verrukte den ouden: zijn edel kroost omhelzende, noem.

I.
BOEK.
III.
HOOFDST.

I. noemde hij zich dankbaar, een gelukkigen
 BOFFK. vader, en dreef nu zelf zijne zoonen aan,
 III. om van dit besluit den Vorst kennis te ge-
 HOOFDST. ven. In den vollen Raad roemde TULLUS de edele jongelingen, en gaf, door afgezanten, aan de *Albaanen* kennis van de volkomene aanvaarding des voorgestelden wedstrijds. (1)

Uitrogt
 der beide
 legers met
 hunne
 voorvech-
 ters.

De dag, tot dit gevecht bestemd, daar zijnde, trok het *Romeinsche* leger de stad uit en geleidde TULLUS zelf de drie broederen, die hunne vaderlandsche Goden eerst hadden aangeroepen, en nu door het geheele Volk vergezeld, geluk toegewenscht, en met bloemen bestrooid werden. Gelijkijdig waren de *Albaanen* uitgetrokken. De beide legers sloegen zich op hunne vorige legerplaats neder, en lieten de grenzen van beider grondgebied voor het belangrijk tooneel van dezen dag open. (2)

Plegtig
 verbond.

Eer men den strijd liet beginnen, sloot men plegtig een onderling verdrag, dat dat Volk, wiens burgers de overwinning be-

(1) DION. HAL. L. III. p. 152—154.

(2) Ibid. p. 154.

bevochten zouden hebben, het andere onder billijke wetten beheerschen en bestuuren zou. Dit verbond door een bloedig slachtoffer bevestigd zijnde, legde beide de legers hun geweer af, en traden buiten de legerplaats, om aanschouwers van den strijd te zijn. (1)

Terwijl elke partij zijne voorvechters aanmaande, om 'er toch alles op te zetten, daar de Goden huns vaderlands, dat vaderland zelf, hunne ouders, alle hunne medeburgers, zoo wel die thands in het leger tegenwoordig, als die afwezig waren, de oogen gevestigd op hunne wapenen en handen hielden, traden deze heldhaftige kampvechters, door eigen heldenmoed bezielde en door zoo veele spooren geprikkeld, met eenen fieren tred in het midden des strijdperks. De beide legers, tegen over elkanderen geschaard, omringden dit slagveld, wel buiten gevaar voor zich zelve, maar geenzins buiten angstvallige zorg, daar het om het oppergebied te doen was, en hetzelfde van den moed en het goed geluk van zoo weinigen afhing.

Vol

(1) DION. HAL. L. III. p. 154.

I. Vol van deze zorglijke gedachten vestigden zij hunne geheele oplettendheid op een tooneel, 't welk niets minder, dan aangenaam, zijn kon.

BOEK III. AFD. 1.
Gesteldheid der jongelingen.
 Men gaf het teken des aanvals, en het drie paar jongelingen, wien de moed van twee groote legers bezielde, traden op elkander, als vijandlijke slagorden, toe. Noch het een, noch het ander, drietal had eenig denkbeeld van eigen gevaar; maar stelde zich de oppetmagt of slaavernij zijner landgenooten, en het toekomstig lot zijns vaderlands; waarvan zij de bewerkers zouden zijn, alleen voor den geest. (1) Deze hunne geestdrift smoorde, echter, de stem des bloeds niet. Elkanderen genaderd zijnde, legden zij, voor één oogenblik, de dreigende wapenen neder, en vloogen elkanderen weenende in den arm, zich onderling met de hartlijkste tekenen der tederste vriendschap omhelzende. — Hoe onverwacht dit aandoenlijk tooneel ook ware, hoe weinig men van hetzelfde eene heldhaftige uitkomst scheene te kunnen hoopen, misnoegde het evenwel de

(1) LIV. L. I. c. 25.

de vijandlijke legers niet. Niemand kon zijne traanen bedwingen, men beschuldigde alleen der Vorsten onmenselijkheid, die zulke liefhebbende bloedverwanten ten strijd hadden uitgekozen. De rechten der Natuur dus erkend en geëerbiedigd hebbende, rukten de zes jongelingen zich uit elkanderen los, schaarden zich in twee reijen, en hervattede, nu alleen voor het vaderland ademende, wederom de vijandlijke wapenen, terwijl ieder zijnen man uitkoos. (1)

I.
BOEK.
III.
HOOFDST.

Zoo ras men, bij den eersten aanval, het geklater hunner wapenen hoorde, en het flikker hunner zwaarden zag, bevong eene zidderende verbaasdheid de aanschouwers, en bleef elk spraak- en adem-loos, zoo lang zich de een of ander met geene hoop vleiën kon. Na dat zij handgemeen waren geworden, lettete men niet slechts op alle de bewegingen huns ligchaams en het bestuur hunner wapenen, maar berekende men zelfs hunne wonden en het verlies van hun dierbaar bloed. Na een wisselvalligen strijd, storteden twee Romeinen

(1) DION. HAL. L. III. p. 154, 155.

I.
BOEK
III.
HOOFDST.

nen zieltoogend op elkander neder, terwijl de drie *Albaanen* allen zwaar gewond waren; het *Albaansche* leger hief hierop een vreugdegeschrei aan, daar *de Romeinen*, alle hoop verliezende, hunnen éenen voorvechter, wien de drie *CURIATIUSSEN* omgingelden, angstvallig in het oog hielden. Gelukkig was hij alléén ongewond; en, zoo onbestand als hij was tegen alle drie, zoo veel te sterker was hij tegen één voor één. Om zijne vijanden te verdeelen, gebruikte hij deze krijgslist; hij nam de vlucht, verzekerd, dat zij hem zoo snel zouden agtervolgen, als hunne onderscheidene wonden en verlies van krachten hun toe zouden laten. Reeds op eenen afstand van het slagperk verwijderd, keerde hij zich om, en zag zijne vijanden op verschillende afstanden van zich, doch den eenen na genoeg, om hem terstond met een hevig geweld aan te kunnen vallen. Te vergeefs schreeuwde het *Albaansche* leger, dat de twee anderen hunnen broeder zouden bijstaan; den eenen afgemaakt hebbende, viel *HORATIUS* terstond den tweeden aan. De *Romeinen* bemoedigden nu hunnen schranderen Held door hun gejuich

Bugs del.

G. Schmitt sculp.

juich over hun onverhoopt geluk: hij haastede zich, zijne overwinning te voltooien, en bragt den tweeden CURIATIUS om, vóór dat de derde, die nog op een kleenen afstand was, zijnen broeder bij kon springen. Nu bleef nog man tegen man over, maar de hoop op den uitflag was even ongelijk, als derzelve krachten. De een bood een ongewond ligchaam en eenen verdubbelde moed, uit eene dubbelde overwinning ontstaan, zijnen vijand aan, de ander, afgemat van wonden, afgemat van het lopen, en reeds half verwonnen door de nederlaag zijner broederen, kon slechts met een zwak ligchaam, welk hij naauwlijks voord kon sleepen, zijnen overwinnenden vijand tegenstand bieden. Dit mogt ook geen' strijd heeten. HORATIUS riep reeds zegevierende uit: „de „ twee eersten heb ik aan de schimmen „ mijner broeders opgeofferd, den derde „ den zal ik voor mijn vaderland slachten, „ ten, zoo heerfche *Rome* over *Alba!*” Naauwlijks was deze CURIATIUS in staat, zijne wapenen te voeren, de overwinnaar zettede hem het zwaard op de keel,

I.
BOEK.
III.
HOOFDST.

L
BOEK
III.
HOOFDST.

en trok hem , leevenloos op den grond liggende, zijne wapenrusting uit.

Zegevierend en gelukwenschend ontvongen de *Romeinen* HORATIUS in hun leger, en wel met te leevendiger vreugdeblijken , naar maate zij hunne zaak reeds allerhagchelijkst beschouwd hadden. Van wederzijde begroef men de gesneuvelden , evenwel met eene zeer verschillende geestgesteldnis; de *Romeinen*, naamlijk , zagen hun gebied verdubbeld , de *Albaanen* zich aan eene vreemde heerschappij onderworpen. Ten tijde van LIVIUS waren de begraafplaatsen dier Helden nog in wezen , de twee *Romeinschen* wat nader bij *Alba*, dan de drie *Albaanen*, die meer naar den kant van *Rome* begraven waren, allen juist op die plaats, waar zij als slachtoffers des vaderlands gevallen waren. (1)

Alba onderworpen aan *Rome*.

Eer men het veld verliet, erkende METTIUS zijne nederlaag en vroeg, overeenkomstig het verbond, welke bevelen TULLUS hem oplegde. De Koning antwoordde:

(1) LIV. L. I. c. 25.

de: „uw krijgsvolk in de wapenen te houden; daar ik mij van deszelfs hulp, in geval van oorlog met de *Veiers*, bedienen zal.”

L.
BOEK
III.
HOOFDST.

Nu scheidden de twee legers van elkan-
deren en trokken weder stadwaards af. De Raad kende TULLUS eenen zegepraal toe. (1) HORATIUS stapte met den roof zijner drie neeven beladen, zegevierend voor het leger uit. Doch het gevoel van zijn eigen heldenmoed, de loftuitingen van een volgend leger, en de dankbare begroetingen, als den verlosser en vermeerderaar des Vaderlands, door de menigte, welke hem uit de stad te gemoet kwam, bedwelinden eenigzins zijne reden, en, in deze oogenblikken, zoo gevaarlijk voor het verstand, als wenschelijk voor het hart, maakte zijn heldenarm, door elk bewonderd, zich schuldig aan een lafhartigen moord, door elk veracht en gevloekt. Zijne zuster, verloofd aan één der drie CURIATIUSSEN, had oogenblikken van vertwijfelenden angst doorgebracht, even zeer door het bloed voor haare broeders,

Zuster-
moord van
HORATIUS.

vóór C.
665.
van R.
87.

(1) DION. HAL. L. III. p. 159.

I.
BOEK.
III.
HOOFDET.

ders, als door de liefde voor haaren minnaar vreezende. Thands was zij, op het gerucht van den wederkeerenden overwinnaar, met de overige menigte ter poorte, *Capena* genoemd, uitgedrongen. Met een bloedend hart zag zij den trein naderen, aan deszelfs hoofd haaren broeder, en van deszelfs schouderen de wapenrusting haarer verflagene neeven hangen. Eindelijk zag zij ook den wapenrok, dien haare eigene handen geborduurd hadden voor haaren bruidegom. Dit gezicht verscheurde haar het hart, wanhoopend rukte zij zich de haaren uit het hoofd, gilde den naam van haaren gesneuvelden minnaar uit, sloeg zich met beide handen op de borst, scheurde haare kleederen, vestigde haare woevende blikken op HORATIUS, en schold hem toe: „gij juicht, wreedaartig schep-
„sel, in den moord uwer neeven, en in
„het lot uwer arme verlatene zuster!
„Doof voor de stem des bloods, welke
„u zoo dierbaar was, zegeviert gij over
„uw misdrijf! Naar welk wreed ondie-
„hebt gij, barbaar! uw hart veranderd?”
De jonge Held, gebelgd over deze klagten en verwijten, te midden van de alge-
mee-

meene vrengde en van zijnen eigen zegepraal, stiet haar, in zijne drift, het zwaard in het ligchaam, onder het uitbrullen dezer woorden: „loop met uwe ontijdige liefde „naar uwen bruidegom, daar gij uwen ge- „sneuvelden broeder, mij, die nog lee- „ve, en uw vaderland vergeten kunt. „Zoo verga het elk, die eenen vijand „van *Rome* beweent.” (1)

Na dezen zustermoord stapte hij even moedig naar zijnen vader: en zoo hardvochtig, zoo woest, ja wreed was toender *Romeinen* vaderlandsmin, dat *HORATIUS* zich op deze daad kon beroemen bij zijnen vader, die, wel verre van ze te berispen, of door zijn vaderlijk gezag te willen straffen, niet eens duldde; dat men het lijk zijner dogter hem te huis bragt, in het familiegraf bijzette, of eenige lijkeer bewees. Het lijk dier rampspoedige minnaaresse werd ter plaatze, daar zij sneuvelde, door de voorbijgangers begraven, als van eene verftootene, waaraan zich geene vrienden stoorden. De ongevoelige vader, om geen eigen leed den ken-

(1) *DION. HAL.* L. III. p. 157. *LIV L. I. c. 26.*

L kende, offerde dankbaar den Goden des
BOEK vaderlands zijne geloften, en legde een
III. vreugdefeest aan, waarop hij zijne bloed-
HOOFDST. verwanten vrolijk onthaalde. (1)

Rechts-
 vordering
 tegen HO-
 RATIUS.

Men noeme dit gedrag, welk alle ken-
 merken van barbaarsche wreedheid draagt,
 geene grootmoedigheid, noch verwijte
 zich zelf eene vrouwelijke tederhartigheid,
 wanneer men zonder een veroordeelend
 afgrijzen dit onmenselijk tooneel niet be-
 schouwen kon. Onze Godsdienst, be-
 schaafde zeden, en vertederd gestel be-
 hoeven tot dit afkeurend oordeel niet me-
 de te werken, daar in dien tijd, waarin
 het broeder- en vader-hart voor zulke eene
 ongevoeligheid vatbaar was, die zelfde
 daad reeds als onmenschlijk, als straf-
 waardig, beschouwd werd door den Raad
 en het Volk, bij wien alleen de uitstekende
 verdienste van HORATIUS zijne mis-
 daad verschoonde. (2) Sommige aanzien-
 lijke burgers riepen hem niet te min voor 's
 Konings vierfchaar, als schuldig aan eenen
 zustermoord, en drongen op de uitvoe-
 ring

(1) DION. HAL. L. III. p. 158.

(2) LIV. L. I. c. 26.

ring der wetten aan, waardoor het niemand vrijstond, eenen ander, die niet rechterlijk veroordeeld was, om het leven te brengen, terwijl het hun gevaarlijk scheen, ten gevalle van eenen overwinnaar, de kracht der wetten te krenken.

L
BOEK.
III.
HOOFDST.

HORATIUS had aan zijnen vader een ^{zijn vader}voorspraak, die hem vrijsprak, zijne dog- ^{sprak hem}ter beschuldigde, derzelver dood eene ^{voor.}billijke straf en geen moord genoemd wilde hebben, en voor zich de onbelemmerde uitoefening van zijn vaderlyk gezag eischte, daar beiden zijne kinderen waren.

TULLUS zag geene kans, om deze nete- ^{Redmid-}lige zaak met algemeen genoeg te be- ^{del voor}slisfen. Hij durfde eenen openlijken zus- ^{hem, door}termoorder niet vrij spreken, noch den ^{TULLUS}genen, als eenen moordenaar, ten dood veroordeelen, die zijn leven voor het vaderland gewaagd, deszelfs luister vergroot, en de vrij spraak van zijnen vader verkregen had, wien anders het recht en de Natuur tot wreeker zijner dogter gesteld had. (1)
Hierom veranderde hij deze zaak behendig-

(1) DION. HAL. L. III. p. 159.

I. dig in eene misdaad van Staat, en het Volk
 BOEK. bij een geroepen hebbende, benoemde hij
 III. twee Rechters (*Duumviri*), om hier in uit-
 HOOFDST. spraak te doen, overeenkomstig eene wet
 op zoodanige misdaden gesteld, welke
 aldus luidde: „ dat twee mannen de staats-
 misdaden beoordeelen. Indien de beklaag-
 de zich van hun vonnis hooger beroept, dat
 men de zaak in *appel* voldinge: uitgewon-
 ten zijnde bedekke men hem het hoofd,
 en hange hem met een koord aan een
 noodlottigen boom, na alvorens binnen
 of buiten de wallen gegeesfeld te zijn.”

Voor het Volk te recht gesteld, en op 's vaders voorspraak vrij gesproken. Daar de misdaad openlijk geschied was, en door den beklaagden niet ontkend werd, spraken de *Tweemannen* terstond dit vonnis tegen hem uit: „ wij oordeelen u schuldig aan eene misdaad van Staat. Ga, bijdrager en bind zijne handen.” Reeds had de gerechtsdienaar hem aangegrepen, wanneer HORATIUS zich, op raad des Konings, die hem gunstig was, op het Volk beriep. Deszelfs uitspraak was minder streng. De betuiging van den Vader, dat zijne dogter met recht gestraft was, en dat hij zelf anders, volgens zijne vaderlijke magt, zijnen zoon om het leven zou gebragt

bragt hebben, deed het volk aarzelen. Nu smeekte hij, dat zij toch hem, die onlangs nog zulk een gelukkig vader was, niet geheel kinderloos zouden maaken. Voords zijnen zoon aan het hart drukkende, en, naar den opgehangen buit der CURIATIUSSEN wijzende, riep hij uit: „kunt gij, *Romeinen!* dezen Krijgsheld, dien gij pas bekransd en zegevierend zaagt wederkeeren, geboeid, gegeesfeld, ten dood zien brengen? Een schouwspel, dat geen *Albaan* zelf zou kunnen aanzien. Wel aan, bijdrager! bind de handen, die nog onlangs gewapend het *Romeinsche* Volk deszelfs oppergebied bevochten. Bedek het hoofd van den verlosfer des rijks; hang hem op, geesfel hem binnen de wallen, maar tusfchen de zegetekenen zijner vijanden; of buiten den wal, maar tusfchen de begraafplaatzen der CURIATIUSSEN. Want waar zoudt gij dezen jongling ten dood kunnen leiden, waar zijne eeretekenen hem niet zouden verheffen boven zulke eene schandlijke straf?” Het Volk onbestand tegen 's vaders taal en traanen, en getroffen door den moed des jonglings, die zich alzins gelijk bleef, sprak hem

I.
BOEK
III.
HOOFDST.

I. hem vrij, meer uit verwondering over zij-
 BOEK ne onverschrokkenheid, dan uit overtuiging
 III. van de rechtvaardigheid zijner zaak.
 HOOFDST.

Geringe Om evenwel de openbaare misdaad des
 strafoefe zoons niet geheel strafloos te laten, ver-
 ning tegen oordeelde men den vader tot eene boete,
 vader en en het doen van eenige zoen-offerhan-
 zoon. den, die naderhand altijd bij het geslacht
 van HORATIUS in gebruik bleeven, terwijl men den zoon verwees, om met een bedekt hoofd onder een juk door te gaan. Dit juk, uit twee overeind staande en een dwarsbalk bestaande, werd altijd in wezen gehouden, en de *zusterbalk* genoemd.

Gedenk- Men richtede der gefneuvelde HORATIA,
 tekenen ter plaatze daar zij omgekomen was, een
 van dit ge- gedenkteken van vierkante steenen op. (1)
 val. Eene kleene colom, waaraan de driedub-
 bele roof was opgehangen, getuigde zinds den roem van HORATIUS, daar zij naar zijnen naam genoemd bleef, schoon de tijd de wapenrustingen, reeds lang verouderd, had doen afvallen. Eene wet, ter eere der drie moedige jongelingen ingesteld,

(1) LIV. L. I. c. 26.

steld, werd eensgelijks altijd ter hunner gedachtenis onderhouden. Door die wet werden alle drielingen op 's Lands kosten groot gebragt. (1)

L.
BOEK
III.
HOOFDST.

De offerhanden, welken TULLUS met schroomvallige godsdienstigheid verrichten liet, om toch alle kwaade gevolgen van deze overtreding der wetten, op misdadaan van Staat gesteld, af te wenden, billijken volkomen de aanmerking van den staatkundigen MACHIAVEL over dit geval, dat, naamlijk, geen wèl ingericht staatsbestuur ooit de misdadaan van deszelfs burgers om hunne andere verdiensten moet verschoonen; dat het zelve altijd belooningen gereed moet hebben voor goede diensten zoo wel, als straffen voor misdadaan; doch wanneer het eerst eenen burger beloond heeft voor cenige braave daad, het naderhand dien burger, om eenig misdrijf straffen moet, zonder om zijne voorige verdiensten te denken. (2)

Aan-
merking
over deze
rechtsplee-
ging.

Het *Albaansch* vredeverdrag, hoe edelmoedig, voor het uiterlijke, ook aangegaan

Zamen-
zwering
tegen Ro-
me.

(1) DION. PAL. L. III. p. 160.

(2) *Disc. Polit.* L. I. ch. 24.

L gaan, had geen langen duur. De kwaade
BOEK uitslag deed het Volk aan FUFFETIUS wij-
III. ten, dat hij roekeloos hunne geheele on-
HOOFDST. afhankelijkheid aan een drietal krijgsknechten had toevertrouwd, en reeds voor het derde jaar in zijne Overheidspost, welke anders maar één jaar duurde, door TULLUS bevestigd zijnde, verdacht men hem hierin tevens van gepleegd verraad. Om 's Volks gunst te herwinnen, ontworpen hij het plan, om de *Vejers* en *Fideners* tot de hernieuwing van hunnen opstand aan te stoken, en hun zijnen bijstand te belooven, wanneer de *Romeinen* hun door hem wilden beoorloogen, hoopende, op zulke eene wijze, het lastige juk van onderwerping van de schouderen zijner stadgenooten af te schuiven, waaronder het kwaad geluk hun gebragt had, en om hetwelk openlijk afgeworpen, zij, zo al moeds genoeg, zeker geene krachten genoeg hadden. (1)

Oorlog tegen de *Fideners* en *Vejers*. TULLUS, intuschen, steeds gedachtig aan den verraaderlijken slag, dien de *Vejers* en *Fideners* hem zouden toegebragt hebben, hadde het *Albaansch* verdrag hun ont-

(1) LIV. L. I. c. 27.

ontwerp niet te leur gesteld, rustede zich, gedurende een geheel jaar, tot eenen oorlog toe, dien hij, aan het hoofd zijner nieuw aangewonnene onderdaanen, met allen luister en nadruk dacht te voeren tegen deze magtige wederspannelingen. Hij daagde de *Veiers* voor den *Romeinschen* Raad, om hun gedrag te verandwoorden. Maar zij, van hunne schuld bewust en op hun verraaderlijk verbond met *FUFFETIUS* steunende, verwierpen de dagvaarding, vereenigden zich met de *Fideners* tot eenen openlijken afval, en weezen de *Romeinsche* gezanten met het hoonend antwoord af, dat zij, zinds den dood van *ROMULUS*, met wien zij alleen een beëdigd verbond hadden aangegaan, met de *Romeinen* niets uitstaande hadden. (1)

L.
BOEK.
III.
HOOFDST.

Volgens het gemaakt verdrag, eischte *TULLUS* den bijstand van *FUFFETIUS*, en meende reden te hebben, om zijnen hondgenoot te prijzen, daar die de beste zijner troepen te veld bragt. Hij voerde het vereenigd leger de rivier de *Anio* over, en floeg hetzelfde niet ver van *Fidenae* neder.

(1) *DION. HAL. L. III. p. 160.*

I. der. De *Veiers* waren reeds den *Tiber*
 BOEK overgetrokken, en vertoonden, daar zij ne-
 III. vens hunne bondgenooten, voor de muu-
 HOOFDST. ren van *Fidenae* lagen, zulke eene aanzien-
 lijke krijgsmagt, dat TULLUS den vol-
 genden dag verkoos aftewachten, om de-
 zelve met onvermoeide benden aan te val-
 len. Des anderen daags scharde het
 vereenigde *Romeinsche* leger zich tegen
 over het vijandlijke in slagorde. TULL-
 U S gebod den linkervleugel tegen de
Veiers over, langs den boord des *Tibers*,
 FUFFETIUS zou den rechtervleugel tegen de
Fideners aanvoeren, aan den kant der ber-
 gen. (1)

Het ont-
 werp van
 FUFFETIUS.

Intusfchen had de ontrouwe *Albaan* zijn
 voornemen bekend gemaakt aan zijne voor-
 naamste Onderbevelhebbers, wien hij ge-
 maklijk hetzelfde deed goedkeuren, daar
 zijn plan listig genoeg uitgedacht scheen,
 om nooit anders dan een goeden uitflag te
 kunnen krijgen. Bij het aangaan van den
 slag zouden zij zich afscheiden van de *Ro-
 meinen*, uitzien, hoe de oorlogskans keer-
 de, en terftond de vijandlijke legers bij-
 sprin-

(1) LIV. L. I. c. 27.

springen, als dezelve hun vleidde; of de vijanden omcingelen, wanneer die voor de *Romeinen* mogten bezwijken, om alzoo aan hunne afscheiding bij den Koning den glimp eener krijgslist te geven; zich weinig bekreunende; of hierin een dubbeld trouwloos verraad zou gelegen zijn. (1)

Nauwlijks waren de wederkeerige troepen in slagorde tegen elkanderen opgetrokken, of de *Romeinen* zagen zich, tot hunne verbaazing en schrik, door de *Albaanen* verlaten, die, door hunnen Veldheer geleid, den kruin van het bijgelegen gebergte beklommen en aldaar werkloos stand hielden. Een ruiter, met losfen teugel op *TULLUS* aanrennende, bragt hem deze tijding, daar hij reeds met zijne ruiterij op den vijand was aangevallen. Dit bericht verspreidde een eenpaarigen schrik onder de *Romeinen*, die nu vreesden, zich welhaast van hunne vijanden en trouwlooze bondgenooten ingesloten te zullen zien. De tegenwoordigheid van geest des Konings reddede, echter, zijne onderdaanen van de oogfchijnlijke nederlaag, en deed

Li
BOEK
III.
HOOFDST.

Deszelfs
uitvoering

hun,

(1) DION. HAL. L. III. p. 161 — 164.

I.
BOEK
III.
HOOFDST.

hun, door eene krijgslist over het verraad zegevieren. Zijne eigene ontfeldnis verbergende, en in het geheim de belofte, van het genootschap der *Saliers* (1) te verdubbelen, en tempels voor de *Bleekheid* en *Schrik* te bouwen, gedaan hebbende, bestrafte hij den ruiters, en riep hij met luider stemme, voor beide de legers hoorbaar, uit: „ons is de overwinning, *Romeinen!* Op mijn bevel hebben de *Albaanen* die post betrokken, om den vijand in den rug te vallen. Ter zijde van rivieren en bergen ingeslooten, van voozen en van agteren door ons bevochten, zal niet een dier trouwloozen den dood ontgaan.” (2) Deze taal herhaalde hij telkens, door alle de gelederen rijdende, en overal met eenen dubbelden moed den krijgsknecht bezielende, die volkomen geloof in zijne woorden stelde. Te gelijk beval hij zijne ruiters, haare speeren om hoog te houden, om hierdoor aan het voetvolk het gezicht te benemen van den aftogt der *Albaanen*. Deze list reddede het le-

(1) Zie boven B. I. H. II. b. 143.

(2) FRONT. *Stratag.* L. II. c. 7. ex. 1.

•leger van TULLUS. De Romeinen hervat-
den hunnen moed, hieven weder hun krijgs-
geschrei aan, en drongen, met verdubbel-
den ijver, op de vijanden in. Alle schrik
ging nu tot het vijandlijk leger over. De
Fideners, de aanspraak van TULLUS hoo-
rende en derzelve uitwerking gevoelen-
de, terwijl zij FUFFETIUS nog als een
werkloos aanschouwer van dit alles zagen,
waanden zich verraaden door den *Albaan*,
en floegen, zonder eenige orde, op de
vlucht. De Koning vervolgde hun met zij-
ne ruiterbenden, en hun onherstelbaar ge-
noeg uit elkanderen gedreven hebbende,
keerde hij zich weder tegen de *Vejers*,
die onverschrokken hunne plaats zoo lang
dapper verdedigden, tot hun de vlucht
hunner bondgenooten wanhoopend maak-
te, en zij even ongeregeld de wijk naar
den *Tiber* namen. Veelen, die hunne
wapenen afwierpen en te water gingen,
om hun lijf te redden, smoorden in de
doodlijke draaikolken der rivier; anderen,
die aan derzelve oever zich beraadden
tusſchen eene doodlijke vlucht of strijd,
werden van hunne overwinnaars overval-
len en afgemaakt. TULLUS veroverde,

I.
BOEK
III.
HOOFDST.

O 2

in

I. intusschen, de legerplaats der *Vejers*, erf
 BOEK dus was de overwinning voor de *Romeinen*
 III. volkomen, die zeker nog nimmer zulk eene
 HOOFDST. bloedige slachting hadden aangericht. (1).

Gedrag FUFFETIUS, deze volslagene over-
 VAN FUFFE- winning der *Romeinen* ziende, schikte zich
 TIUS na de terstond naar de oorlogskans, en verliet
 overwin- met zijn leger de heuvels, om een verslagen
 ning der met zijn leger de heuvels, om een verslagen
Romeinen: vijand verder te helpen vervolgen, en aan
 TULLUS den schijn te geven, van deszelfs
 overwinning te willen volmaaken. De Ko-
 ning, dit ziende, en in zijn hart zulk een
 dubbeld verraad vervloekende, ontveinsde
 zijne gevoeligheid, prees openlijk de ge-
 waande krijgslust van den *Albaan*, nam des-
 zelfs gelukwenschingen aan, en gaf hem
 bevel, om de *Fideners*, die, buiten hunne
 muuren gesloten, nog wijd en zijd rond
 zwierven, te vervolgen. FUFFETIUS
 verheugd, ten minste één doel bereikt te
 hebben, de gunst van TULLUS naamlijk,
 bragt den dag ten einde met alle vijanden
 om te brengen, die hem voorkwamen, en
 keerde met zijne ruiterbenden na zonnen-
 on-

(1) LIV. L. I. c. 27. DION. HAL. L. III. p.
 164—166.

ondergang eerst in het leger weder, om in hetzelve den nacht door te brengen in de algemeene vrolijkheid eener volkomene overwinning. (1)

L
BOEK
III.
HOOFDS.

Intusfchen had TULLUS de aanzienlijkste krijksgevangenen verhoord over den waaren toedragt van het verraad, aan de beide legers en dankoffer, tegen den volgenden dag, voor de overwinning aangezegd, en hun verder allerlicie vreugdebedrijven vergund. Van alles volkomen onderricht, ging hij, van eenigen zijner vertrouwdste vrienden vergezeld, voor middernacht reeds, te paard naar *Rome*, deed terstond den Raad bijeen komen, gaf van alles verflag, en beraamde met denzelfen de wijze, waarop dit verraad te straffen, en zich daar tegen, in het vervolg, voor altijd te beveiligen. Voor het aanbreken van den dag keerde TULLUS weder in de legerplaats, en zond HORATIUS, den voorvechter van zijn vaderland, met eene uitgelezene ruiterbende naar *Alba* af aldaar, als vrienden binnen gelaten, den geheimen last uit te werken,

TULLUS
doet in stilte van alles verflag te *Rome*.

(1) DION. HAL. L. III. p. 166.

I. ren, waartoe de Raad besloten had. (1)
 BOEK. III. Alle verdere schikkingen tot den uitvoer
 HOOFDST. van zijn oogmerk in stilte gemaakt heb-
 Doodstraf van FUFFETIUS. bende, liet de Koning, reeds vroeg in den
 morgen, het geheele leger oproepen tot eene
 vergadering, waarin hij hij eene aanspraak
 doen zou. De *Albaanen*, hiervan het eerst
 door de uitroepers verwittigd en nieuwsgierig,
 om in den Koning, in wien zij alleen den onvertzaagden
 krijgsman kenden, ook den redenaar te hooren,
 plaatsten zich het naaste bij de spreekplaats.
 Zij waren ongewapend: want bij de ouden droegen
 de krijgsknechten, zelfs in het veld, geene
 wapenen, dan wanneer zij 'er gebruik van
 moesten maaken. De *Romeinen*, wien het
 aangezegd was, onder hun opperkleed een
 kort zwaard mede te brengen, slooten om
 hun eenen kring, terwijl derzelver Hopliu-
 den last hadden, op 's Konings bevelen
 zorgvuldig te letten. „ Nu ontdekte TULLUS
 het verraad van FUFFETIUS, toonde den
Romeinen, hoe zij hun behoud alleen aan
 zijne tegenwoordigheid van geest,
 en

(1) DION. HAL. L. III. p. 166, 167

en hunne overwinning aan de hulp der Goden te danken hadden. Deze doenwaardige trouwloosheid op het afzichtigst afgevaardigd hebbende, openbaarde hij zijn genomen besluit, om al de *Albaanen* naar *Rome* te doen verhuizen, aan het Volk het burgerrecht te geven, de Grooten onder den Raad aan te schrijven, en, na de flechting van *Alba*, van beide de Volken ééne burgerij, één gemeenebest te maaken. „Te vergeefsch werden de *Albaanen*, op het hooren van deze taal, onrustig: zich door een gewapend leger ingesloten ziende, dwong hun de vrees tot stilzwijgen. TULLUS vervolgde zijne aanspraak, en veroordeelde FUFFETIUS, als een dubbelhartigen verraader, tot eene straf, in het oog van dien *Romein*, aan zijne misdaad evenredig. Hij werd met handen en voeten aan twee, van elkanderen afgekeerde, wagens gebonden, en alzoo, daar de eene voerman zijne paarden naar *Rome*, de ander naar *Fidenae*, gelijktijdig voordjoeg, van een gescheurd. De aanschouwers keerden hunne oogen van dit ijslijk toneel af: en deze, zegt LIVIUS, was de eerste, maar ook de laatste straoefening, waarin de *Romeinen*

I.
BOEK.
III.
HOOFDST.

de menschlijkheid vergaten, zich anders, met recht, kunnende beroemen, dat geen volk ooit geneigder toe zachte straffen was. (1)

De medepligtigen van den verrader werden met het zwaard gestraft. (2)

Verwoes-
ting van
Alba.

Terwijl deze gewigtige gebeurtenis in het leger voorviel, had HORATIUS zich verwoegd bij de inwoners van *Alba*, en, als vriend, de onbewaakte poorten ingetrokken zijnde, zag hij zich, in eene onversterkte stad, genoegzaam in staat, om zijn geheimen last uit te voeren. Die last bestond in de geheele stad te verwoesten, geen burgerhuis of stadsgebouw te spaaren, de tempels alleen uittezonderen. Doch, van den anderen kant, niemand eenig ongelijk, overlast of geweld aan te doen, zich van alle bloedstorting te onthouden, en een ieder te vergunnen, het zijne mede te nemen. (3) Men zond hem hier toe nog eenige keurbenden te hulp. Zonder naar gebeden of voorstellen der burgers te hooren, vangen de krijgsknechten hun handwerk

(1) LIV. L. L. c. 28.

(2) DIOM. HAL. L. III. p. 172.

(3) Ibid. p. 167.

werk geregeld aan, en de verwoesting was welhaast algemeen. Evenwel heerschte hier zulk een alarm niet, als wanneer eene stad stormenderhand ingenomen, en alles te vuur en zwaard, in doller vijandlijker woede, verwoest wordt: eene doodsche stilte, integendeel, uit wanhoop en smart geboren, versloeg den geest der inwooneren. Van verwarring en schrik niet wetende, wat zij zouden agterlaten, of met zich voeren, liepen zij raadloos door de stad. Dan stonden zij bewegingloos in hunne deuren, als waren zij met hunne voeten, even zeer als met hun hart, aan hunne verblijven geboeid: dan weder dwaalden zij zonder oogmerk, in hunne wooningen om, als wilden zij voor het laatst de tooneelen van hun huislijk geluk nog eens zien, nog eens vaarwel zeggen. Eindlijk blies de ruitery den aftogt; het eene gedeelte der stad stond reeds in volle vlam; men hoorde het gekraak der instortende daken; stof en rook bedekten alles met eenen dikken nevel. Nu nam elk in de haast te zamen, het geen hem voorkwam, en verliet, met diepen weemoed, zijne Huisgoden en het verblijf, waarin hij geboren,

I.
BOEK
III.
HOOFDST.

L-
BOEK
III.
HOOFDST.

ren, en grootgebracht was, of gelukkig geleefd had. Een lange trein van zuchtende en weenende burgers, die elkanderen zonder verdubbeling van smart niet konden aanschouwen, vulde de straten. Bittere klagten gingen 'er ten hemel op, inzonderheid van de vrouwen, wanneer zij de bezette tempels voorbij trokken, en haare Goden, als het ware, gevangen agter lieten. Na dezen uittocht slechtede het *Romeinsche* volk verder de geheele stad, en vernielde, bijna in één uur, het werk van meer dan vierhonderd jaaren. (1) Dus zag *Alba*, voor bijna vijf eeuwen door den zoon van *Æneas* gebouwd, tot eenen hoogen trap van volkrijkheid, magt, en voorspoed gestegen, de moederstad van dertig *Latijnsche* steden, zich door haare jongste volkplanting voor altijd vernield en verwoest, zonder ooit uit haare puinhoopen het hoofd te hebben kunnen opbeuren. (2)

Bebou- . Intusfchen zag *Rome* haare grootheid
wing van rijzen door de aanwinst eener geheele
bur-

(1) LIV. L. I. c. 29.

(2) DION. HAL. L. III. p. 172.

burgerij: terwijl zij op de puinhoopen van de aanzienlijkste stad van geheel *Italië* gestegen, reeds meesterachtige blikken begon te slaan op haare overige nabuuren. De vermeerdering van het getal haarer inwooners deed TULLUS binnen haare muuren den berg *Coelius* besluiten, waarop hij zelf voordaan zijn Hof hield, om deszelfs bebouwing meer aanzien te geven. De aanzienlijksten der *Albaanen* nam hij in den Raad aan: de TULLIUSSEN, SERVILIUSSEN, QUINTIUSSEN, GEGANIUSSEN, CURIATIUSSEN en CLOELIUSSEN waren, van daar, de nieuwe raadsheerlijke geslachten. Verder koos hij uit hun tien ruiterbenden, vermeerderde daarmede de oude keurbenden, en versterkte, door de beschrijving van nieuwe, zijne legermagt. (1) Voords verdeelde hij zijne nieuwe onderdaanen in *tribus* en *curiae*, gaf aan hun, die te vooren van den handel leefden, eenig land, om te bebouwen, en wist door eene volkomene gelijkheid van burgerrecht, en alle andere verpligtende oplettendheden, allen

mis-

I.
BOEK.
III.
HOOFDST.
den berg
Coelius.

(1) LIV. L. I. c. 30.

L misnoegen der gedwongene inwoners te
 BOEK
 III.
 HOOFDST. veranderen in de onderwerplijke goedwil-
 ligheid van vergenoegde burgers. (1)

J. vóór C. In het volgende voorjaar bragt de krijgs-
 662. zuchtige Vorst wederom..zijne troepen te
 J. van R. veld tegen de *Fideners*, die, door geene
 90. bondgenooten ondersteund, roekeloos met
 Oorlog bondgenooten ondersteund, roekeloos met
 tegen de eenige gehuurde benden het hoofd durf-
Fideners. den bieden aan zijne overwinnende wa-
 penen. Een aanmerkelijk verlies deed hun
 bij het eerste treffen hunne minderheid ge-
 voelen, en zich nu wel willende verge-
 noegen met hunne muuren te verdedigen,
 slooten zij zich in hunne stad op. TUL-
 LUS sloeg, echter, zulk een naauw be-
 leg om de stad, dat zij genoodzaakt was,
 zich op zijne genade overtegeven. De
 Koning vergenoegde zich, met de hoof-
 den van de voórige zamenzwering en op-
 stand te straffen, liet de overige inwoo-
 ners in het bezit en genot van hun eigen-
 dom, en bragt het regeeringsbestuur op
 den ouden voet van onderwerping aan het
Romeinsch gezag. Weinig had het TUL-

LUS

(1) DION. HAL. L. III. p. 172.

LUS gekost, thands, voor de tweede
keer, zegepraalend *Rome* in te trekken. (1)

I.

BOEK.

III.

HOOFDT.

Grooter tegenstand vond hij in een
daarop volgende krijg tegen de *Sabynen*.

Sabynsche
oorlog.

Stout op zijn goed geluk en krachten, deed
hij hun den oorlog aan, hoewel zij, in
dien tijd, naast de *Etruriërs*, het talrijkste
en krijgshaftigste volk van *Italië* uitmaakten.
Wederzijdsche beledigingen, waarover
de een of ander geene voldoening wilde
geven, gaven de aanleiding tot dezen oor-
log. Sommige *Romeinen* zouden bij den
tempel van FERONIA, eene bosch- en
tuin-Godin, op eene gewoone volkrijke
markt, het ongelijk geleeden hebben, van
door de *Sabynen* gevangen genomen en
van hun eigendom beroofd te zijn gewor-
den: terwijl de *Sabynen* dit nog eene we-
dervergelding zouden genoemd hebben
voor het verlies hunner burgeren, die
weleer in de vrijplaats van ROMULUS
hunne wettige Overheid ontlopen waren.
Wat hier van ook zijn moge, een oorlog-
zuchtig Vorst heeft altijd redenen of ten
minsten voorwendzelen genoeg, om zijne

na-

(1) DION. HAL. L. III p. 172.

I. nabuuren te ontrusten. De *Sabynen*, wel
 BOEK
 III.
 HOOFDST. TIUS aan het bestuur van *Rome* hun ver-
 zwakt, en de aanwinst van geheel *Alba*,
 haare vijandinne versterkt had, zagen
 angstvallig naar vreemden bijstand om.
 Noch *Etrurie*, noch de *Veiers* gaven, ech-
 ter, openlijken onderstand: eenige vrijwilli-
 gers uit de laatsten en een aantal huurlin-
 gen uit beider gemeen maakten alleen den
 vreemden steun uit, waar op zij gebouwd
 hadden.

Daar men wederkeerig zich met zoo
 veel drift ten oorlog toerustede, dat het
 onzeker scheen, wie den eersten aanval
 doen zou, sloeg zich TULLUS het eerst
 op den *Sabynschen* grond neder. (1) Wel-
 haast geraakten de beide legers handge-
 meen, en kon de nacht alleen een einde
 maaken aan den slag. Geen van beiden
 kon zich op de overwinning beroemen,
 maar wel met zulke eene ontzetting het ge-
 tal der gewonden en gesneuvelden opmaa-
 ken, dat men wederzijds geen lust ge-
 voelde, om, geduurende dien veldtogt, zulk
 eene

(1) LIV. L. I. c. 30.

eene bloedige oorlogskans andermaal te beproeven.

In het volgende jaar, hervattede men den krijg met nog grooter legermagt. De bijde legers vielen elkanderen aan bij de stad *Eretum*, en streeden met alle mooglijke woede en vrij gelijke kansen, tot dat TULLUS zijne handen ten Hemel hief, en een feest ter eere van SATURNUS en OPS beloofde (1), benevens eene verdubbeling van het getal der *Saliërs*, indien de overwinning den zijnen begunstigde. De *Romeinsche* benden, in hun bijgeloof zich nu van der Goden bijstand verzekerd houdende, verdubbelden hunnen moed en krachten,

L.
BOEK.
III.
HOOFDST.

(1) Volgens MACROBIUS (*Spt. L. L. c. 7.*) zou de dienst van SATURNUS veel ouder, dan de bouwing van *Rome* zijn, schoon TULLUS HOSTILIUS het eerst een tempel voor dien God liet bouwen, en een feest tot deszelfs eer instelde (c. 8.) terwijl die schrijver te gelijk erkent, dat VARRO dien tempel aan L. TARQUINIUS toeschrijft, en deszelfs inwijding eerst onder de *Consuls* stelt. LIVIUS plaatst eensgelijks de instelling der *Saturnalia* dertien jaaren na de uitschrijving van TARQUINIUS. (*Lib. II. c. 21.*) In deze onzekerheid zullen wij de beschrijving van dat feest tot die gelegenheid uitstellen.

- L. ten, behaalden eene volflagette overwin-
 BOKK III ning, trokken, na de verovering der vijf-
 HOOFDST. andlijke legerplaats met rijken buit be-
 J. vóór C. laden af, en deeden hunnen Veldheer vóór
 661. de derdemaal de eer van eenen luisterrijken
 J. van R. zegepraal genieten. De *Sabynen* smeek-
 91. ten door afgezanten om den vrede, en
 dezelve werd hun vergund op zulke
 voorwaarden, als de Raad kon goedvin-
 den hun voor te schrijven. Men sneed de-
 ze voorwaarden op colommen, die duur-
 zaamer waren dan de herstelde rust, ge-
 gelijk wij welhaast zien zullen. (1)
- J. vóór C. Stout op den voorspoed zijner wapenen,
 650. eischte TULLUS daarna alle de *Latynsche*
 J. van R. steden op, welken van *Alba* afhankelijk
 102. geweest waren. Daar deze opeisching,
Latynsche echter, eerst vijftien jaaren na de ver-
 oorlog. woesting van *Alba* geschiedde, verwaar-
 digde geene dier dertig volkplantingen de
Romeinsche afgezanten met eenig andwoord,
 maar beslooten zij eenpaarig, op eene al-
 gemeene vergadering te *Ferentinum*, zich
 te verzetten tegen de overweldiging der
Romeinen, en haare gezamenlijke magt
 in

(1) DION. HAL. L. III. P. 173, 174.

in handen te stellen van twee Opperbevelhebbers. TULLUS, van dit besluit verwittigd, maakte zwaarigheid, een bondgenootschap van dertig steden, slechts onder twee Opperhoofden, ANCUS PUBLICIUS van *Cora*, en SPUSIUS VECILIUS van *Lavinium*, staande, geregeld aan te vallen, en schein ten oogmerk te hebben, om het zelve door herhaalde invallen en strooperijen en door de langduurigheid der vijandlijkheden af te matten. Deze oorlog duurde dan ook vijf jaaren, in welken tijd het tot geen geregelden slag kwam, en geene steden oververd werden. Men vergenoegde zich met elkanders oogsten te plunderen, trok met dezen buit te rug, en leverde wederzijds de krijgsgevangenen uit. *Medullia* alleen, 't welk ten tijde van ROMULUS eene volkplanting ontvangen, en zich nu bij de *Latynen* gevoegd had, werd ingenomen, en, gelijk men toen dacht, buiten staat gesteld, van immer de wapenen weder op te nemen. Daar men, van wederzijde, de zwaarste rampen des oorlogs niet gevoeld had, en dus de gemoederen

I.
BOEK
III.
hoofdst.

L
BOEK
III.
HOOFDST. niet zeer verbitterd waren, verlangde men onderling naar het einde van eenen verveelenden krijg, en, even genegen tot den vrede zijnde, kwam men gemakkelijk omtrend de voorwaarden overeen. (1)

Sabynsche
krijg. De *Sabynen*, de harde voorwaarden, moetschen, niet konnende vergeten, waarop zij den vrede hadden moeten aannemen, meenden, gedurende dezen *Latynschen* krijg, eene goede gelegenheid te hebben, om zich schadeloos te stellen voor hunne voorige verliezen. Zij plunderden onverhinderd het *Romeinsch* grondgebied, en maakten, eindelijk, het ontwerp, om *Rome* zelve aan te vallen. Hier toe vereenigden zij zich tot één leger, en zогten ook daartoe het bondgenootschap der *Latynen* aan. Doch hun oogmerk mislukte. TULLUS had reeds een' stilstand van wapenen met de *Latynen* gemaakt, om zich op ééns van deze vijanden te ontslaan; de *Latynen* hielden dit verdrag getrouw; en de *Sabynen* kreegen, inzonderheid door de overmagt der *Romein-*

(1) DION. HAL. L. III. p. 175, 176.

meinsche ruitërij, de volslagene nederlaag, (1)

Terwijl Rome zich, onder het geleide van haaren heldhaftigen Koning, zag aangroeijen in vermogen, en zich reeds verhief op de hulde, welke haare nabuuren haar beweezen, troffen haar twee verschriklijkerampen, welken elkanderen meestal vergezellen, een zwaare hongersnood en pestziekte. Deze rampen ontwapenden de magtlooze armen der krijgsluiden, en sloegen den moed der overwinnende legers neder. TULLUS, echter, zou hun geene rust gelaten hebben, daar hij het oorlog en de beweging van strijdende legers voor de beste hulpmiddelen tegen allerlei ziekten hield, die in zijn oog alleen de gevolgen eener verwijfde rust waren: doch hem zelf overviel de ziekte, en benam hem niet slechts den lust tot krijgsverrichtingen, maar herschiep hem zelfs van een woest krijgsman in een bijgeloozig oud wijf. Die Oorlogsheld, die zoolang met de stille deugden van zijnen voorganger, en deszelfs Godsdienstigheid

ge-

I.
BOEK
III.

HOOFDST.
Pest en
hongers-
nood.

(1) DION. HAL. L. III. p. 174, 175.

1. **BOEK** gespot, die den braaven NUMA menig-
IIIL maal voor een verwijfden dweeper uitge-
HOOFDST. kreeten had, verviel nu tot een kinderach-
 tig bijgeloof, verre beneden den schrande-
 ren en staatkundigen Godsdienst des twee-
 den Konings. (1) Hij, die het te voo-
 ren eenen Koning onwaardig gerekend
 had, zich met offerhanden op te houden,
 liet nu geen bijgeloovig middel onbe-
 proefd, om zijne gezondheid weder te
 krijgen, maar liet, bij nacht zoo wel, als
 bij dag, allerlei plegtigheden verrich-
 ten, en gaf, in de laatste dagen zijns le-
 vens, eene geheel andere, en wel zeer on-
 voeglijke, gedaante aan zijn rijksbestuur.

Wonder-
 tekenen.

Natuurlijk hoorde men terstond van wonderen en voortekenen gewaagen: want daar het bijgeloof heerscht, ontbreekt het hieraan nimmer. Nu kwam men den Raad en Koning vertellen, dat het op den *Albaanschen* berg steenen regende; dan hoorde men eene stem, uit den top der boschen, den *Albaanen* den eerdienst hunner voorige vaderlandsche Goden aanbevelen. De Koning trok niets in twijfel,

(1) PLUT. in NUMA p. 75.

fel, en stelde eene zoenofferhande in van I.
negen dagen lang, die vervolgens altijd B. O. R. K.
zoo dikwijls herhaald zoude worden, als III.
het volk door wondertekenen ontrust
wield. (1) H. O. P. D. S. T.

Hij stierf in het twee- en- dertigste jaar J. vóór C.
zijner regeering. Een hevige brand, in 639
zijn paleis ontstaan, deed hem met zijne J. van R.
vrouw, kinderen en geheel gezin omko- 113.
men. Het bijgeloof zag hierin der Goden Dood van
wraak over de lange verwaarloozing van TULLUS.
hunnen dienst, en schreef den brand aan
den bliksem toe; de staatkunde heeft zij-
nen thronopvolger verdacht gehouden,
als of de kleenzoon van NUMA zich on-
gaarne langer van de kroon verftoken ge-
zien hadde, op welke de kinderen van TUL-
LUS hem zelfs allen uitzicht benamen. (2)

De verdiensten van dezen Vorst beston- Zijn Cha-
den alleen in zijne krijgshaftigheid. Zijn rakter.
moed, zijn schrander beleid, inzonder-
heid, verdienen roem. Doch met hem
als krijgsman geprezen te hebben, schijnt
mij reeds geheel zijn lof vermeld. Te
zwak

(1) LIV. L. I. c. 31.

(2) DION. HAL. L. III. p. 176.

L
BOEK
III.
HOOFDST.

zwak van verstand, om een vrijgeest te zijn, was hij slechts een spotter met den Godsdienst, zoo lang hij zich op zijne overmagt verlaten kon, en deed hij, in den nood, allerlei bijgeloovige geloften. Dit zeker tekent zijn hart ongunstig. Gevoel- loosheid en wreedheid vertoonen zich in zij- ne daaden en vonnissen. Op zijne staat- kunde hebben wij de gegronde aanmerkin- gen van eenen ander' reeds gehoord. Zijn karakter, nogthands, deed aanmerklijke diensten aan *Rome*, door het zelve uit te breiden, en tot een aanzienlijken trap van luister te verheffen boven deszelfs na- buuren.

VIER-

VIERDE HOOFDSTUK
VAN DEN DOOD
VAN
TULLUS HOSTILIUS,
TOT AAN DIEN
VAN
ANCUS MARCIUS.

Na het treurig uiteinde van Rome's J. vóór C. 638. derden Koning, benoemden de Raadsheeren eenen Tufchenkoning, en na eene korte tufchenregeering riep men het Volk bij een, om eenen nieuwen Koning te kiezen. 's Volks keuze viel eenpaarig op ANCUS MARCIUS, en de Raad bekrachtigde dezelve. Deze benoeming verder door goede voortekenen begunftigd, en alle vereifchte plegtigheden in acht

J. van R. 114-
ANCUS MARCIUS tot Koning gekozen.

I. genomen zijnde , aanvaardde MARCIUS
BOEK. de Koninglijke waardigheid. Hij was , van
IV. zijne moeders zijde , een kleenzoon van NU-
HOOFDST. MA POMPILIUS ; (1) en werd ANCUS bij-
genaamd , wíjl hij een *krommen* arm had. (2)

Dringt op
herstel van
den Gods-
dienst en
landbouw
aan.

De nieuwe Koning , van een geheel an-
derén aart , dan zijn voorganger , wilde
het rijk tot dien stand van huislijk ge-
luk te rug brengen , waartoe zijn groot-
vader het , met zoo veel toejuiching , ge-
bragt had. Hier toe was thands geene
mindere hervorming , dan na den dood
van ROMULUS , noodig. De Godsdien-
stige instellingen van NUMA waren ver-
waarloosd , en de gemoederen zijner on-
derdaanen , afgetrokken van den vreed-
zaamen landbouw , en deszelfs eerlijke voor-
deelen , waren geheel verhit door den ge-
duurigen oorlog en reeds verslingerd op
deszelfs buit. „ Terstond na de aanvaar-
ding zijner regeering riep ANCUS het
Volk in eene vergadering bij een , en
maakte het , in eene kunstmaatige rede-
voe-

(1) LIV. L. I. c. 32.

(2) FESTUS in voca.

voering, oplettend op de rampen, die onlangs den Staat getroffen hadden, door dezelven te doen voorkomen, als straffen des Hemels over het verwaarloozen van der Goden dienst. Ook den rampzaligen dood van zijnen voorganger schreef hij openlijk aan deszelfs minachting voor den Godsdienst en aan den welverdienden toorn der Goden toe. Het eenige middel, om pestziekten, hongersnood en dergelijke onheilen, die anders welhaast het geheele Volk verdelgen zouden, te ontgaan, bestond, in het te rug keeren tot dien weg, waar van zij, onder TULLUS, waren afgeweeken, en waarop zij, onder NUMA, het wenschelijkst geluk agtervolgd hadden. Men moest zich, naamlijk, weder toeleggen op den land- en vee- bouw, en allerlei andere eerlijke kostwinnings, doch boven al der Goden dienst getrouw behartigen."

Het bijgeloovig Volk, welk altijd gaarne in buitengewoone rampen 's Hemels straffen ziet, hoorde 's Konings redevoering met toejuiching aan; weet zich 's Lands rampen; herdacht de gelukkige dagen van NUMA's vreedzaam bestuur, en be-

I.
BOEK
IV.
HOOFDST.

Was daar-
door aan-
genaam bij
't Volk.

I. loofde zich alles goeds van deszelfs waardigen naneef. (1)

BOEK.
IV.
HOOFDET:

Hernieuwing van NUMA'S wetten.

Nu maakte ANCUS zijn eerste werk van de herstelling van den openlijken Godsdienst. Hier toe riep hij de Opperpriesters bij een, en eischte hun alle de voorschriften af, welken zij van zijnen grootvader, wegens de offerplegtigheden, bezaten. Dezelven liet hij op eiken planken snijden (naderhand eerst maakte men gebruik van koperen plaatén) en op de markt plaatzen, op dat het Volk ze altijd voor oogen hebben mogt. Daarna gaf hij een nieuw leven aan den landbouw, en vuurde de arbeidzaamheid zijner onderdaanen aan, door openlijke blijken zijner goedkeuring aan den naarstigen, zijner verachtingaan den luiaart, te betoonen. (2)

Latynsch: oorlog.

Naauwlijks, echter, zag ANCUS zich, van den kant zijner onderdaanen, in staat gesteld, om het wáár geluk van zijn Volk te bevorderen, of men dwong hem, van buiten, het pad zijns voorvaders te verlaten, en zijn geheele leven in eene onafge-

(1) DION. HAL. L. III. p. 177, 178

(2) Ibid.

gebrokene onrust te slijten. De *Latynen*, 's Konings vredelievendheid voor lafhartigheid aanzien- de, schonden het verbond, welk zij met zijnen voorganger hadden aangegaan, ontrusteden de grenzen des rijks, en gaven den *Romeinschen* afgezanten, die hierover hunne klagten inbragten, kwaad bescheid. Zij bedroogen zich evenwel zeer in hunne verwachting, dat ANCUS met eene zwakke hand de teugels des rijks van tuschen zijne altaaren en kapellen bestuuren zou: wyl deze Vorst even veel van het karakter van ROMULUS, als van NUMA had, en zich van beiden volmaakt wist te bedienen naar het vereisch der omstandigheden. Ziende, dat die omstandigheden hem drongen, zich als krijgsman te doen gelden, daar men zijn geduld openlijk tergde en bespottede, gordde hij even moedig het oorlogszwaard op zijde, als hij vredelievend zijnen onderdaanen den ploeg had in handen gegeven. (1)

Eer hij zich over de trouwloosheid der *Latynen* wilde wreken, liet ANCUS gee-

ne

L
BOEK
IV.
HOOFDST.

(1) LIV. L. I. c. 3a.

I. ne plegtigheid, in het verklaaren van den
 oorlog, na, welke NUMA, bij de instel-
 ling der Verbondspriesters, voorgefchreven
 had. Na verloop van den tijd, daartoe
 noodig, kwam hij met een nieuw gewor-
 ven leger te veld, en trok aan deszelfs
 hoofd op de stad *Politorium* aan, welke
 zich aan hem overgaf, wyl zij nog genen
 onderftand van haare bondgenooten gekre-
 gen had. In deze verovering het plan
 van ROMULUS volgende, bragt hij alle
 haare inwooners, zonder dezelve ecnig
 leed te doen, of boete op te leggen, naar
Rome over, en verdeelde ze aldaar onder
 de *curiën*. 's Jaars daaraan was ANCUS
 verplicht, die zelfde stad andermaal te be-
 strijden, wyl de *Latynen* 'er eene nieuwe
 volkplanting in geplaatst hadden, en de-
 zelve, na deze tweede verovering, te flech-
 ten, op dat zij verder geen verblijf voor
 zijne vijanden zijn zou.

Verove- : Daarna wendde zich het tooneel des oor-
 ring van logs naar *Medullia*, door eene *Romeinsche*
Medullia, bezetting verfterkt, doch door de *Latynen*
Tellena en ingenomen, en geduurende drie jaaren be-
Ficana. zeten, waarna het door de *Romeinen* her-
 nomen werd. *Tellena* en *Ficana* vielen

AN-

ANCUS voords in handen, terwijl hij zich overal op denzelfden voet van ROMULUS van zijne veroveringen bediende. Drie jaaren naderhand genoodzaakt zijnde, *Ficana* te hernemen, daar de vijand zich weder in het zelve genesteld had, verdelgde hij het te vuur en te zwaard, ziende dat zijne vorige behandeling meer menschlievend, dan voorzichtig, geweest was.

I.
BOEK
IV.
HOOPDST.

Eindelijk kwam het tusfchen de *Latynen* en *Romeinen* tweemaal tot een. hoofdtreffen, waarin de laaften eene volkomene overwinning over de eerften behaalden. De Koning keerde zegevierend naar *Rome* weder, en liet slechts eenige troepen onder het bevel van TARQUINIUS (van wien wij welhaast nader hooren zullen) agter, om de ftoopende benden der *Latynen* verder alle vijandlijkheden te beletten. (1)

Geheele
overwin-
ning der
Latynen.

De *Fideners*, *Veiers* en *Volscers* gevoelden, op geene minder nadruklijke wijze, dat zij met geenen lafhartigen of onbekwaamen krijgsman te doen hadden.

Gedurende den *Latynfchen* krijg, wa-
ren Inneming
van Fi-
denae.

(1) DION. HAL. L. III. p. 178, 179.

I.
BOEK
IV.
HOOFDST.

ren de *Fideners*, van de *Romeinen* afgeval-
len, en hadden zich wel niet openlijk voor
vijanden verklaard, doch niet te min, door
menigvuldige strooperijen, de landerijen der
Romeinen ontrust. Terstond na het eindi-
gen van den oorlog trok *A N C U S* met
een spoedig bijeengebragt leger tegen *Fide-
nae*, en sloeg hetzelfde voor de muuren
der stad neder. De verraadersche vijanden,
zich onverwacht overvallen ziende van
eenen Vorst, wiens dweepzucht zij dach-
ten, dat hem nimmer eenige plegtigheid
in de oorlogsaankondiging zoude hebben
doen verzuimen, zогten tijd te winnen,
om zich te herstellen. Als onkundig van
de reden dezer krijgsochtige beweging,
vernamen zij naar dezelve, veinsden zij
niets van den aangedaanen overlast te we-
ten, en verzochten zij eenige dagen, om
daar naar te onderzoeken, en, in geval
van ongelijk, eene behoorlijke voldoening
te geven. Men gunde hun den tijd; dan,
daar *A N C U S* gewaar werd, dat zij zich
van denzelven niet bedienden, om op
eenige voldoening te denken, maar veel
eer, om zich in aller ijl te wapenen, en
door

door het inroepen van vreemden bijstand te versterken, was de Koning, van zijnen kant, terstond werkzaam, om deze nieuwe trouwloosheid, te gelijk met de oude, te straffen. Zich bedienende van eene krijgsverrichting, welke, zo zij al niet geheel nieuw door ANCUS uitgedacht, ten minsten het eerst door hem bij de *Romeinen* in het werk gesteld is, liet hij van zijne legerplaats tot onder de wallen van *Fidenae* den grond ondermijnen, terwijl hij een gedeelte van zijn leger tegen de andere zijde van de stad op liet trekken, met ladders en andere werktuigen, geschikt, om muuren te bestormen en te beklimmen. De stedelingen, dien aanval ziende, wendden al hunne magt aan, om denzelven afte slaan, en lieten dat gedeelte der stad onbezet, waar zij geene vijanden zagen, doch waar de overige *Romeinen* uit hunne mijn bedektelijk ter stad indrongen, de *Fideners* overvielen, de poorten voor hunne spitsbroeders openden, gezamenlijk eene bloedige slachting aanrichteden, en, op toelating van hunnen Veldheer, de geheele stad plunderden. De hoofden des afvals werden door ANCUS gestraft, die verder

I
BOEK
IV.
HOOFDST.

I. der eene sterke bezetting binnen deze murg:
 BOKK
 IV. ren agterliet. (1)

HOOFDST. Te vergeefs vernieuwden de *Sabynen*
 De *Saby* hunne vijandlijkheden, derzelver veree-
 nen versta- gen. nigde magten konden de *Romeinsche* wa-
 penen niet wederstaan, en ter naauwer
 nood eenen eerlijken vrede bedingen.

De *Vejers* De *Vejers* bezuurden hunnen dubbelden
 te onder afval met eene dubbelde nederlaag, en gaven
 gebragt. slechts hunnen vijand gelegenheid, om twee
 maal op hunne overwinning te zegepraalen.

De *Volscers* Eensgelijks zouden de *Volscers* de *Ro-*
 voorko- *meinsche* legervaanen op hunne muuren
 men hunne nederlaag. hebben geplant gezien, indien derzelver
 grijsaarts niet om den vrede gesmeekt,
 en de uitlevering der genen, die aan de-
 ze vijandlijkheden, door hunne stroope-
 rijen, schuldig waren, benevens eene ver-
 goeding van schade, beloofd hadden. (2)

Stedsver- Hoe zeer zulk eene aanhoudende onrust
 beteringen van buiten het plan zijner regeering be-
 en ver- streed, om zijn Volk inwendig gelukkiger
 meerde- te maaken, nooit echter verloor *ANCUS*
 ring. hetzelve geheel uit het oog. Zich door
 de

(1) *DION. HAL. L. III. p. 179, 180.*

(2) *Ibid. p. 180, 181, 182.*

de heldhaftigste dapperheid niet kunnende ontslaan van den geduurigen aanval zijner nabuuren, die zich door eene bloedige ondervinding naauwlijks uit de verkeerde verbeelding lieten brengen, als of hij een bloodaart was, besteedde de Koning de enkele oogenblikken van tuschenpoozing des oorlogs met zulk eene edele gierigheid, om zijn rijk inwendig te verbeteren, dat waarlijk alle die verbeteringen den besten Vorst niet zouden onwaardig geweest zijn, schoon hij eenen vrede van eene halve eeuw genooten had. Elke zijner overwinningen veranderde een aanmerkelijk getal zijner vijanden in onderdaanen van zijn rijk, aan wier trouw hem zijne edelmoedige behandeling en de aanneming van hun tot burgers niet toeliet te twijfelen. De stadsmuuren konden de vermeerderde burgers niet langer bevatten: hij trok 'er den *Avontynschen* heuvel binnen, wiens digte laurierboschen plaats maakten voor eene menigte regelmatige gebouwen, en die te gelijk strekken moest tot eene sterkte tegen allen vijandlijken aanval. (1)

I.
BOEK.
IV.
HOOFDST.

Niet

(1) DION. HAL. L. III. p. 180, 181, 182.

R Niet slechts maakte **ANCUS** plaats voor
ROME zijne nieuwe onderdaanen, maar voorzag
IV. ook zijn rijk van eenen vrijen toevoer van
voedsel. allerlei noodwendigheden en verkwik-
 Aanleg van de stad en haven *Os- tia.* kingen, en opende tevens uitzichten tot
 eene toekomstige grootheid, waar aan zich
 de afgelegenste volken eens zonden on-
 derwerpen. Zijne overwinningen op de
Kejers hadden zijn rijksgebied uitgebreid tot
 aan den oever der *Tyrrheensche* zee. In de-
 zelfve ontlastede zich de *Tiber*, die, van
 het *Apennynsch* gebergte afkomstig, voor-
 bij *Rome's* muuren langs stroomde. Deze
 rivier, tot aan haaren oorsprong bevaar-
 baar voor booten, en tot voor *Rome* voor
 de grootste schepen, scheen door de Natuur
 zelfve gevormd tot eene uitmuntende zee-
 haven. Haar mond was ruim, en leed
 geen last van drabbige of slijkerige aan-
 spoelingen; haare bedding ging effen
 voort, waardoor geene ondiepten de zwaarst
 geladene schepen hinderden: maar zoo lang
 de arbeidzame hand der kunst zich van
 deze voordeelen der Natuur niet wist te
 bedienen, was de mond van deze rivier
 veel eer een open zeeboezem, dan eene
 veilige haven. Greetig van dit aanmerk-
 lijk

hijk voordeel gebruik makende; leide AN-
 TUS deze rivier tot eene uitmuntende
 zeehaven aan; en bouwde daar bij de stad
Ossia; tot eene sterkte, om den handel voor
 zijn rijk te beschermen. (1)

L.
 502 R.
 IV.
 110 D. 25 R.

Niet verre van die stad liet hij verschei-
 dene zoutputten graven; en de uitdeeling
 van zesduizend maaten zout, welke hij aan
 zijne onderdaanen deed; was de eerste
 dier openlijke weldaadigheden, waaruit
 naderhand duizenden van minvermogen-
 de burgers hun bestaan vonden. (2)

Aanleg van
 zoutput-
 ten.

Tegen over *Rome*, aan de overzijde van
 den *Tiber*, lag een vrij hooge berg, *Ja-*
niculus genoemd. Het voordeel; welk
 de veiligheid van stad en handel daarvan
 trekken kon, ontglipte het opmerkzaam
 oog des Konings niet. Dezen berg maak-
 te hij tot eene soort van burg voor *Rome*;
 en legde op denzelfven eene sterke krijgs-
 bezetting, om de *Etruiërs* in bedwang te
 houden; die den zeehandel ontrusteden;
 en zich van deze sterkte met vrucht te-
 gen *Rome* bediend zouden hebben. Om

Verster-
 king van
 den berg
Janiculus

(1) DIOW. HAL. L. III. p. 182, 183.

(2) LIV. L. I. c. 33. PLIN. L. XXXI. c. 7.

L. de stad gemeenschap met deze sterkte te
 B O E K
 IV. geven, floeg hij eene brug over den *Ti-*
 HOOFDST. *ber*, die, zonder eenig yzerwerk, alleen
 van hout, in elkander gewerkt zijnde, den
 naam van *publicus* droeg. (1)

Bouwing Met het aanmerkelijk vergrooten en be-
 eener ge- volken der stad werd het moeilijker tegen
 vangnis. allerleie ongebondenheden en schelmerijen
 te waaken. Daarom liet *ANCUS*, mid-
 den op de markt, eene openlijke gevang-
 nis voor misdadigers bouwen (2), zich
 verzekerd houdende, dat de vrees voor
 het verlies der vrijheid alleen genoegzaam
 ter beteugeling zijner onderdaanen zijn
 zou.

Verfraai. Langzaamerhand begon men ook eenigen
 jing der smaak te krijgen voor het schoone; *AN-*
 stad. *CUS*, ten minsten, verfraaide *Rome* reeds
 in veele opzichten, verbeterde verscheidene
 gebouwen, inzonderheid den tempel van
JUPITER FERETRIUS (3), en zou, wan-
 neer hij langer en vreedzaamer den throon
 hadde mogen bezitten, ongetwijfeld de eer
 heb-

(1) *FEST.* in voce.

(2) *LIV. L. L. C.* 33.

(3) *ibid.*

hebben weggedragen, waar mede zijn opvolger prijkt, van zijne onderdaanen gebragt te hebben tot zulk een gelukkigen trap van beschaaving, als de juiste midden-evenredige zijni moet tusfchen eene boersche woestheid, welke, wanneer ze lang duurt, een volk verachtlijk maakt, en tusfchen eene verdartelende weelde, waardoor de *Romeinsche* alleenheersching zelve eindlijk ontzenuwd is.

I.
BOEK
IV.
HOOFDST.

ANCUS stierf in het vier-en-twintigste jaar zijner regeering. AUR. VICTOR noemt zijnen dood *vroegstijdig*, (1) PLUTARCHUS, *onnatuurlyk* (2), de overige geschiedschrijvers zeggen niets van de wijze van zijn sterven, noch van zijnen ouderdom. Zeer zeker is de dood van eenen goeden Koning altijd ontijdig, in welk een grijzen ouderdom hij ook aan zijne gelukkige onderdaanen ontrukkt wordt: en of deze Vorst de achting en liefde zijner onderdaanen waardig was, behoeft, na het verslag zijner oogmerken en verrichtingen, wel niet gezegd te worden.

Op

(1) *De viris ill. c. v.*

(2) *In NUMA p. 75.*

I
 BOEK
 IV.
 HOOFDST.
 Deszelfs
 karakter.

Op welk eene wijze ANCUS zich ook eenen weg ten throno gebaad moge hebben, zijne regeering bewees alzins, dat hij deszelfs bezit waardig was, Alle de oude schrijvers beraalen aan zijne nagedachtenis de billijke schatting, waarop zijne edele verdiensten recht hebben, en ons hart zou het ons altijd verwijten, wanneer wij dezelve hier schuldig bleeven. Zijn lof, in oorlog en vrede behaald, behoeft voor dien van geen zijner voorgangers of zijner opvolgers te wijken. Zoo wel groote als beminneuswaardige hoedanigheden in zijn persoon vereenigende, dwong zijn overwinnende arm zijne vijanden tot een behoorlijk ontzag, deed zijne edelmoedigheid hun niets anders, behalven alleen hunne overwinnig, beklaagen, en veroverde, eindlijk, zijn uitmuntend bestuur de ondankbaarste harten. Hoe noodig hij den Godsdienst voor den burgerstaat hield, blijkt alzins uit zijne inrichtingen; dat echter dezelve, ook bij hem, dienstbaar aan zijne staatkunde was, laat zich daaruit afleiden, dat hij de afvallige *Fideners* aan dorst vallen, zonder van het plegtig verbondspriesterfchap gebruik te maaken.

Schoon

Schoon de oude geschiedschrijvers niet melden, dat ANCUS eenige bediening van den Godsdienst zelf hebbe waargenomen, schijnt het echter uit eenen ouden penning te blijken, dat deze Vorst, niet minder dan ROMULUS, de wigchelroede moet gedragen hebben. (1)

I.
BOEK
IV.
HOOFDST.

Hij liet twee Zoonen na, den eenen nog een kind, den ander een aankomend jongling, wier verdere opvoeding hij, bij uitersten wil, toevertrouwd had aan TARQUINIUS, wien wij onmiddelijk, in het volgende hoofdstuk, zullen leeren kennen.

Laattwee
zoonenna.

(1) Men zie deze afbeelding in *ADR. VICT. de Viris ill. c. v.* Edit ARNTZENIL.

VYFDE HOOFDSTUK,
VAN DEN DOOD
VAN
ANCUS MARCIUS,
TOT AAN DIEN
VAN
TARQUINIUS DEN OUDEN.

Afkomst
van L. TAR-
QUINIUS.

LUCIUS TARQUINIUS, bijgenaamd DE OUDE, was de zoon van DEMARATUS, een rijk *Corinthisch* koopman. Zijn vader, door een gelukkigen handel op *Italie* zich aanzienlijke schatten verzameld hebbende, ontweek met dezelve de roofzucht van CYPSELUS, die, als dwingland, *Corinthe* overheerschte. Hij vestigde zich in *Tarquini*, eene aanzienlijke stad van *Etrurie*, in welk gedeelte van *Italie* hem zijn handel het meest had bekend gemaakt.

maakt. Aldaar eene voornaame vrouw gehuwd hebben, kreeg hij twee zonen, die hij met *Etrurische* naamen, ARUNS en LUCUMO, noemde. Niets aan hunne opvoeding spaarende, liet hij hun even zeer in de *Griekschs* als *Etrurische* wetenschappen onderwijzen. Beiden een huwbaaren ouderdom bereikt hebbende, trouwde hij ze aan de aanzienlijkste dogters uit. ARUNS stierf kort daarop zonder kinderen, doch liet eene zwangere weduw agter. DEMARATUS overleefde dit verlies niet lang, en liet, onkundig van dezen staat zijner schoondogter, zijnen anderen zoon tot vollen erfgenaam zijner schatten na.

TANAQUIL, de vrouw van LUCUMO, kon zich kwaalijk vergenoegen met het stille leven van amblooze burgers. De rang haarer geboorte stak te zeer af bij haaren tegenwoordigen vergeten stand, en hierover ongeduldig vuurde zij geduurig de eerezucht van haaren echtgenoot aan, om zich, in een of ander ambt, meer te doen gelden. Lucumo zelf kwam in het begrip, dat zijne schatten hem recht gaven op den eersten rang in de maatschap-

L.
BOEK
V.
HOOFDST.

L
BOEK
V.
HOOFDST.

schappij, maar zag zich overal in *Etruria* schamper afgewezen, als een vreemdeling, wien men zelfs met de middelmatigste bediening niet wilde verwaardigen. Deze behandeling, onverdragelijk voor de eerezuchtige echtgenooten, deed hun besluiten, elders die voordeelen te gaan zoeken, welken zij aan hunne schatten eigen rekenden. *Rome* scheen hun de eenige vrijplaats der verdiensten: daar wist men nog van geen volkshoogmoed; daar was de Adel nog maar weinige geslachten oud; daar kon een groot man met luister geplaatst worden; daar hadden reeds vreemdelingen den thron beklommen. *TANAQUIL*, wier eerezucht haare vaderlandsliefde geheel uitdoofde, had weinig moeite, om *LUCUMO*, die van zijne moederszijde alleen aan *Tarquinii* verwand was, te doen besluiten, om te *Rome* zijn beter geluk te gaan beproeven.

Begeeft *LUCUMO* brak met geheel zijn huiszich naar *Rome*, en meent op weg reeds een goed voorteken te vinden. *LUCUMO* brak met geheel zijn gezin, alle zijne bedienden, en zoo vele vrienden, als hem wilden vergezellen, op, en was tot bij den berg *Janiculus* genaderd, wanneer zijne echtgenoot, in alle de kunsten der *Etrurische* waarzeggerij be-

bedreven, hem eene allergunstigste voor-
 spelling van zijne aanstaande grootheid
 deed, uit dit zonderling geval. Een arend,
 naamlijk, daalde staatig uit de hoog-
 te boven LUCUMO neder; nam hem
 het dekzel van zijn hoofd af; zweefde
 daarmede, met een sterk geklapwiek, ee-
 nigen tijd boven zijn rijtuig; zertede hem
 hetzelfde voords weder op, en snelde toen
 door de wolken weg. LUCUMO zelf
 aan dit gunstig voorteken, van nog eens
 de Koninglijke waardigheid te zullen be-
 klimmen, niet twijfelende, deed, eer hij
Rome's poorte intrad, plegtige beloften
 aan de Goden, wanneer zij hem hier in
 bijstonden.

L
 BOEK
 V.
 HOOFDST.

Nauwlijks was hij als een *Romeinsch* Schikte
 burger toegelaten, of hij stelde alles in ^{zich naar}
 het werk, om zijne medeburgers te behaa- ^{de zeden}
 gen; hij veranderde zijnen naam in LU- ^{der Romei-}
 CIUS, en nam, volgens de gewoonte ^{nen.}
 der *Romeinen*, oenen bijnaam aan, en wel
 dien van TARQUINIUS naar zijne ge-
 boorteplaats; terwijl men, na zijnen dood,
 'er dien van PRISCUS bijvoegde, om
 hem van den laatsten Koning van *Rome*
 te onderscheiden. Zich alzins het voor-
 kg.

I. komen van eenen *Romein* gevende, won hij welhaast 's Volks toegenegenheid door zijn edel gedrag, innemend karakter, algemeene beleefdheid, vriendlijkheid, gemeenzaamheid, geldleening en welwillendheid.

BOEK.
V.
HOOFDST.

Bledt zijne schatten ten dien- sten des Lands aan.

Om door den glans zijner rijkdommen de oogen der *Romeinen*, die nog in eene eerlijke armoede leefden, niet te zeer te pijnigen, bood hij den Koning zijne schatten aan ten dienste des Lands, en daar deze, tot zijne aanmerkelijke stadsverbeteringen, aanzienlijke sommen noodig had, drong hij hierdoor te gelijk zeer diep in deszelfs gunst.

Zijne be- vordering te *R. me.*

Niet minder, dan zijne staatkunde, diende hem zijne dapperheid bij een Volk; welk deze hoedanigheid alleen met den algemeenen naam van deugd vereerde. Het bevel over eenig voetvolk voerende, deed hij, in den *Larynschen* oorlog, zijn moed en beleid uitschitteren, en deelde hij naast den Koning in de eer der overwinning. Even luisterrijk onderscheidde hij zich, vervolgens, aan het hoofd der ruitèrij. Verdiensten, welken *ANCUS* beloonde door hem te verheffen tot den Raads-

Raadsheerlijken rang. — Nu deed TARQUINIUS zich even zeer in den Raad bewonderen, als weleer in het veld; men erkende en volgde alzins de wijsheid zijner gevoelens, waardoor de achting en het vertrouwen van den Koning jegens hem zoo hoog steeg, dat hij de opvoeding en zorg zijner twee zoonen, na zijnen dood, aan hem toevertrouwde. (1) Waarschijnlijk vermoedde ANCUS echter niet, dat men eenen vreemdeling vóór zou trekken tot de Koninklijke waardigheid, boven den natuurlijken opvolger van een bemind Vorst.

L
BOEK
V. I
HOOFDST.

Den dood des Konings als het beslissend tijdstip aanziende, om eenen stap ten thron te waagen, liet TARQUINIUS eensklaps het mom van belanglooze edelmoedigheid vallen, om zich openlijk als eenen ernstigen mededinger naar de kroon te vertoonen. Terstond riep hij eene volksvergadering bij een, en wist zich, voor dien tijd, van zijne voedsterlingen te ontdoen, door hun ter jacht te doen gaan.

Zich

(1) LIV. L. I. c. 34. DIOM. HAL. L. III. p. 181, 184—186.

I.
DOKE
V.
BOORDST.

Zich haastende, het Volk tot eene keuze te brengen, eer de oudste zoon van ANCUS zijn vijftiende jaar bereikte, en dus eenigzins bevoegd voor de Koninglijke waardigheid schijnen kon; was hij de eerste, die zich in *Rome*, door kuiperijen, stemkopen, en vleijerijen, van 's Volks keuze trachtte te verzekeren. Zelfs schroomde hij zich geenzins, 's Volks gunst in eene vleijende redevoering te bedefen.

Tot Koning verkozen.

J. vóór C.
614.
J. van R.
338.

Hoe vreemd dit aan het Volk ook voor mocht komen, daar TARQUINIUS de eerste was; die dus openlijk naar deze waardigheid stond; mishagde zulks echter niet. Reeds gewoon den vreemdeling in het veld en in den Raad te zien uitmanen; geene de minste minachting voor eenen uitlander kunnende hebben; daar hunne geheele maatschappij een zamengzel van vreemden was; en door zijne edelmoedige en minnenswaardige hoedanigheden even zeer, als door zijne verheven verdiensten, voor hem ingenomen zijnde, schroomden de *Romeinen* geenzins de eerezucht ten thron te verheffen, maar gevoelden zij veeleer zekere trotschheid op hunne eigene grootheid en de erkenning van

van hun oppergesag, daar zij na met hunne kroon niet veel behoeften te lopen bij eenen eenzaamem Wijsgeer, maar de-
 selve met waardigheid konden zetten op het hoofd van eenen Krijgsheld en staatsman, die zich wel verwaardigde, omze, als het ware, in eene knielende houding te onvangen. — Zonder om de zoonen van ANCUS te denken, droeg het Volk hem eenstemmig de Koninglijke waardigheid op: de Raad bevestigde 's volks algemeene keuze, en goeds voortekenen begunstigde den nieuwen Koning. (1)

De eerzucht, welke TARQUINIUS Vermeerdering van
 ten thron gedreven had, verliet hem op den Raad.
 denzelven geenzins, maar groeide nog weleer tot heerschzucht aan. Om 's Volks onbepaalde gunst te winnen, de goede diensten zijner begunstigers te vergelden, en zich zelve een onwederstaanbaaren invloed op den Raad te geven, nam hij uit de *Plebejers* honderd van de aanzienlijksten, wier beleid of moed algemeen erkend werd, en verhief hun tot den Raads-

(1) LIV. L. I. c. 35.

I. Raadsheerlijken rang, en vermeerderde met
 BOEK
 V.
 HOOFDST. dezelve den Raad tot op drie honderd leden. (1) Ongetwijfeld juichte het Volk eenen Vorst toe, die dus zichtbaar toonde, dat 'er niet, dan een ingebeeld onderscheid, tusfchen eenen *Patriciër* en *Plebejer* plaats had, en dat de laatste even zeer geschikt was voor het staatsbestuur, als de eerste, wanneer de staatkunde hem slechts tot de regeering toe kon laten. Het dankbaar menschegevoel, wanneer deszelfs rechten erkend worden, deed al vast het Volk in deze Raadsvergrooting géén ander blijk, dan dat van 's Konings volksgezindheid, vinden. — De nieuwe Raadsheeren, tot eenen rang verheven, waar toe hunne geboorte altijd hunne uitmuntendste verdiensten in den weg zou geweest zijn, gevoelden geheel hunne verpligting aan 's Konings goedheid, waardoor de verheffing van den besten Vorst, dien zij met geheel hun hart beminden, zoo edelmoedig ten hunnen opzichte beloond werd. — De oude

(1) DION. HAL. L. III. p. 199, 200. LIV. L. I. c. 35.

de Raadsheeren hadden ongetwijfeld de minste reden, om zich in deze schikking te verheugen. Op de voorrechten hunner geboorte eene inbreuk te zien doen; de vermindering van hun gezag, uit de vermeerdering van hun getal; te kunnen berekenen; en welhaast bloote werktuigen van 's Konings wil te moeten worden; zou zekerlijk bij den ouden Raad een' tegenstand kunnen verwekt hebben; die alzins gevaarlijk voor den pas gevestigden Vorst zou moeten geweest zijn. Hierom maakte TARQUINIUS gebruik van dat zwak; welk hij bij ondervinding zoo wel kende; en waaraan meest alle menschen onderhevig zijn. Hij liet de oude Raadsheeren den naam van (*Patres majorum gentium*) Raadsheeren van den eersten rang, de jongeren dien van (*minorum gentium*) van den tweeden rang dragen. Eene onderscheiding, welke volstrekt alleen in den naam bestond; daar beider gezag in de vergaderingen in alle opzichten volmaakt gelijk was: en evenwel was door deze onderscheiding der ouden eersucht zoo wél getroffen, dat zij; zonder den minsten tegenstand, zich van allen

I.
BOEK
V.
HOOFDST.

I. DEEL:

R

ge-

I. gezag berobven, en tot bloote werkrui-
BOKK gen der Koninglijke magt lieten verlaa-
V. gen. Want altijd een derde gedeelte van
NOORDST. den Raad, uit verpligting, en afhang-
 lijkheid, naar zijne oogen omziende, kon
 het TARQUINIUS niet moeilijk vallen, de
 meerderheid der Raadsheeren in zijne
 gevoelens steeds te doen treden, en,
 onder den schijn van een gemaatigd,
 volksgezind, Koninglijk gezag, eene vol-
 komene alleenheersching te voeren.

Vermeer- Even staatkundig trachtete hij, door zij-
dering der ne inrichtingen, de geestlijkheid aan zich
Vestaal- te verbinden. Hij handhavende daartoe
sche Pries-
teressen. even zeer de rechten van den Godsdienst,
 als van den Staat. Hiervan gaf eene on-
 kuifche *Vestaalsche* Priesteresse, PINA-
 RIA, naar de wetten gestraft, het rampza-
 lig voorbeeld. Het getal der *Vestaalsche*
 Priesteressen, door NUMA op vier be-
 paald, bragt hij tot een zestal; (1) en wil-
 de voords den geheelen openlijken Gods-
 dienst, door het bouwen en verfraaijen van
 der Goden tempels; een luisterrijker aan-
 zien geven. Dan, de onrusten des oor-
 logs

(1) DION. HAL. L. III. p. 199.

dogs verhinderden, voor eenen tijd, deze werken des vredes.

Bijna alle de volken, die onder de vorige regeeringen reeds meer, dan eens, waren te ondergebracht, verbeeldden zich, dat hunne onderwerping alleen voor den Vorst geschied was, die hun had overwonnen, en dat zij van alle afhankelijkheid ontslagen waren, zoo ras de dood hun van zulk eenen Meester ontfloeg. Dit, ten minsten, was zeer dikwijls hun voorgeven, wanneer een nieuwe Koning voldoening over eenen geheimen of openlijken afval vorderde. Het denkbeeld, dat zij in goeden ernst den persoon des Konings geheel en al van zijn rijk onderscheiden zouden hebben, moge ons vreemd voorkomen, en door de *Romeinen* zelve altijd voor een gezocht voorwendzel gehouden zijn: niet minder onbegrijpelijk is het, echter, hoe volken, die zoo dikwijls voor de overmagt moesten bukken, die thands in den nieuwen Vorst den bekwaamen krijgsman kenden, wiens moed en beleid hun, onder de vorige regeering, reeds de zwaarste slagen had toegebracht, het durfden waagen, andermaal eene oorlogs-

R s

kans

L
BOEK
V.HOOFDST.
Gebiek
aan staat.
konde bij
Rome's na-
buuren en
vijanden.

L. kans te beproeven, welke hoe langs, zoo
BOEK ongelijker werd. Men kan, waarlijk,
V. maar zeer weinig schrandtheid of staat-
HOOFDST. kunde vooronderstellen bij de nabuurige
 volken van *Rome*, daar zij zich één voor
 één, na eenen vruchtloozen en wanhoop-
 igen tegenstand, de boeijen om de har-
 den lieten wringen, zonder zich ooit be-
 hoorlijk met elkanderen te vereenigen,
 hoe wel zij één belang hadden, of hun
 bondgenootschap, zo zij hier van eenigen
 schijn gaven, behoorlijk te ondersteunen,
 schoon zij in den ondergang hunner bond-
 genooten hun eigen lot op het duidlijkst
 konden lezen. — Wat men ook van de
 wonderen der *Romeinsche* dapperheid moge
 denken, het had den *Latyner*, *Sabyner*,
 en *Etruscers*, met eene goede verstand-
 houding eenpaarig werkende, geene moei-
 te moeten kosten, om een nieuw rijk te
 onder te brengen, het geen tegen elk de-
 zer volken geene gelijke legermagt in het
 veld kon brengen, maar dikwijls tegen ieder
 met gelijke kansen streed, en voor de ver-
 eenigde magt ongetwijfeld zou moeten
 bezweeken zijn. Hun wangunstige naar-
 tijver mogt hun nu al geduurig de wape-
 nen

nien doen opvatten, hunne woeste dapperheid mogt. dezelveu fomtijds nadruklijk maaken, hunne staatkunde was al te ongelijk aan hunne eerzucht en moed, dan dat zij immer de overheersching zouden hebben kunnen ontworstelen van de *Romeinen*, die, even staatkundig als dapper, zich van het zwak hunner tegenstreevers meesterlijk wisten te bedienen.

I.
BOEK
V.
HOOFDST.

De *Latynen* ontrüsteden, terstond na den dood van *ANCUS*, het *Romeinsch* grondgebied, en scheenen gereed, om gezamenlijk de wapenen te willen opvatten. Welhaast trok de Koning met een aanzienlijk leger te veld, om dit ongelijk te wreeken: hij wendde zich naar de stad *Appiolae*, en vond aldaar een vereenigd leger van verscheidene *Latynsche* steden. Tweemaal slaags geraakt zijnde, behaalden de *Romeinen* tweemaal de overwinning, en belegerden nu geregeld de stad, welke zich welhaast moest overgeven, daar *TARQUINIUS* ze geduurig door versche benden liet aanvallen, en de belegerden bestendig al hunne magt noodig hadden, om dezelveu af te keeren.

Oorlog
tegen de
Latynen.

I. stad ging stormenderhand over, en werd
 BOEK. door het krijgsvolk geplunderd, verbrand,
 V. en tot den grond gellecht: het gering o-
 HOOFDST. verfchot der burgerij werd, na derzelve
 ontwapening, benevens den gemaakten buit
 verkocht, de kinderen en vrouwen voerde
 men als slaaven naar *Rome* mede. (1)

Crustum 's Konings tweede veldtocht was tegen
 num her- *Crustuminum*, eene *Romeinsche* volkplan-
 overd. ting van ROMULUS, doch nu afvallig, en
 den *Latynen* togedaan. De inwooners
 dier stad, het talrijk leger van TARQUI-
 NIUS naderen, en zich nog niet door
 den minsten onderftand der *Latynen* ver-
 sterkt ziende, openen de poorten der
 stad, en lieten door de oudften en aan-
 zienlijkften der burgerij, bij hunne on-
 derwerping, 's Konings genade affmee-
 ken. TARQUINIUS behandelde hun
 edelmoedig, hun afval kostede niemand het
 leven; deszelfs bewerkers, en wel in een
 zeer kleen getal, werden in eene eeuwige
 ballingschap verweezen; de overigen behiel-
 den hunne bezittingen, hunne oude voer-
 rech-

(1) DION. HAL. L. III. p. 136.

rechten, en ontvongen slechts eenige *Romeinsche* volkplantelingen. (1)

L.
BOEK
V.
HOOFDST.
Overgav
van *Nomen-
sum*.

Nomentum, op den bijstand der overige *Latynsche* steden steunende; had zich mede aan vijandlijkheden schuldig gemaakt, doch zich nu van haare bondgenooten verlaten ziende, terwijl de *Romeinen* haare muuren naderden, gaf zich eensgelijks over, en ondervond alzins dezelfde genade. (2)

De inwooners van *Collatia*, ongenegen tot eene lachhartige overgaaf, maakten zich gereed tot een moedigen tegenstand en legerden hunne krijgsmagt voor hunne muuren. Na elken uitval met verlies te rug gedreven, weeken zij naar binnen, doch te vergeefs hunne bondgenooten van hunnen toestand bericht en om bijstand gesmeekt hebbende, bukten zij eindelijk voor hunne vijanden, die van alle kanten hunne wallen bestormden. Hun oorlogs-lot was zoo gemakkelijk niet. Zij werden ontwapend, onder eene geldboete gelegd, kregen eene genoegzaame bezetting in,

Collatia
te onder
gebracht.

(1) DIOM. HAL. L. III. p. 186, 187.

(2) Ibid.

I. en moesten voordaan onder eenen *Re-*
 BOEK. *meinschen* Bevelhebber staan. In deze
 V. waardigheid liet TARQUINIUS hier zijnen
 HOOFDST. neef ARUNS, om de ongunstige schik-
 kingen van den ouden DEMARATUS,
 EGERIUS (*de behoefstige*) bijgenaamd. Na-
 derhand droeg hij den bijnaam van COL-
 LATINUS, die vervolgens de geslacht-
 naam zijner nakomelingschap werd. (1)

Cornicu-
lum vero-
verd en
verwoest.

Na de verovering van *Collatia* trok de
 Koning naar eene andere *Latynsche* stad
Corniculum geheeten. De omliggende lan-
 derijen onverhinderd geplunderd hebbende,
 eischte hij de stad op eene minzaame wijze
 op. Doch de inwooners, stout op hunne
 wallen en vertrouwend op eenen genoeg-
 zaamen onderstand van hunne bondgenoo-
 ten, verwierpen alle voorlagen van vre-
 de. Lang wederstonden zij een volslagen
 beleg; dikwijls sloegen zij den aanval der
 belcgeraars dapper en bloedig af; doch
 eindelijk afgemat door het beleg, vergeefs-
 ch op ontzet gewacht hebbende, en onderling
 verdeeld, of men zich overgeven, dan of
 men in den tegenstand volharden zou,
 wer-

(1) DION. HAL. L. III. p. 186, 187.

werden zij met geweld overwonnen. De moedigste verdedigers sneuvelen bij de verovering; zij die aan hunne lafhartigheid hun leven te danken hadden, werden met de vrouwen en kinderen voor slaaven verkogt, en de stad zelve strekte, na de plundering des krijgsvolks, ten prooie der vlammen. (1)

L
BOEK,
V.
HOOFDST.

Het lot dezer steden deed, ten laatsten, De *Latynen* de noodzaaklijkheid inzien, om met vereenigde magt zich tegen hunnen overwinnenden vijand te vorzetten.

De *Latynen* ^{nen vereenigen zich,} doch worden ^{verdreven.} Een aanzienlijk leger zamengebragt hebbende, vielen zij den *Romeinen* aan, doch op zulk eene ongeregelde wijze, dat het zichtbaar was, dat de wraakzucht, en geenzins een wèl overlegd ontwerp, hunne wapenen bestuurde. Zij stroopten op het *Romeinsche* grondgebied, voerden de landbe-wooners gevanglijk weg, en vergenoegden zich, met den gemaakten buit weder af te kunnen trekken. TARQUINIUS, geen geregelden vijand vindende, verhaalde zijne schade op gelijke wijze. Eens kwam het tot een treffen, digt bij *Fidenae*,
van

(1) DION. HAL. L. III. P. 127, 128.

L van wederzijde sneuvelde 'er eene menig-
BOEK te, doch de *Romeinen* behielden het veld,
V. terwijl de *Latynen* den nacht te baat namen,
HOOFDST. om hunne legerplaats te ontvluchten.

Overgave: Na deze overwinning trok T A R Q U I-
 der meeste NIUS met zijn geheele leger van stad tot
 Latynsche steden. stad, om elk afzonderlijk tot vriendschap
 aan te maanen. De steden, geen leger
 meer in het veld hebbende, en op zich
 zelve tegen den overwinnaar onbestand zijn-
 de, namen greeftig zijne uitnoodiging aan;
 sommigen zelfs, het onderscheiden lot hun-
 ner bondgenooten, die tegenstand gebo-
 den, of zich vrijwillig overgegeven had-
 den, overweegende, kwamen T A R Q U I-
 NIUS vóór. De *Fideners* en *Cameriners*
 gaven zich aldus op zekere voorwaarden
 over, en het voorbeeld dier twee voor-
 naame steden werd terstond door veele
 kleinere en kasteelen gevolgd. (1)

De *Laty* Het overschot van het zoo kwalijk
 nen willen ondersteunde bondgenootschap kwam te
 zich met de *Saby.* *Ferentinum* te zamen, en besloot ander-
 nen en *E-* maal eene pooging te doen, om het juk
truriërs af te weeren, waar onder reeds zoo veele
 vereeni- gen. van

(1) DION. HAL. L. III. p. 187, 188.

van hunne leden krom gingen. Nu zou men de *Sabynen* en *Etrusciers* mede aanzoecken, om deel te nemen aan het bestrijden van den algemeenen overheerscher. Van beiden kreegen zij goede beloften, doch ongelukkig wederom niet uit naam van de geheele volken, maar alleen van eenige steden.

Moedig echter op dezen bijstand, bragten de *Latynen* een groot leger te zamen, waarin ook de *Estruriërs* dienden, en, gelijktijdig met den inval van hetzelfde op het *Romeinsche* grondgebied, begonnen de vijf *Sabynsche* steden, die aan het bondgenootschap hadden deel genomen, de vijandlijkheden tegen de naastgelegene *Romeinsche* landerijen. Hoewel **TARQUINIUS** zeer schierlijk eene aanzienlijke krijgsmagt in het veld bragt, begreep hij, echter al te wèl het gevaarlijke van eenige verdeeling in dezelve te maaken, dan dat hij niet al zijne magt alleen gewend zou hebben tegen het *Latynsche* leger. De beide legers sloegen zich tegen over elkanderen neder, en scheenen eerst eene vrijgelijke en hagchelijke oorlogskans te willen ontwijken. De ligte troepen werden

IL den nu en dan handgemeen, zonder dat
 BOEK deze schermutzelingen eenzijdig affiepen,
 V. Eindelijk vermeerderde men deze benden,
 HOOFDST. tot dat beide de legers hunne schansen ver-
 lieten en eenen algemeenen slag lever-
 den, waarin, van wederskant, het geöe-
 fend voervolk en eene moedige ruitery
 zich heldhaftig gedroegen, tot dat de nacht
 den slag afbrak. Des anderen daags kon
 men eerst berekenen, wien het geluk 't
 meeste gediend had. De *Latynen* kwamen
 niet buiten hun leger: de *Romeinen*, lang
 te vergeefs hunne vijanden uitgedaagd
 hebbende, plunderden derzelver dooden,
 waar mede de voorige dag het slagveld
 bedekt had, namen hunne eigene gesneu-
 velden weg, en trokken met alle tekenen
 van overmoed weder binnen hunne schan-
 sen. Intusfchen kreegen de *Latynen* nieu-
 wen onderstand uit *Etrurie*, en toonden,
 weinige dagen daarna, dat hun de moed
 nog geenzins vergaan was. Reeds lachte
 hun, na een allerhevigst gevecht, de over-
 winning toe; zij zagen hunne vijanden
 voor zich in ongeregeldheid gebragt, en
 zouden zeer zeker hun de nederlaag heb-
 ben gegeven, ware de schrandere T A R-

Q U I

QUINIUS, met eene aanzienlijke bende, niet agter zijne slagorde omgetrokken, en de hunne in den rug gevallen. Hief door de verwarring bij zijne partij overgebragt, en zijn eigen krijgsvolk hersteld hebbende, maakte hij zich meester van der vijanden legerplaats, welke door eene geringe bezetting bewaakt werd, en wachtende hij, binnen dezelve, de ongelukkige *Latynen* op, die door de *Romeinen* te rug gedreven, alzoo in hunne eigene schanssen onwetend den dood vonden.

Na deze volslagene overwinning, voerde de Koning zijne troepen tegen de onderscheidene *Latynsche* steden aan; om ze een voor een, tot de overgave te dwingen. Doch hiertoe was geen krijgsgeweld noodig. Allen zonden zij hunne afgezanten, om ootmoedig van den verwinnaar den vrede te smeeken op zulke voorwaarden, als hij zou goedvinden. TARKQUINIUS misbruikte zijne overwinning niet. Niemand der *Latynen* deed hij met den dood, met ballingschap, of eene geldboete straffen. Hij liet elk zijn eigendom en voorrige burgerrechten, en eischte alleen de *Romeinsche* overlopers, krijgsgevangenen, ge-

I.
BOEK.
V.
HOOFDST.

Volslagene
on-derwer-
ping der
Latynen.
J. vóór C.
602.
van R.
150.

L. BOEK V. HOOFDST. geroofde goederen , en eene vergoeding van de schade af , welke zij door hunne strooperijen hadden veroorzaakt. Op deze voorwaarden nam hij allen in de vriendschap en bondgenootschap van *Rome* aan.

Zegepraal over de *Lacynen*. Dit einde van eenen oorlog , die zoo veele jaaren geduurd had , overdekte TARQUINIUS met eer , en deed hem zegepraalend het overwinnend *Rome* intrekken. (1)

J. vóór C. 595. J. van R. 157. Oorlog tegen de *Sabynen* en *Etruriërs*. Naauwlijks legde zich de Koning , na zoo veele aanzienlijke en rijke veroveringen , toe op die stadsverbeteringen , welke wij vervolgens aaneengeschakeld beschrijven zullen , of de oorlogskreet ging elders op. De *Sabynen* , die zich tegen de *Romeinen* met derzelver vijanden in den vorigen oorlog vereenigd hadden , moesten nu hunnen afval bezuuren. Bij den eersten veldtogt hadden zij zich : echter zoo wel tegen hunnen aanvaller verdedigd , dat hij zich verplicht vond , zonder zijn oogmerk bereikt te hebben , aftetrekken , om tegen de volgende lente een talrijker leger in het veld te brengen.

De

(1) DION. HAL. L. III. p. 189, 190, 191.

De *Sabynen*, geen geringen onderstand van de *Etruriërs* gekregen hebbende, waren het eerst te veld, en sloegen zich ter plaatze, waar de rivier de *Anio* zich in den *Tiber* ontlast, ter neder. Zij wierpen twee legerschanfen op, elk aan eene bijzondere zijde dezer zamenvloeiende rivieren, waarover zij eene brug sloegen, om onderling gemeenschap te hebben. **TARQUINIUS**, van deze krijgsverrichting verwittigd, sloeg zich, wat hooger op, bij de rivier *Anio* neder, en wist, door eene schrandere krijgslist, zich eene volkomene overwinning te bezorgen. Verscheidene platgebodemde schuitjens met droog hout, zwavel en hars geladen hebbende, wachte hij eene gunstige gelegenheid af, om dezelve, des nachts, brandende af te laten drijven tusschen de twee vijandlijke legers. Welhaast was hiertoe de wind gunstig: spoedig dreeven deze kleene branders onder de houtene brug, welke der vijanden dubbelde legerplaats vereenigde, en stelden dezelve in volle vlam. Dit onverwacht vuur deed de vereenigde benden haare schanfen verlaten, en dezelve wanorde liet den Koning de eene legerplaats gemakkelijk

I.
BOLK
V.
HOOFDST.
J. vóór C.
594.
van R.
158.

zelf

I. zelf overrompelen, en de andere door
 BOEK een gedeelte zijner troepen, welken hij,
 V. des nachts reeds; de rivier had doen over-
 HOOFDST. trekken; met even weinig moeite inne-
 men. Rondom ingesloten; vonden de
Sabynen en *Etruriërs*, die zich niet wilden
 overgeven, een gewisfen dood; of door
 's vijands wapenen, of in het vuur der
 brandende brug en schepen, of in de draaikolken van den boezem der twee rivieren.
 TARQUYN bleef meester van de dubbelde legerplaats; liet zijn krijgsvolk eenen rijken buit ter plundering, bragt een groot getal gevangene *Sabynen* en *Etruriërs* naar *Rome*, en hield dezelve aldaar naauw opgesloten. (1)

Uitwerking van deze overwinning. Deze slag trof de *Sabynen* zod, dat zij hunne afgezanten naar *Rome* zonden, en eenen stilstand van wapenen verwierven voor zes jaaren. Bij de *Etruriërs* had dezelve eené tegengefelde uitwerking: Verbitterd over de onderscheidene slagen, welken de *Romeinen* aan een gedéelte hunner magt geduurig hadden toegebracht; en over het houden hunner krijgsgevangenen als gijzelaars van hant-

(1) DION. PAL. L. III. p. 191, 192.

hunne onderwerping, schreeven zij eene algemeene heirvaart tegen de *Romeinen* uit, waarin elke Stad van *Etrurie* moest dienen, wilde dezelve niet als bondgenoot worden doorgeschrapt. Alle hunne magt dus te veld gebragt hebbende, trokken de *Etruriërs* den *Tiber* over, en namen *Fidenaë* in; zij lieten aldaar eene aanzienlijke bezetting, en trokken met rijken buit af.

Met het volgende voorjaar, waren de *Romeinen* het eerst te veld. vóór C. 593- van R. 159- Fidenæ **TARQUINIUS** had zich tegen dezen aanmerklijken vijand, op alle mogelijke wijzen, versterkt, zoo wel door zijne bondgenooten, als door zijne eigene onderdaanen. Zelf trok hij aan het hoofd der *Romeinsche* benden tegen de stad *Veji*, en zijn neef **EGERIUS** geleidde de hulptroepen tegen *Fidenaë*. Deze, zijnen vijand te gering achtende, werd met verlies terug geslagen, en zou eene volkomen nederlaag gekregen hebben, had de Koning, die zijne vijanden gelukkiger bestreed, hem niet ontzet. Nu gaf het een hevig treffen voor deze stad, daar na eene belegering van dezelve, en kwam zij, eindelijk, na langen en wanhoopigen tegenstand, den Koning weder in handen.

I. DEEL.

S

De

I. De geheele bezetting sprong over den
 BOEK V. kling. De zulken der inwooners, die ver-
 HOOFDST. dacht waren, van de stad opzetlijk te heb-
 ben overgegeven aan de *Etruriërs*, wer-
 den ten dood gegeesfeld, de overigen in
 ballingschap gezonden, en hunne landen
 onder de *Romeinsche* krijgsknechten ver-
 deeld, welken de Koning aldaar als eene
 volkplanting agter liet.

Voltome- Het laatste treffen tusfchen de *Romeinen*
 ne over- en *Etruscens* viel voor op *Sabynsch* grond-
 winning gebied, digt bij *Eretum*. De *Etruriërs* wa-
 der *Etru- ren* hetzelfde overgetrokken, in de ver-
 siërs. J. vóór C. wachting, van bij de *Sabynen* bijstand te
 592. J. van R. zullen vinden. De getroffen stilstand van
 160. zes jaaren was bijna ten einde, en daar de
Sabynen zich intusfchen hersteld, en de
Romeinen zich door een bestendigen krijg,
 in hunne oogen, afgemat hadden, waren
 zij niet ongezind, nogmaal te beproeven,
 wat zij, vereenigd tegen den algemeenen
 overwinnaar, zouden kunnen uitvoeren.
 Voor dat nogthands aan de *Etruriërs* de
 minste onderstand was blygebracht, werden
 zij door het *Romeinsche* leger reeds over-
 vallen, en, na een lang en hardnekkig ge-
 vecht, volkomen overwonnen. Het Ro-
 mein-

metafche Volk en de Raad kenden den overwinnaar de eer van eenen prachtigen zegepraal toe. De *Estruivèrs*; integendeel, verlooren nu op eens den moed, hun beste manschap was gefneuveld, en de onderscheidene steden van dat land zagen maar zeer weinige burgers behouden wederkeeren, schoon zij bijna alle te veld getrokken waren.

I.
BOEK
V.
HOOFDT.

In dien beklaglijken toestand, besloten de hoofden des volks, van een nieuwen veldtocht van den kant der *Romeinen* verwittigd, vredesonderhandelingen in het werk te stellen. Elke stad vaardigde terstond afgezanten naar *Rome*, met volmagt, om, op de bestmogelijke wijze, den vrede te maaken. TARQUINIUS hoorde de lange aanspraak der gezanten, die door hunnen ouderdom of rang achtbaar en aanzienlijk waren, en vroeg hun: „of zij nog lust hadden, *Rome's* oppermagt te berwisten, dan of zij zich, benevens hunne steden, onderwierpen aan derzelver gezag?” Allen bevestigden zij hunne minderheid, onderwerping, en verlangen naar zulke vredesvoorwaarden, als de *Romeinen* hun zouden willen voorschrijven. Nu eischte de Koning,

S 2

wiens

L wiens heerschezucht hier mede voldaan was,
BOEK geene andere voorwaarden, dan hem te
V. erkennen voor hunnen Oppervorst, wil-
HOOFDST. lende zij hunne steden het volle, onbelem-
 merde genot van derzelve voorrechten, en
 regeeringsbestuur alzins laten behouden.
 Dit zijn andwoord hadden zij in hunnen
 Raad over te brengen, zich intusfchen van
 de opschorping aller vijandlijkheden kun-
 nende verzekeren.

Etrurien- De afgezanten van deze gunstige on-
kent TAR- derhandeling aan de hunnen kennis gege-
QUINIUS vende, keerden welhaast te *Romé*
voor haa- weder, met het aanbod van alle die teke-
ren Heer. nen der oppermagt, waarmede de *Estru-*
ritrs gewoon waren hunne Vorsten te on-
 derscheiden. Dezelfen bestonden in eene
 goudene kroon, een elpenbeenen stoel, een
 rijksstaf met een arend boven op denzel-
 ven, een purperen rok, met goud belegd,
 een veelverwige purperen tabbaard, en
 twaalf bijdragers.

TARQU- Hoe zeer de heerschezucht van **TAR-**
NIUS aan- **QUINIUS** door dit aanbod gestreeld werd,
vaardt, met en nog meer door het gevoel, van die *E-*
toestem- *strurirs* nu als onderdaanen te zullen re-
ming van geeren, die hem, wel eer, als den zoon
Raad en van
Volk, de

van eenen vreemdeling, de minste open-
 lijke achting hadden geweigerd, nogthands
 wist zijn volkbelievend karakter hem
 den schijn van onverschilligheid voor dit
 alles te doen vertoonen, tot dat de Raad
 en het Volk zich verklaard had, of zij des-
 zelfs Koning met dien uiterlijken luister
 zouden willen zien praalen. Het onnozel
 volk, 't welk niet zelden met vergulde boei-
 jen pronkt, wettigde deze koninglijke
 dragt. (1)

I.
 BOKK
 V.
 HOOFDST.
 aangebo-
 dene eere-
 tekenen.

De *Sabynen* alleen waren nu nog niet *Sabynsche*
 geheel te onder gebracht. De nood had
 hun wel om eenen wapenstikstand doen
 smeeken, doch na het eindigen van den-
 zelve, waren 'er wederom geene onduid-
 lijke blijken gegeven, dat men om eenen
 nieuwen oorlog dacht. Het eerezuchtig
 karakter van TARQUINIUS kon zich
 met geene halve overwinnig voldaan hou-
 den, daar dezelve eens volkomen behaald
 over zulk een groot en moedig volk, en
 op zulk een uitgebreid en vruchtbaar land,
 even zeer aan *Rome* een bolwerk van af-
 hanglijk gemaakte bondgenooten verschaften,

(1) DION. HAL. L. III. p. 192—196.

I. fen, als aan hem de luisterrijkste zegepraal
 BOEK V. schenken, zou. Het ontbrak der heersch-
 HOOFDET, zucht aan geen voorwendzel, om een ge-
 zochten oorlog te verklaren. TARQUINIUS
 gaf daarvoor deze reden: „dat de *Saby-
 nen* hem geweigerd hadden de uitlevering
 van die genen hunner landgenooten, die zich
 met den *Etrurischen* krijg bemoeid, denzel-
 ven op hun eigen bodem overgebracht, en
 belofte van bijstand gedaan hadden.” De
Sabynen zich, op deze wijze, veelen hun-
 ner beste burgers niet latende ontnemen,
 wachteden de *Romeinen* niet af, maar deden
 eenen inval in derzelve landen. Weldra
 viel TARQUINIUS hun met een uitge-
 zocht leger op het lijf. Van beide kanten
 bezielde onverschrokken moed de krijgs-
 knechten. Het beleid des Konings deed
 echter den balans des oorlogs naar zijnen
 kant overflaan. Terwijl beide legers in
 het hevigst van eenen bloedigen slag wa-
 ren, voelden de *Sabynen* zich van agteren
 door de *Romeinsche* ruitery aangetast, wel-
 ke TARQUINIUS het vijandlijk leger
 had om doen trekken. Hoe groot het ver-
 lies der *Sabynen* hierdoor ook ware, meen-
 den zij nogthands meer door list, dan
 door

door geweld overmeesterd te zijn, en stelden daarom een nog grooter leger onder het bevel van eenen ouden en ervaren krijgsman.

L.
BOEK
V.
HOOFDST.

TARQUINIUS wachte deze nieuwe pooging onverschrokken af. De oude *Sabyn* verschanste zich op eene steile hoogte, en wilde zich aldaar zoo lang buiten allen handel houden, tot dat de nog verwachte troepen, uit bijzondere *Sabynsche* steden, waren te zamen getrokken. Van tijd tot tijd zond hij slechts kleene ruitersbenden af, om het land van der *Romeinen* strooperijen vrij te houden. TARQUINIUS, ongeduldig over dit draalen, en meer dan eens den vijand tot eenen geregelden slag uitgelokt hebbende, deed vruchtlooze poogingen, om deszelfs legerplaats te bestormen, en besloot eindelijk, hem tot eenen beslissenden stap te brengen, door hem allen toevoer aftefnijden. Hij bereikte zijn oogmerk. De oude *Sabyn*, welhaast gebrek kriigende, en evenwel zijne nog onvoltallige benden op de slachtbank niet willende brengen, nam een stormachtigen nacht te baat, om ongemerkt af te trekken, en liet zijne legerplaats, met last-

Hervatting
van den-
zelfen.

- L. dieren, gewonden, tenten en andere oor-
 BOEK. logsbehoefden agter.
 V.
- HOOFDST. Vijf jaaren verliepen 'er van dezen oor-
 Deszelfs log, geduurende welken men, van weders-
 besluit. kanten, menigvuldige vijandlijkheden be-
 dreef, tot geen hoofdtreffen kwam, maar,
 van tijd tot tijd, met kleene gedeelte hand-
 gemeen raakte, waarbij de *Romeinen* meest-
 al de overhand behielden. Eindelijk be-
 floot één algemeene slag dezen verveelen-
 den krijg. Beide de partijen bragten al
 hun vermogen te zamen en streeden eenen-
 ganschen dag. De *Romeinen* behaalden de
 overwinning. Een groot getal *Sabynen*
 bleef op het slagveld liggen, nog groot-
 ter getal wierd in de vlucht gegrepen en
 krijgsgevangen gemaakt. De plundering
 van het vijandlijke leger en het rondomlig-
 gende land verrijkte de *Romeinsche* ben-
 J. vóór C. den, aan wier hoofd TARQUINIUS, voor-
 581.
 J. van R. de derdemaal, zegepraalend *Rome* binnen
 171. trok.
- Onderwer- Tegen het volgende jaar rustede de Ko-
 ping der ning zich wel weder ten oorlog toe, doch
Sabynen. de *Sabynen*, ter neder geslagen door hun
 jongst verlies, verkoozen het aanzoeken
 tot eene onderhandeling, boven het ge-
 vaar

vaar van zich geheel te doen verdelgen, of tot slaaven te laten maaken. De aanzienlijkste burgers uit de onderscheidene steden kwamen TARQUINIUS, die reeds aan het hoofd zijns legers in het veld stond, als afgezanten begroeten, en om billijke, vredesvoorwaarden smeeken. De Koning, zich verheugende, zonder het hagchelijke van eene oorlogskans te moeten waagen, zulk een magtig volk aan zijne heerschappij onderworpen te zien, ging met de *Sabynen* een vriend- en bondgenootschap aan, op dezelfde voorwaarden, waarop hij te vooren de *Etruriërs* aangenomen had, en gaf hun alle hunne krijgsgevangenen zonder eenig randzoen te rug. (1)

Hier mede eindigen de bloedige vertooningen van het eenzelve krijgstooneel, waarop TARQUINIUS, met eenen *Romeinschen* moed en alle de kunstgreepen der *Grieken* en *Etruriërs* gewapend, lang met lof den eersten rol speelde. De schoone werken van den stillen vrede be-
 looven ons nu een bevalliger verschiet.

Lang-

(1) DION. HAL. L. III. p. 196—199.

I.
BOEK
V.
HOOFDST.

Langzaamerhand naderen de schoone kunsten, om de verblijven te verbeteren, de gewoonten te beschaaven, en den smaak te verfijnen van forsche krijgeren, die, te midden van andere beschaafder volken, zich nog even zeer onderscheidden door de ruwheid hunner zeden, als zij uitmunteden door hunne stoute krijgsdeugd. TARQUINIUS zelf geleidde de wetenschappen uit zijn geboorteland naar her stroeve *Rome*, en vereeuwigde door zijne inrichtingen het tijdvak zijner regeering, als het eerste tijdperk van *Rome's* smaak en luister.

Verbete-
ring van
het *forum*.

De markt, waarop het recht uitgesproken, de volksvergadering gehouden, en de levensmiddelen verkocht werden, kreeg, door zijnen aanleg, eene geheel andere gedaante. Hij omringde dezelve met gallerijen, waarin de handwerksluiden geschikte winkels voor hunne waaren vonden, en de bediening van het recht in bijzondere zaalen geschieden kon. (1)

Verbete-
ring der
vesten.

Rome's muuren, wel eer flordig opgeworpen, herbouwde hij van regelmatig ge-

(1) DION. HAL. L. III. p. 200.

gehouwene steenen van zulk eene grootte, dat elk op zich zelf een lastwagen laadde. (1)

L
BOEK
V.
HOOFDST.

Daar *Rome* op bergen gebouwd was, had het zoo veele moerassen binnen deszelfs muuren, als 'er daalen tusfchen die bergen waren. In deze daalen bleef al het regenwater staan, welk van der heuvelen top afftortede, en verzamelde zich al de slijk, die, dus, van boven affpoelde. Deze poelen maakten de vereeniging tusfchen de inwooners moeilijk, befmetteden de lucht, en dreigden 's volks gezondheid. *TARQUINIUS* legde daarom eenige *rioolen* aan, waarin de algemeene vuilnis bij een kwam, en naar den *Tiber* zakte. Dit werk vereerde den aanlegger eeuwen lang, even zeer door deszelfs kostbaarheid en fterkte, als door deszelfs algemeene nuttigheid. *DIONYSIUS*, die *Rome* in deszelfs grootften luister kende, verklaarde, dat hem niets een grooter denkbeeld van der *Romeinen* vermogen geven kon, dan deze *rioolen*, de *waterleidingen* en *gestraate wegen*, die naderhand

wer-

(1) *DION. HAL. L. III. p. 200.*

I. werden aangelegd. De *rioolen*, gewelfs-
 BOEK wijze van harde steenen gebouwd, waren
 V. van tien tot zestien voeten hoog en van
 HOOFDST. twaalf tot veertien voeten wijd, eene
 ruimte, waardoor een volgeladen hooi-
 wagen gemakkelijk kon gemend worden.
 Derzelve sterkte verduurde niet slechts
 de eeuwen, maar draagt nog torens, ker-
 ken en paleizen, en stond reeds meer dan
 ééne aardbeëving ongeschonden uit. De
 schatten, dié aan deze *rioolen* moeten ten
 kosten gelegd zijn, lieten zich eenigzins
 berekenen uit de onkosten, welken men
 in het vervolg, maaken moest, om ze te
 ruimen, wanneer zij eens verstopt waren,
 en voor geene mindere som hersteld kon-
 den worden dan voor duizend talenten,
 (agttien maal honderd duizend guldens) (1).

Verbete-
 ring van
 het groote
 renperk.

Even oplettend op het genoeg en als op
 het nut zijner onderdaanen, verbeterde

TAR-

(1) PLIN. L. XXXVI. 15. DION. HAL. L. III.
 p. 200. LIPS. de *Magn. Rom.* III. 12. Men heeft,
 niet geheel zonder reden getwijfeld, of dit verbaa-
 zend en kostbaar werk niet ouder dan *Rome*, en wel
 het overblijfsel was van een vroeger veel vermogen-
 der volk. Zie FRIGUS. Th. I. f. 19, in nota.

TARQUINIUS het oude schouwtooneel der jaarlijksche speelen. Daar men te vooren deze speelen, staande op een half-rond van los opgeslagene planken, had moeten bijwoonen, legde de Koning den *Circus Maximus*, het groote renperk van Rome, aan, in eene vlakke tuschen den berg *Aventinus* en *Palatinus*. De geheele schouwplaats verdeelde hij in dertig perken, elk voor één der dertig wijken geschikt, waar in de Romeinen verdeeld waren. Hij zonderde de aanzienlijkste plaatsen voor de Raadsheeren en Ridders af: en gaf elk gelegenheid, om de onderscheidene speelen zittende te aanschouwen. Zijn oude vaderland *Etrurie* leverde op den duur paarden en vuistvechters, en de Grieksche smaak der *Olympische* speelen werd welhaast kennelijk in de geheele inrichting van dit renperk. Deszelfs lengte was drie en een halve *stadie*, dat is, omtrent twee honderd *Rhynlandsche* roeden; deszelfs breedte, was nog iets minder dan de helft van deszelfs lengte: de geheele omtrek kon gemakkelijk een aantal van honderd en vijftig duizend aanschouwers bergen.

I.
BOEK.
V.
HOOFDST.

I. gen. (1) De stoute aanleg van dit werk;
 BOEK V. en de kostbaarheden en kunststukken,
 HOOFDST. waarmede men het zelve, vooral onder
 de Keizers, opgecierd heeft, hebben het
 altijd een voorwerp doen blijven van de
 bewondering van het vermogen der *Ro-*
meinen, terwijl de vertooningen, welken
 men 'er in gaf, een bestendig kenmerk
 opleverden van hunnen algemeenen smaak.

Aanleg van In den laatsten slag tegen de *Sabynen* ge-
 het *Capito-* loften aan JUPITER, JUNO en MI-
lium. NERVA gedaan hebbende, van ter hun-
 ner eere eenen tempel te bouwen, onder-
 nam TARQUINIUS derzelve vervul-
 ling. De berg, daar toe door de wigchel-
 roede aangewezen, maakte dit werk aller-
 moeilijkst. Het was de *Tarpeïsche*, na-
 derhand de *Capitolynsche* genoemd. Hoog,
 steil, en spits zijnde, liet de Koning rond-
 om denzelfven eenen rechtstandigen muur
 optrekken, en deszelfs afwijking van
 de natuurlijke helling aanvullen. Op de-
 ze wijze kreeg hij, met ongelooflijken ar-
 beid

(1) DION. HAL. L. III, p. 200, 201. LIV, L,
 l. c. 35.

heid en kosten, een vlakken grond, en zou nu dat trotsch gesticht hebben kunnen oprichten, waarin der Goden dienst vervolgens met zoo veel luister gevierd werd, zo niet de dood hem aan zijne poogingen ontrukkt had. TARQUINIUS DE TROTSCHHE nam naderhand het ontgonnen werk op, het welk, echter, eerst drie jaaren na deszelfs onthrooning, door de *Consuls* voltrokken werd. Verscheidene Godheden hadden hier reeds haare altaaren: wie zou dezelve naar welgevallen hebben durven verplaatzen? De Wigcheelaar, dier Goden wil naarspoorende, zag welhaast, uit der vogelen vlucht, hunne vrij algemeene inschiklijkheid. De grens-God, TERMINUS, en de Godinne der jeugd, JUVENTUS, waren alleen tot geene verplaatsing te bewegen. Door dit voorgeven wilde de Staatkuden elken Romein het vertrouwen inboezemen, dat de grenzen van zijn land nimmer zouden ingetrokken worden, en dat Rome's jeugdige heldenmoed tegen alle schokken van tijd en toeval staande zou blijven. (1)

I.
BOEK
V.
HOOFDST.

Daar

(1) DION. HAL. L. III. p. 201, 202.

I. Daar het bijgeloof dus heerscht, ontbreekt
 BOKK het nimmer aan gewaande wonderen, en
 V. zijn 'er altijd even schrandere vernuften,
 HOOFDST. om zich van 's volks dwaasheden te bedienen, als om het verbaazend guichelspel naar verdienste te bespotten. Schoon huisverig, dat de verstandige zulks der majesteit der geschiedenis onwaardig rekenen zal, verplichten ons echter de oude eenpaarige berichten, een geval te boek te stellen, waar over een *Romeinsch* wijsgeer spottede, waar over *Christen* kerkvaders ernstig doordachten, en waarop de bijgelooovige narichten der ouden eene gegronde uitlegging bezwaarlijk maakten.

Vertelling De Koning, de vermeerdering der rui-
 van ACTI- terij noodzaaklijk achtende, het zij tot be-
 US NAE- houd, het zij tot verdere uitbreiding zij-
 VIUS. ner veroveringen, wilde bij de drie rui-
 terbenden, door ROMULUS ingesteld, nog drie andere voegen, en dezelve naar zich en zijne goede vrienden laten noemen, Noch de Raad, noch het Volk stond deze nieuwe inrichting tegen. Slechts één Wigchelaar, met naame ACTIUS NAEVIUS, volmaakt bedreven in zijne *Etrurische* kunst, en om zijne gewaande voorspellingen

geh van Rome's inwooners, ja van 's lands Wigchelaars zelfs dikwijls geraadpleegd, verklaarde zich openlijk tegen 's Konings oogmerk, als ware het ongeoorloofd, eenige verandering te maaken in eenige instelling, welke ROMULUS, onder gunstige voortekenen, gevestigd had. Dus verzettede zich, voor het eerst, een bedienaar van den Godsdienst tegen den wil des Konings. Zulks verbitterde den heerschzuchtigen TARQUINIUS, meer daar hij de geheele wigchelkunst beschouwde, voor het geen zij waarlijk was, als een kunstmatig bedrog, der Staatkunde alleen dienstig, om een bijgeloovig volk rond te leiden; en daar dit denkbeeld bij hem meer, dan een enkel vermoeden, zijn kon, wjl de bedreevenheid zijner eigene huisvrouw in alle die kunstgreepen hem derzelver betekenloosheid zekerlijk meermaalen had kunnen doen opmerken. De vergramde Koning wilde nu den Wigchelaar, wiens kunst hij bespottede, ten toon stellen, en daagde hem, daar hij zich zelve van de onoplosbaarheid van zijn voorstel verzekerd hield, op de markt uit. NAEVIUS verscheen. De Koning

II
BOEK
V.
HOOFDST.

I. DEEL.

T

VOR-

I. vorderde minzaam deze proef: „dat, daar
 BOEK. hij eene zeer bezwaarlijke zaak in het
 V. hoofd had, de Wigchelaar zijne vogelen
 HOOFDST. zou gaan raadpleegen, of hij dezelve al of
 niet zou kunnen uitvoeren.” De Waarzeg-
 ger maakte terstond zijne waarnemingen,
 en keerde welhaast met de uitspraak we-
 der, dat 's Konings voornemen zeer uit-
 voerbaar was. Spottende bragt nu de Vorst
 een keisteen en een scheermes te voor-
 schijn, en seide: „zie daar NAEVIUS mijn
 voornemen, ga nu, en snij met dit mes
 dien steen dwars door.” De Koning mogt
 zich vrij kittelen met zijne zekerschijnen-
 de wraak, het volk mogt reeds uitbarsten
 in een spottend hoongelach, de Wigche-
 laar aanvaardde onbescroomd het voor-
 stel, en sneed voor aller oogen den steen
 door. Nu schreuwde elk: „een wonder!
 een wonder!” TARQUINIUS eerbiedigde den
 Wigchelaar, stond van zijne ruitervermeer-
 dering af, (1) en beveiligde zich voor 's
 volks

(1) Evenwel was deze vereering van der Goden
 uitspraak, niet meer dan een uiterlijk vertoon, daar
 hij (volgens LIVIUS) wel afzag van het forme-
 ren van nieuwe ruiterbenden, maar intuschen de ou-
 de

volks wraak, over het in twijfel trekken van de openbaringen der Goden, door, ter eere van den Waarzegger, een koperen standbeeld op te richten, het welk, ten tijde van DIONYSIUS, nog op Rome's markt stond, liggende toen de steen en het scheermes niet verre van daar zorgvuldig begraven. Natuurlijk rees het gezag der wigchelaarij alleraanmerklijkst bij een volk, 't welk men zulk een wonder had kunnen vertoonen of doen gelooven. Voordaan kon 'er niets in vrede of in oorlog gedaan, geene volksvergadering zamen geroepen, geen leger bij een gebragt, over geene overheidspost beschikt worden, alvorens men op het geschrei, de vlucht, of het eten der vogelen gelet, en gunstige voortekenen bekomen had. (1)

Hoe weinig het gros des volks ooit aan deze vertelling, toen en eeuwen naderhand, moge gerwijfeld hebben, toont echter een trek van C I C E R O, op welk een

de benden eens zoo sterk maakte, als zij te voren geweest waren.

(1) DION. HAL. L. III. p. 203, 204. LIV. L. I. c. 36. AUL. VICT. *de virtis ill. c. VI.*

L.
BOEK.
V.
HOOFDST.

L. een geringen prijs deze en dergelijke spreuk-
 BOEK jens door het gezond verstand gesteld wer-
 V. den, daar hij, die zelf bedreven was in
 HOOFDST. alle de gronden der wigchelkunst, onbe-
 wimpeld zijnen broeder te gemoet voer-
 de: „tel toch den keisteen van N A E-
 V I U S niet; de wijsbegeerte moet zich
 niet ophouden met leugenachtige vertel-
 lingen.” (1)

Zamen-
 spanning
 van de zoon-
 nen van
 ANCUS. De twee zoonen van A N C U S M A R-
 C I U S waren, nu reeds vijf- en dertig- jaa-
 ren, de werklooze aanschouwers geweest
 van Rome's steigerde grootheid, waar-
 op zij waanden, dat hunne geboorte hun
 heterfrecht gaf. Den thron, ten onrech-
 te, als hun rechtmatig erfdeel aanzierende,
 en door de vermeerdering van deszelfs
 uiterlijken luister met nieuwe prikkels ge-
 spoord, waagden zij het eindlijk hun hoofd
 uit den schuilhoek der vergetelheid te ste-
 ken, en door list den bezitter in 's volks
 haat

(1) C I C. de *div.* L. II. §. 80. E B R I N G *Ge-
 sch. van Rome voor kind.* D. I. bl. 95. P A L I S S O T
Hist. Raison. T. II. p. 80. en anderen, hebben
 deze vertelling op onderscheidene wijzen willen oplos-
 sen. Wij durven 'or den lezer niet langer mede be-
 zig houden.

haat te brengen, wiens welgevestigd gezag hunne mannelijke jaaren even min rechtstreeks durfden aanvallen, als zich wel eer hunne jeugd tegen zijne ontrouwe voorgij had kunnen verzetten. Hier toe scheen de zonderlinge dood van NAEVIUS tinn gunstig.

I
BOEK
V.
HOOFDST.

Die Waarzegger, die eenen diepen eerbied bij het gansche volk genoot, werd eensklaps uit de zamenleving gemist. Zijne nabestaanden wisten niets van zijnen dood, en nergens kon men zijn lijk vinden. Het zij 's Konings beleedigde eerezucht den tegenstreever zijner oogmerken, het zij de nijd en wangunst der overige Wigchelaars hunnen reeds vereeuwigen ambtgenoot, het zij het oogmerk van de zoonen van ANCUS dezen lieveling des volks den dood hebbe toegebracht: zij maakten ten minsten daar van gebruik, om denzelve den Koning te last te leggen, het volk tegen hem te verbitteren, en alzoo aanspraak te maaken op hun vaderlijk erf. Openlijk beschuldigden zij TARQUINIUS van dien moord, als die het meeste belang had bij den dood van zijnen eenigen tegenstreever, en nu geen behoorlijk

I.
BOEK
V.
HOOFDST.

onderzoek naar andere moordenaars van dien gunsteling der Goden deed. Eene aanzienlijke partij uit de *Patriciërs* en *Plebejers* ondersteunde deze aanklagt, en zette het misnoegde volk aan, om hunnen throno tot geene vrijplaats der ondeugd en heiligschennis te laten, noch de Koninklijke waardigheid door de misdaad van eenen uitlander en vreemdeling voor eeuwig te doen bezoedelen. — Deze beschuldiging had geen geringen invloed op het volk, en bijna had men TARQUINIUS van de markt verdrongen: doch de schrandere Koning, wiens vermogen over de neigingen des volks wij reeds meermaalen hebben opgemerkt, wist zich te onthefsen van de aangetijgde schuld, en zijne beschuldigers als kwaadsprekers te doen voorkomen, wier wangunstige eerezucht alleen in deze beweging zichtbaar was. Zij moesten wijken, en de gevolgen haarer mislukte onderneming duchten. TARQUINIUS, echter, het zij hij de aanhangers van de zonen van ANCUS en het overige volk niet wilde verbitteren door eene rechterlijke vervolging dier twee Koningstelgen, het zij hij waarlijk der

Ga-

Goden beeld als Koning edelmoedig wilde uitdrukken, vergaf hun den mislukten aanslag, zich vergenoegende met de uiterlijke vertooning van berouw over hunne onbedachte onderneming. (1)

Schoon de zoonen van ANCUS, gedurende drie jaaren, allen uiterlijk vertoon van vriendschap in acht namen, was het 'er nogthands zoo ver af, dat zij van hun geheim ontwerp geheel zouden hebben afgezien, dat zij veel eer, van tijd tot tijd, nieuwe en heviger prikkels gevoelden, om zich in hunne rechten met geweld te herstellen. Hadden zij eerst geene hoop gehad, om bij het leven van TARQUINIUS den vaderlijken throon te beklimmen, thands werd het zelfs onwaarschijnlijk, dat zij, na het natuurlijk overlijden van dien Vorst, hem zouden opvolgen. De onbepaalde gunst, waarin zekere SERVIUS TULLIUS bij den Koning stond, deed hun met reden vreezen, in hem eenen magtigen, bevoorrechtten, mededinger te zullen vinden.

Deze gunsteling was afkomstig van Afkomst ee-

(1) DION. CAL. L. III. p. 204, 205.

I. BOEK
V.
HOOFDST.
VAN SER
VIUS TUL-
LIUS.

eene *Latynsche* stad, *Corniculum* genoemd, en door TARQUINIUS, in den *Latynschen* oorlog, veroverd. Zijn vader, een man van Koninglijken bloede, sneuvelde in derzelve verdediging. Zijne moeder OCRISIA, eene aanzienlijke, schoone en deugdzaame vrouw, viel den veroveraar in handen, en werd, daar zij zwanger was, door den Koning aan zijne gemaalint ter slaavinne geschonken. Naauwlijks, echter, kende deze Vorstin haare edele afkomst, of zij schonk haar edelmoedig haare vrijheid, terwijl zij haare uitmuntende hoedanigheden alle achtiging en genegenheid, als vriendinne, bewees. Welhaast beviel OCRISIA van eenen zoon, wien men, naar zijnen vader, TULLIUS, naar den staat, waarin hij gedragen was, SERVIUS [van *Servus*, eenen slaaf] noemde. (1)

Verdicht-
sel om-
trent zijne
geboorte.

Het bijgeloof, altijd op wonderen gesteld, maakte een geheel ander verhaal zoo wel van de geboorte, als van de vrijmaking van dezen SERVIUS. Men vergunne ons, zo niet ten dienste der geschiednis, ten minsten der wijsbegeerte,

wel.

(1) DION. HAL. L. IV. P. 206, 207.

welke de trapswijze vorderingen van het algemeen menschenverstand gaarne van de allereerste schrede af gadeslaat, ook deze verdichtzelen op te geven.

I.
BOEK
V.
HOOFDST

OCRISIA, volgens der *Romeinen* gewoonte, op het huisaltaar van TARQUINIUS een deel van het dagelijksche voedsel willende offeren, zag uit het midden van de offervlam het uitstekend kenmerk van eenen dartelen tuin-God (*αἰθερον ἄνθος*) ten voorschijn komen. Verbaasd maakte zij dit verschijnsel bekend aan haare Meesteresse, welke TARQUINIUS overreedde, dat de eene of andere God op haare dienstmaagd nederzag, en dat deze vereeniging de geboorte van een buitengewoon mensch beloofde. Men liet OCRISIA alleen bij het altaar, en van VULCANUS of eenen anderen gemeenzaamen God bevrucht; beviel zij op den gewoonen tijd van SERVIUS. (1)

Bij dit verdichtzel, welk DIONYSIUS ^{Ander verhaal van} zelf zijner ingebeelde Goden onwaardig ^{geen won-} hield, voegde het volksgerucht het vol- ^{derver-} gende. Eens zou men boven het hoofd ^{schijnsel,} van

(1) DION. HAL. L. IV. p. 207.

I. van den slapenden zuigling eene vlam hebben zien schitteren, welke niet uitging voor dat deszelfs moeder het kind wakker maakte. TANAQUIL zou hierin duidlijk voorzien hebben, dat dit kind eens den luister en steun van haar huis zou uitmaaken, en van dien tijd af zoude zij en haar gemaal, SERVIUS, als vrijgemaakt en als een eigen kind, opgevoed en bevorderd hebben. (1)

Gefchiedenis van SERVIUS. SERVIUS genoot eene opvoeding, geëvenredigd aan zijne afkomst, en werd in allerlei kundigheden onderwezen, welken hem eens een aanzienlijken stand met luister konden doen bekleeden. Volkomen beandwoordde hij aan deze oplettendheid op zijn persoon, door het alzins betoonen van eenen edelaartigen geest. Reeds vroeg plukte hij, in den *Etrurisch* oorlog, onder het aanvoeren van TARQUINIUS, krijgslauren, den grijssten Oorlogsheld niet onwaardig. Wanneer de Koning eenen schoonzoon zocht, scheen hij alleen, uit *Rome's* gansche jongelingschap, de-

(1) DION. HAL. L. IV. p. 207. LIV. L. I. c. 39.

deze eer het meest te verdienen. Deze verheffing ontnam, echter, aan zijn hart die beminlijke deugden van beleefdheid, gemeenzaamheid, en vriendelijkheid niet, welken hem reeds lang 's volks lieveling maakten. Van tijd tot tijd door den Vorst aan het hoofd der krijgsmagt gesteld, be- toonde hij alzins den moed en het beleid van een uitmuntend krijgsman. Door de stem des volks tot den Raadsheerlijken stand verheven, onderscheidde hij zich niet minder door zijn schrander oordeel, wijzen raad, welsprekende voordragt, zijner gevoelens, en inschiklijkheid naar elks bijzondere denk- en handel-wijze. Deed de zwakheid des ouderdoms TARQUINIUS het gewigt der regeering overbrengen op de schouderen van zijnen schoonzoon, deszelfs uitmuntend bestuur maakte het voor 't volk onverschillig, in wiens handen de teugel der regeering was. TARQUINIUS had slechts éénen zoon gehad, die, in den bloei zijner jaaren, was gestorven; deez' had hem wel twee kleenzoons nagelaten, doch derzelver kinderlijke ouderdom moest hun nog lang ongeschikt doen blijven voor de op-
vol-

L
BOFK
V.
HOE EIRST:

L volging van hunnen grootvader, en dus
BOEK. zag elk **SERVIUS TULLIUS** reeds aan,
V. als den aanstaanden throonbeklimmer. (1)
HOOFDST.

Het mis- Zeer natuurlijk steeg het misnoegen der
 noegen twee zoonen van den voorigen Koning,
 van de hierover ten hoogsten top. Zij mogten
 zoonen hierover in **TARQUINIUS** eenen ontrouwen
 van **ANCUS** voogd, en vreemdeling op hun vaderlij-
 hierover. ken zetel geduld hebben, thands werd het
 vooruitzicht onverdraaglijk, dat de scep-
 ter uit **TARQUYN's** handen nog niet eens
 in de hunnen zou overgaan, maar in die
 van eenen, in slavernij geboren, uitlander,
 en dat die throon, welken **ROMULUS**,
 wiens gedachtenis met heiligen eerbied als
 van eene Godheid gevierd werd, gevestigd
 had, eerlang door een slaavenkind zou
 beklommen worden. Hunne woede rich-
 tede zich, echter, meer tegen den Koning,
 dan tegen zijnen schoonzoon: hij toch
 was de oorzaak van hun ongelijk, en zij-
 ne wraak was meer te duchten, wanneer
 zij **SERVIUS** ombragten, dan die van
 den ambtloozen schoonzoon, wanneer **TAR-**
QUI-

(1) **DION. HAL. L. IV. p. 208. LIV. L. c. 39.**
 40.

QUINIUS omkwam, terwijl deze zich
 altijd nog eenen anderen schoonzoon kie-
 zen kon. (1)

I.
 BOEK
 V.
 HOOFDST.

Tot hun oogmerk bedienden zij zich
 van twee stoute en sterke herders. De-
 zen, met bijlen gewapend, en afgericht
 op hunnen verraderlijken rol, begaven
 zich naar het voorportaal van 's Konings
 paleis, met elkanderen hevig twistende.
 Hun kijvend geschreeuw deed alle de deur-
 wachters het oog op hun houden. Bei-
 den beriepen zij zich op 's Konings uit-
 spraak, tot wiens verblijf dit geraas reeds
 was doorgedrongen. — De Vorsten had-
 den toen den toegang tot hun nog niet af-
 gefloten door de uiterlijke vertooningen
 van een plechtig eerbewijs, of door de
 staatsie-wagt van een vleienden hof-
 stoet. — TARQUINIUS liet hun voor
 zich komen. Nu begonnen zij beiden te
 gelijk, en overschreeuwden elkander op
 het hevigst; naauwlijks konden de ge-
 rechtstdienaars hun doen zwijgen, om elk
 op zijne beurt te laten spreken. Eindlijk
 begon de een zijne klagten geregeld voor
 te

(1) LIV. L. I. c. 40.

L
BOEK
V.
MOORDST.

te dragen: doch terwijl de Vorst zijne oplettendheid hierop geheel vestigt, geeft de ander hem onverhoeds met zijne bijl eenen doodlijken slag op het hoofd, laat zijn moordtuig in de gaapende wonde zitten, en pakt zich terstond met zijnen medemoordenaar weg. De omstanders vongen den stervenden Koning op; de gerechtsdienaars agterhaalden de schelmen; de pijniging ontwong hun het verraaderlijk plan; en beiden werden naar verdiensten gestraft.

Scherander
gedrag van
TANAQUIL.

Oogenbliklijk liep dit rampzalig gerucht de geheele stad door, verbaasdheid dreef het volk te zamen, en elk drong naar 's Konings paleis. In deze algemeene verwarring ontwierp TANAQUIL, voor den verderen aanval op haar en het geheele koninglijk gezin beducht, een plan tot behoud en ter bevestiging van het Koninglijk gezag op haar huis, het geen haare tegenwoordigheid, bedaardheid en vlugheid van geest bewonderenswaardig maakt.

Terstond liet zij alle de toegangen van het paleis sluiten, verwijderde alle getuigen van 's Konings slaapvertrek, en liet zich alles zorgvuldig toedienen, het geen tot het verband

band der wonde noodig kon schijnen, even als of zij alle hoop op hersteld had. Haaren schoonzoon bij zich hebbende doen komen, toonde zij hem den zieltoogenden Vorst, en bezwoer hem, deszelfs dood niet ongewroken, en zijn eigen lot nevens dat van haare kleinkinderen niet over te laten aan het verder heilloos ontwerp hunner vijanden.

Intusfchen vermeerderde de onrust des volks, hetwelk men nauuwlijks van het paleis af kon houden. De Koningin begaf zich, dus, voor een bovenvenster, en sprak het volk met eene stoutmoedige bedaardheid aan: „hetzelve had zich gerust te stellen; de onverwachte slag had den Koning slechts bedwelmd; het moordtuig was niet diep doorgedrongen; reeds was de Vorst bij zich zelve; men had de wond beschouwd; het geronnen bloed afgewasfchen; alles stond wèl; eerstdaags, vertrouwde men, zouden zij de Koning zelf wederzien; intusfchen hadden zij **SERVIUS TULLIUS** te gehoorzaamen, die zoo lang het recht oefenen, en alles bestuuren zou.” Terstond vertoonde **TULLIUS** zich ook in het purper gewaad,

I.
BOEK.
V.
HOOFDST.

L. waad, door de bijdragers voorgegaan, ént
ROEK van eene aanzienlijke lijfwacht omgeven:
V. het volk ontving hem met toejuicing.
HOOFDST. Zich op 's Konings thron plaatsende,
 deed hij uitspraak over eenige zaaken, en
 gaf hij voor, over anderen den Vorst te
 zullen raadpleegen.

Vlucht van De zoonen van **ANCUS**, het gevangen
de zoonen nemen der twee omgekochte herders ge-
van ANCUS. hoord hebbende, en zich verbeeldende dat
TARQUINIUS nog leefde, gingen vrijwillig
 door hunne vlucht in ballingschap naar
Suesfa Pomestia, eene stad der *Volscers*. (1)
 Zij werden door **SERVIVS** ingedaagd,
 en, niet te recht staande, in eene altijd-
 duurende ballingschap verwezen, met ver-
 beurdverklaring hunner goederen. (2)

De dood Het schrander gedrag van **TANAQUIL**
van TAR had het schoonste gevolg, welk zij 'er
QUINIUS bekend ge- zich van verbeeld had; ontslagen van de
maakt. vrees voor verdere aanslagen van de vijan-
 den van haar huis, zag zij haaren schoon-
 zoon reeds in het bezit van de achting,
 en

(1) LIV. L. I. c. 40, 41. DION. HAL. L. III.
 p. 205, L. IV. p. 209.

(2) Ibid. p. 211.

en voorkeur des Volks, en van al het vermogen, waarmede hij zich op den beklimmen throon bevestigen kon. Zoo ras dus het Volk reeds gewoon was aan des Onderkonings bestuur, liet zij met groot misbaar den dood van den Vorst bekend maaken. (1)

I.
BOEK
V:
HOOFDST.

Dus stierf TARQUINIUS door eenen J. vóór C.
verraaderlijken slag, in het agtendertigste J. 576.
jaar zijner regeering, in het tagtigste jaar van R. 176.
zijns levens, twee kleenzoonen, van eenen kinderlijken ouderdom, en twee, reeds uitgehuwlijkte, dogters malatende. (2)

Hoe zeer deze LUCIUS TARQUINIUS door den bijnaam van PRISCUS, Deszelfs Charakt.
den ouden, ook onderscheiden ware van den laaften Romeinschen Koning, schijnt echter de gelijkheid van naam de Latynsche schrijveren verhinderd te hebben, behoorlijk recht aan deszelfs nagedachtmis te doen. Rome toch had zeer veele verpligtingen aan deszelfs bestuur. Zijne veroveringen van verscheidene landen, zijne verbeteringen en verfraajingen der stad, zijne be-
vor-

(1) LIV. L. I. c. 47.

(2) DION. HAL. L. IV. p. 206 & 211—213.

I.
BOEK
V.
HOOFDST.

vordering van de beschaaving der zeden en van den goeden smaak zijner onderdaanen, verdienden toch wel eenige erkentelijkheid. Uit een burgergeslacht geboren en van de voordeelen des koophandels opgebracht, leerde zijn voorbeeld, hoe onnoodig het adelijk bloed van eenen langen reeks van Vorstlijke ouden zij, om met luister den thron te beschermen en het rijksbestuur ten zegen te maaken voor den Staat. TARQUINIUS zwaaide den scepter met eene stevige hand, bestuurde den teugel met afgericht beleid, en genoot alle liefde van zijne wel te vredene onderdaanen. Min gunstig was zijne staatkunde voor de veroverde volken. Hij voerde het eerst het gebruik in, om niet slechts de steden te onderwerpen aan Rome's gezag, maar om derzelve bewooners bijna tot slaaven te maaken van hunne overwinnaars. Dat oorlogsrecht, door TARQUINIUS in weinige woorden opgesteld, bewaarde Rome zorgvuldig in haare jaarboeken, en gebruikte ze daarna, als een gewoon formulier, bij alle haare veroveringen. *Zijt gij van uw volk afgezonden en gelast, en het zelve en u te onderwerpen aan*

aan ons gezag? Dus vroeg men, bij de overgave van verwonnene volken aan derselver gezanten. Het antwoord moest zijn: *Ja. — Is dat volk zijn eigen meester? — Ja. — Stelt gij dan in de magt van mij en van het Romeinsche Volk, uwe personen, uw volk, uwe steden, landen, rivieren, grenzen, tempels, uwe roerende en vroerende goederen, en in eens al, wat tot gewijden of ongewijden dienst kan strekken?* Indien de afgezanten ook dezen eisch bewilligden, sprak de Veldheer: *en ik neem deze onderwerping aan.* (1) Zijn voorbeeld bragt het eerst het gebruik bij de Romeinen in trein, om bij de stormende veroveringen van steden de bezetting neder te sabelen, en de krijgsgevangenen als slaaven te verkopen. Hoewel dus de krijg- en staat-kunde TARQUINIVS verheffen, moet de menscheid hem echter de rampen wijten, dien duizende slachtoffers der heerszucht door hem, en door zijn noodlottig voorbeeld eeuwen lang, ondergingen. Zijn lang en gelukkig bestuur doet den stou-

L.
 2011
 V.
 noordoek

(1) LIV. L. I. c. 38.

L stouten stap vergeten, waar door hij den
BOEK throon beklom, terwijl het lafhartig en
V. laag gedrag van de zoonen van **A N C U S**
HOOFDST. de ontrouw zijner voorgelij eenigzins bil-
lijkt.

ZES-

ZESDE HOOFDSTUK.
VAN DEN DOOD
VAN
TARQUINIUS DEN OUDEN,
TOT AAN DIEN
VAN
SERVIUS TULLIUS.

Na dat SERVIUS TULLIUS eenige SERVIUS dagen op naam van den vermoorden Ko- bestigt den ning den thoon bekleed, het Volk in dien thron. tijd aan zijne koninglijke houding gewend, en den aanhang der koningmoorders uit één had gedreven, maakte hij op eens den dood van TARQUINIUS bekend, als of die Vorst toen eerst aan zijne wonden overleden ware. Het schrander overleg van TANAQUIL had zulk een gewenscht gevolg, dat niemand hierin eenig

I.
BOEK
VI.
HOOFDST

bedrog verwoedde. TULLIUS gaf zijnen schoonvader eene zeer prachtige uitvaart, en vereerde deszelfs nagedachtmis met een heerlijk praalgraf. Te gelijk deed hij zich voor als voogd van de twee kleenzoonen van TARQUINIUS, en aanvaardde voor hun het bestuur over hunne erfgoederen en de zaaken des rijks. Onder dien naam vertoonde SERVIUS zich aan het hoofd des Staatsbestuurs in al den koninglijken luister, zonder daartoe van het Volk gekozen, door den Raad bevestigd, (of met der Goden voortekenen begunstigd te zijn. (1)

Zulk

(1) DION. HAL. L. IV. p. 213. *Fass. Capit.* Daar LIVIUS (L. I. c. 41.) van de threonsbeklimming van SERVIUS, als op het gezag van den Raad geschied, spreekt, vindt men onder de nieuwere schrijvers een zeer groot verschil in deze opgave. ECHARD, ROLLIN, PALISSOT, MILLOT, en HOOKE volgen DIONYSIUS; BEAUMARCHAIS, BEAUFORT, TAILHIE en AUGER verlaten zich op LIVIUS. Zonder het gezag dezer geleerden tegen elkander af te wegen, of ons blootlijk bij de meerderheid te willen voegen, volgen wij daarom DIONYSIUS, om dat die uilmuutende geschiedschrijver de regeering van SERVIUS alleruitvoerigst beschrijft, en LIVIUS, hoe uilmuutend verdienstlijk

an-

Zulk een indringen in de koninglijke waardigheid stootede den Raad het meeste, het staatkundig overleg van TULLIUS van agteren inziende, en ongaarne hun gezag, in het houden der tuschenregeering bij het openvallen van den throon, of in het bekrachtigen van 's Volks keuze, verliezende. De meesten echter, reeds bij de voorige regeering onderwerping aan 's Konings welgevallen geleerd hebbende, zagen liever eenen onwettigen overweldiger, dan eenen verklaarden vijand van hun gezag, aan het hoofd, daar zij toch geenzins twijfelden, of 's Volks vooringenomenheid zou zich voor SERVIUS verklaard hebben, wanneer men al tot de keuze van eenen Koning ware overgegaan. Doch anderen, en wel de aanzienlijksten, de-

I.
BOKK
VI.
HOOFDST.
Zamen-
spanning
van som-
mige
Raadshoe-
ren.

andere ook, die nauwkeurigheid alhier geenzins betoont, welke anders zijne verdiensten zoo groot maakt. De geleerde J. CLERICUS kon zich in zijne uitgave van dien Auteur, niet onthouden van deze scherpe aanmerking. *Multo malissem, a LIVIO bonas leges SERVII TULLII copiosius expositas, quam inania prodigia & vaticinia narrata fuisse. Verum eo LIVII ferebatur animus, ejusmodi superstitionibus captus.* LIV. L. I, C. 45. No 5.

L. deze verwaarloozing hunner rechten minder kunnende verdragen, kwamen dik-
 BOEK VI.
 HOOFDST. wijs in stilte bij elkanderen, om in het geheim het ontwerp tot zijne onthrooning te maaken, waarvan het besluit was, om, zoo ras TULLIUS den Raad beleggen zou, hem de bijlbundels en overige kenmerken der koninglijke waardigheid te doen nederleggen, verder aanstonds Tusfchenkoningen te benoemen, en aan hun de keuze van eenen wettigen Koning over te laten. (1)

TULLIUS TULLIUS, zeer wel gevoelende, dat
 houdt eene hij, hoe groot zijne verdiensten anders
 redevoe- ook mogten zijn, nooit gerust eene vrij-
 ring voor en Staat zou kunnen beheerfchen, zonder
 het volk. het gebrek aan wettig gezag, op de eene of andere wijze, te vergoeden, en te gelijk kennis van de zamenfpanning tegen hem gekregen hebbende, verzuimde geen oogenblik, om zich van de algemeene gunst des Volks ten vollen te verzekeren, eer het ontwerp zijner vijanden kon werkzaam zijn. Het Volk bij een geroepen hebbende beklom hij het spreekgestoelte,
 in

(2) DION. HAL, L. IV. p. 213.

in het midden staande der twee kleenkin-
 deren van TARQUINIUS. „ Dezelven
 vertoonde hij , als aan de voogdijschap
 van hem en van het *Romeinsche* Volk door
 den overleeden aanbevolen. Het optellen
 zijner bijzondere verplichtingen aan de
 edelmoedigheid van dien Vorst , en de
 herinnering aan deszelfs schitterende ver-
 dienften bij het rijk , toonden , dat noch
 hij , noch de *Romeinen* , zich zonder ge-
 voellooze ondankbaarheid konden ontfiaan
 van dien geheiligden last. Om dien wèl
 uit te voeren had men hun te bevestigen
 in het grootvaderlijk bewind. Noch zijne,
 noch de bescherming des geheelen Volks,
 zoude die ongelukkigen anders kunnen be-
 veiligen tegen hun , die ook tegen der
 kinderen leven hadden zamengezworen.
 Hij had dus den gevallen scepter alleen
 opgevat , om hun te beschermen ; hij durfde
 de vergadering zijne verdienften laten be-
 oordeelen , of dezelve in zijne handen zou
 verlaagen ; hij gaf eene schets , op wat wij-
 ze hij dien in der Prinsen naam tot 's
 Volks heil zou voeren ; hij zou de schul-
 den der vervolgde armoede uit zijn eigen geld
 afdoen ; hij zou der behoeftigen schouders

I
 BOEK
 VI.
 HOOFDST.

I.
BOEK
VI.
HOOFDST.

van de te drukkende lasten ontheffen; 's lands landerijen, nu willekeurig door de vermogenden beslagen', doen ontruimen voor de ongelukkigen, die geenén voet gronds bezaten; en wetten maaken, waar door de minste, even zeer als de meeste, tegen allen onredelijk geweld beveiligd, en met gelijke aanspraak op alle maatschappelijke rechten zoude begunstigd worden." Deze redevoering, met al den aandrang eener leevendige, medesleepende, welsprekendheid uitgesproken, had tot een gewenscht gevolg de algemeene vooringenomenheid voor den redenaar, in wien dezen zijne dankbaarheid en rondborstigheid omtrend de weldaaden van TARQUINIUS, genen zijne hulpzaame gevoeligheid voor de rampen der armoede, anderen zijne volksgezindheid en edelmoedige oogmerken, om strijd preezen en bewonderden. (1)

Betaalt de
schulden
der be-
hoefstigen,
en maakt
allerleie

Geenzins liet TULLIUS het bij enkele woorden blijven. Weinig dagen daarna beval hij aan allen, die onder eenige schulden zuchteden, hunnen naam en schuld

(1) DION, HAL. L. IV. p. 215, 215.

schuld bij hem op te geven, waarna hij openlijk op de markt tafelen liet stellen, en den schuldeischeren hun geld toe deed zellen. Hierbij bleef het niet. Hij liet een koninglijk gebod uitgaan, dat elk die eenig gedeelte van 's Lands grond in zijn bijzonder gebruik had, hetzelfde binnen een bepaalden tijd zou ontruimen, en dat zij, die geen eigen grond bezaten, zich bij hem zouden aandienen. Hij vernieuwde de heilzaame wetten van ROMULUS en NUMA, welken het onbruik had afgeschafte, en voerde zelf eenige anderen ten voordeele des Volks in. (1)

Hoe zeer SERVIUS dus ook geschikt ware, om zijne onderdaanen, onder het genot van den vrede, inwendig gelukkig te maaken, en zich hierin den uitmunten den NUMA ten voorbeeld schein te willen stellen, werd de rust van den Staat nogthands ten rechten tijd van buiten gestoord, toen de inwendige woelingen der misnoegde Groeten over de overdreven schijnende volksgezindheid des thronbevaarders den Staat van binnen met verdeeld-

I.
BOKK
VL.
HOOFDST.
volksbe-
haagende
schikkin-
gen.

De krijg-
verrichtin-
gen van
SERVIUS.

(1) DION. HAL. L. IV. p. 216.

I. BOEK VI. HOOFDST. Opstand der Etruskers.

déeldheden dreigden , welke altijd rampzaliger , dan de bloedigste oorlogen , zijn. *Etrurie* had moeten bukken voor de zegepraalende wapenen van TARQUINIUS. Hoe laager echter haare onderwerping was geweest , des te gereeder zag zij naar het oogenblik uit , om zich het verachtlijk juk van den hals te schudden , Het vernederend denkbeeld , van nu aan eenen onbekenden , laag geboren , mensch onderworpen te zijn , maakte dat juk nog ondraaglijker , en de bewustheid , welke groote verdeeldheden tusfchen den Raad , het Volk , en den onwettigen Koning openlijk stonden uit té barsten , beloofde de schoonste kans , om zich in ééns vrij te vechten. De *Veiers* , ons reeds zoo bekend door hun stouten tegenstand en geduurigen afval , waren weder de eersten , die zich aan *Rome's* gezag onttrokken. Den afgezanten sneeden zij allen weg ter onderhandeling af , door ronduit te verklaren , zich aan geene verbonden te willen houden , dien zij met TULLIUS niet hadden aangegaan. De *Catteraners* en *Tarquiniërs* volgden dit voorbeeld , en wel haast was de afval en wapening van geheel *Etru-*

Etrurie algemeen. (1) SERVIUS trok I.
moedig tegen de muitelingen te veld, en BOEK
deed hun bukken voor *Rome's* gewoon ge- VI.
luk en zijne reeds beproefde dapper- HOOFDST.
heid. Na hun op de oude voorwaarden Door SER-
dempt. VIUS ge-

weder aangenomen, en de drie aanlegfteden
van den opftand, door de verbeurdverklaa-
ring hunner landen ten voordeele zijner
behoefte onderdaanen, geftraft te heb-
ben, trok hij, overladen met krijgslauen,
toegejuichd van zijne onderdaanen, en
flechts door de magtlooze wangunst der
Grooten beftreden, zegepraalend *Rome* we-
der in, met al dien luister, dien TARQUI-
NIUS bij deze openbaare vertooningen had
ingevoerd. (2)

J. vóór C.
570.
J. van R.
182.

En nu was het voor SERVIUS tijd, Geveinsd-
zich in dat gezag te doen bevestigen, het heid des
geen hij tot nog toe maar voorbaarig, en Raads.
alleen op naam der vorstlijke kinderen ge-
voerd had. De gefeldheid van den Raad
fcheen dit voor het uiterlijke, echter, on-
noodig te maaken. De Raadsheeren,
naam-

(1) DION. HAL. L. IV. P. 231. LIV. L. I.
C. 42.

(2) FAST. CAPITOL.

L naamlijk, wisten al te wel, hoe zijne volks-
BOEK behaagende inrichtingen en gelukkige krijgs-
VI. daaden hem thands veel te zeer den lieve-
HOOFDST. ling des Volks deden zijn, dan dat zij
 ooit eenen ander op den thronon zouden
 kunnen brengen, het zij door zelf eene
 keus te doen, waartegen zich de menigte
 verzetten zou, het zij door ze aan het
 Volk over te laten, welke alsdan op nie-
 mand anders, dan op **SERVIUS**, vallen kon.
 Met den schijn, aan te nemen, van zich
 geheel te willen schikken naar het tegen-
 woordig rijksbestuur, was hun oogmerk,
 een gunstiger tijdstip af te wachten, om
 tegen de onwettigheid daarvan op te ko-
 men, wanneer de eene of andere daad
TULLIUS eens in een min gunstig licht
 kon doen voorkomen.

Aanspraak De schranderere **SERVIUS** ontdekte de-
van SER- ze geheime staatkunde, en wist dezelve
VIUS bij listig te verijdelen. Zelf eenige geruch-
het Volk. ten hebbende doen verspreiden, als of 'er
 eene zamenzwering onder de Raadsheer-
 ren tegen zijn leven plaats hadde, riep hij
 eene vergadering des Volks bij een, en ver-
 toonde hij zich, nevens zijne moeder **OCRI-**
SIA, zijne schoonmoeder **TANAQUIL**, en
 het

het overige vorstelijke gezin in diep treur-
 gewaad. Dit schouwspel alleen was
 voor den zinlijken *Romeis*, wiens charak-
 ter het altijd gebleven is, zich door uiter-
 lijke vertooningen te laten voorinne-
 men, (1) reeds overgenoeg, om hem
 tot eenen trap van aandoening en gevoel
 op te winden, waardoor niet één éenige
 trek van een goeden redenaar zonder uit-
 werking blijven kon: en *SERVIVS* was een
 uitmuntend redenaar. Hij, 's Volks lieve-
 ling, betuigde: „ dat men op zijn leven
 toelagde; dat zijne vijanden de Raadsheeren
 en woekeraars waren, die hem den dood
 gezworen hadden, om zijn genegenheid
 voor het Volk; dat zij *ANCUS*'s zoonen
 weder wilden inroepen, en dus 's Volks
 oppergezag, het geen dien koningmoor-
 ders vuur en water ontzegd had, zouden
 met den voet schoppen; dat 'er het plan lag,
 om met vijandlijke benden die ballingen
 verraaderlijk binnen *Rome* te brengen en
 op den thron te plaatsen; dat het als dan
 gedaan zou zijn met 's Volks geluk; dat

I.
 BOEK
 VI.
 HOOFDST.

TAR-

(1) MEIEROTTO, *sitten und lebensart der Rö-
 mer*. T. II. f. 5.

I. **BOEK VI.** **HOOFDST.** TARQUYN'S nanceeven, bloedverwanten en vrienden de eerste slachtoffers der dwinglandij zouden wezen; dat hij, in dit dreigend gevaar, om alle de verdiensten, welken zijn goede wil bij het Volk hebben mogt, alleen smeekte, dat hetzelfde zich wilde verklaaren voor de zonen van ANCUS, of voor hem, wyl in het eerste geval het ongelukkig overschot van het geslacht van TARQUINIUS in deszelfs geboorteland eene wijkplaats zoeken zou voor de ondankbaarheid van deszelfs aangenomen vaderland; maar wat hem betrof, dat hij zijn besluit in dat geval reeds had genomen, om zijne eer, zijn geluk, noch hunne liefde een oogenblik te overleven. Te gelijk alle de eereteken en zijner waardigheid weder in 's Volks handen willende stellen, toonde hij zich gereed het spreekgestoelte te verlaten: doch een algemeen geschreeuw deed hem toeven. Van rond om hoorde men hem door het Volk smeeken, om de teugels der regeering toch te willen behouden, en zich tegen alle vrees gerust te stellen. De traanen, welken ieders oog ontrolden, bleeven borg voor de hartlijkheid en genegenheid des Volks.

Men

Men maakte van deze geestgesteldheid gebruik; eenigen, door SERVIUS zelven daartoe afgericht; drongen hier en daar tusschen de menigte, uitroepende: *men scheidte zich terstond tot de stemming af, en men benoeme SERVIUS tot wettigen Koning.* Naauwlijks stemde de geheele menigte hier mede in, of TULLIUS bedankte 's Volks liefde; benoemde eenen dag ter wettige stemming, waarop de verspreide landbe-wooners in de stad konden zijn; en be-loofde op nieuws alles van zijne zucht tot het algemeene welzijn. Om 's Volks aan-doening niet te laten bekoelen, stelde hij den tusschentijd tusschen zijne aanspraak en den stemdag zeer kort. Het Volk ver-gaderde bij *Curia* op den bepaalden tijd, en verkoos eenstemmig SERVIUS tot Koning, die zijne wettige waardigheid aanvaardde, zonder zich aan den Raad te bekreunen, die 's Volks keuze geenzins wilde bekrachtigen. (1)

De pas overwonnene *Estruriërs* staken nu andermaal het hoofd op, en ontrusteden het naauwlijks bevestigd bestuur van SERVIUS

I. BOEK VI. HOOFDST.
Door het Volk tot Koning gekozen.
opstand der *Estru-riërs*, na twintig jaars

(1) DION. HAL. L. IV p. 216—218.

L
BOEK.
VI.
HOOFDST.
ren van
oorlog,
gedempt.

V I U S met eenen hardnekkigen opstand en langduurigen oorlog. Door de ondervinding geleerd, vereenigden zij nu al hun vermogen, en waren door die eendragt sterk genoeg, om twintig jaaren agtereen voor hunne onafhankelijkheid te strijden. De Koning, die geen zijner voorgangeren in beleid of moed behoefde te wijken, en alzins een gunsteling van het lot bleek te zijn, wederstond elken aanval; behaalde geduurig nieuwe voordeelen; en bleef, in den loop van dezen krijg, overwinnaar in drie beslissende slagen, waarna de afgestredene *Etruriërs* zich volkomen onderwierpen, en het verlies hunner onafhankelijkheid door de gemaatigdheid des overwinnaars, zoo veel mogelijk, vergoed zagen. Nog driemaal genoot S E R V I U S de eer van eenen prachtigen zegepraal, en rusttede na dien tijd gelukkig op zijne laurenen, om zijnen schedel met de eikenkrans te doen verciereren van een gelukkig en dankbaar Volk (1).

Ver-

(1) FAST. CAPIT. De twee eerste zegepraalen vindt men gesteld in het jaar van *Rome* 186. Bij de derde is het jaargetal niet genoemd. DIONYSIUS spreekt

Vergenoegen wij ons met dit kort verflag van eenen langduurigen oorlog, waar van de oude Geschiedschrijvers ons geene bijzonderheden hebben medegedeeld, en vestigen wij onze geheele oplettendheid op die uitmuntende, staatkundige inrichtingen; welken TULLIUS, zoo in de tuschenpoozen van dien langwijligen krijg, als in het genot van den ongestoorden vrede, zoo gelukkig bewerkt heeft.

Het getal van Rome's inwooners wederom zoo vermeerderd zijnde, dat de Koning eene nieuwe uitlegging der stad noodzakelijk oordeelde, voegde hij bij dezelve de twee bergen *Viminalis* en *Esquilinus*, welke beiden groot genoeg voor twee maatige steden waren. Hun, die geen eigen verblijf hadden, wees hij aldaar de plaats aan, om zich huizen te bouwen, en, om allen ongunstig aanzien weg te nemen, het geen daardoor deze heuveleti, als

spreekt in het geheel maar van drie zagepraalen. Wij stellen het gezag der *Fasti triumphales* boven dat der Geschiedschrijvers, die maar even van 's Konings kriegsverrichtingen wilde gewaagen, om uitvoerig in deszelfs burgerverdiensten te zijn.

X 2

I.
boek
VI.
hoofdst.

Uitlegging
van Rome's

I. als de wijk der behoeftigen, konden krij-
 BOEK. gen, liet hij zijn eigen paleis op den berg
 VI. *Esquilinus* bouwen. Bij deze stadvergroo-
 HOOFDST. ting had men zorgvuldig de Goden door
 Vogelwigchelaarij geraadpleegd, en alle
 voorgeschrevene Godsdienstplegtigheden
 Toenma- in acht genomen. Hier door verkreeg
 lige uitge- *Rome* eene uitgestrektheid, welke zij eeni-
 strektheid ge eeuwen behield. ROMULUS had
 van *Rome*. eerst den *Palatynschen* berg alleen omwald.
 Zich met TATIUS vereenigende, voeg-
 de hij 'er den *Tarpejschen* of *Capitolynschen*
 bij. TULLUSHOSTILIUS vergroo-
 tede *Rome* met den berg *Coelius*; ANCUS
 MARCIUS met den *Aventynschen* en met
 den berg, die aan gene zijde van den
Tiber lag, *Janiculus* genoemd; en SER-
 VIUS TULLIUS hierbij nu de twee op-
 genoemde bergen voegende, droeg *Rome*
 zinds dien tijd den trotschen naam der
 stad, *die op zeven bergen rust (Urbs septi-*
collis). Eerst in de derde eeuw na de ge-
 boorte van CHRISTUS, legde Keizer AU-
 RELIANUS *Rome* nog zoo veel verder
 uit, als in de aftekening van derzelve
 platten grond. voor den Lezer te zien is.

Verdeeling Na deze vergrooting verdeelde SER-
 VIUS

VIUS de stad in vier wijken (*tribus*), en noemde dezelve naar de heuvels, waarop zij voornaamlijk lagen; eensgelijks verdeelde hij de burgerij in zoo veele wijken, daar ROMULUS dezelve in drie onderscheiden had. De bewooners van de *Capitolynsche* en *Palatynsche* bergen, benevens de vlakke, welke tuschen beiden lag, maakten de eerste wijk uit, de *Palatynsche* genoemd; de tweede wijk bestond uit den berg *Coelius*, en werd de *Suburaansche* geheeten; de berg *Esquilinus* maakte de *Esquilynche* wijk uit; de *Viminaalsche* en *Quirinaalsche* heuvelen waren in de vierde wijk vervat en droegen den naam van *Collynsche*, *berg of heuvel-wijk*.

Hij maakte eene wet, dat niemand, in eene van die vier wijken woonende, van wooning veranderen, zich voor den krijgsdienst in eene andere wijk aangeven, aldaar schatting opbrengen, of eenige bedieningen, waarnemen mogt. Den staat van oorlog had men wel eer ingericht naar de drie wijken, waarin de *burgerij* verdeeld was, thands zou dezelve geregeld worden naar de vier wijken, waarin de

I.
BOEK
VI.
HOOFDST.

stad gescheiden was. Elke wijk kreeg deszelfs *wijkmeester*, die met de woonplaats van een ieder in zijne wijk moest bekend zijn. Voords beval hij aan alle buurten, dat zij op alle de kruisstraten kleene houtene bedehuizen zouden opslaan, aan de Gorden der kruiswegen geheiligd, om 's jaarlijks eens voor dezelve te offeren. Tot dien offerdienst wilde hij geene Priesters, maar slaaven, gebruikt hebben, die voor dien tijd ontslagen moesten zijn van allen last der slaavernije; het zij hij wilde toonen, hoe weinig hij zich over zijnen geboortestaat schaamde, door denzelven dit blijk van achting te betoonen, hetwelk zoo zeer aftak bij de algemeene verachting, waaronder de slaaven lagen; het zij hij door deze daad van menschelijkheid den Heeren eenige aanspraak wilde geven op de liefde en trouw hunner slaaven. (1)

Verdeeling van de landbevoopere.

Om den geheelen *Romeinschen* Staat op een gelijken en geregelden voet te brengen, verdeelde *SERVIVS* het platte land rondom *Rome*, door derzelve burgers wijd

(1) *DION. HAL.* L. IV. p. 219, 220.

wijd en zijd bewoond, eensgelijks in onderscheidene wijken. (1) Daar de landbewoners, door geen buurschap onderling vereenigd, en van geene wijkplaats in tijd van nood voorzien, tot nog toe bloot stonden voor allen vijandlijken aanval en strooperijen, liet de Koning in elke wijk ten minsten één terp verschanfen, om op het zelve het leven en de goederen der landluiden te bergen bij eenen onverwachten wapenkreet. Deze schansen of natuurlijke hoogten kreegen den naam van *dorpen* (*pagi*). Elk dorp kreeg ook deszelfs bijzon-

L.
BOEK
VI.
HOOFDST.

(1) Schoon DIOM. HAL. I. c. het getal der landwijken volgens CATO op zes en twintig, en volgens YENONIUS op een en dertig opgeeft, blijkt het echter, dat hetzelfde veel minder moet geweest zijn, daar 'er, volgens dien zelfden DIONYSIUS, met de vier stadswijken 'er bij gerekend, slechts een en twintig wijken waren. om CORIOLANUS te veroordeelen (Lib. VIII. p. 469.) terwijl LIVIUS en FLOBUS, op het jaar 258 van eene vermeerdering der wijken tot een en twintig spreken. Waarschijnlijk maakte SERVIUS maar vijftien landwijken. Zie BEAUF. *Rep. Rom.* Tom. II. p. 96. BEAUM. *Hist. Rom.* Tom. I. p. 402. in Not. ATH. AUGER *Consi. des Rom.* Tom. I. p. 41.

X 4

I. zondere Overheden, wier post het was,
 BOEK. de naamen en de landerijen van alle hun-
 VI. ne dorpelingen te kennen, derzelve be-
 HOOFDST. lastingen in te vorderen, of hun tot den
 krijgsdienst op te schrijven. Om zelf van
 het getal der landbewooneren altijd zeker
 te zijn, richtede **SERVIVS** in elk dorp
 eenen altaar ter eere der Beschermgoden
 op; derzelve feesten werden dorpfeesten
 (*paganalia*) genoemd, en 's jaarlijks ééns
 algemeen gevierd. Bij zulk een feest moes-
 ten alle de landluiden, hoofd voor hoofd,
 zekeren gemunten penning aan de opzichters
 der offeranden ter hand stellen, en moes-
 ten de mans, vrouwen, en kinderen hier
 toe een onderscheiden munt gebruiken.
 Het natellen der onderscheidene penningen
 wees altijd zeer zeker en gemakkelijk het ge-
 tal uit der landluiden, naar hunnen ou-
 derdom en geslacht. (1)

Middel,
 om altijd
 het getal
 der jongge-
 borenen,
 gehuw-
 den en

Even zeker en gemakkelijk wist de oplet-
 tende **SERVIVS** altijd het getal der ge-
 borene en overleedene stadbewooners, be-
 nevens der genen, die den manlijken tab-
 baard aantooien: daar hij deze instelling
 maak-

(1) **DIOM. HAL. L. IV. p. 220.**

maakte, dat in die gevallen de naaste bloedvrienden eenen bepaalden offerpenning aan onderscheidene Godheden moesten opbrengen. In JUNO's tempel betaalden men voor de jonggeborenen, in VENUS's schatkist voor de afgestorvenen, en op het altaar der JEUGD voor het aannemen van het manlijke kleet. (1)

Tot nog toe heerschten 'er in Rome's staatsinrichting twee zeer wezenlijke gebreken, wier herstelling, daar onze dendaagfche rijken en gemeenebesten dezelveu nog niet geheel zuiver zijn, het proefftuk van 's Konings staatkunde met recht mag genoemd worden.

Het eerste gebrek bestond hier in, dat elk burger van Rome, onaan gezien zijne vermogens, even veel moest bijdragen tot de algemeene lasten. Daar Rome's eerste bevolkers meest allen in éenen rang van gelukzoekers waren, en ROMULUS onder hun eene gelijke verdeeling van het grondgebied maakte, was niets billijker dan dat elk evenveel droege van den algemeenen last: doch welhaast drong de on-

(1) PISO bij DION. HAL. l. c.

I. evenredigheid van vermogen door, en
BOEK VI. maakte van deze billijke belasting een zeer
HOOFDST. ongelijk drukkend juk. De Raadsheeren,
het stadsbestuur waarnemende, terwijl het
Volk op den vijand losging, konden ge-
rust hunne landerijen bebouwen en alle de
voordeelen van den oogst genieten, daar
de krijgsluiden de spade moesten neder-
leggen, om het zwaard aan te grijpen, en
niet zelden meer dan eenen oogst onder
de wapenen moesten voorbij laten gaan.
Het krijgsgeluk was altijd niet evenredig
aan deze wezenlijke opofferingen voor het
algemeene welzijn, en de dappere verdediger van *Rome's* onafhankelijkheid, de
moedige vergrooter van haar klimmend gezag, had dikwijls niet anders, dan zijne
duurbevochtene lauren, om een behoefte
huisgezin aan te bieden, het geen, al-
rede onder schulden zuchtende, op den
onbeploegden akker naar deszelfs kost-
winner reikhalzend uitzag. De korte
tusfchenpoozen van den geduurig herhaal-
den oorlog vergunden den veragterden
landman zelden den tijd, om zich geheel
te herstellen, en dikwijls bragt hem een
verminkt ligchaam ten vollen buiten staar,
in

in een verdubbelden vlijt eenig herstel voor geleden verlies te zoeken. De buit eener voordeelige overwinning viel ook dikwijls zoo ongelijk uit, dat deze zich door denzelfven aanmerklijk verrijkt, gene zich nauwlijks schadeloos gesteld vond voor het verzuim van zijnen landarbeid. Langs deze onmiddellijke, en langs nog honderd andere wegen, waar door de ongelijkmatigheid van tijdelijke goederen in elke maatschappij weer in te dringen, raakte welhaast alle gelijkheid van vermogens zoo ver van *Rome's* inwooners verwijderd, dat men oerlang menigen schraapzicken woekeraar vond, die zich met het bloed en zweet zijner nutte medeburgers vet mestede, en dat de vrij geboren *Romein* dikwijls ten slaaffchen arbeid door den last zijner schulden gekromd wierd. Naar maate deze afftekende ongelijkheid toenam, moest natuurlijk de regel, om een ieder den zelfden last op te leggen, aller-onrechtvaardigst worden.

Het ander gebrek, het geen niet min verderflijk voor den *Romeinschen* Staat moest worden, bestond hierin, dat elk burger, onaan gezien zijne vermogens, even

L.
BOEK
VL.
HOOFDST.

I
BOEK
VI.
HOOFDST.

veel te zeggen had in de algemeene volksvergaderingen. ROMULUS had zijne onderdaanen verdeeld in dertig *curiën*, al de aanwinst van burgeren verdeelde hij en zijne opvolgers onder dezelve, en het was door deze dertig *curiën*, dat in de volksvergadering alles met de meerderheid besloten werd. Elk burger had in zijne *curia* eene gelijke stem; de meerderheid der stemmen bragt de stem van zijne verdeeling uit; iedere verdeeling had wederom even groot gezag, en derzelve meerderheid besliste dus de algemeene uitspraak. In deze vergaderingen, waarin men over oorlog en vrede, (het aanstellen van Overheden en Koningen, het maaken van wetten, en dus over de belangrijkste zaaken van het rijksbestuur, uitspraak moest doen, stonden niet slechts de veelmet de minvermogenden gelijk, maar haalde zelfs de menigte der laatsten zeer verre over tegen de eersten. Wat men zich nu ook voor moge stellen van eene gelijkheid van rechten in den burgerstaat: is het, wèl ingezien, wezenlijk de allergrootste ongelijkheid, onbillijkheid en onrechtvaardigheid niet, wanneer eene wuf-

wufte menigte, welke niets verliezen kan bij deze of geene onderneming; welke in iedere nieuwigheid zich met uitzichten van verbetering van haaren toestand vleit; wie het aan geoefend oordeel mangelt, om de heilzaamheid van voorgestelde werten grondig te doorzien, of aan alle staatkunde ontbreekt, om geringere tegenwoordige voordeelen op te kunnen offeren, ter bereiking van grooter doch ingewikkelde oogmerken; eene menigte, wier verstand de bekwaame redenaar beguichelt, wier hart zijne kunstige welsprekendheid verrascht, wier behoefte eindelijk bloot staat voor allerlei omkopingen, — is het de hoogste onrechtvaardigheid niet, wanneer zulke eene menigte, over eens anders allerwezenlijkste belangen beslifen, het gezond verstand overschreeuwen, de beste ontwerpen der staatkunde verijdelen, en de heillooze pogingen van hunne misleiders of omkopers boven den welmeenenden ijver van ware voorstanders der vrijheid, doen gelden kan? — ROMULUS zelf had dit gevolg zijner inrichting, welke de gelijkheid zijner onderdaanen hem, als het ware afdrong,
al

I.
BOEK.
VI.
HOOFDST.

L al ingezien, en daarom door andere w^{et-}
BOEK ten hier tegen getracht te waaken. Hij
V. had, naamlijk, het bijgeloof, dat veel ver-
HOOFDST. mogend werktuig der staatkunde, een on-
 bepaalden invloed op deze vergaderingen
 verzorgd. Zonder gunstige voortekenen
 mogten zij niet geopend, en onder on-
 gunstige wigcheltekeneu niet voordgezet
 worden. Het stond aan den Koning en
 den Raad, het Volk bij een te roepen, en
 de noodige voorstellen te doen, en na de
 beslissing der menigte bleef het nog aan
 hun, het besluit des Volks, door een raads-
 besluit al of niet te bekrachtigen, al of
 niet tot eene wet te maaken. Hoe zeer
 deze strenge bepalingen de buitenspoorig-
 heden der volksregeering wel konden stui-
 ten, stelden zij echter den Koning of den
 Raad nog niet in staat, om eenig heilzaam
 oogmerk te bereiken, wanneer de menig-
 te goedvond zich daar tegen te verzetten,
 en dus bleef het gros des Volks of alles of
 niets beslisen.

SEVIUS Met het groote ontwerp ter invoeringe
 wilde bel- eener behoorlijke evenredigheid in het
 den her- dragen der algemeene lasten en in het uit-
 stellen. brengen der volksstem ging reeds lang de
 veel

veel bevattende geest van **SERVIUS** zwanger. De twintigjarige *Etrurische* krijg vergunde hem tot nog toe geene rust genoeg, om een werk van dezen aart, het geen zulk eene wezenlijke verandering in de staatsgesteldnis maaken zou, met vrucht te ondernemen of te volvoeren. Nu zweegen de wapenen, en ondernam de Koning de gewigtige taak, aan welke gelukkige volbrenging *Rome* haar behoud en welzijn, geduurende veele eeuwen, dankbaar toefschreef.

I-
BOEK
VL.
HOOFDST.

Schoon de *Romeinen* geenzins zoo afkeerig van alle staats hervormingen en verbeteringen van verouderde gebruiken waren, dat zij, gelijk veele andere volken, elke pooging daartoe als hoog verraad beschouwden, echter was het 'er zeer ver af, dat **SERVIUS** zoo gemakkelijk het onmatig gezag der talrijkste menigte zou hebben kunnen besnoeien, en, met dat zichtbaar oogmerk, eene nieuwe staatsinrichting invoeren, daar hij met een volk te doen had, wiens naarijver omtrent deszelfs vrijheid en rechten allerhevigst was, en tegen wiens wil het Koninglijk gezag, als nog door geene loontrekkende slaaven

der

Moelijk-
heid dezer
taak.

L
BOEK
V.
HOOFDST. der heerschezucht geschraagd, niets kon
doen doorgaan. Gelukkig leverde hem
de onevenredige belasting, zoo wel als
hij die waarlijk wilde verbeteren, tevens
het allergechiktste middel op, om hun,
tot wier benadeeling de andere inrichting
zou moeten strekken, geheel en al voor
in te nemen voor alle die schikkingen,
welken zulk een volklievend Vorst zou
kunnen voorstellen. Hier van maakte
SERVIUS ook een uitmuntend gebruik.

Inrichting
der belas-
tingen. Aan het volk reeds beloofd hebbende,
het aandeel in 's Lands lasten voor een ied-
er geëvenredigd te zullen maaken, wijl
niemand klaarer, dan hij zelf, de on-
rechtmatigheid kon beseffen, om den ar-
men even veel op te leggen als den rij-
ken, begon de Koning zijne groote her-
vorming, met het volbrengen van deze
zoo zeer behaagende belofte. Hier toe
gebood hij, dat alle *Romeinsche* burgers,
het zij ze in of buiten de stad woonden,
eene getrouwe opgave zouden doen van
hunne naamen, ouderdom, afkomst, vrou-
wen, kinderen, woonplaatzen en kost-
winingen, en dat zij, inzonderheid, on-
der eeden zouden verklaren, hoe hoog
zij

zij de waardij van hunne bezittingen, naar hun beste weten, hadden berekend. Dit bevel kreeg klem door de straf, welke op de overtreding van dit gebod gesteld werd. Elk, die zich aan deze schatting onttrok, of ter kwaade trouwe eene valsche opgave deed, zou alle zijne goederen, ten behoeve des Lands, verbeuren; met roeden gegeesfeld en daarna, in éene openlijke veiling, als slaaf verkogt worden. (1)

I.
BOEK
VI.
HOOFDST.

Eene volledige en juiste kennis gekregen hebbende van het vermogen van alle zijne onderdaanen, en van derzelve getal, het geen uit vier- en- tagtig duizend en zeven honderd (2) weerbaare mannen bestond, maakte *SERVIVS* zijne welberadene schikkingen omtrent derzelve verdeling. Daar 's Lands lasten mede al voornaamlijk bestonden in het te veld trekken, wyl men niet gewoon was eenige soldij aan de krijgsknechten te geven; en het den behoeftiger, behalven het verzuim van eigene noodzaaklijke bezigheden;

(1) *DION. HAL. L. IV. p. 221.*

(2) *Ibid. p. 225.*

I.
BOEK
VI.
WOOFDST.

den, veel zwaarder viel, op eigene kosten eenen langen veldtogt bij te wonen, dan den meer vermogenden, zoo hield de Koning bij de beraamde verdeeling ook te gelijk de regeling van 's Lands krijgsmagt zorgvuldig in het oog. De geheele verdeeling der *Romeinsche* burgers geschiedde in dezer voege.

Eerste
Classe.

Alle burgers, wier eigendom (1) niet minder dan honderd *minae* (drie duizend Hollandfche Guldens) beliep, werden gebragt onder ééne *classe*, welke verdeeld was in tagtig *compagniën*. Zulk eene *compagnie* werd eene *centuria* genoemd, schoon dezelve een onbepaald getal van mannen bevattede. Voor luiden van dezen eersten rang waren een kleen rond schild, een borstharnas en helm, allen van koper, benevens halve laarzen tot verweerende, en een werpspies, speer en zwaard tot
aan-

(1) PALISSOT Tom. II. p. 180 & suiv. en AUGER. Tom. I. p. 46. meenen, dat men hierdoor het jaarlijksch *inkomen* van ieder verstaan moet; doch de wederlegging hiervan vindt men in de *noten* van DRAKENBORCH onder deszelfs uitgave VAN LIVIUS L. I. C. 42.

aanvallende wapenen geschikt. De tagtig *centuriën* waren weder gesplitst: veertig bestonden uit jonge manschap, van zeventien tot vijf- en- veertig jaaren oud, die den vijand in het veld te bestrijden had; in de overige *centuriën* waren de bejaarden, aan wien de verdediging der stad op de wallen werd overgelaten. Rome vond in deze aanzienlijke jeugd haare eerste voorvechters, wier plaats vooraan in het leger was, en wier wapenen altijd den eersten vijandlijken schok moesten afweeren. De *Romeinsche* ruitery, uit veele vermogende en edele Ridders bestaande, en door *SERVIVS* in agttien *compagniën* verdeeld, werd nevens den bloem des voetvolks in den eersten rang geplaatst, en deed het getal der *centuriën* van de eerste orde tot agt- en- negentig opklimmen.

De tweede rang werd bekleed door ^{Tweede} hun, wier vermogen vijf- en- zeventig ^{mi-} *classe* ^{nae} (twee- en- twintig honderd en vijftig Guldens) groot was. Derzelve wapenen waren aan de voorigen gelijk, alleen hadden zij, in plaats van het borstharnas een klein rond schild, een langwerpigen vierkanten beukelaar, waarmede zij hun

Y 2

ge-

I.
BOEK
VI.
HOOFDST.

I. geheelee ligchaam bijna konden dekken.
 BOEK VI. Van de twintig *compagniën*, waarin deze
 HOOFDST. *classe* verdeeld was, was weder de helft
 voor den veldtogt, de helft voor de bezet-
 ting der stad geschikt. De krijgsknech-
 ten uit deze *classe* stonden in slagorde on-
 middelijk agter die van den eersten rang.
 Bij deze twintig *centuriën*, die uit leden
 bestonden, wier vermogen hun recht op
 hunnen rang gaf, voegde S E R V I U S nog
 eene jonge en oude *compagnie* van tim-
 merluiiden, smids, en andere handwerks-
 luiiden, waar van de jonge ongewapend
 het leger moesten volgen, om het zelve
 in het maaken, vervoeren en plaatzen van
 stormgevaarten en ander krijgstuig ten
 dienst te staan, terwijl de ouden ter stads
 versterkinge dienstbaar bleeven.

Derde
classe.

In de derde *classe* plaatste S E R V I U S
 die genen, wier vermogen geen vijf- en-
 zeventig *minae* haalen kon, doch ook niet
 minder dan vijftig, (vijftien honderd Gul-
 dens) bedroeg. Zij hadden dezelfde wa-
 penen, als in de tweede *classe*, uitgenom-
 men de halve laarzen. Ook deze *classe*,
 in twintig *centuriën* gesmaldeeld zijnde,
 had wederom, ten opzichte van den ouder-
 dom,

dom, dezelfde onderscheiding en verdeling als de vorige. In het veld stond deze *classe* agter de tweede.

I.
BOEK
VL.
HOOFDST.

Allen, die van vijftig tot vijf- en twintig *minae* (dus ten minsten zeven honderd en vijftig Guldens) in eigendom hadden, werden in een vierden rang geplaatst; een beukelaar, speer en zwaard waren hunne eenige wapenen; in het veld maakten zij de laatste verdeling uit. Deze *classe* bestond uit twintig *compagniën*, die, even als de voorigen naar den ouderdom gedeeld, in tien jeugdige en tien bejaarde *centuriën* gesplitst waren. Deze *classe* kreeg nog een bijvoegzel van twee *compagniën* trompetters en hoornblazers, waar van de eene, uit jonge luiden bestaande, het krijgsmuziek in het veld aanheffen, de andere, waar in alleen bejaarde waren, het vuur der ouden binnen de muuren ontvonken moest.

Vierde
classe.

De vijfde rang was voor hun geschikt, wier vermogen niet minder dan twaalf en eene halve *minae* (drie honderd vijf- en zeventig Guldens) bedroeg. Een werpspies en een slinger waren alle hunne wapenen. In *dertig centuriën* verdeeld strekten de vijf-

Vijfde
classe.

I. tien ouden ter verdediging der stad, de
 BOEK VI vijftien overigen van jongen werden in
 HOOFDST. het veld als ligte troepen gebruikt, die,
 zonder een bepaalden rang, overal geplaatst werden, waar het legerhoofd hunnen dienst vorderde.

Uit deze vijf rangen bestond de geheele krijgsmagt. Elke *compagnie* stond onder eenen Hopman (*Centurio*), uit die zelfde *centuria* gekozen, wiens dapperheid hem deze onderscheiding waardig maakte.

Zesde
 klasse.

Alle de overige burgers, wier vermogen geen twaalf en eens halve *minae* haalen kon, werden vrij van alle schatting en krijgsdiensten onder ééne *classe* gebracht, zonder dat hun overgroot getal van leden, alle de voorigen verre overtreffende, in *centuriën* verdeeld werd.

De luiden van dezen laatste rang noemde men *proletarii*, als waren zij voor den Staat van geen ander nut, dan om denzelfen te bevolken; ook werden zij wel *capite censi* geheeten, wanneer zij alleen het getal der burgers hielpen vergrooten door hunne perfoonen, zonder voor het volgend geslacht eenig kroost na te laten.

De eerste benaaming was geachter dan de
 twee-

rweede, en, in tijden van algemeenen nood zou men nog eerder gebruik gemaakt hebben van den dienst van hun, die nog voor hunne kinderen te strijden hadden, dan van de anderen, die, kinderloos zijnde, buiten zich niets te verliezen hadden. (1)

Aldus waren alle de burgers van Rome in zes *classen* verdeeld, die men elkanderen honderd drie- en- negentig *centuriën* uitmaakten, wijl de laatste *classe* slechts als ééne *centurie* aangemerkt werd. (2)

De voordeelen van deze nieuwe schikking voor de min- en on-vermogende burgers vielen elk van zelf in het oog. Voordaan geschieden alle wervingen voor het leger en belastingen voor den Staat bij *centuriën*. Had men nu een leger van twintig duizend man, bij voorbeeld, te veld te brengen, zoo verdeelde men dit getal in honderd twee- en- negentig, en moest elke *centuria* een gelijk getal van krijgs-

I.
BOEK
VI.
HOOFDST.

Voordeelen
dezer
schikking.

(1) AUL. GELL. L. XVI. C. 10.

(2) Wij zijn hierin de nauwkeurige opgave van DIONYSIUS slijt gevolgd, daar dezelve met LIVIUS geen verschil van belang heeft. Zie NION. HAL. L. IV. p. 221, 222. LIV. L. L. C. 43.

I.
BOEK
VL
HOOFDST.

krijgsvolk leveren. Op gelijke wijze bragt elke *centuria* haaren onderstand aan geld geregeld op. Hier uit volgde, dat de eerste *classe*, welke meerder *centuriën*, dan alle de overigen te zamen, en nogthands veel minder leden, dan eene derzelve, bevattede, meer mannen en meer gelds voor den gemeenen dienst leverde, dan de gansche *Romeinsche* Staat buiten haar. De jonge luiden van den eersten rang waren meestal zonder tusschenpoozing in het veld: daar deze last, naar evenredigheid der mindere *classen*, welken uit meerder leden, doch uit minder *centuriën* bestonden, veel meer bij beurten, dan eens op dezen, dan eens op genen, drukte. Het groote gros des gemeenen volks had met geen en krijg, en geen bezwaar te doen, en kon door een onafgebroken arbeid zich nu den soberen kost verschaffen, zonder in het veld op eens anders kosten te moeten teeren, of in huis onder eene menigte schulden te zuchten. (1).

Het nut dezer inrichting voor den Staat was tevens zoo groot, dat de-
zel,

(1) DION. HAL. L. IV. p. 223.

zelve alleen den naam van **SERVIVS** met recht had mogen vereeuwigen. Het gros des Volks mag zich onder het denkbeeld van vrijheid eene ontheffing van alle lasten voorstellen, het blijft toch zeer zeker, dat geen Land zonder een gevestigd inkomen bestaan, en dat het zelve geen algemeen inkomen, dan door het bezwaar der ingezetenen, bij een kan krijgen. De belastingen, hoofd voor hoofd gelijk verdeeld zijnde, kon *Rome* naauwlijks de helft van haare noodzakelijke onderstandgelden krijgen, daar eene talrijke menigte zich zelve niet bevrijden kon van de gestrengte vervolging hunner onbetaalde schuldeischers. Die onderstandgelden te verdubbelen, het geen noodzakelijk werd, wanneer zij maar voor de helft voldaan werden, zou, in plaats van het kwaad te heelen, het zelve onherstelbaar gemaakt, het grootste deel der *Romeinsche* burgers in diepe armoede, tot den Staat van slaafsche dienstbaarheid gebragt en welhaast dien edelen moed, waar door *Rome*, van het goed geluk even zeer geholpen, het toppunt haarer grootheid eens beklom, ten eenenmaale onderdrukt

I.
 BOEK
 VI.
 HOOFDST.

I. hebben. Nu verhief zich die moed, nu
 BOEK. droeg elk gaarne, daar elk gelijk droeg,
 VI. nu verzekerde elke schatting *Rome* van
 HOOFDST. haar gevestigd inkomen. — Het leger
 kreeg eene geheel andere gedaante: nie-
 mand volgde het, die behalven de alge-
 meene vaderlandsliefde, welke zich zoo
 kwaalijk in den laagen staat der behoefte
 staande houdt, niet een bijzonder belang
 bij deszelfs voorspoed had; elk streed
 voor zijn eigendom; luiden van den eer-
 sten rang, door hunne geboorte tot de
 aanzienlijkste bedieningen in het rijk ge-
 schikt, waren de algemeene voorvechters;
 naar hun richtede het geheele leger, geheel
Rome het oplettend oog; op hun werkte de
 hevigste prikkel van de eerezucht en den
 jaarijver; hun deed het eigenbelang het al-
 gemeene vaak met eene wanhoopende dap-
 perheid verdedigen. ROMULUS en
 deszelfs opvolgers mogten de *Romeinsche*
 burgers tot krijgsknechten hebben ge-
 vormd, SERVIUS maakte 'er, door de-
 ze inrichting, Helden van. (1)

Maar

(1) „ Men wilde aan de heffe des volks de eer
 „ niet vergunnen, van de waspens voor het vader-
 „ land

Maar geheel iet anders is het, eene staatsgesteldnis te vestigen voor een geheel nieuw Volk, welk zich het eerst tot eene maatschappij vereenigt., of een nieuw staatsbestuur in te voeren in plaats van een ander, hetwelk reeds meer dan eene eeuw stand hield: wijl juist die zelfde onbillijkheid van het oude, waardoor deszelfs hervorming gewittigd wordt, een menigte van menschen vooronderstelt, die 'er, ten nadeele van anderen, door worden bevoordeeld, en die zich altijd tot eene geduchte tegenpartij zullen vereenigen

L
BOEK
VI.
HOOFDT.
Tegen-
stand der
Grooten.

„ land te dragen: men moest eigendommen hebben,
„ om het recht tot derzelve verdediging te ver-
„ krijgen: onder die ontelbaare menigte kaale land-
„ lopers, die thands de schitterende legermagten
„ der Vorsten uitmaaken, zou men 'er mischlen
„ geen één vinden, die niet met schande uit eene
„ Romeinsche bende verstiten zou geworden zijn,
„ toen de soldaaten verdedigers der vrijheid wa-
„ ren.” ROUSSEAU, *Contract Social*. LIV. IV.
c. 4. „ Welk een onderscheid tusohen het tref-
„ fen van zulke troepen, die alles in de waag-
„ schaal stelden, en van onze gelukzoekers, die
„ niets te verliezen hebben.” ROLLIN, *Hist. Rom*.
Tom. I. p. 215.

L
BOEK
VI.
HOOFDST.

gen tegen de heilzaamste oogmerken van den wijsgeerigsten Wetgever. Ook dit begreep **SERVIVS**. Het algemeene nut met de hoogste billijkheid vereenigd mogten de waarborgen zijner nieuwe schikkinge schijnen, het misnoegen der rijken, die zich nu met geheel den last des oorlogs en der belastingen gedrukt gevoelden, was des te meer te duchten, naar maate de onevenredigheid daar in ten hunnen voordeele weleer grooter geweest was. Gelukkig wederom was het groote doel zijner hervorminge zoodanig ingericht, dat het elke partij, die bij deszelfs bereiking, op deze wijze, iet wezenlijks verloor, op eene andere wijze, geheel schadeloos gesteld werd voor alle opoffering,

Verande- ring van het stemrecht. Voor dat het misnoegen der Grooten zich openlijk met geweld tegen hem verhief, sloeg **SERVIVS** reeds de hand aan dat tweede gebrek in *Rome's* staatsgesteldheid, waardoor het laagste gemeen met even veel gezag over het rijksbestuur besliste, als de alleraanzienlijksten, en door deszelfs menigte den eersten stand meestal overschreeuwde. Hij maakte, naamlijk, eene wet, dat men voortaan in de

de volksvergaderingen over het aanstellen van Overheden, beoordeelen van wetten en beslissen van oorlog of vrede, niet meer bij *curiën* maar bij de nu ingevoerde *centuriën* stemmen zou. Deze stemming geschiedde in dezer voege.

I.
BOEK
VI.
HOOFDST.

De agt- en- negentig *centuriën* der eerste *Stemming* *clasfe* werden het eerst ter stemminge op- bij *centu-*
riën.geroepen. Elke *centuria* bragt éne stem uit, en daar de agt- en- negentig der eerste *clasfe* reeds drie *centuriën* meerder uitmaakten, dan alle de overigen te zamen genomen, behoeften zij slechts eenstemmig te zijn, om alléén alles te kunnen beslissen. Waren de stemmen der *centuriën* in de eerste *clasfe* verdeeld, dan riep men de twee- en- twintig van de tweede op: en kon de meerderheid dier vereenigde *centuriën* nog niet opwegen tegen de nog ongevraagde overigen, zoo ging men tot den derden rang over, en dit vervolgde men tot den vierden en vijfden zoo lang, tot dat men zeven- en- negentig stemmen vóór of tegen eenig voorstel had. Stonden, eindelijk, na het hooren der vijfde verdeeling de stemmen der honderd twee- en- negentig *centuriën*

L
ROEK
VL
HOOFDST.

riën tegen elkanderen gelijk, dan had de zesde *classe*, slechts ééne *centuria* uitmakende, eene beslissende stem. Dus stond de uitspraak der belangrijkste en neteligste zaaken in zoo een geval geheel aan de behoeftige menigte: doch zulks was alleraardzaamst. De eerste rang besliste bijna altijd; zelden kwam het tot den vierden; de vijfde en zesde waren overtoellig. (1)

Het gezag van den Raad en van het bijgeloof over deze vergaderingen maakte het ook volstrekt onmogelijk, dat de beslissing van gewigtige zaaken ooit aan de onzekere uitspraak der laagste menigte stond.

Beschrijving der Volksvergaderingen.

Geduurende drie agtereenvolgende marktdagen, die altijd negen dagen na elkanderen gehouden werden, kondigde men den dag aan, waarop het Volk dus vergaderen zou. (2) Te gelijk plakten men openlijke berichten aan van het geen 'er

(1) DION. HAL. L. IV. P. 224. LIV. L. I. C. 43.

(2) Ibid. L. VII. P. 463.

Mer dan zou verhandeld worden. In dien rusfchentijd konden zij, die naar eerambten stonden, zich in de gunst van hun dringen, die wijd en zijd op het land woonden. Anderen, die over staatsmisdaden beschuldigd werden, hadden daardoor tijd, om zich van pleitbezorgers te voorzien en op hunne verweering te denken. Wilde men eene nieuwe wet invoeren, men stelde op de marktdagen derzelve voornaamste bijzonderheden voor, en hield openlijke redevoeringen, om het Volk vóór of tegen zulk een voorstel in te nemen.

Zulk eene volksvergadering kon echter niet aangezegd worden zonder het gezag van den Raad: en een geruimen tijd behield dezelve nog daarbij aan zich de magt, om deszelfs toestemming en bekrachtiging te weigeren aan de besluiten des Volks. (1)

Op den dag der bijeenkomst raadpleegde men de Vogelwigchelaarij binnen de stads muuren. De Voorzitter der Vergadering was vergezeld door eenen Wigchelaar, die altijd een bericht zijner waarnemingen wist te geven, het geen met 's Voorzitter

(1) LIV. L. I. c. 16. L. VIII. c. 12.

I. sitters wil overeen kwam. (1) Wareli
 BÖEK VI. de voortekenen ongunstig; met twee
 HOOFDST. woorden *alio die* (op eenen anderen dag)
 was de geheele vergadering gescheiden,
 zonder dat men iet verder doen of beslui-
 ten mogt.

Alles wèl in acht genomen en 's Volks
 bijeenkomst gewettigd zijnde, vergaderde
 hetzelfde gewapend in het veld van *MARS*,
 hetwelk buiten de stad lag, wiji *Rome* den
 schijn zelf van e en leger binnen haare
 muuren niet verdragen kèn. (2) Daar
Rome echter rondom van haare vijanden om-
 ringd was, was men tevens altijd bedacht
 op de eene of andere verrassing: hier-
 om hield een gedeelte des volks de wacht
 op den berg *Janiculus*, terwijl het overige
 aan het stemmen was. Wanneer deze wacht
 haare post verliet, en den standaard, die
 het teken der veiligheid zijn moest, me-
 de nam, was oogenbliklijk de vergadering
 uit een, en drong elk binnen de muuren,

OM

(1) DION. HAL. L. II. p. 81. cit. *de divm.*
 L. II. c. 33 & 34.

(2) DION. HAL. L. IV. p. 225. AUL. GELL.
 L. XV. c. 27.

om de stad te verdedigen. Ook dit te-
ken werd wel eens misbruikt, om een on-
aangenaam besluit des Volks voor te ko-
men. (1)

L
BOEK
VL
HOOFDST.

Altijd had de Raad verscheidene middelen
in handen, om eene vergadering te doen
scheiden, van welke men onbedoelde be-
sluiten begon te vreezen. Men had, staan-
de de vergadering, slechts te berichten,
dat de Wigchelaarij onheil spelde; dat
men een onweder gehoord of gezien had;
dat iemand de vallende ziekte of wel eenig
ander ongemak had gekregen, welk men,
waarschijnlijk daarom, de *morbis comitia-
lis* (*vergader-ziekte*) noemde. (2) Na-
derhand konden de Gemeensmannen (*tri-
buni plebis*) elke vergadering door hun
Veto, (*ik verbiede het*) uit een brengen. (3)

Door alle deze schikkingen was dus al-
len invloed op het staatsbestuur aan het
gros des Volks ontnomen, en in de magt
der eerste *classe* gesteld, welke uit Raads-
heer-

(1) BEAUF. *Rep. Rom.* Tom. II. p. 216. &
suiv.

(2) FEST. VOC. *Prohibere*.

(3) LIV. L. VI. c. 35.

L.
BOEK
VL
HOOFDST.

heerlijke leden, uit den geheelen Ridderstand, en uit de vermogendsten uit het Volk bestond. De billijkheid, dat zij, op wier schouderen de grootste last van den Staat nu drukte, het meest te zeggen hadden, wanneer het geheele Volk iets bepaalen moest, zou geenzins genoegzaam geweest zijn, om het gemeen te doen berusten in deze inrichting, wanneer zij dezelfde eens recht had ingezien. Maar geheel en al ingenomen met de volksgezindheid des Konings, welke zij in het verdeelen der lasten zoo levendig gevoelden, verdachten zij zijne overige schikkingen in geenen deele, of meenden zij waarlijk haare oude gelijkheid in het stemrecht behouden te hebben, daar elk, tot den allergeeringsten toe, hoofd voor hoofd zijne stem uitbragt, en de oorspronkelijke inrichting der *centuriën* het niet volstrekt onmooglijk scheen te maaken, dat aan hunne *classe* somtijds de beslissing tusschen de stemmen van het geheele Volk staan zoude.

Het gemeen, door den schijn misleid, was dus volkomen te vreden met deze schikking; het misnoegen der Grooten was
weg-

weggenomen, zij zagen alle de voordeelen der nieuwe inrichting voor hunnen stand in, en de staatsgesteldnis was daar door op eenen voet gebragt, die haar geluk bevestigde, en wiens diep ingedrukt spoor, in deze eeuwen, door de staatkunde nog wordt aangewezen aan eenen ieder, die eene hervorming in het verouderd staatsbestuur van zijn land zou willen bewerken. (1)

I.
BOKK
VI.
HOOFDST.

Dit gelukkig bereiken van 's Konings edel oogmerk verdiende door den Godsdienst bekrachtigd en door allen uiterlijken luister vereerd en vereeuwigd te worden. **SERVIUS** beval dan, op doodstraffe, aan alle de opgeschrevene burgers, te zamen te trekken op het veld van **MARS**. De *Romeinsche* Ridder's moesten gewapend opzitten. Het voetvolk moest in den rang hunner *classen*, met hunne nieuwe toegewezenen wapenen ter stad uittrekken. Des morgens vroeg stond *Rome's* gansche krijgsmagt reeds in die uitgestrekte vlakte, welke tusschen den *Tiber*

Bekrachtig. ing dezer inrichtingen door den Godsdienst, en instelling der vijfjarige schatting.

(1) **ATH. AUGER** *Constit. Rom.* Tom. I. *Introdukt.* p. 7.

I.
BOEK
VI.
HOOFDST.

ber en de muuren der stad lag, door ROMULUS reeds aan deszelfs gewaanden Vader toegeheiligd. Alle de *centuriën* werden, naar het nieuw ontwerp, in slagorde geschikt. Daar na geleidde men, met alle offerplechtigheid, door alle de verdeelingen van het uitgestrekte leger drie offerbeesten met bloemen en kranen verciërd, een' stier, een' ram, en een ongesneden varken. Zij werden geslacht en toegewijd aan den Krijgsgod. Deze geheele plechtigheid droeg den naam van *lustrum*, (*zoen- of boet-offer*) (1) en werd om de vijf jaaren herhaald, wanneer zij altijd ten besluit der vernieuwde schatting verstrekte. (2) SERVIUS maakte, naamlijk, te gelijk eene wet, dat 'er alle vijf jaaren eene nieuwe opschrijving en schatting van alle de *Romeinsche* burgers plaats zou hebben, de veranderlijkheid der menschelijke zaaken te wèl kennende, om niet te begrijpen, dat 'er in dien tusschentijd omtrend de bezit-

(1) VARRO *Ling. Lat.* p. 46. Edt. Durdrecht. 1619.

(2) LIV. L. I. c. 44. & BOL. DRAKENBURGH ad h. l.

zittingen van bijzondere perfoonen wel zulke veranderingen konden voorvallen, die fommigen recht tot eene hoogere *classe* zouden geven, en anderen in eene mindere zouden moeten doen daalen.

I.
BOEK
VI.
HOOFDST.

Nu begon men te *Rome* de tijdrekening in te richten naar deze *lustra*, even'gelijk de *Grieken* bij hunne *Olympifche* fpelen telden. Deze tijdrekening echter was niet volkomen zeker, wijl de gefchiedenis van fchattingen gewaagt, waarop geen *lustrum* volgde (1) en men dus altijd eenige jaaren volgens deze berekening in de gefchiedenis zou ten agteren zijn. (2)

Zinds dien tijd riep men alleen de volksvergaderingen bij *curiën* bijeen, om de Priesters van JUPITER, MARS en ROMULUS te kiezen, en eenige ondergefchikte Overheidsperfoonen te benoemen, waarvan wij in het vervolg zullen moeten gewaagen. Men hield deze vergaderingen, ook dikwijls enkel voor eene uiterlijke vertooning, om, in vervolg van tijd, *het gezag ten velde* aan hem op te dragen, die reeds

(1) LIV. L. III. c. 22. XXIV. 43.

(2) CENSORIN. *de die nat.* c. XVIII. sub fin.

I. reeds bij *centuriën* tot de hoogste waardig-
 BOEK heden verkozen was. (1)
 VI.
 HOOFDST. Tot nog toe had *Rome* geen gemunt
 Het eerste geld. Haare eerste bewooners wisten van
 gebruik geen ander eigendom, dan het geen in
 van ge- landerijen en in vee bestond (2); elk vond
 munt geld. zijn eigen voedzel op zijnen akker, en
 had in onderhandeling met anderen slechts
 een schaap of koe noodig, om daar voor
 zijne behoeften van een ongunstigen oogst
 te vervullen. De buit telkens op vijan-
 den behaald, bij wien de beschaaving reeds
 andere behoeften en andere bezittingen had
 ingevoerd, leidde ook hun welhaast van
 den eenvoudigen herderstand af, en maak-
 te de uitvinding eener algemeene waarde
 noodig, welke ieder naar zijn bijzonder
 welgevallen kon aanleggen. Nu nam men
 het lood, daarna het koper, tot den alge-
 meenen prijs aan van allerlei eigendom,
 en berekende men de waardij der zaken,
 bij het pond van dat metaal. Hiervan be-
 diende men zich tot onder *S E R V I U S*

T U L.

(1) BEAUFORT *Republ. Rom.* Tom. II. Liv. III.
 chap. 3.

(2) OVID. *Fast.* V. 279. seqq.

TULLIUS toe. Het lastige, en bedrieglijke echter, het geen 'er plaats had in elkanderen alles toe te wegen, deed dezen Vorst besluiten, tot het munten van elk pond kopers. — Het munten van penningen had zeker al eerder plaats gehad, wjl SERVIUS reeds onderscheidene penningen deed overgeven op de jaarlijkse dorpfesten, doch dezelve zullen, even als onze legpenningen, voor geen gewoon geld gangbaar geweest zijn. TULLIUS liet het eerst het koper tot gangbaar geld munten (1), en op hetzelfde beeldnis slaan dier drie beesten, welken ten zoenoffer na de voltrokkene schatting geslacht waren (2), waaruit men waarschijnlijk genoeg schijnt te kunnen besluiten, dat deze munt na dat tijdstip eerst is ingevoerd. (3)

Het gemak in den handel en de voordelen in de zamenleving, welken men ongetwijfeld aan de invoering eener algemeene aangenomene waarde der dingen, door

(1) PLIN. L. XXXIII. c. 2.

(2) PLUT. *in* POPL. p. 103.

(3) BEAUMARCH. *Hist. Rom.* Tom. I. p. 422.

I.
BOEK
VI
HOOFDST.

door middel van het geld, heeft te danken, aan den eenen kant erkentlijk overwegende, doch, van de andere zijde, tevens al het onrecht, geweld, en moord met deszelfs invoering ter maatschappij ziende indringen, is het menschlievend hart twijfelachtig, of het voor deze gevaarlijke vrucht der beschaaving dankbaar zijn, of haar, benevens haaren aanbieder, misnoegd verwenschen zal. Veel beslissender zal de uitspraak van ieders onverbasterd hart zijn bij de waardeering eener andere instelling, welke het herdenken aan *SERVIVS* in onze dagen nog dierbaar moet maaken aan de menschenliefde, en welke wij met oneindig volkomener en edcler genoegen, dan de schitterendste overwinning van den dappersten oorlogsheld, verlangen te boek te stellen.

Verheffing
der vriige-
maakte
staaven tot
Burg. ra.

Alle de voorgangers van *SERVIVS* hadden de bevolking van *Rome* uitermaate bevorderd, door derzelve poorten open te zetten voor allerlei vreemdelingen, en aan hun het burgerrecht te schenken zonder eenig onderscheid te maaken tuschen hunne geboorte en rang in hun verlaten vaderland. *SERVIVS* ontwierp een ander

der plan, om *Rome* op den duur meer en meer te bevolken, en den Staat niet enkel leden, maar altijd waardige en verdienstelijke leden te bezorgen. Dit plan bestond in de verheffing van vrijgemaakte slaaven tot burgers. *SERVIVS* zelf, schoon uit vorstlijk bloed gesproten, was door de onbestendigheid der menschelijke zaaken in den slaaffchen stand gedragen en geboren. Door *TARQUINIUS* als deszelfs eigen kind opgenomen en geliefd, had hij wel zelf het vernederende van dien stand niet ondervonden, doch zeer zeker had zijne edele moeder *OCRISIA* hem meer dan eens leevendig die ijslijke gewaarwordingen afgeschilderd, welken haar hart verscheurden, wanneer zij door het noodlottig krijgsgeluk van eenen beminden echtgenoot beroofd, en uit den aanzienlijksten stand in haar vaderland, naar een vreemd land in verachtelijke boeien werd medege-sleept.

Men behandelde de slaaven, in den krijg Men be-
 gevangen genomen, en voords openlijk handelde
 verkocht, te *Rome* toen wel niet met die de slaaven
 onmenschelijke wreedheid, waarmede men nog niet
 elders, en ook in latere tijden van den *Ro-* geheel on-
mensch-
lijk.

I
BOEK
VL
HOOFDST. *meinschen* Staat tegen deze ongelukkigigen te werk ging. Derzelve bezitter droeg den gehaatte naam van *heer* of *meester* niet, hij noemde zich den *vader des huisgezins*, zijne slaaven hielpen zijn *gezin* uitmaaken, en zijn geheel huis had de gedaante van een kleen gemeenebest, onder billijke wetten gesteld, waarvan hij de algemeene uitvoerer was. Het gemis der vrijheid, de afhankelijkheid van het welgevallen van eenen ander, en het vooruitzicht, van zich nimmer in de natuurlijke rechten der menschheid hersteld te zullen zien, bleeven nogthands, bij de zachtste behandeling, de allerbitterste rampen, waar mede het weiffend lot den ongelukkigigen treffen kon.

TULLIUS
wilde, echter, hun lot ver-
zachten. Was het TULLIUS nu al niet mogelijk, den geheelen slaavenstand, die, strijdig met de rechten der Natuur en met de waardigheid van den mensch, alleen rust op het recht van den sterksten, het geen in de maatschappij geen recht maar strafbaar geweld is, af te schaffen, daar een algemeen gebruik bij alle volken, 'en het voorbeeld van zijnen schoonvader denzelven schein te wettigen: — hij, die zelf niet onkundig van der slaaven lot was,

was, wilde het echter, zoo veel hem het algemeen vooroordeel toe liet, verzachten. Die ongelukkigen, die hunnen meester lang en trouw hadden gediend, scheenen hem toe, veel waardiger burgers voor *Rome* te zullen zijn, dan allerleie andere vreemde landlopers. Hij wilde dus „ dat men aan vrij gelatene slaaven „ de keuze zou geven, om weder naar „ hun vaderland te keeren, of binnen „ *Rome* als burgers te blijven. Zij, die „ het laatste verkozen, zouden wel den „ naam van *vrijgelatenen* behouden, maar „ voords, onder de vier stadswijken ver- „ deeld, het zelfde recht van alle andere „ vrije burgers genieten”.

L.
BOEK.
VI.
HOOFDST.

Tegen dit voorstel kantede zich de Raad Tegenkan-
aan. Zij, die bijna in den waan geraak-^{ting van}
ten, van eene andere stoffe opgelegd te den Raad.
zijn, als de *Plebejers*, konden zoo veel oplettendheid van den Koning op de slaaven, die toch niet meerder dan noodige lastdieren scheenen, niet verdragen, zonder zich te ergeren aan de laage denkwijze van eenen Vorst, die zijne slaaffche geboorte daar door weder aan elk te binnen bragt. TULLIUS liet zich door deze

I. deze haatlijke aanmerkingen niet afschrik-
 BOKK ken, maar beriep eene vergadering des
 VI. Volks, en vertrouwde het zijner hartlij-
 HOOFDST. ke welsprekendheid, en het gevoel der
 menigte te recht toe, aan het zelve de
 uitspraak te laten over zijn voorstel.

Redevoe- „Heeft de Natuur,” — dus was zijne taal, —
 ring voor „den slaaf van den vrijen onderscheiden,
 het Volk. dan is het onze pligt, dien regel te vol-
 gen; maar heeft de geluks-Godin alleen
 den eenen zoo veel laager dan den anderen
 geplaatst, dan is het onze plicht de nuk-
 ken dier blinde Godesse verftandig te
 verbeteren. Beloofst die Fortuin, welke
 ons nu zoo verachtlijk doet nederzien op
 onze krijgsgevangenen, ons altijd eene be-
 ftendige meerderheid? Zult gij en uwe
 kinderen altijd dien staat behouden, die
 u thands zoo trotsch maakt? De braafste
 en krijgshaftste volken gevoelden niet zel-
 den den onzekeren oorlogskans. Nu on-
 derworpen aan vreemde dwingelanden wer-
 den zij dikwijls eerlang de beheerschers
 van hunne trotsche overweldigers. —
 Hoe veele voorbeelden leveren ons hier-
 van de omwentelingen der *Grieken* en an-
 dere barbaaren niet op? — En welke eene
 on-

ongelijkheid misvormt ons eigen gedrag niet? Men wil den slaaf, na een getrouwen dienst, de vrijheid niet weigeren; en ontzegt hem echter alle burgerrechten? Zijn de slaaven misdaadig, waarom gunt men hun de vrijheid; zijn zij braaf, waarom erkent men ze niet als burgers? Men moet de menschen achten naar hunne verdiensten, geenzins naar de begunstiging van een onzeker levenslot. Tot nog toe naamt gij elken vreemdeling aan, wien de inrichting van uwen staat behaagde. Onderzocht gij ooit, of zij in hun land vrij geboren of slaavenkinderen waren? Waartoe zulke eene naauwkeurigheid omtrent de ongelukken van hun, dien uwe onwederstaanbaare wapenen te onderbragten, daar gij 'er geene in het oog hield omtrent onbekende ballingen? Hoe is het mogelijk, dat zij, die zich zoo veel op hun doorzicht laten voorstaan, niet inzien, het geen den eenvoudigsten zichtbaar is, dat de heeren juist daarom omzichtiger zullen zijn in het vrijmaaken hunner slaaven, wanneer zij daardoor het edel voorrecht van eenen burger te zijn overdragen op den Slaaf, voor wiens gedrag

I.
BOEK.
VI.
HOOFDST.

I.
BOEK
VI.
HOOFDST.

drag zij verandwoordlijk worden voor den Staat; en dat de slaaven, met te meer liefde en ijver de gunst hunner heeren zullen zoeken te winnen, als die gunst eens hun lot niet slechts verzachten, maar waarlijk veredelen kan. Aan het nut hier van voor den Staat had hij den schranderen slechts te herinneren, den eenvoudigen te doen denken. De bevestiging en de uitbreiding des rijks maakte eene talrijkeheid van burgers noodig, welke genedzaam was, om beiden in het veld te bevorderen, zonder aan gehuurde troepen hun welzijn te waagen, en voor derzelve onderhoud 's lands schatkist uit te putten. Alleen om deze reden weigerden de vijf eerste Koningen aan geenen vreemdeling het burgerrecht. Om deze reden kon men nu den Staat bevolken met luiden, wier braafheid erkend, wier opvoeding of leefwijze met der *Romeinen* zeden reeds eigen was. Men schrijve de vrijgemaakte jongelingen onder de wijken op, en nooit zal het der stad aan een iegen leger, den Staat aan troepen ter verdediging ontbreken, al werd dezelve aangevallen door het geheele menschedom. Niet slechts zal de

de Staat den dienst hier van eens dankbaar erkennen, maar elke rijke zal in zijne vrijgemaakten even zoo veele erkentlijke menschen vinden, wier stem in de vergaderingen hun altijd bijvallen, wier personen en kinderen de hartlijkste *cliënten* zullen blijven van hun en hun geslacht."

I
BOEK
VL
HOOFDST.

Eene redevoering, zoo vol gezond verstand, zoo kunstig ingericht naar de neigingen der Grooten, zoo rechtstreeks sprekende tot het hart der minderen, had het gewenschte gevolg. Het voorstel van TULLIUS werd veranderd in eene wet; de Raadsheeren stemden zelfs hier toe eenpaarig het eerst, en, welke staatsverwisselingen *Rome's* gemeenebest ook zinds onderginge, die wet bleef als eene geheiligde, onveranderlijke, instelling bestendig stand houden. (1)

Daar

(1) DION. HAL. L. IV. p. 225—227. HOOKE en BEAUMARCHAIS meenen, dat deze redevoering alleen voor den Raad werd gehouden: daar echter DIONYSIUS deze uitdrukking gebruikt, *συγκαλέσας τὸ πλῆθος εἰς ἐκκλησίαν*, (de MENIGTE tot eene VERGADERING bij een geroepen hebbende) en volgens de grondwetten van den Staat het gezag, om wetten te maaken, bij het geheele Volk alleen huisves-

L Daar rechtvaardigheid en billijkheid het
BOEK. eenige richtsnoer en het algemeene welzijn
VI. het edele doelwit van **SERVIVS** was,
HOOFDST. liet de braave Vorst het niet berusten bij
SERVIVS hervormingen, die den Raad of het Volk
zag van de
uitspraak
over bur-
gerlijke
rechtsge-
dingen af.
VI. liet de braave Vorst het niet berusten bij
hervormingen, die den Raad of het Volk
aangingen, maar verhief hij zich zelf zoo
verre boven alle eigene bedoelingen van
grootheid en gezag, dat hij aan de Ko-
ninglijke magt zelve vrij naauwe perken
stelde. Alle zijne voorgangers hadden
aan hunne eigene uitspraak voorbehouden
het vonnis in allerlei rechtsgedingen, en
over allerlei misdaden, het zij tegen den
Staat, het zij tegen een bijzonder bur-
ger. Te recht befefte **TULLIVS** het
gevaar van den onderdaan, om dikwijls
onrechtvaardig te worden veroordeeld,
daar het den allerbesten en allerbe-
kwaamsten Vorst onmooglijk was, zoo
veele onderscheidene rechtszaaken grondig
te onderzoeken, en de dwinglandij door
zulk een gezag haare slachtoffers onder de
beste ingezetenen altijd ligt kiezen kon.
Aan zich de uitspraak over misdaden
van
rede, zoo hebben wij deze redevoering, als in eene
Volksvergadering gehouden, voorgesteld.

van Staat behoudende, liet hij de beslissing van burgergeschillen over aan andere Rechters, wiën hij een zamenstel van wetten voorschreef, waaruit zij hunne uitspraak hadden op te maaken. (1)

I.
BOEK
VI.
HOOFDST.

Alles in en om *Rome* aldus in eene uitmuntende orde geschikt hebbende, ontwierp en bragt *SERVIVS* een ander plan tot stand, het geen den roem zijner staatkunde ten hoogsten top verhief. Meermaalen zagen wij, hoe de *Latynen* en andere volken, schoon door de wapenen te ondergebracht, en bij aangenomene voorwaarden aan het *Romeinsch* gezag onderworpen, zich telkens aan hun juk onttrokken, zoo ras de dood hunnen overwinnaar wegnam. Deze nabuurige oorlogen ontrusteden bestendig den Staat en belemmerden denzelven in het bereiken van uitgebreider oogmerken. Om hier van *Rome* te ontslaan, en van het bestendig bondgenootschap dier volken te verzekeren, stelde hij zich ten oogmerk, *Rome* tot eene moederstad van geheel *Latium* te maaken. Gedurende zijne gansche rege-

Tracht *Ro-*
me tot de
hoofdstad
van geheel
Latium te
maaken.

(1) DION. HAL. L. IV. p. 228, 229.

I.
BOEK
VL.
HOOFDST.

geering had hij de vriendschap dier volken weten te bewaaren, en door zulk een staatkundig gedrag had geene *Latynsche* stad de wapenen tegen hem opgevat, schoon geheel *Etrurië* twintig jaaren wederspanning ware. Om hun in deze goede gezindheid te houden, wilde *SERVIVS* hun aan *Rome* door de banden van onderlinge verkéering verbinden, welken door den Godsdienst onlosbaar behoorden toegehaald te zijn.

Tot dit ontwerp had hem de vereeniging van verscheidene *Grieksche* steden door *AMPHICTION* aanleiding gegeven, daar de gelukkige naarvolging van eenige andere *Grieksche* volken hem hierin tot een aanmoedigend voorbeeld verstrekte. Zijn besluit genomen hebbende, riep hij de aanzienlijksten uit de onderscheidene steden van *Latium* te zamen, als wilde hij met hun over de belangrijkste en algemeen nuttigste zaaken spreken. Zij verscheenen in den Raad, en hoorden aldaar den Koning spreken over het heil der eensgezindheid voor nabuuren; hoe eendragt magt maakt, doch onderlinge verdeeldheid alles ten grond doet gaan; dat *Rome* zich

zich op het naauwst met *Latium* wilde verbinden; dat voordaan beiden één belang moesten hebben; dat de Godsdienst het zegel dezer vereeniging behoorde te zijn; hoe men te *Rome* op algemeene kosten eenen tempel moest oprichten tot eene onschendbaare vrijplaats, waarbij alle de bewooners der onderscheidene steden 's jaarlijks zamenkomen, en eene algemeene marktplaats op vastgestelde tijden houden konden, wanneer men tusschen de gewijde altaaren, zonder bloedstorting, alle de geschillen minzaam zou kunnen afdoen, welken 'er tusschen onderscheidene steden mogten rijzen. Over de genoegens en voordeelen van zulke eene vereeniging breedvoerig gesproken hebbende, haalde hij de *Latynen* gemakkelijk over tot zijn voorstel, daar zij 'er zelfs niet tegen hadden, dien tempel te *Rome* te willen plaatsen, hoe zeer zij daar door stilzwijgend het oppergezag dier stad over hun bondgenootschap zichtbaar erkenden. Men bragt stadsgewijze het noodige geld op, en *TULLIUS* bouwde op den berg *Aventinus*, die de hoogste der zeven stadsbergen was, eenen tempel aan de Godin

I.
BOEK
VI.
HOOFDST.

I. DIANA toegewijd. De voorwaarden van
 ROEK VI. het onderling verdrag, de inrichting der
 HOOFDSY. jaarlijkfche plegtigheid, en de wetten
 voor dit algemeen gerichtshof ftelde de
 Koning voor de overige fteden op, en
 liet dezelve benevens de naamen der ver-
 eenigde fteden op koperene zuilen fnyden:
 die ten tijde van AUGUSTUS nog aanwe-
 zig en leesbaar waren. (1)

Deze eer De onderlinge eensgezindheid, op deze
 door de wijze zoo wezenlijk bevorderd, verdoof-
 Latynen op eene de, echter, alle eerezuchtige naafrijver
 bijgeloovige, doch niet geheel bij de Latynen, die zich in het
 vruchtlooze. wijze bondgenootfchap der Romeinen wel aan-
 beftreden. zienlijke overwinningen beloofden, doch
 aan Rome de eer misgunden, van de hoofd-
 ftad van een zeer uitgebreid rijk te wor-
 den. Om zich die eer, in zulk een ge-
 val, toe te kunnen eigenen, bedienden
 zij zich van de uitspraak des bijgeloofs;
 een zeer kwalijk gekozen-middel bij een
 hof, 't welk gewoon was alle bijgeloof
 der ftaatkunde dienstbaar te doen zijn.
 Toevallig kwam 'er onder de Latynen (2)
 een

(1) DIOM. FAL. L. IV. p. 229, 230.

(2) Dit zegt AURELIUS VICTOR uitdrukkelijk:
 de

eën ongewoon groot kalf ter waereld. Het Godsdienstig bijgeloof des eigenaars beschouwde het terstond als een allerwaardigst offer der Goden. Van deze gelegenheid zich willende bedienen, wisten de Wighelaars deze voorspelling op te maaken, dat hij, die dit offer aan de *Aventynsche* DIANA slachtete, verzekerd kon zijn, dat zijn vaderland de meesteresfe van geheel *Italie* zou worden. De eigenaar, door deze voorzegging van blijdschap verrukt, meldde vrolijk alom zijn zonderling geluk, en haastte zich, dit luistervol offer te slachten. Doch het gerucht snelde zijne schreden vooruit. De Op-

I
BOEK
VI.
HOOFDST.

de overige schrijvers, beneden bij het eind van dit verhaal aangehaald, zeggen, dat zulks bij de *Sabynen* geschiedde. Wij volgen het gezag van VICTOR boven dat der overigen, om dat 'er noch in LIVIUS noch in DIONYSIUS eenig gewag van de *Sabynen* gemaakt wordt, bij de vereeniging der *Latynen* met de *Romeinen*, en het onwaarschijnlijk is, dat een vreemdeling, die geen deel aan dit bondgenootschap had, deel gehad, of belang gesteld zou hebben in deszelfs tempeldienst. Het geval schijnt ons nogthands van te weinig belang, om ons met dieper onderzoekingen hier naar op te houden.

I. Opzichter van DIANA's altaar hoorde
 BOEK. VI. het, en nam terstond zijne maatregelen.
 HOOFDST. Naauwlijks was de eenvoudige ANTRON,
 (zoo heette de eigenaar) den hoogen berg
 met zijn offerdier opgekomen, of COR-
 NELIUS, de listige Priester der Jacht-
 Godin, riep hem met nadruk toe: „Wat
 wilt gij, vreemdeling? Zult gij der Godin-
 ne een onrein offer slachten? Zult gij u
 eerst niet reinigen in stroomend water? Zie,
 aan den voet des bergs stroomt de
Tiber.” De onnozele vreemdeling vreesde
 eene plegtigheid te verzuimen, welke de
 heerlijke voorspelling voor zijn land zou
 verijdelen; liep ijlings naar beneden; maar
 keerde van zijne reiniging niet weder,
 voor dat CORNELIUS het offerdier reeds
 onthalsd, en de gewaande voorspelling ter
 bevestiginge van *Rome's* gezag doen dienen
 had. De Koning en geheel *Rome* juichten de
 behendigheid van hunnen burger toe. De
 hoornen van het offerdier werden ten
 gedenkteken opgehangen in den tempel. (1)

Deez'

(1) PLUT. *Quaest.* p. 264. Tom. II. en aldaar
 JUBA EN VARRO. AUR. VICT. de *viris ill.* c. vi.
 LIV.

Deez' tempel was de eenige niet, dien **SERVIVS** deed bouwen: zich zijnen voorspoed dankbaar aan het geluk verschuldigd kennende, en edelmoedig genoeg, om dit nimmer te ontveinzen, had hij reeds lang meer dan eenen tempel aan het **GOED GELUK** toegewijd, onder zeer verscheidene en zonderlinge naamen: als van de *oude*, de *gehoorzaame*, de *bijzondere*, de *maagdljke*, de *manljke*, de *ongestadige geluks-Godinne*. (1) Uit welke uittekenende vereering het bijgeloovig Volk zich inbeeldde, dat hij eene bijzondere gemeenschap met deze gewaande Godesse hield, waaraan zij zijne wijze en weldaaidige wetten toeschreven. (2)

L
BOEK
VL
HOOFDST.
SERVIVS
BOUWT. verscheidene
tempels.

Na

LIV. L. L. C. 45. VAL. MAXIM. L. VII. C. 2. ex. 1. tegen wier gezag het zwijgen van **DIONYSIUS** zeker niets anders bewijst, dan dat die schrijver zulk een verhaal zijner geschiedenis onwaardig gehouden heeft, het geen wij al een geplaat hebben om de blijksbaarheid van het voorbeeld, hoe de Priesterfchaar zelf een staatkundig spel van den dienst der Afgodet maakte.

(1) PLUT. *Quaest.* p. 281. de *fortuna Rom.* p. 322. Tom II.

(2) PLUT. *Quaest.* p. 273. Tom. II.

A a 4

I. Na dat **SERVIUS**, in zijn rijk, die
 BOEK
 VI. heilzaame verbeteringen gemaakt had,
 HOOFDST. waar voor hem het zelve vatbaar scheen;
 Wil zijne kroon nederleggen. wilde hij, eindlijk, in eens toonen, hoe
 onbaatzuchtig alle zijne inrichtingen wa-
 ren, hoe zeer zij aan de billijkheid en de
 zucht ten algemeenen welzijn alleen wa-
 ren toe te schrijven, en met hoe veel eer-
 bied men dezelve op die gronden na hem
 altijd had in acht te nemen. Met hoe
 groote toejuicing hij, veele jaaren, het
 rijk bestuurd had; en welk een aangenaam
 bewind hem het vreedzaam genot van alle
 zijne verdienstlijke poogingen nu eerst
 begon te veroorzaaken; **SERVIUS** ging
 zwanger met het denkbeeld, om de kroon
 weder dankbaar neder te leggen in den
 schoot des Volks, waar uit hij zelf ze
 weder behendig genomen had. Zijn oog-
 merk was hier bij niet, afstand te doen
 voor eenen ander van een bezit, het geen
 aan de wenschen van zijn hart niet kon
 voldoen, of het geen de zwakheid des ou-
 derdoms hem moeilijk maakte, om het te be-
 schermen en te verdedigen: zijne zelf-
 verlochening kwam uit eene veel edeler
 bron voort. **TULLIUS** beschouwde
 het

het heil des geheelen Volks voor de hoogste wet. Dit moest, in zijn oog, het doel van alle wetgeving, van allen staatsbestuur zijn. Dit doel kon, naar zijn denkbeeld, niet bereikt worden in eene staatsgesteldnis, waarin de groote menigte zonder onderscheid het woord voerde, en de stem des misleiden, omgekochten, en wispeluurigen gemeens voor de geheiligde stem des geheelen Volks moest gelden. Zijne wijze inrichtingen hadden het welzijn van den Staat reeds behoed tegen de onheilen der Volksreering. Van eenen anderen kant scheen hem het zelve niet min hagchelijk. Nooit had nog wel de eenhoofdige Regeering eene alleenheersching binnen *Rome* opgericht; het geheele Volk had wel het oppergezag zorgvuldig en ongeschonden in deszelfs boezem bewaard; doch 't Koninglijk gezag bezat tevens reeds eenen invloed, dien het misbruiken en ten nadeele des Volks doen werken kon. De glans der kroon verblindt de oogen des gemeens; de bestendige luister des Konings doet in hem den mensch vergeten; zijn uitgebreid vermogen, om

I.
BOEK
VI.
HOOFDST.

I. gunsten uit te deelen, maakt overal ge-
 BOEK hoorzaame, en vleiende ahangelingen;
 VI. zijn wil vindt aanhang bij veelen, schoon
 HOOFDST. hij het welzijn van allen tegenstreeft; en
 langzaamerhand vervangt het genoegen en
 welgevallen des Konings het heil des ge-
 heelen Volks. Zijn Volk even zeer te-
 gen dit misbruik des Koninglijken gezags,
 als tegen de regeeringsloosheid der menigte,
 willende behoeden, smeetde de bewonde-
 renswaardige TULLIUS het edel ontwerp,
 om, bij het nederleggen der kroon, aan
Rome de gedaante te geven van een vrij
 gemeenebest, door jaarlijksche Overheden
 bestuurd, wier gezag al den nadruk der
 Koninglijke regeering zou bezitten, zon-
 der het vermogen, om hetzelfde te misbrui-
 ken. Dit ontwerp had hij reeds in schrift
 gebragt, en ongetwijfeld had zijn geest,
 die van geen welgenomen plan afweek,
 het werktellig gemaakt; had niet eerst
 zijne moeder TANAQUIL hem met ster-
 vende lippen bezworen, geen throon
 omver te werpen, die, door hem bezeten,
 de zegen des Volks was, en had een on-
 tijdige dood hem daarna alle verdere uit-
 voc-

voering van zijn oogmerk niet onmogelijk gemaakt. (1)

I.
BOEK
VI.
HOOFDST.

Om het rampzalig einde van dezen bes-
ten Vorst te beschrijven, moeten wij eeni-
ge schreden in zijn leven terug gaan, en
eerst eene en andere gebeurtenis van zijn
huis boeken, waartoe ons als nog de rijke
geschiedenis van zijn uitmuntend staatsbe-
stuur geene gelegenheid gelaten heeft.

Toen **SERVIVS** de twee kleenzoo-
nen van **TARQUINIUS**, met al de hart-
lijke zorg van eenen vader, tot eenen
manbaaren ouderdom had grootgebracht,
wilde hij hun verder door de banden des
huwlijks zoo naauw aan zijn huis verbin-
den, dat hij van hunne gezindheid tegen
hem ten eenigen tijd niet hetzelfde lot te
vreezen had, het geen zijn voorganger
van de zonen van **ANCUS** had onder-
gaan. Hij had hij zijne vrouw **TARQUINIA**
twee dogters, beiden **TULLIA** ge-
naamd, en gaf dezelve ten huwlijk aan
haare volle neeven, de oudste aan **LUCIUS**,
en de andere aan **ARUNS**, die
de

(1) LIV. L. I. c. 48. PLUT. *de fortund Rom.*
p. 332. Tom. II.

I. de jongste der Prinzen was. Deze gelijk-
 BOEK heid van jaaren mogt een goed huwelijk
 VI. belooven, het al te strijdige in de onder-
 HOOFDST. scheidene charakters der gehuwden maakte
 ze beiden ongelukkig.

Charakters L U C I U S had een onrustigen en hard-
 der twee vochtigen aart. Men las in zijn oog de
 paar echt- verachting, waarmede hij op zijnen min-
 genooten. deren nederzag, en eene trotsche ingeno-
 menheid met zich zelf. Vol verlangen
 naar den thron, bekommerde hij zich om
 geene verdiensten; hoe begeerig naar eer
 en roem, onthield hij zich van geene
 misdaden; en dus schetste zijn aart het
 waare karakter van eenen dwingland.
 Zijne vrouw, integendeel, was gezeglijk
 van aart, rechtschapen van hart, gevoe-
 lig voor deugd. Als eene braave dogter
 verminderde haar huwelijk de gehechtheid
 aan haaren vader niet: en nimmer kon de
 onstuimige eierzucht van haaren echtgenoot
 haar de pligten van deugd en oudermin
 één oogenblik doen vergeten. A R U N S,
 de jongste Prins, scheen veeleer geschikt,
 om zijn geluk te vinden, in de genoegens
 van een ambtloos leven, dan onder den
 last van een moeilijk staatsbestuur. On-
 eer-

eerzuchtig, minder uit een beginzel van laaghartigheid, dan wel door eene verfijnde eigenliefde, verdoofde hij in zijn hart alle geheime wenschen naar schitterende grootheid. Geheel anders was zijne vrouw. Trotsch en heerschzuchtig wilde zij alleen gebieden, om zich te doen vreezen. Buitenspoorig in alle haare driften kende haare eerzucht geene grenzen. Geen gevoel van menschlijkheid temperde haar woest karakter. Haare trotschheid alleen wederhield haare neiging voor een algemeen wellust.

I.
BOEK
VI
HOOFDST.

SERVIVS kende den aart zijner voedsferlingen en dogters, en hoopte, door de ongelijke karakters bij elkanderen te voegen, zich het best te verzekeren tegen de ondernemingen der heerschzuchtigsten, en de rust te bewaaren in zijn koninglijk gezin. De deugdzaame zachtzinnigheid zijner oudste dogter zou, in zijn oog, den onrusigen geest van LUCIVS maatigen, en het vuuriger karakter van zijne jongste mocht de onverschilligheid van ARUNS wel wat ontvonken.

Waarom
aldus ge-
paard?

Een tijd lang hadden deze echtverbindingen dit gevolg, en Rome was daardoor

Kwaad ge-
volg deze

ge-

I.
BOEK.
VI.
HOOFDST.
verbindnis-
sen.

gelukkig genoeg, om **S E R V I U S** eenen geruimen tijd in het bewind te houden, en deszelfs ontwerpen tot stand gebragt te zien. Daar zich echter de hevige en heerschzuchtige neigingen van dezen niet lieten overwinnen door de stille deugden van genen, sloegen zij eerlang in heviger woede uit, maakte een einde aan het geluk der onderscheidene huwlijken, en zochten eene schandlijke voldoening langs den weg van bloedschande en vadermoord.

Ontwerp
van **T U L L I A** om
zich van
haar ge-
maalte ont-
slaan, en
deszelfs
broederte
huwen.

De jonge **T U L L I A** haaren echtgenoot, die, zo hij ooit groot worden zoude, die grootheid na zijn schoonvaders dood bedwaard van het Volk wilde afwachten, te vergeefsch aangezet hebbende, om zich een gereeder weg ten thron te baanen, vloekte het uur haarer verbinding, haatede haaren man, wenschte zich weduw, en zag zelve naar middelen uit, om zich van **A R U N S** te ontslaan. Zij kende haaren zwager. Zij wist, dat de deugd zijner vrouw hem een last was, en hij zich onwillig door haare traanen liet verbidden, om geene aanspraak te maaken op den thron bij het leven zijns schoonvaders. De overcenkomst der neigingen had haar

al

al lang eene beminde schoonzuster van LUCIUS gemaakt; zij wilde meer zijn; haare drift naar wellust en naar eer ver-
 eenigden zich in haar hart op één voor-
 werp, en geene banden des huwlijks, geene betrekking des bloeds, geen gevoel van eenige deugd wederhielden haar, om LUCIUS bij zich te roepen, en hem onbedeesd eenen voorflag te doen, waarbij de kuischheid bloozen, de menschlijkheid ijzen moet.

I.
 BOEK
 VI.
 HOOFDST.

Beiden verbonden zich, naamlijk, op haar voorstel, tot den moord hunner echtgenooten, een bloedschendig huwlijk, en alle poogingen, om den ouden TULLIUS van den throon te haalen. De eerste vruchten eener schandelijke minne verze-
 gelden, van wederszijden, de uitvoering van dit ijslijk ontwerp. (1)

Welhaast sneuvelde de deugdzame TUL-
 LIA door de hand van LUCIUS, en
 onderging ARUNS een gelijk lot van
 zijn doemwaardig wijf. Beide deze mon-
 sters namen nu elkanderen ten huwlijk.
 Wellust en heerschzucht maakten hun on-

Familie-
 moorden
 in het ge-
 slacht van
 SERVIUS.

(1) DION. HAL. L. IV. p. 232—234.

I
BOEK
VI.
HOOFDST.

gevoelig voor de algemeene verfoering des Volks: zonder toestemming van **SERVIVS** of zijne echtgenootte voltrokken zij den schandlijken echt. (1) De hoog gestegen ouderdom, het overfchot der tederheid voor eene dogter, welke, hoe misdaadig ook, echter zijn kind bleef, of wel de eenige hoop op nakroost maakten den ongelukkigigen **SERVIVS** te zwak, om zich tegen dezen misdaadigen echt te verzetten.

Zamen-
zwering
tegen den
Koning.

Deze verbindnis was nogthands slechts de eerste stap tot eene geheele reeks van gruwelen. De heerschzucht der nieuw gehuwden openbaarde zich aanstonds in zamenzweringen tegen den Koning. Men wist een gedeelte van den Raad, die altijd nog gebeeten bleef op 's Konings volksgezindheid, in de belangen te krijgen, en het laagste gemeen, wiens armoede zeer ligt het recht vergeet, door rijke giften om te kopen. **TULLUS** zag deze zamenspanning wel met verontwaardiging, en was niet geheel buiten vrees, dat de-
zel-

(1) **DION. HAL. L. IV. p. 232—234. LIV. L. I. c. 46.**

zelve eens onverhoeds tegen hem werkzaam zou worden, doch tegen zijn schoonzoon en dogter zich openlijk te wapenen, en hun als zijne vijanden ter straffe te vorderen, sctieen zijn vaderlijk hart onmogelijk. Meermaalen sprak hij zijnen schoonzoon, in het bijzijn van goede vrienden, over zijn gedrag aan, hem ernstig vermaanende, het ontzag niet te vergeten, het geen hij aan zijn schoonvaders rang, ouderdom en betrekking schuldig was. Maar LUCIUS ontveinsde zoo weinig zijn heilloos opzet, dat hij, in geene onderhandeling tredende, zich stout durfde beroepen op den Raad, om zich aldaar tegen SERVIUS openlijk te verklaaren en te verdedigen. TULLIUS riep den Raad te zamen, gaf deszelfs leden kennis van het oogmerk der bijeenkomst, en daagde LUCIUS uit, om alle zijne bezwaren in te brengen. Nu beweerde LUCIUS rechtstreeks: „ dat hem de kroon toekwam; dat SERVIUS dezelve onrechtvaardig droeg; dat hij onder den naam van voogd zich van het luisterrijkst deel der erfnis zijner kweekelingen had meester gemaakt; dat hij den throon niet had be-

L
BOEK
VI.
HOOFDST.

I. klommen, ten zij op naam der koninglijke
 BOEK kinderren, en huu echter hun eigendom ont-
 VL hield, hoewel zij reeds over de veertig
 Boorset. jaaren oud waren; dat het eindlijk tijd
 werd, dat een afgeleefd grijsaart het staats-
 bestuur overliet aan den rijpen ouder-
 dom van eenen wettigen Vorst; dat hij de
 uitspraak hier in gaarne liet aan het oordeel
 van den Raad, doch zich zelve recht zou
 weten te bezorgen, indien SERVIVS het
 wettig gezag van dezen voorbijgaande,
 zich weder op zijne omgekochte schamele
 gemeente, waaraan hij het bezit des throons
 te danken had, zou willen beroepen." (1)

Verdedi-
 ging van
 SERVIVS
 voor de
 wettigheid
 van zyn be-
 stuur.

Op deze aanklagte antwoordde TUL-
 LIUS onverschrokken, en met zoo veel
 nadruks, dat het den Raad hoogstmoeilijk
 zou geweest zijn, zijnen aanklaager recht
 te spreken. Zonder zich lang te beroe-
 pen op zijne verdiensten bij het nakroost
 van TARQUINIUS, het geen hij van den
 dood gered, vaderlijk opgevoed, als schoon-
 zoons aangenomen, en tot erfgenaamen
 zijner bezittingen benoemd had; hield hij
 met klem van redenen staande: „ dat *Rome*
 gee-

(1) DIOM. HAL. L. IV. p. 234—236.

geene erfopvolging in het rijk kende; dat bij hun de kroon wederkeerde in den schoot des Volks, wanneer de dood ze eenen Koning ontnam; dat dit Volk ze hem weder opzette, wien het zulks waardig keurde. Alzoo was hunne aanspraak ongegrond, zijn bezit rechtmatig, Of moest zulk een eisch gelden, dan had hun grootvader even onrechtmatig den thron verweldigd, dan hadden de zonen van ANCTUS meer rechts, dan de kleenzonen van TARKVINIUS. Was de benoeming van SERVIUS onwettig geweest, men had zich hierover te beklagen bij het Volk, het geen hem had aangesteld. Durfde men deze aanspraak niet waagen, men had met daaden te toonen, de kroon meerder, dan haar tegenwoordige bezitter, te verdienen. Hij zelf zou zich beroepen op het Volk, bij wien alleen het oppergezag huisvestede; deed daardoor den Raad geen ongelijk; en betuigde alleen zijne verbaasheid, dat eenige hunner leden tegen hem durfden zamenspannen, daar hij zich beroepen kon op zijn gemaatigd, rechtvaardig, wijs, en minzaam bestuur, en daar hij op 's Volks wenken even gereed was, om

I.
BOEK
VI.
HOOFDST.

I. BOEK VI HOOFDST. Aanspraak van TULLIUS VOOR het Volk.

gefchikt te gehoorzaamen, als hij getracht had, om billijk te bevelen." (1)

Hij deed den Raad scheiden, de zaamgezworenen verlieten denzelfen schaamrood, en welhaast hoorde men het Volk ter algemeene bijeenkomst op de markt te zamen roepen. Nu beklom de oude redenaar het spreekgestoelte, en vermeesterde weder aller harten. Hij herinnerde hun aan zijne krijgsverrichtingen en aan zijne staatsverdiensten. Het herdenken aan elk zijner daaden vereerde het Volk met een toejuichend handgeklap. Men was verlangend naar de reden dezer herinnering, en hoorde nu eerst, dat TARQUINIUS den Koning beschuldigde over een onrechtmatig rijksbezit, dat hij het zelve als het erfgoed zijns grootvaders aanmerkte, en het Volk geen recht toe-kende, om hierover voor een vreemden te beschikken. Nu ontbond 'er een algemeen gemor onder het Volk, het geen SERVIUS deed bedaaren, betuigende zeer gaarne eenen thron te willen verlaten, diende de geheiligde stemme des Volks zijnen me-

(1) DION. HAL. L. IV. p. 236—239.

mededinger waardiger keuren mogt. Hier op het spreekgestoelte willende aftreden, was de algemeene stem, met de sterkste aandoening voorgebragt: „ dat **SERVIUS** reegeere!” waaronder zich ook anderen dus lieten hooren: „ dat **TARQUINIUS** zijn kop verlieze!” Deze taal deed **LUCIUS** beeven voor zijn behoud, hij ontvluchtete met de zijnen de woedende menigte, welke den grijzen Koning met een algemeen vreugdengeschrei naar zijn paleis geleidde. (1)

L.
BOEK
VI.
HOOFDST.

De kwaade uitslag dezer onderneming scheen de voorbaarige heerschzucht van **TARQUINIUS** te bekoelen. Bewust, hoe weinig kans hij tot den thron had, zo zijn schoonvader hem niet naar den zelve opleidde, zocht hij deszelfs gunst weder te winnen. Betuigingen, vleierijen en liefkoozingen, alles stelden hij en zijne snoode echtgenoot hiertoe in 't werk, en daar de Koning niet wraakzuchtig, onergdenkend en zeer kinderlievend was, was de bevrediging weder schierlijk getroffen. Voor het uiterlijke heerschte

Schijnbe-
rediging
der par-
tijen.

(1) **DIOME. HAL. L. IV. p. 240.**

I
BOEK
VI.
HOOFDST.

'er eene volmaakte eensgezindheid in het koninglijk gezin. Ook de Raad scheen zich minder voor LUCIUS te uiten, en SERVIUS geraakte welhaast in eene aangename, doch doodlijke, onbezorgdheid.

De godlooze TULLIA meende in LUCIUS de werklooze ongevoeligheid van ARUNS weder te zien kwijnen, en liet nu haaren man, nacht noch dag, rust met haare schampere verwijten.

Hier door aangevuurd, en mischien nog meer door het gerucht opgezet, dat SERVIUS gezind scheen, afstand van den thron te doen, en aan geheel Rome de gedaante van een vrij gemeenebest te geven, wilde TARQUINIUS zich nu met geweld meester maaken van het rijksbestuur. Overal maakte hij zich eenen aanhang. Inzonderheid liep hij de huizen der Raadsheeren af, die door zijnen grootvader tot dien rang waren verheven, herinnerde hun hunne verpligting, en drong op hunne erkentnis aan, in hem hunne stemmen te belooven: hij lokte zich de aanzienlijke jeugd door allerlei geschenken op zijde, beloofde alles van zijne regeering, en spaarde geene beschuldigingen en lasteringen

gen tegen den persoon des Konings overal te verspreiden. Zijnen aanhang groot genoeg achtende, koos hij listig eenen geschikten tijd uit, om zijn ontwerp te volbrengen, en voerde hij het zelve op eene verrassende wijze uit. (1)

I.
BOKK
VI.
HOOFDST.

Het grootste gedeelte van Rome's inwooners had landerijen buiten de stad. In den oogst waren zij allen op het land. Van dien tijd wilde TARQUINIUS zich bedienen, daar hij wist dat SERVIUS van den aanzienlijken burgerstand het meest bemind werd, en dat het laagste gemeen reeds voor de omkoppingen bezweken was. In zulk een tijd trok hij, vergezeld van zijne vrienden, met verborgene zwaarden gewapend, en van eene lijfwacht met bijlen voorzien, stout de markt op. Zelf had hij zich in koninglijk gewaad gekleed, en alle de overige koninglijke kenmerken toegeëigend. Tot voor den tempel, waar de Raad gewoon was te vergaderen, voordgetrokken zijnde, liet hij oogenblikkelijk, op naam van den Koning TARQUINIUS,

Nieuwe
aanval op
SERVIUS.

(1) OVID. *Fast.* L. VI. v. 587. *seqq.* LIV. L. L. c. 47.

I. de vergadering, door de omroepers, aan-
 :BOEK VI. -zeggen. Nu klom hij met een trotschen
 WQAFD.T. tred de trappen der raadzaal op. Zijne
 aanhangers hadden zich daar reeds ge-
 plaatst, en moedigden zijne onderneming
 aan. De overigen, den dood van SER-
 VIUS vooronderstellende, durfden niet
 wegblijven, en haasteden zich, op de onge-
 hoorde zamenroeping, in den Raad te ko-
 men. Deze voltallig zijnde plaatste TAR-
 QUINIUS zich, met het hoogstmooglijk
 gezag, op den koninglijken zetel, en her-
 haalde nu alle zijne beschuldigingen, wel-
 ken men reeds meermaalen van hem tegen
 zijnen schoonvader gehoord had. Zijne
 lastertong noemde hem „ eenen slaaf, die,
 na den schandlijken dood zijns yaders uit
 eene slaavinne geboren, de kroon aan
 geene tusfschenregeering, aan geene volks-
 vergadering, aan geen gezag van den
 Raad, maar aan eene listige vrouwe-hand
 te danken had: dat zulk een mensch, zulk
 een Koning, steeds het laagste gemeen,
 waaruit hij gesproten was, had begun-
 stigd, en uit haat tegen elk, wiens edeler
 gehoorde hem ten verwijt strekte, de lan-
 derijen aan de aanzienlijksten ontroofd, en
 on-

onder het uitschot des volks verdeeld had: dat hij de algemeene lasten op de schouderen der Grooten, uit dit beginzel, alleen had geschoven; en dat het geheele oogmerk zijner schatting was, om het gemeen het schitterend geluk dier Grooten te doen benijden, en zelf eene rijke bruid te hebben, om bij de schamele gemeente de weldaadige man te blijven."

F.
BOEK
VI.
HOOFDST.

Terwijl TARQUINIUS deze lastertaal SERVIVS ter Raadzaal uitge- in den Raad uitstiet, overviel hem SERVIVS werpen. Iemand had hem gewaarschouwd van den zonderlingen rol, dien elk met verbazing zijnen schoonzoon had zien speelen. Naauwlijks kon de grijsaart zoo veel stoutheid gelooven, slechts door weinigen vergezeld, verliet hij onvoorzichtig zijn verblijf. De Raadzaal in betreden, en TARQUINIUS, met koninglijk gezag, zijne plaats ziende bekleeden, riep hij hem met verontwaardiging en drift toe: „ wie maakt u stout genoeg, o schurk! deze houding aan te nemen? ” „ Uwe eigene onbeschaamde stoutheid, ” antwoordde TARQUINIUS „ waardoor gij, uit eene slaayn mijns grootvaders geboren, u zelve tot Koning der Ro-

L
BOEK
VI.
HOOFDST.

meinen hebt durven verheffen." Deze woorden verbitterden *SERVIVS* onmaadig. Meer met zijne driften dan met zijne krachten raadpleegende, deed de zwakke grijsaart eene vergeeffche pooging, om den lasterzieken geweldenaar van zijnen throon te scheuren. De aanhang van beiden geraakte in opftand, het omgekocht gemeen drong onftuimig ter Raadzaal in, doch werd door het gezag van den ouden Vorst nog wederhouden van alle geweldaadigheid. *TARQUINIUS* alleen kende geen gezag van rang, van jaaren, van betrekking. Verheugd over den magtloozen aanval des ouden, sprong hij onbeschaamd van zijnen zetel; greep met zijne forsche handen den grijsaart om den middel; droeg hem, daar hij te vergeeffsch om hulp en bijftand riep, de Raadzaal uit; smeet hem met geweld ter trappen af op de markt; en trad terftond weder binnen, om den Raad bij een te houden.

Heillooze
raad van
TULLIA

De geringe lijfwacht van *TULLIVS* had haar behoud in de vlucht gezocht. Hij zelf lag zwaar gewond, door den fnak verdoofd, hulploos op den grond. Weder bij gekomen floeg hij zijne kwijnende

00-

oogen om zich heenen, en zag overal eene menigte, welke zijnen vijand begunstigde, niemand, die zich voor hem in de bresse stelde. — Slechts twee of drie menschen, getroffen door zijn leed, booden de hand, om hem te ondersteunen en naar zijn verblijf te geleiden. Terwijl dezen hem langzaam voordsleepen, verschijnt de godlooze TULLIA. Zij wist den aanslag, wist de komst van haaren vader in den Raad, en ongeduldig over de uitkomst kwam zij, op een rijdtuig gezeten, dezelve in persoon vernemen. Zij ziet haaren man op de trappen des tempels, ziet den uitflag, en is de eerste, welke hem geluk durft wenschen met zijne kroon. De geheele aanhang van TARQUINIUS vervangt haare stem en roept hem voor Koning uit. Het was haar echter niet genoeg, de verheffing van haaren man op den val van haaren eigen vader toetejuichen; zij roept TARQUINIUS alleen, wijt hem een half gedaan werk, en zet hem aan, om door zijne bedlenden den grijsaart geheel te doen ombrengen, wyl hij geen oogenblik van zijne kroon kon verzekerd zijn, zoo lang zijn mededinger nog ademde.

Men

I.
BOEK
VI.
HOOFDST.

I. Men gehoorzaamt haaren heilloozen raad.
 BOEK VI. Eer zij weder naar haar paleis rijdt, geeft
 HOOFDST. TARQUINIUS aan sommigen van zijn
 Men laat SERVIUS volk last, om SERVIUS terstond het
 afmaaken. overfchot zijns levens te benemen. Die
 last wordt volbragt, men haalt den ongelukkigen Vorst spoedig in, brengt hem, met weinig moeite om, en laat zijn lijk dwars in de enge straat liggen, waar men hem agterhaalde.

Godloos gedrag van TULLIA. Nu beklimt TULLIA zegepraalend haaren wagen, en rent in volle vaart naar haar verblijf: doch welhaast houdt haar voerman stil; de paarden steigeren voor het bloedig lijk van den vermoorden Koning. „Waarom rijdt gij niet voort?” schreeuwt TULLIA. „Ziet gij uwen vader daar niet liggen, ik kan zijn lijk niet ontwijken”, antwoordt de ontfelde voerman. Het heerschzuchtig, wreed en godloos wijf neemt nu haaren voetbank op, smijt den paardenmenner daarmede naar het hoofd, en gilt in haare helsche woede uit: „zoudt gij een lijk ontzien?” De voerman gehoorzaamt; drijft de kneuzende raderen over het eerwaardig gebeente; het dierbaar ligchaam barst onder

der den gedoemden last; het geheiligd vaderbloed verwt de stootende wielen en spat het razende vrouwmensch in het onbeschaamd gezicht. Zij rent zonder wroeging voort; wacht aan haar paleis TARGUINIUS af met deze tekenen van haaren helschen zegepraal op menschelijkheid, Godsdienst en oudermin; en dompelt zoo roekeloos, als heiligchennig, hem en hun gezin in den verdienden vloek des Hemels, die zulke gruwelen niet ongestraft laat. — De wijk, waarin de ongetemde heerschzucht eener Vorstinne dit schrikbeeld der menschheid vertoonde, werd wel eer de *Cyprische*, doch daarna de *gruwel-wijk* genoemd. (1)

f.
BOEK
VI.
HOOFDST.

Aldus kwam SERVILIUS TULLIUS rampzalig aan zijn einde, in den ouderdom van vier- en- zeventig jaaren en na een vier- en- veertig jaarige regeering.

Zijne verdiensten hebben wij zoo dikwijls opgemerkt, als wij van zijne inrichtingen spraken. — Hij drong zich, wel is waar, op den thron, maar zijn wijs
Charakter
VAN SER-
VIUS.
en

(1) DION. HAL. L. IV. p. 240-242. LIV. L. I. c. 47, 48. OVID, *Fast.* L. VI. v. 602. *seqq.*

L en billijk bestuur maakte deze onwettige
SOEK onderkruiping tot een zegen voor het Land.
VI.
HOOFDST. Hij hield zich door de schranderste staatkunde staande tegen allerlei aanval of van list of van geweld: niet, om hardnekkig een onwettigen rijksstaf te behouden, maar om zich de magt niet te laten ontwringen, om met de meeste vrucht werkzaam ten nutte des geheelen Volks te zijn. Men beschuldigde hem van geene heerschezucht, die ten thron durfde stijgen, wanneer koningsmoorders denzelfen wilden overweldigen; die zijn geluk niet in eigen luister maar in 's Lands welzijn zocht; die de eerste was, om zijn eigen overgroot gezag te besnoeijen; en die gaarne den scepter wilde nederleggen, wanneer een zamenstel van uitmuntende wetten en gevestigde regeering dien minder noodig voor een vrij Volk maakten. Men wijte hem geene trotschheid, die nimmer zijne laage geboorte verbloemde; die alle zijne grootheid aan het goed geluk, niet aan zijne eigene verdiensten, toeschreef; en die nimmer op den geen verbitterde, die hem zijne afkomst verweet, dan wanneer hier door zijn weldaadige invloed over zijn Volk kon

kon gestremd worden. Nedrig zonder laagheid; begeerig naar gezag, om nut te doen; gevoelig voor het leed of ongelijk van den minsten; rechtvaardig jegens de eischen van allen; billijk in alle zijne schikkingen; wêlwillend zonder baatzucht; streng in eigene, toegevend in de gebreken van anderen, zoodanig was het hart van dien waardigen Vorst, die elken opvolger zijne naarvolging hoogstmoellijk zoude gemaakt hebben, hoe braaf, hoe gemaatigd hij ook zijn mogte. (1) Geen verstandig vader regeerde zijn klein gezin uitmuntender en zorgvuldiger, dan TULLIUS zijn gansche rijk. (2) Het *Romeinsche* gebied werd onder zijn bestuur wel niet aanmerklijk vermeerderd, maar deszelfs staatsgesteldheid kreeg door hem eene stevigheid, welke allen vluchtigen glans der uitgebreidste veroveringen zeer verre in waarde overtreft. Bemind van het Volk tot aanbiddens toe, geächt van de waardigste leden des Raads, had hij bijna geene

L.
BOEK
VL.
HOOFDST.

21-

(1) LIV. L. I. c. 48.

(2) FLORUS L. L. c. 6.

I. andere vijanden, dan in zijn eigen ge-
 BOEK
 VI. slacht.
 HOOFDST. TARQUINIUS, zijn moordenaar, waag-
 Uitvaart de het niet aan zijn overschot de gewoone
 VAN TUL- eer eener Koninglijke uitvaart te verzor-
 LIUS. gen. De geheele stad beweende den
 deugdzaamen Vorst te zeer, dan dat het
 deszelfs lijk door haare straten, zonder
 woede tegen zijnen moorder, zoude hebben
 kunnen zien rondvoeren. De gemaalin
 van TULLIUS bewees in stilte de laatste
 eer aan haaren echtgenoot; zij liet hem
 des nachts ten grave brengen buiten *Rome's*
 muuren; slechts weinige vrienden
 maakten den treurtrein uit; de tranen
 der ongelukkige Gade besproeiden het ne-
 derige graf, en haare veege lippen brulden den
 ijslijksten vloek uit, over het monster, dat
 eens haare borsten zoogden. Bezwaarlijk ver-
 liet de wanhoopige weduwe het overschot
 van haaren overdierbaaren echtgenoot; haar
 diep gewond hart kon zijn leed maar eenen
 dag verduuren, den daaropvolgenden nacht
 stierf zij van weedom en van smart. (1)

De

(1) DION. HAL. L. IV. p. 243. • Sommigen
 schree-

De daaden van TULLIUS maakten eene andere gedenkzuil voor zijnen naam onnoedig. Eeuwen zouden reeds lang den steenhoop hebben doen zinken, waaronder eene gelukkiger uitvaart zijn lijk had kunnen doen rusten. Zijn bestuur vereeuwigde de verdiensten, beiden van zijn hoofd en hart. Aan het hoofd der goede Vorsten geplaatst, geeft zijn voorbeeld nog waardige lesfen aan den wijsgeerigen tevens en menschlievenden staatsman. De Godheid zelve scheen te zorgen voor het aandenken eens Konings, die haar beeld niet geheel onwaardig op aarde had voorgesteld. Eens vernielde een hevige brand den tempel der FORTUIN, door het nedrig en dankbaar hart van TULLIUS aart deze gewaande Godes gewijd. Alles werd door de woedende vlammen verteerd: alleen zijn afbeeldzel, van verguld hout gevormd, bleef ongeschonden. In AUGUSTUS's leeftijd vertoonde men dit overblijfsel nog, en het Volk bewees aart het-

i.
BOEK.
VI.
HOOFDST.

schreeven, volgens dien schrijver, haaren dood aan eenen zelfmoord, anderen aan de moorddadige handden van TULLIA en TARQUINIUS toe.

L
BOEK
VI.
HOOFDST.

hetzelve zijnen eerbied, zeker met veel meer recht, dan aan de meésten der overige Goden, bij wien een deugdzaam mensch zich moest schaamen vergeleken te worden. (1)

(1) DIOW. HAL. L. IV. p. 243, 244. PLINIUS merkt in zijne *Nat. Hist.* L. XXXIII. c. 1. aan, dat het beeld van *SERVIVS* en dat van *NUMA* alleen onder de overige Koningen met eenen ring aan den vinger vercierd was.

Z E-

ZEVENDE HOOFDSTUK
VAN DEN DOOD
VAN
SERVIUS TULLIUS,
TOT AAN DE ONTTHROONING
VAN
L. TARQUINIUS
DEN
TROTSCHE N.

Het karakter van TARQUINIUS, J. vóór C.
de weg, dien hij zich ten thron gebaad, J. 532.
en de wijze, waarop hij denzelfven be- van R.
klommen had, voorfelde *Rome* eene vol- 220.
slagene dwinglandij; doch de ondraaglijk-
heid en ongewoonheid van dat vernede-
rend juk, waar onder zich geen helden-hals

Cc 2

van

I.
BOEK
VII.
HOOFDST

van een vrij Volk wringen laat, voorspelde tevens den ondergang van allen koninglijk gezag.

Overwel-
diging des
throons.

Door eenen gruwlijken vadermoord zich meester van de kroon gemaakt hebbende, bekreunde TARQUINIUS zich om geene middelen, om derzelve bezit voor zich te wettigen. Men kende te *Rome* geen erfrecht in het rijksbestuur; het Volk koos vrijelijk deszelfs Koning; de Raad bevestigde, de Goden heiligden die keus. Deze geheiligde rechten des Volks, des Raads en van den Godsdienst met den voet tredende, heerschte hij slechts als gewelddenaar. Zijn voorganger had zich mede wel onwettig ten thron verheven, doch schrandere staatkunde had den sprong zijner eerezucht bedekt, algemeene lieftaalgheid en gunstbewijzen hadden in den edelmoedigen Vorst welhaast den onwettigen rijksbestuurer doen vergeten, en eindelijk wettigde elk deel zijner uitmuntende regering den stouten stap, dien hij tot algemeenen heil gewaagd had. TARQUINIUS, in tegendeel, viel met moordtuig gewapend op den rijkszetel aan, maakte elk zijn haatlijk oogmerk kenlijk, en zou zijn

zijn bestuur tot het rampzaligste kwaad voor zijn Volk hebben doen strekken, zo niet de edele vrijheid met die ijzeren boeien revens alle vergulde banden afgeschud en haare speer in het gelukkigst gemeenebest der waereld geplant had. Zoo broeit het grootste kwaad alzins het edelste goed; (1) en zoo kunnen wij ons met het afschuwlijkst tafereel der schreeuwendste dwinglandij vrolijk bezig houden, daar hetzelfde altijd zwanger is van de zaaken der vrijheid en herstelling van 's menschen rechten.

Eerlang droeg TARQUINIUS den bijnaam van SUPERBUS, den *trotschen*; eenen naam, dien hem zijn verwaand en eigenzinnig gedrag overwaardig maakte. Openlijk toonde hij zijne verachting voor het Volk, voor den Raad, en voor die genen zelfs, die zijne heillooze poogingen ondersteund en bevorderd hadden. Zich om geene voorvaderlijke zeden, geheiligde wetten, of wijze instellingen bekreunende, kende en volgde hij alleen het voorschrift zijner willekeur. Bewust, dat dit gedrag hem zoo veele vijanden als on-

L
BOEK
VII.
HOOFDST.

Dwinge-
landij des
Konings.

(1) VILLAUME *brieven over het kwaad*. D. III.

I. onderdaanen bezorgde, nam hij eene lijf-
BOEK wacht aan van de sterkste en stoutste man-
VII. schap, zoo wel uit vreemdelingen als uit
HOOFDST. burgers te zamen gebragt en met zwaarden
 en lanfen gewapend. Des nachts moest
 deze wacht den dwingland bewaaken, bij
 dag deszelfs schreden overal vergezellen
 en beveiligen. Zijn hart, welk in elken
 burger, die zijne vertrapte waarde gevoe-
 len kon, met recht een gezworen vijand
 vermoedde, maakte hem angstvallig zelfs
 agter deze borstweering der heerschzucht
 Zelden liet hij zich openlijk zien, en nooit
 wist men van zijne komst. Alle zaaken
 des rijks behandelde hij, in zijn eigen wel-
 bewaakt paleis, onder eenigen van zijne
 vertrouwdste vrienden. Niemand had on-
 geroepen bij hem eenigen toegang; zelf
 koos hij de vertrouwelingen zijner oog-
 merken, en maakte hun door zijne houding
 en gedrag ook dit vertrouwen duur genoeg.
 Altijd ernstig, somber, trotsch, dreigend
 en opvliegend, was hij ook voor zijne
 beste vrienden nooit opgeruimd, vrolijk
 of spraakzaam. (1)

Zulk

(1) DION. HAL. L. IV. p. 244.

Zulk een ongewoon en onredelijk staatsbestuur wekte een algemeen gemor: men kende den aart gener willekeurige overheersching nog niet; geene slaafsche vrees had nog ooit den vrijen mond gestopt, en eer men wist, wat men van eenen vergramden dwingland te duchten had, verstoutede men zich, hem dien ont-eerenden bijnaam te geven. Doch welhaast leerde men zijne eigen traanen te verzwelgen en de geheimste zuchten te smooren, zonder dat men zijne klagten in den schoot zijner beste vrienden meer uit durfde storten. Eerlang was Rome vol verspicders en verklikkers, die zich bij de Grooten indrongen, hun tot klaagen aanspoorden, en van alles bericht aan den Koning gaven. Dit haatlijk werk aan de snoodsten zijner gunstelingen toevertrouwd zijnde, hoorde men weldra van niets anders, dan van de beschuldigingen tegen de Raadsheeren en aanzienlijkste burgers ingebracht, wier misdaden voor niets minder dan hoog verraad werden opgegeven. Dan had men kwaad gesproken van het toenmalig staatsbestuur; dan had men het rampzalig einde van den voo-

I.
BOEK
VII.

HOOFDST.

Misnoegen
over dit
bestuur
even ge-
weldig te
keer ge-
gaan.

I. rigen Koning beklaagd; dan had men Ra-
 FORK me's toestand vergeleeken met haaren voorri-
 VII. gen: het een of ander was genoeg, om de
 HOOFDST. voornaamste burgers aan te brengen bij den
 Vorst, die zelf partij en rechter was, en daar
 om, zonder eenigen vorm van gewoone
 rechtspleeging het willekeurigste vonnis uit-
 sprak. Dezen werden ten dood verwezen,
 genen in ballingschap verjaagd, en hoedanig
 hunne straf ook zijn mogt, altijd werden
 hunne goederen verbeurd verklaard, waar-
 mede de dwingland, op een gering ge-
 deelte voor de aanbrengrers na, alleen
 zijn eigen schatkist verrijkte. Welhaast
 werd het gehoeg, rijk te zijn, om aange-
 bragt en veroordeeld te worden. Om gee-
 ne andere reden ondergong menig een
 den dood, zo niet openlijk, echter in
 het geheim, zonder dat men eens de lijken
 vond der ongelukkigen, die uit hunne
 huizen of van hunne landgoederen in stilte
 werden opgeligt. (1)

Mishande- M. JUNIUS, de vader van den her-
 ling van steller en bevestiger der *Romeinsche* vrij-
 het geslacht heid,

(1) DION. HAL. L. IV. P. 244, 245. LIV. L. I. C. 49.

heid, strekt ten voorbeelde van de wreede inhaaligheid des dwingelands. Deze man, die zijne afkomst van de *Trojaansche* togtgenooten afleiden, en door zijn vermogen tegen den rijksten zijner medeburgeren op kon, was niet min aanzienlijk en eerwaardig door zijne algemeen erkende braafheid. Hij was gehuwd aan de jongste dogter van TARQUINIUS DEN OUDEN, en dus een volle oom van den tegenwoordigen overweldiger. Hij had twee zoonen, en hield zich, in een ambtloos leven, alleen bezig met derzelve waardige opvoeding. Noch dit, noch zijne bloedverwantschap, noch zijne deugd konden dezen eerwaardigen grijsaart beveiligen voor de klauwen van het bloeddorftig roofdier, het geen zich vet wilde mésten met zijne rijke bezitting. TARQUINIUS kende geene betrekkingen, bragt hem om het leven, sloeg zijne schatten aan, en vermoordde zijnen oudsten zoon, die zich gereed toonde, om dezen moord te wreeken. BRUTUS, de jongste, ont kwam de woede des dwingelands, door zich zinneloos te veinzen. De verachting als het veiligste schild beschouwende,

L
BOEK
VIL

HOOFDST.

VAN M. JU.
NIUS.

I, **WOLK**
VII,
HOOFDST., wanneer het recht geene bescherming meer geeft, gedroeg hij zich als iemand, die zijn verstand had verlooren, bragt hij niets tegen de ontrooving van zijn erfgoed in, en liet hij zich geduldig als eenen zot bespotten, en als zoodanig den toenaam van BRUTUS geven. TARQUINIUS, hier door misleid, nam hem als hofnar tot vermaak zijner kinderen aan, met de toelage van een zeer gering kostgeld: welk karakter wij hem zullen af zien leggen, zoo ras hij de overheersching met nut bestrijden en zijn vaderland verlossen kon. (1)

Verval van den Raad. Dergelijke mishandelingen noodzaakten de vermogendste ingezetenen en zelfs een groot getal der Raadsheeren, zich vrijwillig in ballingschap te begeven, om elders die veiligheid te gaan zoeken, welke binnen *Rome* voor hun niet meer te vinden was. De dvingland, wien het heerschen over een verarmd en behoeftig volk het gemakkelijkst viel, zag dit vertrek niet ongaarne, en wist zelfs van deze verwijdering een staatkundig voordeel te trekken.

Het

(1) DION. HAL. L. IV. p. 264. LIV. L. I. c. 56.

Het gering overschot van de leden des Raads maakte denzelfden min aanzienlijk, vooral daar de voornaamsten de slachtoffers der heerschezucht geworden, of derzelve vervolging buiten 's Lands ontweeken waren. TARQUINIUS vervulde geenzins de opengevallene plaatsen, maar liet deze geheele vergadering vervallen, om zich van de verplichting te ontslaan, van ze ooit bij een te moeten roepen, en te beter als alleenheerscher over oorlog, vrede, verbonden en vereenigingen met wien hij wilde te kunnen beslissen. (1)

I.
BOEK
VII.
HOOFDST.

Het overschot des Raads, meestal uit Vernederde zulken bestaande, die zich door de grootte beloften van TARQUINIUS hadden laten omkopen, om hem tegen allen recht en regel aan te verheffen, gevoelden leevendig de verachting, waarmede zij thands wer-

(1) LIV. L. I. C. 49. Bij DION. HAL. L. IV. p. 245. leest men, dat TARQUINIUS den Raad met zijne afhangelingen aanvulde onder een streng verbod, van alzins naar zijnen wil te moeten stemmen. Wij volgen, met de meeste nieuwere schrijvers, LIVIUS, en verwijzen onze Lezers naar NIEUPOORT *Hist. Reip.* Tom. I. p. 58 seqq. alwaar de redenen voor deze keuze te vinden zijn.

I. werden voorbijgegaan; vreesden voor nog
 BOEK VII. treffender vernederingen; maar waagden
 HOOFDST. het niet, ijdele klagten tegen eene over-
 heersching in te brengen, daar het hun
 aan magt ontbrak, om dezelve te keer
 te gaan. Het Volk juichte intusfchen in
 de vernedering van hun, dien het als de
 oorzaak der algemeene onderdrukking aan-
 zag, en vleide zich, dat TARQUINIUS te
 gunstiger jegens de menigte zijn zou, naar
 maate hij strenger tegen de voornaamsten
 te werk ging. Doch zoo armzalig als de
 wraak is, welke eigen leed moet verge-
 ten, om in eens anders rampen te juichen,
 zoo ongelukkig is ook de hoop op ver-
 schooning bij eenen overweldiger, die ge-
 heel een dwingland is.

Onder-
 drukking
 des Volks.

Op deszelfs beurt gevoelde het Volk
 even zeer het ijzeren juk der overheersching.
 Alle de wetten, welken TULLIUS ten
 voordeele des Volks gemaakt had, en wel-
 ken hetzelfde beveiligden tegen de onder-
 drukking en misleiding der Grooten, wer-
 den door den dwingland opgeheven; de
 tafelen zelfs, waarin zij waren gefneeden,
 mogten haar aandenken niet bewaaren,
 maar werden van de markt weggenomen
 en

en verbroken. Men hoorde niet meer van de nieuw ingevoerde schatting. Alle lasten moesten weder op den ouden voet gebragt en gedragen worden, en daar nu elk weder even veel moest opbrengen, drong de schamele armoede met versnelde schreden bij de menigte door. De eerste belasting in geld was niet minder dan van tien *drachmen* (*schellingen*) hoofd voor hoofd. Kort daarop verbood men aan het Volk alle bijeenkomsten, zoo wel ten platten lande als in de stad, het zij tot volksvermaaken, Godsdienstplegtheden of andere oogmerken ingesteld. Ook onder de geringere menigte waren overal verklikkers, die de gesprekken der burgers beluisterden, zich in dezelve mengden, hunne klagten uitlokten, en daar van kennis gaven aan T A R Q U I N I U S, wiens straffen tegen zulke beschuldigden zoo streng als onverbiddlijk waren. (1)

Wederkeerig was de Raad ongevoelig voor deze onderdrukking des Volks, ja de onderlinge oneenigheid der geringe bur-

I.
BOEK
VII.
HOOFDST.

(1) DION, HAL. L. IV. P. 245, 246.

I. burgers en Raadsheerlijke geslachten was
 BOEK VII. zoo diep geworteld, dat elk zich verheugde
 HOOFDST. de in eens anders leed, zonder zich te
 vereenigen, om het gezamenlijk af te wenden.

Ontwerp Hoe lang ook deze dwaaze partijdig-
 VAN TAR heid der overheersching eenen vrijen loop
 QUYN'SRE. zou vergund mogen hebben, TARQUINIUS
 geering. vreesde voor het oogenblik, waarin beide
 partijen hunne wezenlijke belangen in-
 zien, en zich tegen zijn gezag verzetten
 zouden. Welhaast zag daarom zijne staatkunde
 naar middelen om, zoo wel om zulk eene
 vereeniging te voorkomen, als om derzelve
 gevolgen, wanneer zij al eens ontstond, met
 geweld af te keeren. Langs drieërleie wegen
 wilde hij dit oogmerk bereiken; in de eerste
 plaats, door het Volk onledig te houden,
 daarna door zich een vreemd bondgenootschap
 te bezorgen tegen zijne eigene onderdaanen,
 eindelijk, door zijn rijk in geduurige oorlogen
 in te wikkelen, welken hem altijd in staat
 zouden stellen, geheele legers op zijne wenken
 dienstbaar te houden. Dit was het ontwerp
 zijner staatkunde, het plan zijner
 re-

regeering, en het oogmerk, waaruit wij alle zijne verrichtingen hebben te beoordeelen.

I.
BOEK
VII.
HOOFDST.

Hij koos uit het volk die genen, die de stoutsten waren, en op wien hij zich het best meende te zullen kunnen verlaten, tot krijgsknechten voor zijne legers; de geheele overige menigte stelde hij als slaaven te werk in dienst van de stad, om derzelve openlijke werken en gebouwen te herstellen, of te verbeteren. Hij, die niets gevaarlijker voor de rust van den Staat en vooral voor zijn onwettig gezag beschouwde, dan eene behoeftige, ledig lopende menigte, dacht allerlei arbeid uit, om derzelve handen aan het werk te houden. Dus liet hij de rioolen, door zijnen grootvader aangelegd, verder volmaaken, en het groote renperk, door TARQUINIUS DEN OUDEN met banken omringd, met overdekte gaanderijen verbeteren. Tot dergelijke werken bezigde hij niet slechts de handen van lediglopers, het geen alzins prijswaardig zou geweest zijn: maar handwerksluiden, die voor hun gezin met vlijt de kost wonnen, werden uit hunne eigene werkplaatzen gehaald, om

Stadsverbeteringen.

I.
BOEK
VII.
HOOFDST.

om voor een gering loon den zwaarsten arbeid in 's Lands dienst te verrichten, en om hunne gezondheid en leven te waagen bij het doorgraven van uitdampende gewelven. (1)

Naar maate de klagten over zulk eenen dwang algemeener werden, haastede zich de dwingland, om buiten 's Lands versterking te zoeken tegen allen inwendigen aanval. Deze zocht hij bij de *Latynen*, een nabuurig Volk, het geen hem oogenblikkelijk bij kon staan, met het welk *Rome* reeds lang vereenigd geweest was, en welks bondgenootschap *SERVIVS*, als het ware, onschendbaar gemaakt had.

TAR-

(1) *DION-HAL. L. IV. p 246. — ELINIVS (Nar. Hist. L. XXXVI. c. 15.)* zegt, dat men den zelfmoord van velen, die den last en de ongezondheid van den arbeid, aan de roolen inzonderheid, niet konden uitstaan, voorkwam, door de lijken der genen, die reeds wanhoopige handen aan zich zelven geslagen hadden, aan een kruishout ten schande te hangen. Doch hij schrijft zulks aan *TARQUINIUS DEN OUDEN* toe, met wiens karakter en gemaatigd bestuur dit nogthands minder overeenkomt, dan met dat van zijnen kleenzeon, weshalven wij liefst deze plaats hier te huis brengen.

TARQUINIUS had bij zijne tweede ^L vrouw TULLIA vier zoonen en ééne ^{BOEK} ^{VII.} dogter, deze was huwbaar, en haar als ^{HOOFDST.} een band van persoonlijke vereeniging ^{Huwt zij-} ^{ne dogter} tusfchen de *Latynen* en hem beschouwen- ^{aan een} ^{Latyn-} ^{schen} ^{Vorst.} de gaf hij ze ten huwlijk aan MAMILIUS, een der aanzienlijkste Vorften van *Latium*, die zijne afkomst berekende van TELEGONUS, den zoon van ULYSSES en CIRCE, die te *Tusculum* woonde, en onder de ervaarenfte en fchranderfte Veldverften van zijnen tijd gehouden werd. (1)

De verontwaardiging der *Romeinen* groeide hierdoor niet weinig aan: doch TARQUINIUS gunde hem deze magtlooze klagten, alleen bedacht, om' voor zich het wezenlijkste voordeel van deze vereeniging te trekken: Zijn schoonzoon was met vrucht werkzaam, om de voornaamsten des Lands in zijne belangen te brengen, en alles fcheen reeds voorbereid en rijp tot zijne groote oogmerken, wanneer zijne eigene trotschheid hem bijna op ééns van alle gehoopte voordeelen beroofd kon hebben.

De

(1) DION. HAL. L. IV. p. 246. LIV. L. L. c. 49.

I. De *Sabynen* hadden zich andermaal aan het *Romeinsche* gebied onttrokken, onder het oude voorwendzel van geen verbond met **TARQUINIUS** te hebben aangegaan. Hij wilde hun weder onderwerpen, en daartoe van der *Latynen* bijstand gebruik maaken. Om dit voorstel te doen noodigde hij hun tot eene volksvergadering. De afgevaardigden der *Latynsche* Steden wilden hunne achting voor den *Romeinschen* Koning betoonen, door reeds zeer vroegt op den bepaalden dag zich te laten vinden bij het bosch van **FLORA**, alwaar de vergadering zijn zot. Men wachtete in eene plechtige zitting den Vorst, eenige uren te vergeefsch, op. De dag ging ten einde, en nog vertoonde zich **TARQUINIUS** niet. Nu begon men het wegblijven als een blijk van minachting te beschouwen; en het gemor werd langzaammerhand algemeen, tot dat **TURNUS HERDONIUS**, een inwooner van *Aricia*, van deze gelegenheid gebruik maakte, om zinnen ouden wrok tegen **TARQUINIUS** vrij te geven, door hem in eene hevige redevoering bij allen in het haatlijkste licht voor te stellen.

De-

Deze T U R N U S was een medefinger geweest naar de hand van de dogter de³ Konings, en zijn misbegren vestigde zich op de voorkeur, die dezelve aan M A M I L I U S gegeven had. Hoewel slechts een rijk burger, maakte hem echter zijne ecrzucht, oorlogsroem, stoutheid van geest, en meesterlijke welsprekendheid tot eenen gevaarlijken vijand van T A R Q U I N I U S , vooral in het tegenwoordige tijdstip, terwijl M A M I L I U S al zijn gezag noodig had om het afzijn van zijnen schoonvader aan wettige verhinderingen toe te schrijven, en de *Latynen* op den volgenden dag weder bij een te doen komen. (1)

Daags daar aan kwam de Koning in hunne vergadering, en werdde, met weinige woorden, deze ontschuldiging voor zijn agterblijven van den voorigen dag voor: dat het bijleggen van een geschil tuschen eenen vader en deszelfs zoon hem opgehouden had. Het gezocht van dit voorwendzel deed T U R N U S onmiddellijk antwoorden: „ dat men geen geschil schierlijker

(1) DION. HAL. L. IV, p. 247. LIV. L. L. c. 50.

L
BOEK
VIL
HOOFDST.

ker uit kon wijzen, dan tusfchen vader en kind: wanneer de laatste onderwerping weigerde, was de straf bepaald." (1) Dit stoute antwoord mishaagde den dwingland, evenwel ontveinsde hij zijne drift, om het oogmerk der bijeenroeping dezer vergadering niet te missen, en stelde hetzelfde aldus voor. „Zijn grootvader had de *Latynen* aan deszelfs oppergebied door het krijgsgeluk onderworpen, hij was de wettige erfgenaam van deszelfs aanzien en gezag, en eischte op dien voet, dat zij ook hem die zelfde onderwerping betoonden; hiertoe beriep hij zich op de voorwaarden des verdrags, op de rechten van het aangegaan verbond, en beloofde allerlei gunsten en voorrechten aan die steden, die hetzelfde heilig wilden houden; waarna hij hun trachtete over te haalen tot een bondgenootschap in den oorlog, dien hij tegen de *Sabynen* in den zin had."

Stout and-
woord van
HERDON-
US.

FURNUS brak het diepe stilzwijgen, hetwelk deze meesterachtige toon bij de *Latynen* verwekte; hij trad moedig in het mid-

(1) DION. HAL. L. IV. p. 247. LIV. L. I. c. 50.

midden, en toonde aan de geheele vergadering met den nadruklijksten ernst: „dat *Lastum* onder geene verpligting ten opzicht van dezen TARQUINIUS lag, wijl hunne gewillige onderwerping aan zijn grootvader nooit als erflijk op deszelfs nageslacht beschouwd was, en dat het vooral der *Lastynen* zaak niet was, zich te onderwerpen of met hem te vereenigen, die, als een dwingeland zijn eigen overweldigd land en volk beheerschende, niets beters van zich voor eene vreemde natie hoopen of verwachten deed.” (1)

L.
BOEK
VII.
HOOFDST.

Deze aanval, met zoo veel kracht van Woede van redenen ondersteund, en op zulk een he-^{TARQUI-}vigen toon voordgezet, bragt TARQUI-^{NIUS hier}over. NIUS zelf in verlegenheid, te meer daar dezelve eene algemeene onrust in de leden der vergadering verwekte. Hij verzogt eene tweede zitting voor den volgenden dag, om zich als dan te verandwoorden. Intusschen raadpleegde hij met zijne vertrouwdfte vrienden over het geen hem in dezen te doen stond. Men gaf hem verscheidene middelen aan de hand, om zijn ge-

(1) DION. HAL. L. IV. p. 247, 248.

I
BOEK
VII.
HOORDES.

gedrag te verdedigen, en de genegenheid der *Latynen* te herwinnen; maar geen voorflag stond hem beter aan, dan het geen hij zelf bedacht. Hij zag kans, alle verandwoording te ontwijken, zijnen beschuldiger te doen sneeven, en voor zich van deze misdaad eene verdienste te maaken, door het volgend verraaderlijk ontwerp.

Deszelfs
heilooos
verraad.

HERDONIUS was ter vergaderinge gekomen met zulk een talrijk gevolg van bedienden, als met zijne aanmerklijke rijkdommen overeenkomstig was. Eenigen der slaaven wist TARQUINIUS door steekpenningen om te kopen, om een aanzienlijk getal zwaarden van hem aan te nemen, en bij nacht in het verblijf van hunnen Heer onder deszelfs pakkaadjen te verbergen. Van dit verraad maakte hij, des anderen daags, het bedoeld gebruik, wanneer hij in de vergadering zich ter verandwoordinge stelde. Met dat stoutmoedig vertrouwen, het geen hem de bewerking van zijnen geheimen toeleg inboezemde, en waar door hij tevens het oordeel der vergadering voor zich in kon nemen, bespigde hij, maar weinige woorden

den ter zijner verandwoordinge te behoeven. „TURNUS had eens naar de eer gestaan van zijn schoonzoon te zijn; men had den edelen MAMILIUS gekozen boven hem, die zijn oudovergrootvader niet eens noemen kon; van daar zijn wrok, en lastertaal; was TARQUINIUS zoo slecht geweest, waarom dan zijn bloedverwantschap gezogt; was hij baaf geweest, van waar nu alle die beschuldigingen? — Dan, de vergadering had zich met de beoordeeling zijner waarde niet op te houden, zij had op haare eigene veiligheid, op de vrijheid haarer geheele maatschappij bedacht te zijn: die fraaije redenaar legde zelf op het leven der aanzienlijksten des Lands, die thands bij één waren, en op de overweldiging der vrijheid toe; met dat oogmerk was hij alleen hier gekomen; een zijner zamengezworenen had het ontwerp ontdekt, en men had TARQUINIUS slechts te volgen, om met hem de verborgene wapenen in het verblijf van TURNUS te vinden.”

Dèze betichting ontzette allen, elk vreesde voor zijn eigen behoud, en eischte, in eene zaak van dat gewigt, terstond

I.
BOEK
VII.
HOOFDST.

een daadlijk bewijs. **TURNUS**, onkundig van het bedrog, en bewust van zijne onschuld, verklaarde, gaarne eene huiszoeking toe te willen laten, maar tevens te vorderen, dat of hij, als schuldig, of **TARQUINIUS**, als een valsche beschuldiger, na dat onderzoek, ten dood gebragt zou worden. Dit stelde men vast. Terstond gingen eenigen naar zijn verblijf, en vonden 'er de verborgene wapenen tusschen zijne reisgoederen. Men bragt dezelve ten voorschijn. Alle de leden der vergadering sidderden op het befeh van hun onkomen lijfsgevaar; hier door alleen vervoerd, hoorden zij naar geene onschuldigen, maar verweezen den onschuldigen **TURNUS** ten dood, en deden dit vonnis oogenbliklijk voltrekken, door hem in eene kuil te werpen, en leevendig te begraven. (1)

De

(1) **DION. HAL. L. IV. p. 248, 249.** Bij **LIVIUS** (L. I. c. 51. 52.) vindt men het verhaal van dit geheele geval eenigzins anders voorgesteld. Onder andere bijzonderheden, zou **TURNUS** in de kom van de fontein van **FERENTINA**, welke na bij het bosch was, geworpen, met een teenen horde bedekt, en door den daarop geworpen last van steenen

De dood van zulk een geduchten vijand was niet het eenige voordeel, welk TARQUINIUS van zijne verraderij trok, hij won hier door tevens de dankbaarheid, het vertrouwen en de achting der *Larynen*.

I-
BOEK
VII.

HOOFDST.
Gevolg
van dit ver-
raad.

Alle de leden der vergadering hielden hem voor den redder van hun leven, roemden hem als den Verlosfer van 's Lands vrijheid, en eerlang was zijn lof onder het geheele Volk verspreid. Nu kon men zijne eischen niet afslaan, gereedlijk droeg men hem hetzelfde oppergezag op, het geen zijn grootvader door de wapenen bevochten, en zijn voorganger bezeten had. De voorwaarden des verdrags bleeven ook dezelfde, en na dat men die in zuilen ingesneden en met eeden bevestigd had, ging deze algemeene vergadering uit één. (1)

Zijn oogmerkt alhier bereikt hebbende, Onderhandelde TARQUINIUS door andere nieuwe delingen met andere bondgenootschappen zich verder te verren.

fchan-

nen verdronken zijn; zijnde deze wreede straf geheel nieuw geweest bij de *Larynen*, en alleen door hunne wraak over den gewaanden aanslag op hun elgen leven, uitgevonden.

(1) DIEN. HAL. l. c.

Dd 5

I. schanfen tegen zijne eigene onderdaanen.
 BOEK VII. Hier toe begon hij door afgezanten zijne
 HOOFDST. onderhandelingen met de *Volscers* en *Herni-*
nicers. De laatsten vond hij geheel gene-
 gen, om zich met hem te vereenigen,
 van de eersten namen slechts twee steden
Ecetra en *Antium* zijne voorlagen aan,
 de overigen hielden zich onafhankelijk. (1)

Om zich van deze nieuwe verbindnis-
 sen te verzekeren, volgde de Koning het
 wijze voorbeeld van zijnen voorganger, en
 stelde hij de gezamenlijke bondgenooten
 voor, het bouwen van eenen algemeenen
 tempel voor hun bondgenootschap, om in
 denzelven 's jaarlijks met elkanderen hunne
 offerhanden en feesten te vieren, en hunne al-
 gemeene belangen te overwegen. Alle de
 bondgenooten namen dezen voorslag ge-
 reedlijk aan, men koos tot eene algemeene
 verzamelplaats eenen berg uit, dicht bij
 de puinhoopen van *Alba* en dus in het
 midden der verbondene Volken. Op den-
 zelve bouwde men eenen tempel ter eere
 van JUPITER LATIALIS; derwaards
 moesten de afgezanten der bondgenooten
 's jaar-

(1) DIOM. HAL. l. c.

's jaarlijks ééns vergaderen, om gezamenlijk te offeren, en een vrolijk feest te vieren. Het heilige der verzamelpplaats en éene bijzondere wet daar omtrend verbooden op den tijd dier bijeenkomsten allen geweld. De feestdag zelf, op den zeven-en-twintigten van grasmaand bepaald, waar bij men naderhand meer dagen voegde, droeg den naam van *Feria Latina*, *Latynsche vierdagen*. Zeven-en-veertig afgezonden van zoo veele steden, welke deel in het bondgenootschap hadden, zouden deze vergadering zamenstellen; men maakte eene schikking, wat elk tot het algemeene gastmaal zou medebrengen, het zij lammeren, melk, kaas, koeken of dergelyken. Eén stier zou hun aller offerdier zijn, waar van elk weder zijn bepaald gedeelte zou ontvangen. De Romeinen zouden als de aanzienlijkste en magtigste leden des bondgenootschaps in deze vergadering en bij deze offerhande voorzitten (1); en door alle deze inrichtingen was het, dat het *Latynsche* bondgenootschap gevormd en gevestigd werd, het geen sinds de

I
BOEK
VII.
HOOFDST.

(1) DION. HAL. L. IV. p. 290.

L
BOEK
VIII.
HOOFDST.

de magtigste steun werd van *Rome's* gezag, en meer, dan geheel *Italia* toebragt, ter uitbreidinge van haar overgroot gebied. Hoe heilloos het oogmerk des dwinglands in deze vereeniging ook geweest zij, welke snoode misdaden deszelfs bereiking hem ook kostede, het goed geluk van *Rome* deed dezelveu alzoo dienen tot haar wezenlijk heil.

Krijgsoem
van den
Koning.

TARQUINIUS, zich aan het hoofd van zulk een aanzienlijk bondgenootschap ziende, wilde nu der tegenmorrende menigte toonen, met hoe veel nadruk hij het oorlogzwaard tegen alle zijne vijanden voeren kon. En was hij in den vrede een onrechtvaardig Vorst, in den krijg was hij zeker geen gemeen Veldoverste: ja, in dit stuk zou zijn roem geëvenaart hebben aan dien zijner voorgangers, indien de schande van zijn overig bestuur zijne krijgseer niet bevlekt en verduisterd hadde. (1)

Oorlog
tegen de
Sabynen.

Hij verzamelde een talrijk leger, gedeeltlijk uit *Romeinen* bestaande, van wien hij de minste tegenmorringsen verwachtede, wanneer zij slechts met roem en voordeel die-

(1) LIV. L. l. c. 53.

dienen konden, maar [voor meer, dan de helft aangevuld door hulptroepen der bondgenooten. Met dit leger trok hij op de afvallige *Sabynen* aan, die zich vereenigd hadden met dat gedeelte der *Volscers*, het welk de voorstellen van het bondgenootschap afgeslagen had. De edele trotschheid dezer natie, om zich onafhankelijk te willen houden van een vreemd gezag, was de beledigendste misdaad in het oog van den dwingland. Het vijandlijk land wijd en zijd geplunderd en elk te rug geslagen hebbende, die zich tegen zijne benden in het veld durfde vertoonen, trok hij rechtstreeks aan op *Suesfa Pometia*, Aanval op Suesfa Pometia. eene der aanzienlijkste en rijkste steden der *Volscers*, wier burgers over hunne wederkeerige strooperijen op 's vijands grond geene voldoening aan de *Romeinsche* afgezanten hadden willen geven, en daarom derzelve voornaamsten aanval hadden af te wachten. Zij waren hier toe niet geheel onbereid, en ontvongen den vijand hartelijk voor hunne muuren. Eene zwaare nederlaag dreef hun, echter, spoedig binnen hunne wallen, zonder dat dezelve hun-

L
 BOEK
 VII.
 HOOFDST.

I. hunnen edelen moed verdrijven kon. De
 BOEK VII. Koning belegerde de stad; beformde de-
 HOOFDST. zelve vaak, doch vruchtloos; de beleger-
 den droegen hun leed geduldig; sloegen
 elken aanval moedig af. Eindelijk ont-
 brak hun leefstogt, en verlooren zij hun-
 ne krachten; afgemat door een bestendig
 nachtwaaken, en onophoudlijke beweging
 bij den dag, vielen zij, beroofd van allen
 onderstand van buiten, den woedenden
 vijand bij overweldiging in handen. Het
 rampzalig overfchot der gewapende burgers
 vond aan 's vijands kling den dood, dien
 zij boven eene slaafschte afhankelijkheid ge-
 kozen hadden. Vrouwen, kinderen, slaa-
 ven, en alle de overigen, die zich aan
 den veroveraar hadden willen onderwer-
 pen, gaf hij ten buit aan de krijgsknechten.
 Alles, voords, wat van eenig waarde
 in de stad of op het omliggend land
 was, gulzig te zamen gehaald hebben-
 de, deelde hij dien geheelen schat on-
 der zijne roofzieke benden uit, behouden-
 de alleen voor zich een tiende gedeelte
 van dien roof, om daaruit den tempel te
 volbouwen; dien zijn grootvader aan JU-

PITER, JUNO EN MINERVA beloofd had. (1) De gevonden schat van goud en zilver was zoo groot, dat derzelve riende eene somme beliep van vier honderd *talenten* of zeven honderd en twintig duizend Hollandfche Guldens. (2)

L.
BOEK
VII.
HOOFDZ.

TARQUINIUS had zijne verovering nog niet verlaten, wanneer hem bericht werd, dat de uitgelezenfte *Sabynfche* manfchap zich in twee legers nedergeflagen had, bij de fteden *Eretum* en *Fidenen*; en allerleie invallen en ftrooperijen op zijn grondgebied deed. Op deze tijding, liet hij flechts eene maatige bezetting te *Suesfa*

Trekt tegen *Eretum* en *Fidenen* op.

(1) Zie boven B. I. Hoofdf. V. bl. 286.

(2) DION. HAL. L. IV. p. 250, 251. LIVIUS (L. L. c. 53.) verfhikt zeer zeker in deze opgave van DIONYSIUS. Volgens dien fchrijver zou de geheele buit van het verkochte goud en zilver flechts 400 talenten bedragen hebben, en geheel en al tot de bouwing van het *Capitolium* aangelegd zijn. Hoewel deze opgave gemaatigder en aanneemlijker voorkomt, dan het bericht van den *Griekfchen* gefchichtfchrijver, hebben wij echter dezelfs onbetwiste woorden gevolgd, terwijl deze plaats van LIVIUS, in verfchillende uitgaven, zeer verfchillend opgegeven wordt. Men zie hier over de oordeelkundige aanmerking van DRAKENBORG in b. I.

I. agter, trok met zijne vlugge troepen in
 BOEK
 VII.
 HOOFDST. allerijl op het vijandlijk leger aan, het
 geen bij *Eretum* lag, en sloeg zich op een
 geringen afstand van hetzelfde neder. De
 vijanden wilden zich vereenigen, om
 daags daar aan slag te leveren; doch de
 Koning ontdekte hun oogmerk nit onder-
 schepte brieven, en wist hetzelfde te verij-
 delen. Hij verdeelde zijne krijgsmagt,
 en zond het éene gedeelte bij nacht op *Fid-
 denen* af, het andere scharde hij met het
 aanbreken van den dag in slagorde. De
Sabynen een gering getal van vijanden voor
 zich ziende, en op den onderstand van
 het *Fideensche* leger staat maakende, ver-
 lieten vol vertrouwen hunne verschan-
 zing, en vochten lang met gelijke kan-
 zen, tot dat het bij nacht afgezonden ge-
 deelte der *Romeinen* zich van agteren
 vertoonde, en daardoor alleen zulk een
 schrik onder hunne benden joeg, dat zij
 allen ongeregeld de vlugt zогten langs
 die wegen, welken hun ter wederzijde tus-
 schen twee vijandlijke legers open stonden.
 Doch de *Romeinsche* ruitery, op beider
 vleugels geplaatst, vereenigden zich en
 slooten hun ten eenemaale in. Ijslijk was
 nu

nu de slachting. Zeer weinigen ontwa-
men den dood. De legerplaats kon even
min door de kleene agtergelaatene wacht
verdedigd worden, ze werd ingenomen
en geplunderd; men vond 'er, behalven de
vijandlijke krijgsbehoefsten, ook de *Romeinsche*
krijgsgevangenen, en anderen nog
onbeschadigden buit.

De Koning liet het niet bij deze halve
overwinning. Hij herstelde terstond zijn
leger en rukte met een verdubbelden spoed
op *Fidenæ* aan. De *Sabynen* lagen hier ge-
rust in hunne schansen en wisten niets
van den slag en nederlaag hunner landge-
nooten. Zij kreegen deeze noodlottige tij-
ding het eerst door hunne vijanden. De Ko-
ning vertoonde zich, en de *Sabynen* verlieten
hunne tenten. Doch een doodlijke schrik
ontwapende hun hart. toen zij op de pie-
ken hunner vijanden de hoofden zagen ste-
ken der voornaamste Bevelhebbers van
het andere leger. Nu konden zij niet
twifelen aan deszelfs nederlaag. De wan-
hoop vermeesterde hun geheel, en boe-
zemde hun geen ander besluit in, dan zich
op genade aan de onwederstaanbaare
Romeinen over te geven. Hunne overi-

I. ge landgenooten , met deze twee legers
 208K VII. allen moed en sterkte verloren hebbende,
 HOOFDST. vreesden de verwoesting hunner steden ,
 J. vóór C. en kwamen dezelve voor , door zich te
 525. onderwerpen aan TARQUINIUS en oot-
 J. van R. moedig om den vrede te smeeken , met be-
 227. lofte van altijd cijnsbaar te zullen zijn aan
Rome's belastingen. Nu keerde de Ko-
 ning weder naar *Suesfa* , vertoefde aldaar
 niet langer , dan noodig was , om zijnen
 buit op de *Sabynen* en deze *Volscers* be-
 haald bij een te brengen , en trok met zijn
 overwinnend en verrijkt leger in een dub-
 belden zegepraal *Rome* binnen. (1)

Daar

(1) BION. HAL. L. IV. p. 251, 252. Het is zeer waarschijnlijk, dat TARQUINIUS zich zelv' de eere van de twee zegepraalen heeft toegelegd, den een over de *Volsoers*, den anderen over de *Sabynen*. De geschiedschrijvers verzwijgen dit, schoon zij zijne overwinningen melden, doch andere overblijfszels der oudheid, eerwaardiger, dan de geschiedenis en zelve, de *Fasti Triumphales* (bij GRAEV. in *Thef. Ant. Rom.* Tom. XI.) maaken stellig van deze zegepraalen gewag, ze beiden stellende in het jaar van *Rome* 227. — Men zie hierover verder de aanmerking van BEAUMARCHAIS *Hist. Rom.* Tom. I. P. 484.

Daar niets van binnen den thron van I.
 TARQUINIUS dreigde, die nu door BOEK.
 zoo veele bondgenooten gesehaagd; en VII.
 door zoo veele verrijkte krijgsknechten ROOFDOR.
 omringd was, maatigde de dwingeland zijn *Gabii*
 willekeurig gezag in geen en deede; en geduchte
 verwekte zich daar door eene partij van partij voor
 buiten, waar tegen geheel zijne magt; den dwin-
 zonder zijne list, vruchtloos zou geweest geland.
 zijn.

Het rampzalig overschot der inwooneers van *Suesfa*, het geen het moordend staal der vijanden had kunnen ontkomen, was binnen *Gabii* gevluht, en derwaards waren ook allen te zamen geweeken, die de ondragelijke overheersching van TARQUINIUS vrijwillig ontgaan of door hem buiten hun vaderland gebannet waren.

Gabii lag slechts veertig *stadien*, of ruim vier uren, van *Rome* af, zij was eene *Albaansche* volkplanting, en muntede onder alle de *Latynsche* steden in volkrijkheid, grootheid en aanzien uit. Haare overblijfselen droegen hiet van, ten tijde van DIONYSIUS, nog duidelijke blijken, wanneer zij slechts voor een gering ge-

E e s

deel-

I. deelte nog bewoond werd. (1) Zülke
 BOEK. eene veelvermogende stad droeg van zelve
 VII. reeds ongaarne de lasten van een vernede-
 HOOFDST. rend bondgenootschap, erkende niet dan
 met wederzin deszelfs opperhoofd, en be-
 hoef-

(1) DION. HAL. L. IV. p. 252, 253. Liv. L. l. c. 53. In de *Algem. Kunst- en Letter-bode van den 6 July 1792*, No. 210, lezen wij onlangs het bericht, dat de Heer G. HAMILTON, een Engelschman, verlof bekomen hebbende van den Prins BORGHESE, om op zijn grondgebied naar oudheden te laten graven, de volgende ontdekking gedaan had. Door eenige wijde klooven in het hangen van eenen berg, dicht bij *Frascati* (eene kleene stad, omtrend twaalf (*Engelsche*) mijlen van *Rome*;) in het vermoeden gebragt zijnde, dat deze spleeten door eene aardbeeving waren veroorzaakt geworden, liet hij op die plaats zeer diep graven, tot zoo lange dat de werkluiden op daken van huizen kwamen, waarvan men, bij de voordzetting van het werk, verscheidene in volle gedaanten vond, gelijk mede derzelver huisgeraaden, nevens een groot aantal van menschelijke geraamten in onderscheidene standen en houdingen. Uit verscheidene opschriften van onder de puinhoopen opgedolven is het gebleeken, dat de oude stad *Cabii*, daar ter plaatse gelegen was, welke stad, volgens sommige *Romeinsche* geschiedschrijvers, in eene aardbeeving verzonken is.

hoefde maar weinig bijstand of aanleiding, om hier voor openlijk uit te komen. Nu lieten de *Pometiners* niet na hun het wreed, bloedgierig en schraapzuchtig karakter van den dwingeland in hun eigen rampzalig voorbeeld te toonen, en vermeerderden daar door de *Gabynsche* onwilligheid tegen deszelfs opgeworpen gezag: terwijl de *Romeinsche*, het zij gedwongen, het zij vrijwillige, ballingen niet ophielden te smeeken, dat zij hunne zaak, hun schreeuwend ongelijk aan zich trekken en wreken wilde, waar voor zij alle mogelijke beloften deden, wanneer zij weder in hun vaderland en bezittingen hersteld waren. Niets scheen daarbij gemaklijker, dan eenen dwingeland te onder te brengen, tegen wien zich zijne eigene burgers gaarne zouden wapenen, en tegen wien alle de *Volscers* zich wilden vereenigen met het magtig *Gabii*, aangevoerd door de aanzienlijkste martelaars van *Rome's* overheersching. De *Gabynen* ondernamen den oorlog. Een groot aantal troepen te veld gebragt hebbende, deden zij eenen inval op het *Romeinsche* grondgebied. TARQUINIUS, die dit onweder reeds had zien te

I.
BOEK
VII.
HOOFDST.

I.
RO. K.
VII.
BOEKST.

zamen trekken, was gereed, om hun met nadruk te ontvangen. Van weerszijde vielen 'er geduurig, 't zij schermutzelingen, 't zij wezenlijke slagen voor: dan eens dreeven de *Gabiers* hunne vijanden tot onder de muuren van *Rome* te rug, dan weder vervolgden hun de *Romeinen* tot onder hunne eigene wallen; terwijl dan dezen, dan genen de strooperijen der vijanden op hunne landen en landbewooners met leede pogen moesten aanzien. Om deze verwoestingen te voorkomen, wierp men van weerszijde sterkten en schanzen op het land op, die de strooperijen van kleepe benden gemakkelijk konden te keer gaan. Doch daar men tevens voor den aanval der geheele vijandlijke magt op de steden zelve vreesde, deed elk zijn best, de stads muuren in eenen goeden staat van tegenweer te brengen. Hier echter was *TARQUINIUS* het werkzaamst in. *Rome* was naar den kant van *Gabii* het minst versterkt, aldaar lag het bloot voor eene groote vlakte, terwijl van de andere zijde hooge en steile bergen en de rivier de *Tiber* het door de Natuur genoegzaam beveiligden. Hij liet dus aan dien kant de muu-

muuren veel hooger ophaalen, legde 'er een sterke schans aan, verdubbelde 'er het getal van wachttorens, en verbreedde rondom dezelve de graften. (1)

L
BOEK
VII.
HOOFDST.

Het natuurlijk gevolg van zulk een landverwoestenden oorlog, die zeven jaaren duurde, was eene groote schaarschheid van levensmiddelen, en eindlijk een volslagen hongersnood. Dezelve neep het meest te *Rome*. Het Volk, tegen *TARQUINIUS* verbitterd, verdroeg denzelven het ongeduldigst. Het gemeen, inzonderheid, schreeuwde om den vrede, op welke voorwaarden ook, te meer daar het duidlijk inzag, dat deez' krijg uit een bijzonderen haat tegen den persoon des dwingelands ontstaan en voortgezet was. Alles dreigde eerlang den hevigsten opstand binnen zijn rijk, waarnaar de vijand van buiten slechts wachtete, om met voordeel de verlatene muuren te bestormen. Dit bragt *TARQUINIUS* in de neteligste omstandigheden. Hij was niet in staat, den oorlog met roem te eindigen, of *Gabii* door eene belegering te benaauwen, daar die

Hongersnood bij beiden de partijen.

(1) *PLIN. Nat. Hist. L. III. c. 5.*

I.
BOEK
VII.
HOOFDST.

die stad hem reeds meermaalen van haare muuren had te rug geslagen, en vond zich genoodzaakt, zijne toevlucht te nemen tot bedrog en verraad, de wapenen der zwakken, waarmede *Rome's* heldenhart tot nog toe onbekend was geweest. (1) Te vergeefs op menigvuldige listen en laagen gedacht hebbende, redde hem zijn oudste zoon *SEXTUS* (2) uit zijne verlegenheid. Deszelfs ontwerp was stout, onedel en gevaarlijk, maar kon, wèl uitvallende, allervoordeeligst zijn. *TARQUINIUS* omhelsde het gewillig.

List van
's Konings
oudsten
zoon.

De zoon veinsde misnoegen met zijnen vader te hebben, om dat hij te sterk op het eindigen van den oorlog aangedrongen

(1) LIV. L. I. c. 53.

(2) DION. HAL. L. IV. p. 254. LIVIUS (L. I c. 53) noemt hem den jongsten. Zijn naam zou hem zekerlijk voor den *zesden*, en dus niet den oudsten, zoon moeten doen houden, zo niet het groot vertrouwen, het geen zijn vader in de haghelijkste zaken in hem stelde, het gezag, het geen hij bij de *Gabiers* verkreeg, en zijne schenddaad aan *LUCRETIA* zelve hem in eenen anderen ouderdom scheeken te stellen. Men zie de aanmerking van *BEAUMARCH.* *Hist. Rom.* Tom. I. p. 489.

gen had. Hij liet zich, in 's vaders naam, openlijk geesfelen en mishandelen, en zond zijne getrouwste vrienden als overlopers naar *Gabii*, om aldaar kennis te geven, hoe hij gezind was tot hun overtegaan, en met hun zijnen vader te helpen bevechten, indien zij hem maar van hunne trouw verzekerden, en hij voor geene uitlevering aan zijnen beul te vreezen had. Niets hoorden de *Gabynen* liever. Zij lieten hem verzekeren van de geheiligde rechten hunner gastvrijheid. En nu verliet *SEXTUS Rome* met een groot gevolg van vrienden en ahangelingen, voorzien van eene aanmerkelijke krijgskas. De *Gabiërs* ontvingen hem met opene armen en twijfelden geenzins aan hunne hoop, van *Rome* nu eerlang te zullen vermeesteren, daar 'er, van tijd tot tijd, eene geheele menigte van dergelijke gewaande vluchtelingen rondom den jongen Prins te zamen vloeide.

De listige *SEXTUS* speelde zijne ver-raaderlijke rol uitmuntend. Zijne open-lijke en bijzondere gesprekken liepen al-teen over *Rome's* overheersching door zij-
 nen vader: „ hij noemde hem eenen dwing-

I.
BOEK
VII.
HOOFDST.

E e 5

land,

I.
BOEK.
VII.
HOOFDST.

land, wiens woede zich van vreemden tot zijn eigen kroost uitstreckte; die zijn gezin even eenzaam wilde maaken, als den Raad, om voor geenén erfgenaam van zijn thron te vreezen te hebben. Hij waande zich alleen veilig bij zijns vaders vijanden, en kon hij dit bij hun niet zijn, zoo zou hij eene schuilplaats bij de *Volscers* en in alle de steden van *Latium* zoeken, tot dat hij 'er eene vond, welke een ongelukkigen zoon tegen de woede van eenen wreedaart wilde beschermen, en zich zeer zeker over dien bijstand niet zou te beklagen hebben." (1) Voor het uiterlijke kwamen zijne daaden met zijne woorden overeen. Van tijd tot tijd deed hij aan het hoofd eener kleene bende eenen uitval op zijns vaders grondgebied; en keerde altijd met lof en voordeel terug, dewijl *TARQUINIUS*, volgens afspraak, deze en gene sterkten op het platte land onbezet liet, en dus gelegenheid tot voordeelige strooperijen gaf, of slechts in zulke schanzen eene zwakke bezetting wierp van zoodanigen, wier leven

(1) *LIV. L. I. c. 53.*

ven hij wel wilde opofferen aan de berei-
king van zijn oogmerk. Geen mensch
vermoedde in *Gabii* eenig verraad, elk zag
§ E X T U S voor een oprecht vriend, en
bekwaam krijgsman aan, sommigen waren
reeds omgekocht, om zijne verheffing met
allen vlijt te bewerken, allen eindlijk koo-
zen hem eenpaarig tot Opperbevelhebber
hunner krijgsmagt.

I.
BOKK.
VII.
HOOFDST.

Dit was het groote oogmerk, het geen
's Konings zoon zich had voorgesteld. Met
zulke eene magt bekleed stond het nu in
zijne hand, op welke eene wijze hij den
geheelen aanleg van dit welgeslaagd ver-
raad wilde doen werken. Hij zond, der-
halven, in het geheim eenen slaaf naar
Rome, om den Koning bericht te geven
van de toedragt der zaaken, en te vra-
gen, welk gebruik hij van dezelve wil-
de gemaakt hebben. De agterdochtige
TARQUINIUS het niet goed achtende met
schrift of bij monde te antwoorden, ge-
leidde den slaaf in den tuin, die voor zijn
paleis was. In denzelfen wandelde hij
stilzwijgend en met een stroef gelaat om,
terwijl hij met een stokjen de hoogst opge-
schorene maankoppen afloeg. De slaaf
zag

Gehelm-
zinnig ge-
drag van
TARQUI-
NIUS.

f. zag zulks als eene nietsbeduidende spee-
BOEK ling van den Vorst aan, vroeg een en an-
VII. dermaal om antwoord, maar werd zonder
HOOFDST. bescheid terug gezonden. Terug gekeerd
 verhaalde hij met misnoegen, het geen hij
 van TARQUINIUS gezien had. SEXTUS
 begreep volmaakt het oogmerk van zijnen
 vader, om de voornaamsten der *Gabirs*,
 naamlijk, van kant te helpen. (1)

De verrassing van *Gabii*, door schel-
 merij begonnen, zou dus door een bloed-
 tooneel besloten worden. Het gelukte
 SEXTUS, den schijn van recht te geven
 aan den moord der aanzienlijkste burgers.
 Hij riep het Volk bij een, onderhield het
 zelve over het gevaar, waarin hij was,
 van door eenige kwalijkgezinden aan den
 vertoornden dwingeland uitgeleverd te wor-
 den; en verklaarde veel liever allen bevel
 af te willen leggen, dan in eenen toestand

te

(1) DION. HAL. L. IV. p. 255. LIV. L. I. c. 54.
 THRASYBULUS van *Melete* gaf op dezelfde wijze
 dezelfde les eens aan PERIANDER den dwingland
 van *Corinthe*. — OVIDIUS noemt de bloemen, waar
 door de Koning zijne meening te kennen gaf lelliën.
Fast. L. II.

te blijven , welken zijn gejammer en geweent als doodsgevaarlijk aan de ligtgeloo-
vige menigte vertoonde.

I.
BOEK
VII.
HOOFDT.

Deze aanspraak ontrustede het Volk. De algemeene verontwaardiging over zulk een lafhartig verraad was zichtbaar bij elk ; ieder zocht te vergeefs hier en daar eenen schuldigen te ontdekken ; manlijke onschuld tekende aller gelaat. Men vroeg **SEXTUS**, men bezwoer hem , onbeschroomd zijne vijanden en verraaders op te noemen. Eindlijk liet hij zich , als 't ware , den naam ontvallen van **ANTISTIUS PETRO**. Deze was de aanzienlijkste der *Gabynen*: deszelfs verdiensten in vrede en in oorlog hadden hem met recht verheven tot den allerhoogsten trap onder zijne medeburgers. **PETRO**, volmaakt van zijne onschuld bewust , bood terstond aan , zijn huis naauwkeurig te laten doorzoeken , en met zijnen beschuldiger te midden van het Volk te blijven , tot dat men zijne onschuld zag.

De snoode **SEXTUS** had reeds van de-
zelfde schelmerijen gebruik gemaakt , waar ^{te brieven} van zijn vader zich eens tegen **TURNUS** ^{van ver-}riad.
bediende. Hij had , naamlijk , eenige
flaa-

I. slaaven van PETRO weten om te kopen,
 BOEK.
 VII. om oader deszelfs papieren eenige brieven
 HOOFDST. te schuiven van TARQUINIUS aan hem ge-
 schreven, en met 's Konings zegel geken-
 merkt. Bij het doorzoeken van deszelfs
 huis vond men ze, en bragt dezelve ter-
 stond in de volksvergadering. Naauwlijks
 zag SEXTUS deze brieven, of, voort-
 gevende het zegel van zijnen vader te
 kennen, opende hij 'er een, en liet dien
 door den geheimfchrijver openlijk voor-
 lezen. Dezelve behelsde eene ernstige
 aanmaaning, om SEXTUS toch leeven-
 dig in handen des Konings te stellen, of
 hem ten minsten deszelfs hoofd toe te
 zenden; PETRO zou daarvoor met zijne
 medehelpers, behalven allen ander loon,
 met het *Romeinsche* burgerrecht begiftigd,
 in den rang der Raadsheerlijken opgeschre-
 ven, en met huis en hof en veele andere
 geschenken vergolden worden.

Woede te- De onschuldige PETRO stond geheel
 gen PETRO. wezenloos op het hooren van dezen brief,
 de klem bevang zijn hart en mond, en
 buiten staat, in het eerste ogenblik iet
 ter zijner verdediging uit te brengen,
 werd hij door de woedende menigte aan-
 ge-

gevallen, welke hem, in het eerste tijdstip haarer onnadenkende razernij, dood steenigde. Voor het overige beval men aan **SEXTUS** de zorg, om de medeschuldigen van **PETRO** te ontdekken, hem tevens de magt gevende, om ze naar welgevallen te straffen.

I.
BOEK
VII.
HOOFDST.

Nu stond het aan **SEXTUS**, het geheime en overrompeling van volkomen te volbrengen. Hij liet aan geheel *Gabii* stonds alle de poorten sluiten, beval derzelve wacht aan zijne vrienden, en zond overal in de aanzienlijkste huizen zijne beulen, die welhaast een ijslijk bloedbad aanrichteden onder de voornaamste burgers. De geheele stad geraakte bij dit tooneel in rep en roer: mischien was het verraad eerlang ontdekt geworden, maar **TARQUINIUS**, in tijds van alles door eenen brief verwittigd, rukte met verdubbelden spoed op *Gabii* aan, kwam te midden van een onstuimigen donkeren nacht voor de poorten, vond ze voor hem terstond geopend, en was, zonder slag of stoot, aan het hoofd zijns legers, in 't midden der stad, in staat om naar willekeur de wet te stellen.

De wanhoop der *Gabiers* bij deze ontgemastigd moe-

L moeting was onbegrensd, hunnen vijand, **BOEK**
VIL eenen dwingland, meester van hunne goe-
MOEDST. deren, vrijheid en leven ziende, stelden
gedrag van **TARQUI-** zij zich het allerijjslijkste lot van zijne
NIUS je- wreedheid voor, het geen hun bij moog-
gens de **Gabirs.** lijkheid zou kunnen treffen. Doch de
staatkunde van **TARQUINIUS** overwon zij-
ne wraakzucht, en liet de verraadene bur-
gers met den schrik alleen vrij. Geen *Ga-*
biër werd door hem ten dood veroordeeld,
uit zijn vaderland gejaagd, van zijne goe-
deren beroofd, of van zijne eerambten ont-
zet: het Volk bij een geroepen hebben-
de, sprak hij niet als een dwingland, maar
als een waardig Koning, en beloofde aan
elk het onbelemmerd bezit van al zijn ei-
gendom. Op dat niemand twijfelen mogt
aan zijne goede trouw, stelde hij de edel-
moedige voorwaarden, waarop zij in trouw
en vriendschap werden aangenomen, in
geschrift, en bezwoer dit verbond openlijk
voor het geheele Volk boven een brandend
slachtoffer. Het gedenkstuk van dit ver-
drag werd te *Rome* in den Tempel van
JUPITER PISTIUS, of den God der
goede trouw, opgehangen. Het bestond
in een houten beukelaar, met de huid van
het

het toen geflachte offerdier overtrokken, 1. BOEK VII. WOORDEN.
 waarop de punten der vereeniging met ou-
 derwetsche letteren getekend waren. (1)

Deze onverwachte gemaatigdheid en ge- Gevoel dezer gemaatigdheid.
 nade verraschte het hart der *Gabiers*; zij
 waanden zich reeds ter kwelling of ten
 dood verwezen, en leefden allen vrij en
 veilig. Hun voorige haat tegen den dwing-
 land week voor de liefde jegens hunner
 goedgegunstigen verlosfer, en TARQUINIUS
 bereikte daardoor volmaakt het doel zijner
 staatkunde. Hij liet zijnen Zoon SEXTUS,
 onder den naam van Koning, te *Gabii*,
 bezat hier door een nieuw bolwerk tegen
 alle de geheime werkingen zijner vijanden
 binnen *Rome*, en werd tevens van dezen
 kant ontlagen van alle vrees voor de ge-
 vluchte *Romeinen*.

Het agterdochtig karakter van TAR- TARQUINIUS
 QUINIUS was zeker niet minder werk- NIUS ver- wijdert zij- ne zoonen van zijn Hof.
 zaam, dan deszelfs staatkunde, in het ver-
 wijderen van zijne zoonen van zijn hof,
 en in elk in een onderscheiden bewind
 buiten *Rome* te plaatzen. SEXTUS reede
 te *Gabii* zijnde, ontloeg hij zich tevens

(1) DION. HAL. L. IV. P. 254—257.

I.
BOEK
VII.
HOOFDST.

van ARUNS en TITUS, hun beiden tot hoofden van twee nieuwe volkplantingen maakende. De eene volkplanting *Signia* genaamd, was eigenlijk niet anders, dan eene legerplaats, waarin het *Romeinsche* krijgsvolk in den laatsten oorlog overwintert had, en welke door hun met wallen, als eene stad, omschut was. Deze volkplanting kon ten bedwang verstrekken der *Volscers*; over dezelve kreeg TITUS het bevel. ARUNS werd afgezonden, aan het hoofd der *Romeinsche* volkplantelingen, om aan den oever der *Tyrrheensche* zee, op dat voorgebergte, waar de beruchte CIRCE haar verblijf zou gehad hebben, de stad *Circeji* te bouwen. Deze sterkte verdedigde even zeer de *Latynsche* stranden tegen alle vijandlijke landingen, als zij tévens geschikt was, om het uitgebreid land der *Volsoers* te bedwingen, wier onrustige aart deze inrichtingen van TARQUINIUS geenzins overtollig maakte. (1) De vierde zoon des Konings LUCIUS schijnt nog te jong geweest te zijn, om zij-

(1) DIOM. HAL. L. IV. p. 260. LIV. L. L. c. 36.

zijne verwijdering voor den agterdochtigen vader noodzaaklijk gemaakt te hebben.

Daar de staatkunde der *Romeinen* grootendeels in derzelver volkplantingen zichtbaar was, zullen wij kortlijk den aart der inrichtingen, als door hunne geheele geschiedenis toepaslijk, opgeven. — Men legde volkplantingen aan, om de grenzen van het rijk uit te breiden, en tegen den inval van vijanden te verdedigen; om overwonnene volken te onder te houden; om *Rome* van eene te groote volkrijkheid, en wel van een oproerig gemeen te ontslaan; en somtijds alleen ter vergelding en bezorging van oude krijgsknechten. Het gezag van den Raad of een besluit des Volks was tot zulke eene inrichting, in het gemeenebest, noodig. Dezelve beflooten zijnde, berekende men het 'getal der huisgezinnen, uit de allerlaagste volksclassen, of uit de *Romeinsche* keurbenden getrokken, naar de grootheid der plaats, welke men te bevolken had of aan wilde leggen. Elk gezin werd deszelfs eigen grond ter bewooning, benevens een stuk lands ter bebouwing, aangewezen. De behoefte des gemeens of de armoede van

I.

BOEK
VII.

HOOFDST.

Aart der
Romein-
sche volk-
plantingen.

I.
BOEK
VII.
HOOFDST.

verouderde krijgers verschaftte altijd eene genoegzaame menigte, die naar zulk eene verhuizing stonden. Deze menigte werd geleid door eenige daartoe bijzonder gelastigden, wier groot aanzien zichtbaar was uit hun gevolg van onderambtenaars en bedienden. De geheele trein trok staatig naar den nieuwen grond, en nam plegtig bezit van de stad, welke zij reeds vond, of ging in het aanleggen eener nieuwe, met die zelfde plegtigheden te werk, welken ROMULUS bij de grondlegging van *Rome* in acht genomen had. Daarna leefde men volgens de *Romeinsche* wetten en zeden; elk lid der volkplanting bleef een *Romeinsch* burger, maar verloor alleen zijn recht tot stemmen, en tot eenige eereposten binnnen *Rome*; een recht waarvan hij in zijnen laagen volksrang weleer toch slechts een ingebeeld bezit had. (1)

Thands

(1) BEAUF. *Rep. Rom.* Tom. V. LIV. VII. ch. IV. p. 248. suiv. — PILATI (*Loix polit.* Tom. I ch. VI p. 283. suiv) heeft hieromtrent zijne bijzondere aanmerkingen in weêrwil van al het gezag der ouden, en het daarop gegrond bericht der nieuwere schrijvers. Men vergelijkte met deszelfs stoute stelling,
de

Thands genoot *Rome* een algemeenen vrede. De *Aequiërs* waren mede toegetreden tot het *Latynsche* bondgenootschap, en het verdrag met de *Etruriërs* was vernieuwd. Het gezag van den dwingland was hier door gevestigd, en de roem zijner krijgsverrichtingen bedekte bij een heldhaftig volk zeer veelen zijner overige staatsgebreken. De geduchtste partij van buiten was met *Gabii* vermeersterd, en de misnoegden van binnen durfden geene ijdele gevaaren beproeven. Als nog zettede **TARQUINIUS** evenwel zijn plan door, om alle gelegenheid tot zamenrottingen tegen hem te benemen, door *Rome* werkzaam te houden. Nu sloeg hij de handen aan de volvoering van dat groote werk, het geen zijn grootvader ontworpen had: het bouwen naamlijk van het *Capitolium*. Tot dit gesticht was reeds de grond gelijk en bebouwbaar gemaakt; en de rijké buit van *Suesfa Pometia* geschikt, om de verdere opbouwning en voltoojing te aanvaarden.

I.
BOEK
VII.
HOOFDST.
Voordzet-
ting van
den bouw
des *Capitoliums*.

TAR-

de welbewezene opgave van **BEAUFORT**, wiens gezag de **Abt AUGER** gevolgd heeft. (*Constit. Rom.*, Tom. I. p. 209. fulv.)

Ff 3

1. **TARQUINIUS** wilde, dat hetzelfde een gedenkteken zou blijven van zijnen goeden smaak en uitgebreid vermogen. Hier toe ontbood hij de bekwaamste bouwmeesters en kunstenaars uit *Etrurië*, en hield hij de handen zijner onderdaanen bestendig bezig. De godsdienstijver der burgers maakte hun dezen arbeid ligt, en deed hun gewillig alles toebrengen, om dit pronkstuk van den eerdienst hunner Goden allen mooglijken luister en pracht bij te zetten. Het bijgeloof zelf wilde de grondvesting van dit gesticht door wondertekenen vereeuwigen.

Men vindt bij het uitgraven een hoofd. Terwijl men de grondvesten van dezen tempel tot op eene aanmerkelijke diepte in den kruin des bergs leggen moest, vond men onder het uitgraven een manshoofd, waarin alle de gelaatstrekken nog scheenen te spreken, en waaruit het warme en vloeibaare bloed nog droop. De *Romeinen* zagen zulks te recht voor een wonderteken aan, indien de dienaars des bijgeloofs zelve dezen versch afgeslagen kop onder den grond niet bedolven, of aan omgekochte gravers in de handen gestopt hadden. Terstond gebood **TARQUINIUS** het

het werk te staaken, en de bekwaamste *Etrurische* Wigchelaars hier over te gaan raadpleegen. Derzelve uitspraak was, dat *Rome* eens het hoofd van geheel *Italië* worden zou. De berg, waarop deze tempel gebouwd werd, die wel eer de *Saturnynsche*, en na het verraad van *TARPEJA* de *Tarpejsche* heetede, werd nu de *Capitolynsche* genoemd, dragende het geheele gesticht den naam van het *Capitolium*. (1)

L
BOEK
VII.
HOOFDST.

Aangemoedigd door zulk eene gunstige voorspelling, hervatte *TARQUINIUS* het werk met verdubbelden ijver, en spaaarde hij zoo weinig eenige kosten, om het zelve ten waardigen hoofdburgt van geheel *Italië* te maaken, dat alle de *Pomezyische* schatten reeds verspild waren bij de grondlegging. De platte grond, waarop dit

Beschrijving van
het *Capitolium*.

(1) LIV. L. I. c. 55. DION. HAL. L. IV. p. 257, 258. Men heeft den naam van *Capitolium* af willen leiden van *capus* en *solus*, als of het gevonden hoofd van eenen *TOLUS* geweest ware, doch deze afleiding wordt zeer beuzelachtig, wanneer men weet, dat verscheidene andere steden huane burgten of hoofdsterten eensgelfjks *Capitolla* noemden. Men zie hier over *NIEUPOORT Hist. Rep. Rom. Tom. I. p. 62*

1. dit gesticht opgetrokken werd, besloeg agt
 BOEK
 VII.
 HOOFDST. bunderen lands) omtrent vier morgen *Hol-*
landsch), het gesticht zelf was twee hon-
 derd voeten lang, en honderd vijf- en- tag-
 tig voeten breed. Deszelfs voorgevel was
 naar het zuiden, en dus naar de markt ge-
 keerd. Van daar beklom men hetzelfde
 met honderd trappen, die op onderschei-
 dene hoogten breede platte naderplaatzen
 hadden. De voorgevel rustede op drie rijën
 pijlaaren; langs elke zijde van het ge-
 bouw was eene gaanderij van een dub-
 belden regel van colommen. Van binnen
 was de tempel door twee rijën van pijlaa-
 ren in drie vakken verdeeld, in het mid-
 denste werd JUPITER gediend, de twee
 zijdelingchen waren aan JUNO en MI-
 NERVA toegewijd. (1) Meer dan ééns
 sloeg de brand in dit uitmuntend gesticht,
 doch telkens herrees het met nieuwen en
 grooteren luister uit deszelfs asche. De
Romeinen niet alleen, maar alle vreem-
 de Volken, die tot hun in eenige betrek-
 king stonden, moesten vervolgens alles
 helpen toebrengen, om de pracht en kost-
 baar-

(1) DION. HAL. L. IV. p. 359.

baarheid van dit gebouw boven alle verbeelding te verheffen. Geen Veldheer plaatste zich aan het hoofd zijn's legers, zonder zijne plechtige beloften in dien tempel gedaan te hebben; elk overwinnaar droeg de eer van zijnen zegepraal eerbiedig aan deszelfs Goden in rijke geschenken op; in dit geheiligd verblijf, namen de *Consuls* hunnen achtbaaren tabbaard aan; binnen deszelfs muuren was het heiligdom voor alle de *Romeinsche* wetten. Menigvuldige maalen zal de geschiedenis ons hetzelfde binnen leiden, en met verbaazing de onberekenbaare schatten aanwijzen, waarop het boogen kon. *TARQUINIUS* moest hetzelfde nog onvoltooid laten; noch zijne schatten, noch het vernuft der werkmeeesters, noch de bereidwillige handen zijner onderdaanen begaven hem, maar de overweldigde throon, van waar hij zijne bevelen hier toe gaf, stortede onder den last zijner dwinglandijen neder, om ten voetbank te verstrekken der vrije gemeenebestregering, welke eerst het volle beslag gaf aan deze onderneming van twee Vorsten.

L
BOEK
VII.
HOOFDST.

Voor het verhaal dezer staatsomwenteling

F f 5

ling

L.
BOEK
VII.
HOOFDST.

ling in *Rome*, moeten wij echter nog eene en andere bijzonderheid boeken, welke, hoe fabelachtig zij ons ook voor moge komen, nogthands voor de geheele geschiedenis van te veel belang is, om ze te mogen verzwijgen.

Verhaal
der *Sibyl*
lynsche
boeken.

Eene onbekende vreemde vrouw bood den Koning negen Boeken met *Sibyllynsche* orakelspreuken aan. — *TARQUINIUS* wilde dezelve voor zulk een hoogen prijs niet kopen, als zij daar voor vroeg. Hier op vertrok zij, verbrandde 'er drie van de negen, en kwam de zes overigen voor denzelfden hoogen prijs aanbieden. Men wees haar als eene gekkin met bespoting van de hand. — Nogmaals verbrandde zij de helft van het overfchot dier boeken, en vroeg andermaal voor de drie overigen denzelfden prijs. — Dit wonderbaar gedrag maakte den Koning opmerkzaam; hij nam den raad der Wighelaars in, en kreeg van hun ten antwoord, dat hij dit overfchot niet te duur kopen kon. Aanstonds ontving de vrouw haar vollen eisch, beval de zorg voor deze boeken wel ernstig, en verdween eensklaps uit aller oogen. — Om dezen wonderbaaren schat te bewaaren,

ren, benoemde de Vost twee perfoonen uit de aanzienlijkste burgers, onder wier bevel hij nog twee bedienden tot wachters over dit heilige aanstelde. Eén dezer twee mannen, M. ATTILIUS, geraakte onder verdenking van ontrouw, en werd in eene koejenhuid genaaid, in zee geworpen. Na de verandering der staatsgesteldheid bleef de zorg voor deze boeken even groot. Altijd stelde men de beroemdste mannan tot derzelver opzichters aan; dezen bleeven, geheel hun leven, in dit aanzienlijk ambt, het welk hun vrijmaakte van alle andere krijgs- en burgerlasten. Het getal dezer ambtenaars werd, van tijd tot tijd, vergroot, en maakte eindelijk een *vijftiental* uit. Op last van den Raad alleen stond het hun vrij, deze Godspraaken raad te pleegen, en nooit ontvingen zij dien, dan wanneer het gemeenebest door oproeren ontrust werd, of een zwaaren slag in het veld had geleden, of door wangedrochten en voortekenen van eenen dreigenden aart verschrikt werd. Als dan bragten zij de uitspraak dezer boeken uit, en stond aan hun de zorg voor de volbrenging dier pleg-

I.
BOEK
VII.
HOOFDST.

I. BOEK. VII. HOOFDST. I. plegtigheden of andere daaden, welken 's Lands behoud gezegd werd af te vorderen. In eene steenen kist gefloten, in een onderaardsch gewelf onder het *Capitolium* geplaatst, en dus zorgvuldig bewaakt, bleeven zij tot den tijd van SYLLA in wezen, wanneer bij den brand des *Capitoliums* deze boeken nevens veele andere kostbaarheden tot asche verteerd werden. (1)

Nader bericht daar omtrend, en wel van de boeken, die men ons nog op dien naam vertoont. Dit is het bericht, welk wij bij DIONYSIUS vinden. 'Er zouden, naar het algemeen gevoelen, tien maagden geweest zijn, allen SIBYLLÆ genoemd, en in onderscheidene gewesten leevende. Door een bovenmatuurlijk vermogen beziel zouden zij, telkens in eene dolle geestvervoering weggesleept, eene reeks van Godspiraaken voor alle gebeurtenissen der wereld, in onderscheidene boeken, beschreven hebben. Heden vertoont men ons nog agt boeken, dien een zoogenaamd heilig, doch dwaas, bedrog voor de echte overblijfselen der oudheid ondergeschoven heeft. — De *Christen* Kerkvaders der eer-

(1) DION. HAL. L. IV. p. 259, 260.

eerste eeuwen waren nooit schroomvallig in de keus der middelen, om de heidenen te bekeeren; hun ijver, zonder verstand, zag heilig bedrog voor dengd aan, en meende alles gewonnen te hebben, wanneer zij hunne tegenpartij op deszelfs eigen wezenlijken, of gewaanden, grond konden bestrijden. Het gros des Volks eerbiedigde de Godspraaken der *Sibyllen*, maar kende derzelver geheime spreuken niet. Van deze gelegenheid bediende zich het gewijd bedrog, om een aantal boeken te verdenken en op naam der echte *Sibyllen* uit te geven, waarin eene volmaakte aaneenschakeling van Godsdienstige waarheden, en de allerduidelijkste voorspellingen omtrent den stichter des *Christendoms* de alleruitstekendste waren. Geleerde heidenen zagen terstond het al te lomp bedrog, en bespotteden het. Thands houdt de oordeelkunde het eene te onwaardige taak, om alle de bijzonderheden op te noemen, waarin de vroomme bedrieger zijn leeftijd en oogmerk verraden heeft, en de oprechte *Christen*, beschaamd over de rechtmaatige verwijten des ongeloofs, bejamert de onherstelbaare nadeelen, welken
het

I.
BOEK.
VII.
HOOFDST.

I. het algemeene *Christendom* door zulke
 BOEK
 VII. dwaaze en oneerlijke poogingen geleeden
 HOOFDST. heeft. (1)

Wat 'er met grond van te denken zij. Wat nu de oude echte voorspellingen der SIBYLLEN betreft, zoo laat zich het staatkundig bedrog, het geen dezelve alleen voordragt, zeer gemakkelijk ontdekken uit de geheimzinnige wijze, waarop zij niet, dan op last van den Raad, mogten geraadpleegd worden. Het bijgeloof is het plechtanker der staatkunde; dit weet elk Vorst, elk staatsman; aan dat anker stond *Rome's* staatshulk alle stormen uit. Hier van wist TARQUINIUS zich even behendig, als één zijner voorgangeren te bedienen. Zeer zeker was de onbekende vrouw, welke de SIBYLLE van *Cuma* zou geweest zijn, omgekocht, om dien zonderlingen rol te spelen, en ongetwijfeld stonden 'er in haare aangeboden boeken niets anders, dan eenige algemeene spreuken, die zich gemakkelijk op de bedoelde onderwerpen lieten toe.

(1) MOSHEIM *Ophelder. der Kerkl. gesch.* D. II. bl. 60, 61. LARDNER *Geloofw. der Euang. gesch.* D. IV. bl. 163. en volg.

toepasfen. Het raadpleegen derzelven be-
stond slechts in schijn, zij spraken toch
altijd de taal van den Raad, en lieten in
duistere, onberekenbaare, gevallen al-
tijd gelegenheid genoeg over, om naar de
uitkomst geschikt te kunnen worden. Om
het belagchelijke van het denkbeeld van
eenige Kerkvaders in te zien, als of de
Voorzienigheid aan die tien maagden, ten
loon haarer ongeschondene kuischheid, de
gave der voorspelling gegeven hadde,
heeft men alleen den *Romein* CICERO te
hooren, daar die Staatsman, Wighelaar
en Wijsgeer zich ruitertlijk over deze oud-
wifische vertelling verklaren durfde. (1)

Men moet het geenzins oneigen vin-
den, dat een Vorst, die zich zoo staatkun-
dig van 's Volks bijgeloof bediende, zelf
zomtjids door het bijgeloof beangst werd.
Gelijk menig een, die eenen ander door
gewaande spookerijen misleiden wilde, zelf

VOOR

I.
BOEK.
VII.
HOOFDST.

Bijgeloof
VAN TAR-
QUINIUS.

(1) CIC. *de divin.* L. II. c. 54. seqq. A. VAN
DALEN *de oraculis* c. I. p. 10, II. c. XVIII. p.
405. seqq. BRAUFORT *Rep. Rom.* Tom. I. p
330 suiv.

L. voor zijne schaduw in benaauwdheid ge-
 BOEK raakte, zoo ook kwelde een angstvallige
 VII. vrees den schroomzieken dwingland, zoo
 WOOFDSE. ras het bijgeloof eenige voortekenen ten
 zijnen nadeele schein uit te leggen. Eene
 allerhevigste pestziekte greep zijn rijk
 aan, dezelve was niet alleen doodlijk voor
Rome's mannelijke en vrouwelijke jeugd,
 maar meestal werden de zwangere vrou-
 wen met derzelve vruchten haare slacht-
 offers. Zulk eene verwoesting, welke, zo
 zij niet spoedig te keer gegaan of afge-
 wend kon worden, de ontvolking van ge-
 heel *Rome* dreigde, maakte eenen ernsti-
 gen indruk op elken *Romein*; de dwing-
 land zelf beefde op zijnen thron. (1)
 Dit algemeen leed schein inzonderheid
 zich op zijn perfoon te zullen vereenigen.
 Op ééns vertoonde zich eene slang, welke
 van een houten pijlaar neder schoot. Het
 Volk verschrikte op dit gezicht en nam toe-
 vlucht in 's Konings paleis. TARQUI-
 NIUS was niet bloøhartig genoeg, om
 voor dit dier alléén te vreezen, maar be-
 ang-

(1) DION. HAL. L. IV. p. 264.

angstede zich over hetzelfde, als een v
ken van dreigende rampen. (1) —
zijn verblijf stond een hooge palm
op wiens takken eene arend haar ne
gebouwd, een zwerm gieren overv
nest en vernielde de jongen, terwijl c
den derzelve voedzel zochten. De twe
de arenden werden op hunne terug
door de gieren weggebeten, die zi
het bezit van den palmboom stelden

Wat 'er nu ook van deze bijzond
den, die al te zeer het voorkomen
verdichting hebben, waar moge zijn,
het bijgeloof toch altijd voortekene
grootte gebeurdnissen gezocht en uitg
den heeft, dit is zeker, dat T A R C
N I U S zelf door eene bijgeloovige
aangeprepen, en zijne eigene Godspr
en Wigchelaars, wier verdiensten h
wèl kende, niet vertrouwende, twee
ner zoonen A R U N S en T I T U S
Delphi in Griekenland zond, om alda
wijd beroemde Godspraak van A P O

(1) LIV. L. I. C. 56.

(2) DION. HAL L IV. p. 161.

L over deze verschijnselen raad te plee-
 BOEK gen. (1)
 VII.

HOOFDST. Beide de Prinzen voorzagen zich van
 BRUTUS heerlijke geschenken voor APOLLO. BRU-
 bij dit ge- zantschap
 zantschap tus, wien wij in het begin van dit
 gevoegd. hoofdstuk reeds hebben leeren kennen,
 zou hun op reis vergezellen: zijne dwaas-
 heden zouden hun onaangenaam gezant-
 schap vervrolijken. — Streelend was het
 voor dien aanstaanden verlosser van Rome,
 de onrust en vrees van TARQUINIUS te
 weten, en dus langzaamerhand den tijd te
 zien rijpen, om eens met vrucht het ver-
 nederend masker van onverstand af te
 werpen, en zich en zijn vaderland te
 wreken van 's Vorsten onrechtvaardig-
 heid. Meer dan ooit was het tevens nu
 zijne zaak, zich als eenen dwaas voor het
 uiterlijke te blijven gedragen, om daar-
 door zich zelve en zijn heilrijk oogmerk
 voor

(1) Men vindt de beschrijving van dit orakel bij
 A. VAN DALEN. *de oraculis*, c. IV — VII. en in het
 onvergelyklijk werk van den Abt BARTHELEMY,
voyage du jeune ANACHARSIS en Grece. Tom. II.
 ch. 22.

voor den Staat niet nutloos te verraaden. I.
BOEK
VII.
HOOFDST.
 Nooit schulde het gezondst verstand veiliger agter het masker der bespottelijkste dwaasheden, dan bij dezen hofnar. — Ook hij maakte zijn geschenk gereed voor de *Pythische* Godheid. Het zelf strekte weder het gansche hof ten spot. Een stok van kornoelle-hout zou zijne offerande zijn. Wel wetende, dat de Goden van dien tijd, of liever hante dienaars, zich het genadigste betoonden tegen de rijkste offeraars, had hij, echter, dien verachtlijken stok laten uithollen, en weder met eenen staaf van goud laten aanvullen. Dit zinnebeeld van den geest van BRUTUS, die onder den verachtlijksten schors de alleredelste gaven der Natuur, verborg, werd door niemand ingezien, zijne uiterlijke dwaasheden wekten een onnadenkend gelach, en deden den Vorst bijna deszelfs onrust vergeten.

Het gezantschap kwam gelukkig te *Dolphi*, en offerde deszelfs gaven, welke al te Het vóór-
gevallene
te *Delphi*:
 len, den stok niet uitgezonderd, van APOLLO'S Priesters gunstig werden aangenomen. De geschiednis bericht het antwoord van het *Delphisch* orakel niet op

L
BOEK
VIL
HOOFDST.

de vragen der Prinsen voor hunnen vader, evenwel laat zich hetzelfde met waarschijnlijkheid gissen uit eene andere vraag, welke zij daar op uit zich zelve voorftelden. Ongetwijfeld moet de *Pythische* Priesteresse van eene verandering van regeering gesproken hebben, wijl ARUNS en TITUS daarop terstond vroegen, aan wien van hun het *Romeinsche* rijk komen zoude? BRUTUS was niet slechts bij deze vraag tegenwoordig, maar had in dezelve ook ten zijnen opzichte ingestemd, schijnende dit weder eene dwaasheid, waarvan het belagchelijke den jongen Prinsen bijna allen ernst aan hunnen tegenwoordigen toestand verschuldigd zou doen vergeten hebben. Op deze vraag liet zich eene stem uit het diepste der onderaardsche gewelven hooren: *het bestuur van Rome wacht hem, die het eerst van u, ó jongelingen! zijne moeder kuschten zal.* — Beiden de jonge Prinsen overlegden, hier van een geheim te maaken voor hunne twee andere broeders; en, het rijksgebied aan de gauwheid of het goed geluk van een van hun niet willende overlaten, besloten zij, hunne moeder bij hunne te huiskomst te gelijk

lijk te kuschten, om alzoo eens vereenigd op den *Romeinschen* thron te zitten. Terwijl dit overleg hun bezig hield, liet BRUTUS zich, als bij ongeluk, op den grond nedervallen en kuschte in stilte de aarde, welke hij voor de algemeene moeder der menschen aanzag. (1)

I.
BOEK
VI
HOOFD

De verheffing van BRUTUS deed het bijgeloof denken, dat hij den waaren zin der duistere Godspreek begrepen had, welke thands, gelijk in alle andere gevallen, waarin het den Priesteren moeilijk was, eene uitkomst met waarschijnlijkheid te gissen, met zulke dubbelzinnige of duistere woorden gegeven werd, dat een van TARQUINIUS zoonen dezelve even goed kon schijnen vervuld te hebben, wanneer de uitkomst slechts anders geweest ware.

Bij hunne terugkomst vonden de Prinsen alles in beweging, om zich tot den oorlog gereed te maaken tegen de *Rutulers*. Derzelver land lag langs den oever der *Tyrrheensche* zee; *Ardea* was hunne hoofd-

(1) DIOM. HAL. L. IV. p. 264, 265. LIV. L. l. c. 56.

I
BOEK
VII.
HOOFDST.

hoofdstad; zij munteden door hunnen rijkdom in dien tijd uit boven alle de overige Volken van *Latium*. Waarschijnlijk behoorden zij mede in het *Latynsche* bondgenootschap, doch hun eigen gedrag en nog veel meer de hebzucht des dwingeland's onttrok hun aan deszelfs algemeene bescherming en veiligheid. Verscheidene uitgewekene en gebannene *Romeinen* hadden, na de verovering van *Gabii*, hunne wijkplaats bij de *Rutulers* genomen, en, zo dezen hun al niet geveleid hadden met beloften van hun weder binnen *Rome* tot hun vorig gezag te helpen, ten minsten hadden zij hun eene gastvrijheid vergund, welke haatlijk was in de oogen van *TARQUINIUS*. Dit gedrag verstrekte tot een allergechiktst voorwendzel voor den Koning, die op hunne schatten vlamde, om hun den oorlog aan te doen. De pracht en kostbaarheid, aan de openlijke gebouwen en werken besteed, hadden 's Konings schatkist uitgepur, en maakten eene nieuwe aanvulling daarvan noodzaaklijk: tevens werd het gemor zijner onderdaanen zeer algemeen, dat men hun, die wel eer met roem in den krijg dienden,

I. dan de eene of andere aanleiding noodig,
 BOEK VII. om zoo wel in het veld als in de stad te-
 HOOFDST. gen den Vorst op te staan. Te vergeefsch-
 zettede TARQUINIUS het beleg met alle
 kracht voord, de dapperheid der beleger-
 den hield hem met geheel zijn leger buiten
 werking. (1)

Veldver- 's Konings zoonen en de overige Leger-
 maaken hoofden bragten den verveelenden tijd van
 der voor- dit beleg zoo vermaaklijk door, dat zij
 naamste Bevelheb- daar door den last des krijgs ongevoelig
 bers. vergaten. Dagelijks kwamen zij in hunne
 tenten bij een, en onthaalden elkanderen
 op maaltijden en drinkgelagen. Toen
 SEXTUS TARQUINIUS zijne broeders en
 verscheidene andere Bevelhebbers vergaste-
 de, bevond zich in dit gezelschap COLLA-
 TINUS, de kleenzoon van EGERIUS, die
 een broeders zoon van TARQUINIUS DEN
 OUDEN (2) was.

COLLATI- Deze man woonde te *Collatia*, en
 NUS en smaakte zinds kort alle de genoegens van
 LUCRETIA een gelukkigen echt. LUCRETIA, de
 dog-

(1) PION. HAL. L. IV. p. 261. LIV. L.
 I. c. 57.

(2) Zie boven B. I. H. V. bl. 264.

dogter van eenen aanzienlijken *Romein* SP. LUCRETIUS, was zijne gade. Haare bevalligheid evenaarte haare schoonheid, en de edele verdiensten van haar deugdzzaam hart stonden gelijk met de uitmuntende bekoorlijkheden van haar evenredigen leest: haar zedig oog kluisterde de driften, welken haare schoonheid wekte; haar nedrig hart koos de stille genoegens van een huislijk geluk ver boven het eergierig vermaak van elders met haare voorrechten te schitteren; en was, hoe toegevend en minzaam in alles, alleen onverwintlijk streng in haare huwlijks trouw. Haar echtgenoot kende en waardeerde haare verdiensten. Met zoo veel eerbied als hij dezen achtete, met evenveel vervoering beminde hij haar persoon. Zijn hart gevoelde wederkeerig al het geluk van haar bezit, en zijn mond kon niet nalaten, overal dankbaar het heil zijner dagen te roemen.

Aan het gastmaal van SEXTUS bragt Wedtrijd men dit onderwerp ter baan. Het zij toe-^{van ver-}vallig. het zij met opzet, om met de ver-^{scheidene}echtgenoo-^{ten.}rukking van COLLATINUS te schertzen, prees de een en ander zijne eigene

Gg 5

echt-

I.
BOEK
VII.
HOOFDST.

I.
BOEK
VII.
HOOFDST.

echtviendin, en gaf elk voor, de gelukkigste gemaal te zijn. Dit wilde *COLLATINUS* niet hooren; hij beroemde zich met het heilrijkst huwlijkslot gezegend te zijn; en, aan de zwakke zijde van zijn hart aangevallen, daagde hij elk uit, om op dit oogenblik het gedrag hunner vrouwen te onderzoeken, en onpartijdig derzelve verdiensten te beslissen. De dartzelheid en wijn maakten dit voorstel aanneemlijk: elk beklom zijn paard, en reed met losfen teugel op *Rome* aan. Het leger lag slechts een mijl of zes van de stad af. Tegen den nacht kwam men aan het hof, en vond men de drie vorstlijke gemaalinnen te midden van weelde en vermaak elkanderen prachtig en vrolijk onthaalende: naauwlijks gunde men zich den tijd; om aan de verwarde vragen dezer vrouwen over hunne onverwachte komst te voldoen, of men rende in vollen loop op *Collatia* aan. — Men had hier toe maar vier mijlen af te rijden, evenwel werd het reeds laat in den nacht. — Men kwam aan het huis van *COLLATINUS*, en vond deszelfs beminde nog ijverig werkzaam met haare huisgenooten aan het affpinnen

nen van eene te groot genomen taak. De ontijdige komst van haren man, en van deze vrienden verwonderde haar, maar verbaasde haar niet. Minzaam en bescheiden ontving zij haare onverwachte gasten, en behaalde, buiten haar weten, bij elk van hunden prijs haarer verdiensten. De gelukkige echtgenoot verhefte zich blijde op zijne overwinning en noodigde zijne mededingers gul tot een langer getuigen van zijn bestendig huwlijkshail. Dan, vóór den dag moest de Opperveldheer hun op hunnen post kunnen vinden, en — het gezicht van eens anders echtgeluk is grievend, wanneer het bij een eigen ongunstiger lot afsteekt. Men nam spoedig afscheid en keerde naar het leger te rug. (1)

SEXTUS alleen had LUCRETIA met Schandelijk-wederzin verlaten. Haare schoonheid had ^{ke min van} hem geheel ingenomen. Zijn snood hart had den wensch laten bovenkomen naar haar onwettig genot, en wel verre, dat haare bekende kuischheid deze schandlijke begeerte zoude onderdrukt hebben, was hem de prooi der onschuld het bekoorlijkst, wier

(1) LIV. L. l. c. 57.

L
BOEK
VIL
HOOFDST.

wier bejaging het moeilijkst zijn zou. De ontzuuchtering na eenen bedwelmenden nacht, noch de bezigheden van den krijg, deden deze onwettige drift bedaaeren. Door zijne opvoeding en 't voorbeeld zijner ouders in den grond bedorven, bleef hij met opzet bij zijn misdaadig doel, en bedacht hij allerlei middelen om het te bereiken.

Verkrach-
ting van
LUCRETIA.

Het leed niet lang, of hij begaf zich, slechts van eenen dienaar vergezeld, en buiten weten van COLLATINUS, naar deszelfs deugdzaame echtgenoot. Onder een ander voorwendzel zijner komst, ontving LUCRETIA den bloedverwant en vriend van haaren gemaal allerminzaamst. Hij spijsde met haar aan ééne tafel en zwelgde in haaren bevalligen omgahg, die aan een ander min verbasterd hart alleen rijk in lesfen der deugd had kunnen zijn, met volle teugen den wellust in. Evenwel waagde hij het niet, met dartele liefkoozingen haare strenge eerbaarheid aan te vallen, hij ontveinsde en verborg veel eer zijne drift, en bleef onopgemerkt bij de zedige, voor zich ziende, LUCRETIA. Het werd nacht, men wees hem zijn slaapver-

vertrek ; alles begaf zich ter rust ; **SEX-
TUS** alleen waakte ; zijn helsch ontwerp
ftond onverzelijk ; hij wachtete , tot dat een
diepe rust in de geheele woning heerschte ;
en naderde nu met een ontbloot zwaard
het slaapvertrek der deugdzaame schoone.
IJslijk ontwaaken voor **LUCRETIA** !
De booswicht beklom het kuifche huw-
lijksbed ; floeg zijne forsche hand op de
rustende onschuld ; en riep , daar zij met
doodschen schrik ontwaakte : *Ik ben het !
gij zijt een lijk , als gij schreeuwt.* Deze
bedreiging verftomde de weerlooze **LUCRE-
TIA** , maar konde haar evenmin , als de ge-
haate vleierijen en liefkoozingen tot eene
fchandaad brengen , welke haar fchriklij-
ker dan de dood zelf was . Het heilloos
monfter gevoelde , misfchien voor het eerst ;
den onverwinlijken tegenftand der eerbaa-
re kuischheid , en ftiet woedend deze ijs-
lijke taal uit : „ Neen , gij zult als geen
„ flachtoffer uwer gevloekte kuischheid
„ fterven , ik zal u en naast uwe zijde
„ eenen ontkleedden slaaf moorden , en
„ mij beroemen uwe fchandlijke ontrouw
„ met hem geftraft te hebben .” De deugd
van **LUCRETIA** had zich op de eer ge-
grond ,

I. grond, nu bezweek zij op het vooruit-
 BOEK zich van schande. — De verachtelijke schelmi
 VII maakte misbruik van de zwakheid der deugd;
 HOOFDST. welke geen volledig pligtbesef ten grond
 heeft, en keerde, na het bereiken van zijn
 doemwaardig oogmerk, met helste zelf-
 voldoening naar het leger te rug. (1)

Wanhoop Naauwlijks brak, na zulk een rampza-
 VAN LU- ligen nacht, de dag dóór, of LUCRE-
 CRETIA. TIA, wier edel hart den dood niet vrees-
 de, wanneer zij door denzelfden haare eer-
 meende te kunnen beschermen, kleeëde
 zich in een akelig treurgewaad; verborg
 eenen dolk onder haar opperkleed; schreef
 eenen brief, om haaren man bij LUCRE-
 TIUS te Rome te doen komen; beklom
 haaren wagen; en begaf zich in allerijl
 naar Rome aar het huis van haaren vader.
 Haare huisgenooten mogten zich verwon-
 deren over dit gedrag, onder weg mogt
 men haar vragen naar de oorzaak van haa-
 re zoo zichtbaare smarten, een vloed van
 traanen was haar eenig antwoord. Aan
 het ouderlijk huis gekomen, waar juist
 eenige andere bloedverwanten aanwezig
 wa-

(1) LIV. L. I. C. 58. DIOR. HAL. L. IV. p. 262.

waren , wierp zij zich aan haar vaders ⁷ I.
voeten , terwijl een stille traanenvloed ^{BOEK}
ook hier de spraaklooze getuigen van haar ^{VII.}
leed was. De ontstelde grijsaart richtede ^{HOOFDST.}
zijne lieveling beevende van den grond,
en vroeg angstvallig , wat haar toch over-
gekomen ware. „ U, vader, ” was haar and-
woord , „ smeekt eene mishandelde dogter,
„ dat gij haaren hoon wreekt, en geen kind
„ veracht, het geen meer, dan den dood
„ uitstond.” Een ieder ontrustede deze taal,
en elk vroeg ongeduldig , wat hoon zij
toch leed. „ Het verhaal van mijn leed, ”
zeide zij , „ moet ik in tegenwoordigheid van
„ alle mijne naastbestaanden doen, roept
„ ze te zamen , en gij zult mijne rampen
„ hooren.’ Hier na zweeg zij weder; de
tederhartigste poogingen van haaren va-
der zelf waren vruchtloos (1), tot dat
COLLATINUS, haar echtgenoot, PUBL.
VALERIUS (naderhand POPLICOLA
genoemd) en JUNIUS BRUTUS, die
dit oogenblik schein afgewacht te hebben,
om zijn masker aftewerpen, het huis in-
drongen met even veel onrust over de ram-
pen,

(1) DION. HAL. L. IV. p. 262, 263.

I. pen, welken LUCRETIA gefchreven
 BOEK VII. had, dat haar waren overgekomen. Op
 HOOFDST. het gezicht van haaren wederhelft geraak-
 ten haare oogen vol traanen. „Is alles
 „wèl?” vroeg de verbijsterde echtge-
 noot. „Wat zou bij eene vrouw wèl
 „zijn, die haare eer verlooren heeft?”
 was haar antwoord. „Ja, COLLATINUS,
 „een ander heeft zijne voeten in uw
 „huwlijksbed gehad. — Evenwel, mijn
 „ligchaam alleen is gefchonden, mijn
 „hart is onbefmet. — Hier van zal mijn
 „dood getuigen. — Maar geeft gij allen
 „mij de hand, en zweert, dat gij den
 „fchender ftraffen zult. — SEXTUS
 „TARQUINIUS is het, die, heden nacht,
 „onder den fchijn van gast, zich als
 „vijand gedragen, gewapend in mijne
 „kamer gedrongen en met geweld mij,
 „en ook zich zelve, indien gij anders
 „mannen zijn, ten verderve gebragt heeft.”
 Elk zwoer haar wraak, en trachtete haar
 gerust te ftellen, door verzekeringen dat
 zulk eene gedwongene fchenddaad alleen ten
 lafte van haaren verkrachter kwam; dat
 wel het hart, maar nimmer het ligchaam
 misdaadig konde zijn; dat 'er geene zonde
 zon-

Zonder den wil daartoe kon plaats hebben. Doch te vergeefs was alle deze toespraak: de tederhartigste uitdrukkingen van COLLATINUS zelf konden de wanhoopige vervoering van haar diep gewond hart niet bedaaren. — „ U alleen laat ik „ het oordeel over, wat mijn onteerer „ waardig zij: maar ik, hoe zeer ik be- „ tuige vrij te zijn van alle misdaad, wil „ niet vrij zijn van alle straf: zoo zal „ zich geene ongestrafte ontuchtige vrouw „ ooit op LUCRETIA'S voorbeeld be- „ roepen.” Met deze woorden wrong zij zich, eer iemand haar rampzalig oogmerk ontdekt, den dolk, dien zij onder haar kleed verborgen had, in het hart, en stortte stervende voor de voeten van haare troostlooze bloedverwanten neder. Te vergeefs riepen echtgenoot en vader haar in het leven te rug, zij was niet meer. (1)

Haar edel en beklagenswaardig voor- Eed, om
beeld van reine huwelijkstrouw strekte Ro- haaren
me niet slechts tot eene altijddurende les'wrecker, dood te
der noodzaaklijkste deugden voor de rust der

(1) LIV. L. I. c. 58.

I.
BOEK
VII.
HOOFDST.

der maatschappij (1); maar het bloed, welk haaren kuifchen boezem ontvloeide, werd tevens het onscheidbaarst ciment vóór de harten dier braaven, die zoo wel tot vrijmaaking van hun vaderland, als tot wraak over dezen gruwel te zamen zwoeren. — Terwijl de overige omstanders zich toegaven in bittere, doch nuttelooze, klagten, trad BRUTUS toe, trok het moordend staal uit de bloedende borst, vertoonde hetzelfde aan de andere naastbestaanden, en zeide: „ bij dit bloed, dat vóór „ dien koninglijken gruwel zoo onbesmet „ vloeide, zwere ik, en maake ik U, & „ Goden! hier van getuigen, dat ik L. „ TARQUINIUS DEN TROTSCHEN, met „ zijn doemwaardig wijf, en al zijn god- „ ver-

(1) De Christen Kerkvader AUGUSTINUS, en na hem verscheidene andere schrijvers, hebben het gedrag van LUCRETIA, in zich zelve om te brengen, streng veroordeeld. — Gaarne bekennen wij, dat zij, op de gronden des Christendoms beoordeeld, niet is vrij te spreken. — Maar moeten dan de daaden van hun, die geene andere wet kenden, dan welke zij in hun hart meenden geschreven te vinden, beoordeeld worden naar de zuivere begrippen van den volmaaksten Godsdienst? — *Neen*, zegt PAULUS Rom. II. 11, 12.

„vergeten kroost; ten vuure en ten zwaar-
 „de zal vervolgen, en niet lijden; dat
 „zij, of iemand anders, ooit weder bin-
 „nen *Rome* heerschen.” Dit gezegd heb-
 bende reikte hij den druipenden dolk aan
 COLLATINUS over; en liet hem, van
 hand tot hand, in die van LUCRETIUS
 en VALERIUS overgaan, hun dringen-
 de; denzelfden eed te herhaalen: — Hef-
 feligk treurtooneel, waarop zich de mat-
 en vader van LUCRETIA bevonden; maak-
 te hun niet ongevoelig voor de levendige
 verwondering, van waar toch BRUTUS
 zoo onverwacht zoo veel gezond verstand
 en moed was aangekomen. Aan hem def
 Goden magt werkzaam waanende; volg-
 den zij zijnen wenk, en gevoelden nevens
 hem hunne droefheid tot hevige woede
 en wraakzucht overgaan. (1)

Met weinige woorden gaf BRUTUS ^{Aanflag}
 hun te kennen: „dat zijn onverstand op-^{van BRU-}
 zetlijk door hem was gevelnsd geweest,
 tot dat hij eens zijne kans schoon zou
 zien, om te gelijk met de onrechtvaardig-
 heden jegens zijn geslacht de dwinglandij

je-

(1) LIV. L. L. c. 59.

I. jemens *Rome* te wreken. Thands was
 BOEK VII. hiertoe gelegenheid. De schenddaad van
 HOOFDST. des dwinglands zoon zou de burgers in
 woede brengen tegen het godlooze hofge-
 zin. TARQUINIUS was buiten *Rome*, men
 had slechts de poorten te sluiten, zoo zou
 het hem onmogelijk zijn, ooit weder zij-
 nen zetel te beklimmen. Dien heersch-
 zuchtigen throon, die op de geschondene
 burgerrechten meer en meer was gerezen,
 had men manmoedig omver te rukken, en
Rome zou geen' Opperheer meer te eerbie-
 digen hebben. Het bericht dezer omwen-
 teling, zoo gemakkelijk te bewerken bij bur-
 gers, die allen, zoo wel grooten als klee-
 nen, het juk eener willekeurige onderdruk-
 king gevoelden, zou naauwlijks in het le-
 ger bekend zijn, of TARQUINIUS zou
 zich tevens verlaten zien van alle zijne
 krijgsknechten, die wars van eenen Veld-
 heer waren, wien het geluk niet meer be-
 gunstigde."

Zamen- Alle de aanwezigen hoorden de taal van
 zwering te- BRUTUS met eene goedkeurende ver-
 gen de Ko- wondering aan, en droegen hem het ge-
 ninglijke heele ontwerp, om *Rome* te verlossen,
 regering. met het volmaaktste vertrouwen op. Om
 dit

dit op geene losse gronden te vestigen, maar met goede hoop op eene gelukkige uitkomst te ontginnen, toonde BRUTUS: „ dat het thands meer op daaden, dan op woorden aan zou komen; maar dat men tevens den Staat den geweldigen schok van zulk eene omwenteling niet toe moest brengen, zonder onmiddellijk een ontwerp tot herstel gereed te hebben; dat het rijk geen één oogenblik regeeringloos zijn kon, en men dus vooraf zich kortlijk bepaalen moest tot zulke eene gedaante van regeering, als waaronder men terstond en voor altijd het bestuur van zaaken wilde gebragt zien: hoe onnoodig en onmogelijk het ook zijn mogt, zulk een ontwerp, in de onrustige oogenblikken eener omwenteling, in alle bijzonderheden tot volmaaktheid te brengen, geenzins kon zulks de volstreckte noodzaaklijkheid wegnemen, om eerst te denken, eer men handelde.” En dus ging men vooraf ter ontwerping over van een plan voor een volgend Staatsbestuur.

Hierin heerschte nóg al eenig verschil Ontwerp van denkbeelden, daar men zich geen voor een ander Staat zonder Opperhoofd, voorstellen of Staatsbestuur.

Hh 3

eenig

I.
BOEK
VII.
HOOFDST.

I. eenig bezef van een gemeenebest vormen
 BOEK VII. kon. Maar BRUTUS, wiens ernstigste
 HOORST. overweging deze geheele omwenteling ja-
 ren lang geweest was, en wiens oplettend
 oog den toestand van andere Staaten als
 voorbeelden beschouwd en beoefend had,
 wist met kracht van redenen aan te too-
 nen: „ dat, zoo zeker als geen Staat zon-
 der eenig Opperhoofd bestaan kon, het te-
 wens allergevaarlijkst was, zulk een op-
 pergezag aan één ééinig mensch en wel
 voor geheel zijn leven op te dragen; dat
 de naam van Koning zelfs gevaarlijk was
 voor de vrijheid des Volks; dat de naam
 van een Gemeenebest de algemeene belan-
 gen veel beter kenmerkte, dan die van een
 koningrijk, het geen alleen ten voordeele
 des Opperhoofds geheel ingericht scheen;
 dat men, het gelukkig voorbeeld der *Lace-
 daemoniers* volgende, twee Overheden aan
 moest stellen, wier onderlinge naarijver
 het misbruik der toevertrouwde magt ver-
 hinderen en de bevordering der heilzaam-
 ste poogingen bewerken moest; dat men
 hun alle die onderscheidende eeretskenen,
 die den waan slechts stijfden, als of zij
 meerder dan hunne medeburgere waren,
 moest

meest onthouden; de ijvooren stoel, om van denzelfen het recht uit te spreken, de witte omzoomde tabbaard, en twaalf bijdragers mogten hun oppergezag blijven kenmerken, maar scepter, kroon en purpere vergulde staatskleederen moesten alleen bij zegepraalen of hoogwaardige feesten hun versieren; hun bewind moest vooral niet langer dan één jaar duuren, dan zou de afwisseling van gebieden en gehoorzaamen, de korthed van hun bestuur, en de verandwoordlijkheid van hun gedrag het onmogelijk maaken, dat dit staatsbestuur in eene overheersching ontaartede; zij zouden den zedigen naam van *Consuls*, (*behartigers* van het algemeene welzijn of *raadsluïden*) dragen; zoo zou men alle de voordeelen eener koninglijke regeering genieten, zonder voor derzelver gevaaren bloot te staan; en wilde men den naam van eenen *Koning* behouden, men had maar iemand aan te stellen, wien men het Oppergezag over alle de offerplegtigheden voor geheel zijn leven opdroeg, en tevens ontsloeg van alle krijgsof burgerlijke bedieningen; dezen had men eenen *Oferkoning* te noemen, en aldus

L
BOEK
VII.
HOOFDSEL

I. zou men zonder eenig nadeel eenen naam
 BOEK VII. in wezen kunnen houden, waaraan som-
 HOOFDST. migen mischien altijd nog bijgeloovig ver-
 kleefd zouden blijven.”

Geheel ingenomen met deze voorstel-
 ling, vereenigde men zich eenpaarig met
 het gevoelen van BRUTUS, en besloot
 men eenstemmig tot de afschaffing der ko-
 ninglijke regeering en de aanstelling van
 een jaarlijks - veranderend Overheidsbe-
 stuur.

Deze afspraaken met allen ernst gemaakt
 hebbende, bezette de vader van LUCRE-
 TIA, wien TARQUINIUS de stadvoog-
 dijschap had overgelaten, de poorten van
Rome, om te beletten, dat geen mensch
 buiten kon komen, om in het leger de tij-
 ding van de ondernomene omwenteling over
 te brengen. BRUTUS, wien de Koning
 het bevel over een gedeelte zijner lijfwacht
 had opgedragen, bezat hier door het ver-
 eischte gezag, om eene volksvergadering
 op de markt bij een te roepen, en liet
 zulks terstond door de omroepers geschie-
 den. Het lijk van LUCRETIA legde
 men, zonder het van het gestolde bloed
 te zuiveren, op eene zwarte draagbaar;
 bragt

bragt het, gevolgd van alle de bloedverwanten en huisbedienden in diepe treurkleederen gewikkeld, met eenen droeven sleep op de markt; en plaatste het ten aanzien van al het Volk, hetwelk ter vergadering ongeduldig zamenliep, op eene hoogte voor het raadhuis neder. Dit onverwacht treurig gezicht, waarvan niemand de bedoeling giste, maakte eenen diepen indruk op het twijfelachtig hart van den zinlijken *Romein*, maar zou nog alle uitwerking gemist hebben, hadde BRUTUS, die het spreekgestoelte beklommen, en zich door alle de Raadsheeren doen omringen had, den bespotlijken indruk van zijn dwaasgehouden perfoon, niet onmiddellijk weggenomen, door eene aanspraak aan het Volk, wier gezonde mannentaal aller aandacht boeide, elks hart trof, en het geheele zamenstel van koninglijk gezag omver rukte tot eenen voetbank der dierbaare vrijheid.

„Ik heb u, ô *Romeinen!* van belangrijke zaaken te spreken,” dus was zijne taal, „maar vooraf moet ik u iets van mij zelven zeggen. Vreemd en belagchelijk zou het u voorkomen, dat een man, wien

I.
BOEK
VIL
HOOFDST.

Aanspraak
VAN BRU-
TUS bij het
Volk.

I. **BOEK**
VII.
HOOFDST.

het aan gezond verstand ontbrak, u over uwe waardigste belangen zou willen bezighouden, indien hij u niet plegtig konde verzekeren, dat zijne dwaasheid slechts was geveinsd geweest. Ja, *Romeinen!* de wreede dood van eenen vader en broeder, dien TARQUINIUS sneeven deed, en de dreigende blik, dien zijn heerschzuchtig oog op mijne minste wraakzucht sloeg, hebben mij alleen het masker doen voorhangen, het geen mij als eenen dwaas voor zijne vervolging beveiligde, en nu de zoo lang gewenschte gelegenheid geeft, om als de verlosser van mijn vaderland en van u ten voorschijn te komen. — Dat dit van mijn perfoon genoeg zij. — Wat 's Lands belangen aangaat. Wij raadsheerlijke leden van den Staat, verklaaren TARQUINIUS, die onwettig en heiligschennend den scepter overweldigd, en denzelven op eene heerschzuchtige en onverdraaglijke onrechtvaardige wijze gezwaaid heeft, vervallen van alle waardigheid, en roepen u, δ burgers! te zamen, om dit besluit door uwen wil te bekrachtigen, en de verlossing van uw vaderland met alle magt te ondersteunen. Was elk oog-

oogenblik hier toe niet dierbaar, of sprak ik niet tot *Rome's* inwooners, gewillig zou ik u het leevendig tafereel schetsen van 's dwinglands doemwaardig gedrag. Dan, het is thands tijd van doen en niet van zeggen, en elk uwer gevoelt het slaafsche juk, het geen op 't rauwe vleesch zijner onderdrukte schouderen wrijft. Mijn hart, het geene van zijne gruwelen vol is, wil nogthands lucht, en dringt mij, iets van zijne wandaaden te zeggen. — Verzet u met ons tegen **TARQUYN**, die vóór zijne rijksverwelddiging reeds zijnen broeder om deed komen, zijne eigene vrouw vermoordde, met haare zuster in eene bloedschendige minne leefde, en aldus binnen *Rome's* muren gruwelen bedreef, wier naamen men voorhem niet kende; tegen **TARQUINIUS**, die zijnen braaven schoonvader, onzen roemwaarden **TULLIUS**, van den zetel sleepte, en door zijne beulen van het leven beroofde. — Maar waar toe ons opgehouden met zijne woede tegen zijn eigen geslacht? Gevoelt ons geheele vaderland, gevoelt elk onzer niet den ondraglijken last zijner onwettige overheersching?

L.
BOEK
VII.
HOOFDST.

I. sching? Heeft hij niet 's Volks oppergezag, de keuze des Raads, de heiliging der
 BOEK
 VII.
 HOOFDST. Goden geschonden, in zich over 's vaders lijk een' weg ten thron te baanen? Heeft hij ooit zijn rijksbestuur ten zegen van het rijk willen maaken, of het voerspoor zijner voorgangeren gevolgd, in de uitbreiding van *Rome's* magt en roem? Onnutte vraag bij elk, die onzer aller onwaardige mishandeling kent. — Ik wil niet spreken van het rampzalig lot van ons, die als Raadsheeren verbannen, geplunderd of vermoord worden. Gedenkt aan uw eigen lot, *Plebejers!* Welke wetten bezit gij nog ongeschonden? Op welke volksfeesten kunt gij nog bij uw en Godsdiens verschijnen? Wanneer wordt gij ooit opgeroepen, om uwe stem in vergaderingen uit te brengen? Behandelt men u anders, dan als slaaven? Steendragen, graaven, sleepen, en allerleiën slaaffchen arbeid verrichten, maakt den geheelen dienst uit, dien gij aan uw vaderland bewijzen moogt; veroordeeld, om in stinkende *rioolen* te arbeiden, verpest gij uw eigen leven; als lijfeigenen tot het zwaarste en verachtlijkste werk voordgezweept, vergunt

gunt men u geene rust. — Welk eind voorziet gij aan uwe rampen? Hoe lang zult gij dit vernederend juk torfchen? Wanneer zult gij weder in vrijheid adem haalen? — Na den dood des dwinglands, denkt gij. — Neen! bij God! dan hebben wij, in plaats van éenen, drie T A R Q U I N I U S S E N . Werd deze van een ambtloos man een ondraaglijk overheerscher, welke monsters moeten 'er dan niet van de zoonen diens dwinglands groeien? — Gij behoeft derzelve helfchen aart niet twijfelachtig te gissen, ziet hier een staal van den oudsten van dat gebroedzel, en berekent daarnaar uw toekomstig lot onder hunne klauwen. Slaat slechts uwe oogen op dit bloedig lijk van de deugdzaame dogter van L U C R E T I U S , onzen stadvoogd, de dierbaare gade van C O L L A T I N U S , 's dwinglands bloedverwant. T A R Q U Y N 's oudste zoon, S E X T U S , in wien gij eens uwen meester zoudt moeten eerbiedigen, durfde de reine huwelijkstrouw der kuifche L U C R E T I A aanvallen, haar den dood en met denzelven eene eeuwige schande dreigen, misbruikte de ontfelde deugd, en keerde in helfchen

zege-

L.
BOEK
VII.
HOOFDST.

I.
BOEK
VII.
HOOFDST.

zegepraal naar het leger te rug. Wacht gij een ander lot voor uwe vrouwen en dogters, wanneer dat wellustig dier eens uwen thron bespringt? De mishandelde kuischheid verdroeg haar hoonendst leed niet, zij wrong zich, ô burgers! den dolk in haar' eigen' boezem, en bezwoer ons met stervende lippen de wraak van deze hemeltergende misdaad. — ô Edele vrouw! wier schim ons eeuwig heilig zij, gij verkoost den dood dan, boven een leven het geen u kon doen bloozen over de onbeschoftheid van eenen schelm, gij ontzaagt geen staal, na het geweld van een eenigen nacht? En wij mannen zouden eene vijf-en-twintig jaarige slaavernij gedoogen, zonder den vuist te durven wapenen, om gezamenlijk eenen dwingland te verpletten! — Men sterve met haar roemrijk, of levee vrij! — Het is nu de gewenschte tijd, om hier toe samen te spannen. TARQUINIUS, is buiten onze muuren; de Raad zal u aanvoeren in deze onderneming; gaan wij rustig voort, het zal ons, aan manschap, geld, wapenen of Bevelhebbers niet ontbreken, de stad is van dit alles voorzien; en zouden wij,

wij, die zoo vaak de *Volscers* en *Sabynen* voor de eerzucht van TARQUINIUS bestreden, geene kans voor onze eigene vrijheid wagen? . . . . Maar wat zeg ik van kans? . . . . Wenkt ons der Goden bijstand niet, wier altaaren de dwingland met bloedige handen geschonden heeft? Geeft het gevoel van eigene krachten ons, die meer dan ééns met lof de wapenen voerden, geen stout zelfvertrouwen? En vleit ons der bondgenooten hulp niet, wanneer wij ze inroepen? Elk minnaar der vrijheid, waar hij ook leve, heeft immers een onverzoenlijken haat tegen alle dwinglandij? De legers zelve zullen hunne wapenen niet wenden tegen onze edele pooging; zij gevoelen, zoo zeer als wij, de onderdrukking; de zucht tot vrijheid is elk aangeboren; en anderen, wien de lasten van een lang beleg uitputten, reikhalzen naar eene omwenteling, welke hun eens ruimen adem schenken zal. Uw besluit tegen den Koning heeft hun slechts op te roepen, en geen dreigen, geen gunstbetoon, geene omkoping zal hun bij den dwingland houden. — Zijn 'er eenige, die 's Konings zijde volgen, en zich tegen

I.
BOEK
VII.
HOOFDST.

ONS

L. ons zouden verzetten, wij hebben hunne
BOEK ouders, vrouwen en kinderen tot gijsfe-
VII. laars, derzelve leven gesteld op hunnen
HOOFDST. pligt zal hun dien ongetwijfeld doen
 betrachten; belooft hun die panden, ver-
 zekert hun van strafloosheid, zo zij we-
 derkeeren, en eerlang zijn zij zelven uwe
 medestanders. — Wel aan dan, *Romei-
 nen!* weiffelt niet, uwe zwaarden aan te
 gorden, en eenen krijg te ondernemen,
 die misfchien alléén rechtvaardig boven al-
 le anderen kan genoemd worden. — Ja,
 Goden des vaderlands! Geleigeesten on-
 zer vaders! en gij *Rome*, oogappel der
 Onsterflijken! uwe geschondene eer zullen
 wij met beleid, met mond, met moed,
 met bloed verdedigen! U zullen wij eer-
 lang zegevuuren ontsteken, of heldhaftig
 voor uwe heiligdommen sneuvelen. —
 Vereend van hart en moed zal onze voet
 den dwingland trappen, en de Hemelsche
 vrijheid haaren hoed op onzen trotschen
 schedel drukken!” (1)

Uitwer. Menigmaal werd deze aanspraak van

BRU-

(1) DION. HAL. L. IV. p. 271—275. LIV. L.
 1. c. 59.

BRUTUS afgebroken door het geroep des Volks, het welk elke uitdrukking toejuichte, en zoo wel hier door, als door allerlei andere tekenen, te kennen gaf, dat de ontthroning en verbanning van TARQUINIUS hun aller wil en welbehaagen was. De wonderbaare indruk van deze onverwachte, zinds lang ongewoone, taal deed bij veelen vreugdetraanen stroomen, en de onderscheidenste aandoeningen bevongen aller hart, wanneer het herdenken der geleedene rampen hun greefde, of de hoop op een beter lot hun streefde. Vrees en moed bestreedden elkander, dan eens verachteten zij hunne tegenwoordige rust, welke hun aan boeijen kluisterde; dan weder overmande de wanhoop aan de onderneming den kleenmoedigen geest. Doch nauwlijks had de rede naar zijne mannelijke taal met zoo veel geestverrukkenden aandrang ten einde gebracht, of allen riepen uit éenen mond: *wapen ons.* „ Het zal geschieden, antwoordde BRUTUS met blijdschap, indien gij allen het raadsbesluit, het welk ik u onderscheidenlijk voor zal dragen, bevestigd hebt. De TARQUYNEN zullen

L
BOEK
VIL
HOOFDST.

len met geheel hun nageslacht voor eeuwig buiten *Rome* en de grenzen van het gansche grondgebied gebannen zijn: en het zal volstrekt niemand vrij staan, ten voordeele der onthroonde dwingelanden iets te spreken of te ondernemen op straffe des doods. Wilt gij dit besluit in allen deelen geheel bekrachtigen, brengt dan bij *curie* uwe stemmen uit, en zoo zij het gebruik van dit stemrecht het eerste begin en genot uwer vrijheid!" (1) Welhaast stemden alle wijken eenpaarig het raadsbesluit toe, en werden de dwingelanden onthroond, gebannen en van allen aanhang ontbloot, door den dood te stellen op elk, die hunne partij voorstond.

De nieuwe regeringsvorm aangenaamen.

Nu stelde BRUTUS aan het Volk zijn ontwerp voor het volgende staatsbestuur voor, om hetzelfde aan twee *Consuls* toe te vertrouwen, wien men al het koninglijk gezag voor één ééning jaar had op te dragen. Ook hier in nam de menigte het volmaaktst genoeg, en eenpaarig werd SP. LUCRETIUS tot Tuschenkoning benoemd, om spoedig op eene wettige wijze het

(1) DION. HAL. L. IV. p. 275. LIV. L. I. c. 59.

het Volk bij *centuriën* te zamen te roepen ter beschikking over deze twee ambten voor twee hunner medeburgeren.

I.
BOEK
VII.
HOOFDST.

Na deze allergewichtigste besluiten ging de volksvergadering uit een, om zich onmiddellijk, op bevel van LUCRETIUS, te gaan wapenen, en aldus in het veld van MARS te verschijnen, ter benoeming hunner twee Overheden.

Aldaar in die *Clasfen* gekomen, waarin **BRUTUS** **SERVIUS TULLIUS** de burgerij met zoo ^{EN COLLA-} ^{TINUS tot} veel wijsheid verdeeld had, schaarde zich ^{Consuls g-} ^{kezen.} het geheele Volk in deszelfs onderscheidene rangen, en stelde **SP. LUCRETIUS** tot de twee te benoemene *Consuls* voor, **BRUTUS**, het hoofd der geheele omwenteling, en **COLLATINUS**, den droeven weduwnaar van **LUCRETIA**. Niemand twijfelde, of de **TARQUYNEN** bitterer vijanden, dan dezen, konden krijgen, en eenstemmig bevestigden alle de *centuriën* het gedaane voorstel. (1)

Aldus kreeg deze gewigtige staatsom- ^{Het zon-} ^{derlinge} ^{dezer om-} ^{wenteling.} wenteling met allen spoed en tevens ^{wenteling.} der overhaasting haar beslag. Eenen dwing- ^{wenteling.} land

(1) DION. HAL. L. IV. p. 276.

I. land te ontthronen, en te gelijk een nieuw
 BOEK staatsbestuur te vestigen, waarop *Rome*
 VII. zoo veele eeuwen, tot aan de Keizers,
 HOOFDST. haare grootheid gelukkig rijzen zag, was
 het werk van éénen dag, maar ook het
 werk van eenen geest, die vijf- en- twintig
 jaaren op dit ontwerp gedacht, en alle de
 gronden van het gemeenebest-gezind be-
 stuur van den braaven *SERVIVS* oplet-
 tend beoefend had. Een geest, die on-
 verwacht een geheel Volk te ontvonken
 en te gelijk te maatigen wist; die het kwij-
 nendste hart tegen de overheersching ver-
 bitteren en nogthands zoo uitmuntend lei-
 den kon, dat men geenen aanval op den
 dwingeland ondernam, voor dat men zich
 eenstemmig in een nieuw staatsbestuur ge-
 vestigd had.

Vlucht van De godlooze *TULLIA*, 's Konings
 TULLIA. doemwaardig wijf, nam den tijd waar,
 dien haar 's Volks bedaarheid gunde, en
 drong zich onder de menigte, welke naar
 het veld van *MARS* trok, ter poorte uit,
 onder de algemeene vervloeking van mans
 en vrouwen, die haare vlucht zagen, zon-
 der de handen aan een mouster te willen
 schenden, hetwelk overal door de schim-
 men

men van haare eerften man en vader tot haaren dood toe zou gefolterd worden. (1)

I.
BOEK
VII.
HOOFDST.
TARQUINIUS kreeg
spoedig de
tijding.

Het gerucht, welk zich binnen geene poorten besluiten laat, was reeds vroeg naar het leger verspreid, en had den Koning kennis gebragt van den opftand, dien BRUTUS in de ftad fcheen te willen verwekken. Deze tijding verbaasde den dwingeland, die 's Volks afkeerigheid van zijne overheerfching zeer wel kende, doch deed hem tevens hoopen, dat zijne tegenwoordigheid gemaklijk eenen opftand ftillen zou, waarvan de dwaaze BRUTUS het bespotlijk en verachtlijk hoofd was. Hij hield dit bericht geheim voor zijne Krijgsbevelhebbers en voor het geheele leger, vertrouwde hetzelve aan niemand toe, en trok op fttaande voet, van zijne zoonen en allervertrouwdste vrienden vergezeld, naar Rome. Het bevel over het leger bleef in handen van T. HERMINIUS en M. HORATIUS.

Naauwlijks had TARQUINIUS het leger verlaten, of men ontvong 'er verscheidene brieven met de tijding der vollagene om-

wen-

(1) LIV. L. I. c. 59.

I.
BOEK
VII.
HOOFDST.

wenteling in de stad, en met de ernstigste vermaaningen, om zich mede aan het juk eens dwingelands te onttrekken, die reeds zonder thronn als balling zwerven moest. De twee Opperbevelhebbers, buiten staat dit gerucht te smooren of te ontkennen, en nog veel minder, om den opstand van een ongeduldig en reeds morrend leger te bedwingen, lazen hunne brieven onbewimpeld aan het geheele leger voor, en vroegen bij alle de *centuriën* rond, hoe zij zich hierin wilden gedragen. Het geheele heir antwoordde, dat men de besluiten, in de stad genomen, bevestigen, en TARQUINIUS niet weder aan het hoofd der krijgsmagt dulden moest. (1)

De komst van BRUTUS in het leger. Ten gelijken tijde, dat de Koning het leger verlaten had, was BRUTUS uit Rome vertrokken, om een gelijken opstand bij de krijgsknechten te bewerken. De grondlegger der *Romeinsche* vrijheid en de verbannen dwingeland kwamen bijna gelijktijdig, de een in het leger, de ander voor de stad. BRUTUS, die 'sKonings komst wel verwacht had, had zorgvuldig eenen an-

(1) DION. HAL. L. IV. p. 276.

anderen, dan den gewoonen, weg naar *Ardem* ingeslagen, en kwam, zonder TARQUINIUS ontmoet te hebben, ten goeden tijde bij 't krijgsvolk aan. Daar hetzelfde reeds eenstemmig 's Konings ondergang besloten, en aan alle de verrichtingen der burgerij deel genomen had, ontving het BRUTUS dankbaar als den verlosser zijns vaderlands, en als den hersteller der vrijheid. Elk zwoer hem in zijnen verdienstlijken rang trouw en hulde, terwijl het vreugdegejuich des geheelen heirs hem geen twijfel liet aan de algemeenheid des afvals, of aan het vermogen, het geen hij, als het Hoofd van alle de troepen, thands bezat, om het nieuwe staatsbestuur te vestigen en tegen allen aanval te verdedigen. (1)

De ontmoeting van TARQUINIUS voor *Rome* was van een geheel anderen aart. Hij vond de wallen met gewapend krijgsvolk bezet en alle poorten gesloten. Men weigerde hem, dien te openen, en zei hem van de stads muuren zijne ontthroning en ballingschap aan. (2)

Het

(1) LIV. L. L. c. 60.

(2) Ibid.

I. Het heir had intusfchen eenen wapen-
 BOKK. VII. stilstand voor vijftien jaaren met de *Ar-*
 HOOFDST. *deers* gefloten, en trok onder geleide van
 Wapen- BRUTUS naar *Rome* op. (1)
 stilstand
 met de *Ar*
deers.

Vlucht van vluchtete de dwingeland met zijn wijf en
 het geebe twee zoonen naar de *Etrurifche* Stad, *Caera*
 le hofge- SEXTUS, de naaste oorzaak van de ram-
 zin, en pen van zijn geflacht, keerde weder naar
 dood van *Gabii*, alwaar hij tot nog toe een koning-
 SEXTUS. lijk gezag bezeten had. Maar de *Gabiërs*, ge-
 dachtig aan de fchelmfche bedriegerijen,
 waar door SEXTUS deze stad in zijns
 vaders magt had weten te brengen, en
 nu niets meer van den ouden magtloozen
 TARQUINIUS vreezende; namen wraak
 van hun geleeden onrecht, en bragten dien
 fnoodften zoon des onwaardigen vaders
 moorddaadig om het leven. (2) Zoo
 vond die verachtlijke fchelm, de fchender
 van de edele LUCRETIA, de berokkener
 van den geheelen ondergang van zijn ge-
 flacht, fpoedig het welverdiende loon zij-
 ner veelvuldige misdaden.

TAR.

(1) DION. HAL. L. IV. p. 277.

(2) LIV. L. I. c. 60.

TARQUINIUS had vijf- en- twintig jaaren als geweldenaar *Rome* overheerscht, wanneer hij verbannen werd, en, schoon burgerlijk dood voor den *Romeinschen* Staat leefde hij, na zijne onthrooning, nog eenigen tijd, dien hij bestendig besteedde in allerlei poogingen, om zich weder te herstellen in zijn rijk. Wij zullen hem, in het volgende boek onzer geschiedenissen, in tegenspoeden leeren kennen, dien wij tot nog toe in voorspoed beschouwd hebben, en schorten ons oordeel over zijn geheel karakter op, tot dat wij het in deze nieuwe betrekkingen werkzaam zullen gezien hebben.

De dag van 's Konings verbanning, zijnde de vier- en- twintigste van Sprokkelmaand, van het tweehonderd en vier- en- veertigste jaar na de bouwing der stad, werd onder den naam van *Regifugium* als een gelukkige dag in de *Romeinsche* tijdtafelen vereeuwigd, en door het vrije *Rome* alle jaaren plegtig als een feestdag gevierd. (1)

(1) OVID. *Faß.* L. II. v. 685. FESTUS *in voce.*

AGTSTE HOOFDSTUK.

ALGEMEENE AANMERKINGEN

O V E R D E N

T O E S T A N D

V A N

R O M E,

O N D E R D E

KONINGLIJKE REGEERING.

Twee honderd en vier-en-veertig jaaren was *Rome* door Koningen geregeerd geweest. (1) Gedurende dien langen tijd hadden slechts zeven Vorsten op den thron gezeten, en van die zeven waren 'er vier om het leven gebragt en de laatste

Zeldzaame langdurigheid der koninglijke regeeringen.

(1) DION. HAL. L. IV. P. 277. LIV. L. I C. 60.

ste onthroot. Geene andere geschiedenissen leveren eenig voorbeeld op, dat zeven Vorsten, ook dan niet, wanneer zij elkanderen te zamen erflijk opvolgden, zulk eenen langen tijd geregeerd hebben. Het zeldzaame hier van heeft bij sommigen de gcheele geschiedenis der koninglijke regeering verdacht gemaakt, en anderen om eene nieuwe tijdrekening voor de oude geschiedenis van *Italie* doen denken, waar door men eenige gewigtige gebeurtenissen, als den ondergang van *Troje*, veel laater plaatsen kon, en dus zoo wel voor de veertien Koningen van *Alba* als voor de zeven van *Rome* een aanmerkelijk tijdvak wegnemen, het geen de oude geschiedschrijvers niet zouden hebben kunnen aanvullen, zonder die regeeringen zoo buitengewoon als onwaarschijnlijk te verlengen. (1) Zeer gaarne erkennen wij mede de zeldzaamheid dezer langdurige re-

I.
BOEK.
VIII.
HOOFDST.

(1) IZ. NEWTON: *Chronol.* p. 128. Dat echter de tijdrekenkunde van dezen onvergellijken Wijgeer in eene omgekeerde rede tot deszelfs natuurkunde stond, heeft de geleerde en schrander WARBURTON getracht te betoogen in *de Godlijke zending van MOZES*, D. III. Boek. IV. Afd. 5.

I. regeeringen, maar durven nooit, wan-
 BOEK. neer het op feiten aankomst, wel-
 VIII. ken het ons niet mogelijk is tegen oude
 MOO FDST geschiedschrijvers te wederleggen, uit het
 enkel zeldzaame tot het volstrekt valsche
 dier feiten besluiten. Wie toch nam
 ooit het zonderlinge voor den algemeenen
 toetssteen der waarheid aan?

Voordeelen der koninglijke regeering voor Rome

Onder deze lange koninglijke regeering, welke door het inmengzel van *Aristocratie* en *Democratie* niet gemaklijk in eene overheersching ontaarten kon, (1) genoot Rome alle die voordeelen, welke zij van het alleruitmuntendste staatsgestel zou hebben kunnen verwachten. — Eene ruwe onbeschaafde menigte, uit allerlei Volken te zamen gebragt, werd met het diepst befe van die onderwerping vervuld, welke in alle maatschappijen zoo noodzaaklijk is; en te gelijk werd de moed en vaderlandsliefde van dien gemengden hoop zoo bestendig ontvonkt, en zoo schrander geleid, dat deszelfs onderwerping even min in eene laaghartige slaavernij

(1) MONTESQIEU *l'Espr. des loix.* LIV. XI. ch. 3. VERTOT Tom. I. p. 14.

nij kon overgaan, als dat deszelfs vrijheidsmin ooit losbandigheid werd. — I. BOEK VIII. HOOFDST.
 Onder zulk een bestuur vestigde *Rome* zich niet slechts op haare nieuwe gronden, maar legde zij ook anderen, om op dezelve eens de aanzienlijkste opperheerschappij op te trekken. Haar grondgebied verwijderde zich van tijd tot tijd, en maakte haar, ten einde van twee eeuwen, reeds aanzienlijk onder de oudste Volken van *Italië*.

Het is waar, het geheele *Romeinsche* Kleene uitgestrekt- heid van Rome's Staat. rijk was, bij het einde der koninglijke regeering, nog niet veel grooter, dan tegenwoordig het gemeenebest van *Lucca* is; maar zou men niet kwalijk rekenen, wanneer men het vermogen van eenen Staat altijd evenredig met deszelfs uitgebreidheid wilde stellen? — Het kleine hoekjen lands, welk wij bewoonen, en waaruit echter eenmaal de uitgebreidste rijken van *Europa* zich de worten lieten voorschrijven, moet ons met genoegen het verkeerde in deze rekening doen zien.

Van deze gelukkige staatsgesteldheid on- Het onderscheiden karakter der Konin- der de Koningen, tot op den tijd van *TAR-*
QUINIUS DEN TROTSCHEN toe, der Konin-

wa-

I, waren de *Romeinen* zoo wel overtuigd, dat zij, in latere eeuwen, in weérwil van hunne aangenomene gemeenebestgezinde gevoelens, dit vroege tijdvak dankbaar roemden, als onmiddellijk door de Goden met zulke Vorsten gezegend, wier opeenvolgend en dikwijls geheel onderscheiden staatsbestuur de gronden gelegd had; waarop het geluk des Volks, de uitgebreidheid des gebieds, en de luister des *Romeinschen* naams voor veele eeuwen gevestigd en vermeerderd werd. — ROMULUS had al zijn vuur en driften noodig, om zich aan het hoofd van een nieuw rijk te stellen en staande te houden. — Het Volk, onder hem tot zekere woestheid vervoerd, behoefde het ontzag der Goden, de voorschriften van NUMA, om niet ten eenen maale tot eene woeste bende van roovers te ontaarten. — De schrandere krijgsman TULLUS moest, bij het vermeerderen der vijanden, den moed zijner onderdaanen door beleid leeren verbeteren, en dus hunne magt verdubbelen. — ANCUS gaf sterkte aan *Rome's* vesten. — TARQUINIUS DE OUDE gaf uiterlijken luister aan het steigrend gezag. — Door

SER-

BOEK.
VIII.
HOOFDST.
gen bragt
veel tot Ro-
me's voor-
deel toe.

SERVIUS leerde de Staat deszelfs eigene krachten kennen; — en de onbeschofte heerschzucht van TARQUINIUS DEN TROTSCHEEN deed het land den allergrootsten dienst, door een getergd en beleedigd Volk met het edelste vrijheidsvuur te ontbranden. (1)

I.
BOKK
VIII.
HOOFDST.

Wilden wij, uit het gemaatigd gedrag der zes eerste Koningen jegens hunne overwonnene vijanden, en uit hunne omzichtige en bescheidene behandeling hunner onderdaanen, een gevolg trekken tot de algemeene menschelijkheid der Volken van dien tijd, of tot de bijzondere beschaafdheid der eerste bewoners van Rome, zeer zeker zou dit gevolg, in beide opzichten, zeer vereerend zijn: doch wannecr men door menschelijkheid de tedere aandoenlijkheid des harten voor eens anders leed, en door beschaafdheid eene algemeene verfijning van zeden verstaat, dan zou dit gevolg door de geschiedenis worden wedersproken. Deze stelt ons de inwooners van *Italië* in dien tijd over het algemeen voor, als nog zeer onbedreven

Onbeschaafdheid der toenmaali-ge bewoonders van *Italië* en wel van Rome.

(1) FLORUS L. L. c. 8.

I. ven in eenige staatkunde en als gevoelloos
 BOEK VIII. door eene algemeene ruwheid van ze-
 HOOFDST. den voor de fijnere gewaarwordingen der
 menschelijkheid: terwijl de vereeniging van
 het uitschot van verscheidene natien, en der-
 zelve verharding door geduurige bloedige
 oorlogen, ons aan zulke eene beschaaving on-
 der de *Romeinen* verbieden te denken. Aan
 de persoonlijke hoedanig- en bekwaamhede-
 den der Koningen van *Rome* was het alleen
 toe te schrijven, dat de onderwerping aan
 derzelve gezag meestal een zegen werd
 voor de overwonnene nabuuren. (1)

Huislijke
 toestand
 der *Romei-
 nen*.

Eene boersche eenvoudigheid ken-
 merkte, in alle deelen; den huislijken
 toestand van *Rome's* inwooners onder de
 Koningen. Hunne armoede onder RO-
 MULUS, NUMA en TULLUS; de
 noodzaaklijkheid, om dikwijls van den
 roof te leven, en de verdeling van hunnen
 geheelen tijd tuschen den akkerbouw en
 den krijgsdienst, verwijderde hun zeer verre
 van alle verfijning en beschaaving van ze-
 den. Onder ANCUS en den OUDEN
 TARQUINIUS kreeg men wel eenigen
 na-

(1) GOLDSMITH *Geschiede der Römer*. Th. I. S. 78.

nationaalen rijkdom, maar dezelve verbande deze eenvoudigheid niet. Men kreeg nu wel slaaven en slaavinnen, doch dezen strekten niet enkel tot pracht en grootsheid des levens, maar waren alleen lijf-eigene knechten en maagden, om op het land of in het huisgezin de wezenlijkste dienften te verrichten.

I.
BOEK
VIII.
HOOFDST.

De moeder des huisgezins zat onder haare dogters en slaavinnen met het spinrokken in de hand, of aan het weefgetouw. De aanzienlijkste vrouwen schaamden zich geenzins aan dezen arbeid ver-rast te worden. Hoe verwijderd van al-lerleie staatszaaken, boezemde echter de gemeenzaame bijwooning met haare echtgenooten, die telkens hun leven voor het vaderland veil stelden, deze vrouwen eene edele vaderlandsliefde in, welke haar hoog verhief boven den rang van enkel huis-houdelijke wezens, en eenen eerbied waar-dig maakte, dien de nakomelingschap haar nimmer geweigerd heeft.

Gedrag
der vrou-
wen.

De *Romeinsche* huisvrouw deelde de liefde van haaren man met geene andere bij-zitten, zij leefde ook alleen voor hem en voor haar kroost. De moeder was geheel moeder, en had nog geen denkbeeld, hoe

Opvoe-
ding der
kinderen.

L. zij zich van de geheiligdste pligten der
 BOEK VIII. Natuur gedeeldijk zou kunnen ontslaan.
 HOOFDST. Het kind ontvong zijne opvoeding van
 dezelfde vrouw, welke het ter waereld
 bragt en door haar eigen gezond voedzel
 in het leven hield. De dogter had van
 de eerste jeugd af 's moeders voorbeeld,
 de zoon hoorde al vroeg de vaderlandsche
 gesprekken zijner ouderen, en groeide on-
 geduldig het tijdperk tegen, waarin hij
 aan 's vaders zijde zou mogen strijden.

Onderwijs Eene geleerde opvoeding kende men te
 der jeugd. *Rome* nog niet. Het geen men als Pries-
 ter noodig had van eenige Godsdienst-
 plegtheden te weten, leerde men in
Hetrurie. De schoone kunsten en we-
 tenschappen vonden eerst zeer laat in-
 gang, en waren in dit tijdvak nog vol-
 strekt vreemd; alles, wat men in deze
 vakken noodig hadt, werd uit *Hetrurie*
 ontboden, het geen ongetwijfeld de re-
 den was, dat men reeds vroeg zekeren
 smaak voor het schoone in de bouwkunde
 en andere kunsten bezat, zonder dat men
 daarom eenige neiging gevoelde of in staat
 was, om zelf iet dergelijks voord te
 brengen. Het eenige onderwijs, het geen
 de jeugd van anderen ontvong, was in de
 lecs-

fees- en schrijf-kunst. Al vroeg had men te *Rome* scholen, waarin de kinderen, tegen zeker schoolgeld, gezonden werden, om deze allernoodzaaklijkste kundigheden op te doen. Eerlang, ten minsten, zal ons de geschiedenis hiervan een voorbeeld opleveren.

Wat de leefwijze der *Romeinen* in dit tijdvak betrof, dezelve was, zoo wel ten aanzien van hun voedsel, als van hunne kleeding even eenvoudig. Men hield op den geheelen dag slechts éénen geregelden maaltijd, des namiddags, om drie uren, en tot denzelven werden nog zeer weinige toebereidzelen gemaakt, daar men nog geheel vreemd was in de kunst, om de gansche natuur cijnsbaar te maaken aan 's menschen maag, en zich in plaatze van brood bediende van brei (1). De tafel stond aangericht bij den haard, alwaar tevens de gemeenzaame Huisgod stond, en de Godin *VESTA* zeker heiligdom bezat. Het aanzitten had van daar iet heiligs; men beschouwde de tafel als een altaar, en was door het leevendige van dit denkbeeld veilig voor alle dartele buitensporigheden

of

(1) *PLIN. L. XVIII. c. 8.*

L of schandelijke onmatigheid. Men voeg-
 BOEK de zich op lange banken zittende aan den
 VIII. disch, die van beuken hout, op een drie-
 HOOFDST. voet rustende, met weinige versierfelen
 vervaardigd was (1). Daar het gebruik
 des wijns de vrouwen zoo streng was ver-
 boden, waakte haar oog te zorgvuldiger
 over de maatigheid van haare échtgenoo-
 ten, en heerschte 'er in den drank zoo
 wel als in de spijsen eene eenvoudig-
 heid en maatigheid, welke geene stof voor
 eene verdere beschrijving der *Romeinsche*
 maaltijden, in dit tijdvak, opgeeft.

Hunne Over hunne kleeding laat zich eensge-
 kleeding. lijks zeer weinig zeggen, daar zij zoo
 eenzelve was, dat mans en vrouwen een-
 derleie soort van kleeding droegen. Bei-
 den droegen, op het bloote lijf, eene
 wollen *tunica*, (een rok zonder mouwen)
 en daarover een overrok, en wel voor de vrij
 geborene *Romeinsche* burgers de beroem-
 de *soga* (tabbaard). Deze losse kleeding
 mogt eenig onderscheid in de fijnheid of
 kleur der stoffe toelaten, maar was, wat
 derzelver vorm betreft, onder alle rangen
 eenpaarig. De voeten hadden geen ander
 be-

(1) OVID. *Fast.* L. VI. v. 305.

bekleedzel, dan eene zekere soort van schoenen, van grof leder vervaardigd. Het hoofd had in het geheel geen bedekzel, ten zij alleen wanneer het regende. Zeer spoedig vond de weelde echter verscheidene andere kleedingen uit, en eerlang was de dragt der vrouwen geheel onderscheiden van die der mannen; doch deze veranderingen schijnen nog geene plaats gehad te hebben in dit allereerste tijdperk der *Romeinsche* geschiedenisfen (1).

Welk eene kracht zulk eene ingetogen, maatige en dus gezonde leefwijze moet gegeven hebben aan het *Romeinsche* karakter; hoe gemakkelijk het een bekwaam Veldheer moet gevallen zijn, met zulke onverwijfde krijgsknechten vijanden te winnen, bij wien de weelde reeds min of meer aan de ontzenuwing werkzaam was, laat zich, zonder dat wij het daadlijke hier van wisten, allerveiligst opmaaken. — Zoo lang

I.
BOEK
VIII.

HOOFDST.

De voor-
deelen van
zulk eene
Volksge-
seldheid.

Ro-

(1) Over alles, het geen hier van den hutaalijken toestand der *Romeinen* gezegd is, kan men nalezen het uitmuntend werkjen getiteld, *Beschreibung des häuslichen, wissenschaftlichen, sitzlichen, gottesdienstlichen, politischen und kriegerischen Zustandes der Römer nach der verschiedenen Zeitaltern der Nation.* Th. I B. III.

I.
BOEK
VIII.
HOOFDST.

Rome's Koningen voldoening voor hunne eigene eerezucht trachteden te vinden in de onderwerping van nabuurige landen, in de verrijking van den Staat, en de uitbreiding van hun eigen gezag buiten de naauwe grenzen van hun pas opgeworpen gebied, — zoo lang bevorderde hun bestuur den wasdom van het land; en hadde der Vorsten eerezucht altijd deze leiding gevolgd, *Rome* zou zeker even groot onder haare Koningen als onder haare *Consuls* geworden zijn. Maar zoo dra die Vorsten afkeerig werden van buitenlandsche veroveringen, en ontwerpen begonnen te smeeden, om hun reeds verkregen gezag binnen 's Lands uit te breiden, hun eigen aanzien te vergrooten, hunne opvolging erflijk en hun gebied willekeurig te maaken, kreeg hunne eerezucht eene verkeerde richting, werd dezelve onnut ja gevaarlijk voor den Staat, en moest 'er natuurlijk één van beiden plaats grijpen, of dat *Rome* van staatsbestuur veranderde, of dat zij altijd eene kleene en armoedige alleenheersching blijven zou (1).

De

(1) FERGUSON *Geschiede der Römischen Republik* Th. I. B. L. kap. 1. f. 20. MONTESQ. *Causés de la grandeur &c.* Ch. 1. p. 4.

De noodzaaklijkheid dezer staatsomwen-
 teling zag SERVIUS in, en zijn hart had
 de opofferingen veil, welken de heersch-
 zucht hier aan toe moest brengen. Dan, het
 Volk gevoelt, maar berekent geene ram-
 pen, en zou om de verbeteringen van den
 braaven SERVIUS niet weder gedacht heb-
 ben, indien TARQUINIUS niet al te bui-
 tenspoorig ware geweest in zijne overheer-
 fching. Nu gevoelde het de onderdruk-
 king, nu zag het leevendig het voorbeeld
 van hun aller rampen in de schenddaad van
 's dwinglands zoon en aanstaanden opvol-
 ger, en thands besloot het eenpaarig tot de
 verbrijzeling van hun juk. Te recht zegen-
 de daarom het *Romeinsche* gemeenebest den
 dood van LUCRETIA als de onverkenbaare
 leuze der vrijheid.

Vóór dat wij den nieuwen regeerings-
 vorm van *Rome* in werking gaan zien, kun-
 nen wij niet nalaten gewag te maaken van
 eene verzameling van wetten bij de *Ro-
 meinen*, in het tijdvak der koninglijke re-
 geering gemaakt. Wij hebben, naamlijk,
 van tijd tot tijd, de onderscheidene wetten
 opgegeven, welken door ROMULUS, NU-
 MA, SERVIUS en anderen gemaakt zijn.
 Deze wetten waren meestal aan het geheu-
 gen

I.
 BOEK
 VIII.
 HOOFDST.
 Verande-
 ring van
 staatsgestel.

Het Papy.
 rtaansche
 Wetboek.

I.
BOEK.
VIII.
HOOFDST.

gen en dus aan den goeden wil van derzelver uitvoerers alleen toebetrouwd. TARQUINIUS DE TROTSCHÉ bekreunde zich daar aan weinig, en zou door eene geduurige overtreding derzelver aandenken geheel en al vernietigd hebben, indien niet een Raadsheer, PAPHRIUS genaamd, alle die wetten in één ligchaam bij één gebragt, beschreven, en aldus voor de vergetelheid bewaard had. De ongunst der tijden heeft ons dit gedenkstuk der oudheid niet gelaten, doch in andere schrijvers, wien een gunstiger lot is te beurt gevallen, vinden wij verscheidene aanhaalingen uit dat wetboek, waarin de oudheid der taal bij den oordeelkundigen voor de echtheid dier wetten borg blijft (1).

(1) Men vindt het geheele *jus Papyrianum* met de beoordeeling der echtheid van deszelfs onderscheidene wetten, bij A. TERRASSON: *Hist. de la jurispr. Rom.* Part. I. §. 4—9. Men zie ook GRAVINE *opera* Lib. II. §. 22. p. 165. volgens welke Rechtsgeleerden ROMULUS het *recht der Natuur*, NUMA het *recht der volken*, en SERVIUS TULLIUS het *burgerlijke recht* voor Rome zou gevestigd hebben.

EINDE VAN HET EERSTE DEEL.

